De akkoorden van het gemoed

Peter J.A. Nissen

bron
Peter Nissen, *De akkoorden van het gemoed*. Stichting Rura, Roermond 1986

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/niss004akko01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

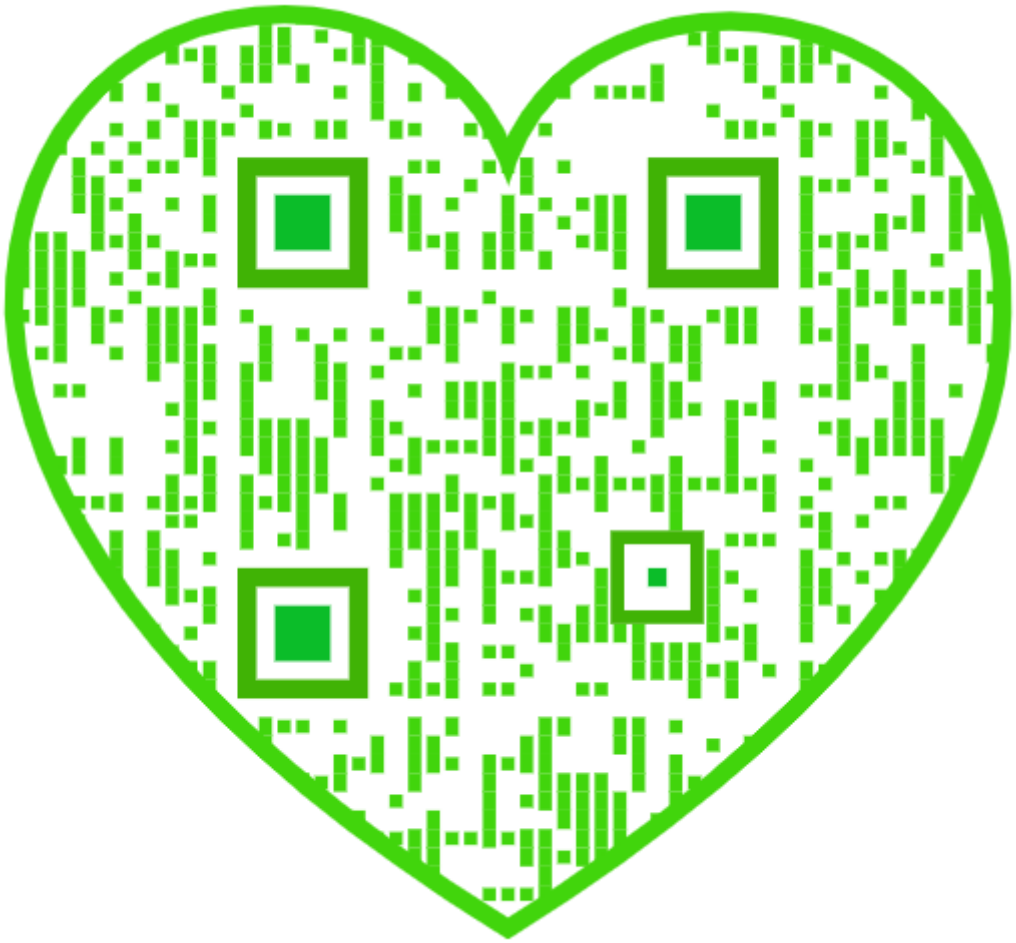

Het door Pierre Cuypers ontworpen frontispice van de bundel Keuze uit dichtstukken van het letterkundig genootschap ‘De Lelie’, *Roermond 1858 (foto Universiteitsbibliotheek Nijmegen)*.

De Neerstraat rond 1900. Rechts is nog een gedeelte zichtbaar van het huis De Steenen Trappen.

De Stenen Brug over de Roer in 1916.

Voorwoord

Een bloemlezing over het Roermondse literaire leven in de negentiende eeuw? Was Roermond in die eeuw dan zo belangrijk? Ja en neen.

Weliswaar had de vroegere hoofdstad van het Overkwartier van Gelre in 1815 de competitie om de eer de hoofdstad van de nieuwe provincie Limburg te mogen worden, verloren van Maastricht (zie J.G.F.G.M. baron van Hövell tot Westerflier, 'Roermond hoofdstad van de provincie Limburg? Een merkwaardige kaart met randversiering uit 1815', *De Maasgouw* 92 (1973) 82-91). Maar daarmee verwerd de stad toch nog niet tot een onbeduidende provinciestad. Op de Limburgse letterkundige Mr. Frans Erens (1857-1935), die van 1866 tot 1868 het jongensinternaat Saint Louis van de Broeders van de Onbevlekte Ontvangenis te Roermond bezocht en die al eerder bezoeken had gebracht aan zijn grootouders van moeders zijde, de graanhandelaar Menten en zijn vrouw, wonend in de Neerstraat naast het hotel De Gouden Leeuw, maakte Roermond zelfs de indruk van een wereldstad: 'Roermond docht mij een wereldstad. Al die aaneengebouwde groote huizen, de ratelende rijtuigen op de zware keien, dat alles maakte mij gelukkig van bewondering en verwondering. Ik sliep met de kindermeid ieder op een paillasse op den grond. Dat slapen op den grond vond ik iets heerlijks en dan het uitzicht in den vroegen morgen door het raam, vlak bij de matras, op de huizen der stad vond ik iets geweldigs.' (Frans Erens, *Over Limburg. Schetsen, herinneringen, vertellingen, beschouwingen,* bezorgd door Harry G.M. Prick met medewerking van Jan Notten en Lou Spronck, Nuth 1985, 11).

De Nijmeegse hoogleraar Gerard Brom, van 1893 tot 1899 leerling van het Bisschoppelijk College te Roermond, hield de stad iets bescheidener voor een provinciestad, maar dan wel een met een burgerlijk-liberale deftigheid: 'Zelfs een provinciestadje als Roermond, waar bisschoppelike curie en seminarie misschien tot vertoon van uitersten dreven, kende nog zijn werelds hofleven, dat zich instinctief concentreerde in de societeit. Parade van damestoiletten houden in het halftwaalfse "Misje"; uitbundige feesten binnen besloten tijd vieren; er groot op gaan, dat men jaren vriendschappelik met iemand verkeerde zonder een woord over godsdienst te hebben laten vallen of elkaars geloof te kennen; het verschil tussen pater en pastoor vergeten, maar een geestelike de minste vergissing met titels kwalik nemen; evenveel tegen zangers opzien als op priesters neerzien; te laat komen en te vroeg gaan in de kerk, waar de heren altijd stonden en de dames altijd zaten; zulke lafheden waren louter uitdagingen aan de "kwezels", waarmee zuiver roomse verenigingen minachtend vereenzelvigd werden.' (G. Brom, *Herleving van de wetenschap in katholiek Nederland,* 's-Gravenhage 1930, 91).

Hoe het ook zij, Roermond kende in de negentiende eeuw een voor een provinciestad-met-wereldstadallures opvallend rijk cultureel en letterlievend leven.

Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. Om te beginnen beschikte Roermond, min of meer als erfenis uit zijn vroegere positie als hoofdstad van het Overkwartier en als zetel van de bisschop, over een vrij grote bovenlaag van welgestelden, die de ontwikkeling, de tijd en de (financiële) middelen hadden om zich voor kunst, cultuur en letterkunde te interesseren. De vestiging van de arrondissementsrechtbank en het herstel van het bisdom (eerst als apostolisch vicariaat, in 1853 als volwaardig bisdom) zorgden er voor dat deze erfenis de kans kreeg voort te duren. Bevruchtend werkte ook de aanwezigheid van enkele onderwijsinstituten, eerstens het Bisschoppelijk College, dat vanaf 1851 met de nodige wijzigingen de traditie van het Koninklijk Kollegie voortzette, en tweedens de Rijks H.B.S., die in 1864 als tweede representant van dit geesteskind van Thorbecke een liberale tegenhanger ging vormen van het eerstgenoemde instituut. Beide instellingen telden onder hun docenten enkele literair begaafden. Sedert 1841 huisvestte Roermond ook een bisschoppelijk seminarie, maar letterkundige uitingen zijn ons van de Roermondse seminarieprofessoren niet bekend. Een belangrijke factor in het culturele leven in Roermond vormde ten slotte de opkomst van de kunstateliers in de tweede helft van de negentiende eeuw, dat van Cuypers & Stoltzenberg voorop, gevolgd door vele andere, al dan niet voortgekomen uit het atelier van de grote meester. Via Cuypers maar ook via collegeleraren als Michael Smiets en Jan Willem Brouwers waren er contacten met de katholieke emancipator Joseph A. Alberdingk Thijm, die ondermeer de letterkundige Emile Seipgens de gelegenheid gaf te debuteren.

In *Querido's letterkundige reisgids van Nederland,* onder redactie van Willem van Toorn (Amsterdam 1982), vinden we slechts twee Roermondse letterkundigen, Emile Seipgens (1837-1896) en Jacob Hiegentlich (1907-1940). Begrijpelijk, want slechts weinigen drongen door tot het pantheon der vaderlandse letterkunde, dat bovendien, voor zover het zich afspeelde vóór 1880, in de huidige literatuurbeschouwing schromelijk verwaarloosd wordt. Het Roermondse literaire leven ontleent zijn belang dan ook niet aan de weinigen die tot landelijke bekendheid kwamen, maar juist aan de velen die zich op locaal niveau met hart en ziel aan de letterkunde wijdden. Hun geschriften en hun activiteiten geven ons een indruk van het culturele leven in de negentiende-eeuwse stad Roermond. Zij roepen een tijdsbeeld op, en daarin ligt voor ons hun grootste belang.

Tot op heden ontbrak een overzicht van het literaire leven in het Roermond van de negentiende eeuw. Wel werden enkele auteurs uit en over Roermond in de jaren vijftig door Jo Hansen behandeld in zijn artikelenreeks ‘Wat “men” schrijft over Roermond’ in het Limburgse maandblad *De Bronk.* Maar in deze artikelen komen ook alleen de meer bekenden aan bod, en daarnaast vooral niet-Roermondenaren die over Roermond schreven. Van die meer bekenden heeft vooral Emile Seipgens aandacht gekregen, ondermeer in de vele waardevolle artikelen van Paul C.H. van der Goor in het tijdschrift *Veldeke.* De door ons samengestelde bloemlezing poogt nu voor het eerst een representatief beeld te geven van de omgang met de letterkundige muze in Roermond in de vorige eeuw.

Deze bloemlezing heeft een lange voorgeschiedenis. Zij is feitelijk ontstaan uit een meer dan veertig jaar oud plan om te komen tot de samenstelling van een bloemlezing uit de Roermondse dialectliteratuur. Reeds in het begin van de jaren veertig werd een dergelijke bloemlezing voorbereid door de beide Neerlandici dr. H.J.E. Endepols en dr. J.C.P. Kats, naar het voorbeeld van Endepols' in 1933 verschenen Maastrichtse bloemlezing *Mestreechter spraok, doe zeute taol!* (herdrukt in 1943 en 1978). De Roermondse bloemlezing, die *Óm de Sint-Krisjtóffelstore* zou gaan heten, moest na de Maastrichtse bundel het tweede deel gaan vormen van een reeks *Limburgse Taallandschappen.* Nog op 1 augustus 1944 tekenden de samenstellers het contract met uitgeverij Van Aelst te Maastricht. De oorlogsomstandigheden maakten echter spoedig de communicatie tussen Venlo, waar dr. Kats woonde, en Maastricht, waar dr. Endepols woonde, voor langer dan een half jaar onmogelijk. Mede daardoor en door de algehele ontreddering van het maatschappelijk leven kort na de bevrijding is het project toen verzand.

Het door Endepols en Kats verzamelde materiaal bleef evenwel bewaard in het Roermondse gemeentearchief, en ruim tien jaar later werd het plan voor de bloemlezing weer opgenomen. In een van de bovenbedoelde artikelen ‘Wat “men” schrijft over Roermond’ in *De Bronk* jg. 4, nr. 2 (oktober 1956), schrijft Jo Hansen op p. 41: ‘Er zijn natuurlijk nog tientallen gedichten op te noemen waarin Roermondse dialectdichters over hun eigen stad schrijven. Hopelijk zal binnen afzienbare tijd de bloemlezing kunnen verschijnen van Kats en Endepols: *Róndj Sint Kersjtóffelstore.* Reeds jaren werd hieraan gewerkt en momenteel wordt de laatste hand gelegd aan het bijwerken van de litteratuur uit de jongste tijd.’ Van dit bijwerken zijn inderdaad sporen te vinden in het ten gemeentearchieve bewaarde materiaal. Doch ook nu bleef de onderneming onvoltooid.

In de loop van de jaren zeventig werd een derde poging gewaagd. Nu werd Paul C.H. van der Goor door de Stichting Rura benaderd met het verzoek om de verbeide dialectbloemlezing samen te stellen. Hij gaf evenwel na enige tijd het hem ter beschikking gestelde materiaal, zijnde de erfenis van de beide vorige pogingen, terug, omdat het volgens hem onvoldoende werk van kwaliteit bevatte om tot een zinvolle selectie te kunnen komen.

Ondergetekende deelde die mening toen hij rond 1980 door Rura met hetzelfde verzoek benaderd werd. Wel stond hem de mogelijkheid en zinvolheid van een andersoortige bloemlezing voor ogen, namelijk een die zich niet zou beperken tot de dialectliteratuur alleen, maar die een beeld zou geven van het gehele literaire leven in de stad; een die zich vervolgens zou beperken tot de vorige eeuw, zodat een objectieve en afstandelijke keuze mogelijk zou zijn; en een ten slotte waarvan de inhoud niet bepaald zou worden door literair-esthetische maar door historisch-documentaire criteria.

Daarmee is meteen een aantal kenmerken van de nu voltooide onderneming aangegeven. Zij pretendeert niet een keur van literaire hoogstandjes te bieden die de huidige lezer hoogtepunten van esthetische verrukking zou moeten bereiden en hem wekenlang zijn nacht- en gemoedsrust zou moeten ontnemen. Wel

pretendeert zij een historisch verantwoord en representatief beeld te geven van het literaire leven in de negentiende eeuw in een aan cultureel en artistiek leven betrekkelijk rijke provinciestad.

Het boek bestaat uit twee gedeelten. In het eerste gedeelte, de inleiding, worden biografische bijzonderheden over de schrijvers en dichters medegedeeld en worden zij in hun historische context en hun onderlinge samenhang geplaatst. Het tweede gedeelte, de eigenlijke bloemlezing, is min of meer chronologisch van opzet. De opgenomen teksten worden telkens van (soms zelfs betrekkelijk uitvoerige) commentaren voorzien, waarin de tekstgeschiedenis wordt toegelicht, de eventuele historische of biografische achtergrond uit de doeken wordt gedaan en, indien nodig, bepaalde woorden of wendingen worden verklaard. De teksten zijn alle in hun oorspronkelijke negentiende-eeuwse spelling afgedrukt. Over de keuze voor deze spelling boven een bewerking in de huidige voorkeurspelling kan men van mening verschillen. We hebben, omdat de nadruk in deze bloemlezing op het historische aspect ligt, gemeend de oorspronkelijke spelling te moeten handhaven. Bij de dialectteksten hebben we de verleiding moeten weerstaan om deze om te zetten in de door de vereniging Veldeke gepropageerde spelling. Maar ook daar hebben we de negentiende-eeuwse tekst intact gelaten. Slechts voor één gedicht van Laurent Routs uit 1892 hebben we een uitzondering gemaakt, omdat we daarvan geen oorspronkelijke versie doch enkel latere afschriften konden ontdekken.

Bij de uiteindelijke keuze voor de bloemlezing zijn twee literatoren die wel in de inleiding figureren, uit de boot gevallen. Het betreft de essayist A.S. Kok en de orator Jan Willem Brouwers. De nalatenschap uit hun Roermondse jaren, resp. diepgravende essays en gezwollen redevoeringen, heeft noch een relatie met het Roermondse leven noch sluit zij aan bij de belletristische aard van de rest der bloemlezing. Bij Emile Seipgens deed zich *l'embarras du choix* voor. We hebben er voor gekozen die werken die nog anderszins goed bereikbaar zijn, niet in deze bloemlezing op te nemen. Het gaan dan met name om Seipgens' in Roermond ongetwijfeld meest geliefde werk, de opera-bouffe *Schinderhannes,* waarvan de tekst middels de programmaboekjes van 1975 en 1980 nog betrekkelijk ruim verbreid is, voorts zijn novelle *De kapelaan van Bardelo,* die in 1977 werd heruitgegeven, en de bundel *In en om het kleine stadje,* die in 1979 een herdruk mocht beleven. Seipgens' toneelwerk geniet een hernieuwde belangstelling: tijdens een avond onder de titel ‘Wie was Emile Seipgens’ in de Oranjerie te Roermond op 29 maart 1980 werd een samenvatting van *De letste Schlaag* uit 1873 opgevoerd, en op 3, 4 en 5 juni 1982 werd *Rooie Hannes* door O.R.A. Roermondse Amateur Toneelverenigingen op de planken gebracht. Het toneeloeuvre van Seipgens heeft echter de creatieve kwaliteiten van spelers en regisseur van node: het staat beter op de planken dan in een boek. Wel hadden we nog graag Seipgens' novelle over het Roermondse toneelleven, *De Komedianten,* opgenomen. Maar wanneer men bedenkt dat deze in de bundel *Uit Limburg* (Arnhem 1881) welgeteld 126 pagina's beslaat, dan kan men zich voorstellen dat opname ervan op practische bezwaren stuitte. De novelle verdient echter beslist nog een afzonderlijke heruitgave.

Voorwoorden worden afgesloten met dankbetuigingen. Bij deze traditie sluit ik, meer dan bij enige andere traditie, van harte aan.

Dat het boek er nu gekomen is, is niet in het minst te danken aan de nijvere volharding van de Stichting Rura, en met name aan de gestage aansporingen van haar bestuurslid, gemeentearchivaris Gijs van Bree. Rura ging accoord met de gewijzigde opzet van de lang gekoesterde bloemleesplannen. In de fraai verzorgde *Nieuwsbrief 1982 van RURA voor het 750-jarig Roermond* maakte zij op p. 7 melding van het plan tot uitgave van een bloemlezing uit de Roermondse literatuur. Tijdens een *Soirée nostalgique* in het gemeentelijk museum op 17 november 1982 stelde zij mij in staat om, omluisterd door musici en voordrachtskunstenaars, reeds iets over dit onderwerp te berde te brengen. Dit boek zal geen best-seller worden. Dat Rura er nochtans toch naar gestreefd heeft het uit te geven, verdient alle hulde.

Dankbaarheid past ook jegens de medewerkers van de Gemeentelijke Archiefdienst Roermond, wederom Gijs van Bree op de eerste plaats, die mij in de afgelopen jaren bij deze en andere onderzoekingen telkens zo vriendelijk en hulpvaardig ontvingen. Hulpvaardig waren ook de medewerkers van de andere door de samensteller bezochte archiefbewaarplaatsen en bibliotheken. Bijzondere vermelding verdienen de archivaris van het Katholiek Documentatiecentrum te Nijmegen en de beheerders van het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum te 's-Gravenhage. Mevrouw mr. M.I. Benard-Borel te 's-Gravenhage verleende toestemming tot inzage in het in laatstgenoemde instelling gedeponeerde archief van haar vader Henri Borel en verstrekte ook enige mondelinge inlichtingen. Voor beide geldt onze dank. Dr. J.C.P. Kats te Maastricht stelde op de valreep nog enkele in verband met een eerdere bloemleespoging verzamelde dialectteksten ter beschikking, waarvan één ons nog onbekende tekst in deze bloemlezing is opgenomen (*De Boonebak* van Jean Gabriëls) en enkele andere op een vervolg voor de twintigste eeuw moeten wachten. De dialectteksten zijn na inzage in bewaring gegeven bij de Gemeentelijke Archiefdienst Roermond. Een woord van dank mag ook gericht worden tot de heer Henri Smeets te 's-Hertogenbosch, die de schrijver zowel met waardevolle inlichtingen als met zeldzame Ruraemundensia verrijkte.

Mijn grootste dank moet helaas postuum van aard zijn. Hij geldt Paul C.H. van der Goor, overleden op 22 september 1983, en Jo Hansen, overleden op 21 juni 1984. Ik hoop hen in meer dan één opzicht mijn leermeesters te mogen noemen. Zonder hen zou deze bloemlezing nooit verschenen zijn, en de voltooiing ervan zou hun beiden plezier hebben gedaan. Het glas Ducru-Beaucaillou van een goed jaar dat wij daarop gedronken zouden hebben, drink ik nu met mijn dierbare Roermondse gade te hunner nagedachtenis.

drs. Peter J.A. Nissen

Nijmegen, op de gedachtenis van sint Gerlach van Houthem, 1986.

Inleiding

Het letterkundige leven in Roermond in de negentiende eeuw

I. Franse klanken en een weifelend woordje Roermonds: Etienne Victor Laisné en Charles Guillon

Godlijk erfdeel, boven allen
Aan den wereldvorst verpand,
Taal, na eeuwen niet vervallen!
Hier moet uwe grootheid schallen
Voor de bloem van Nederland!
Planten, dieren geven teeken;
Doch alleen de mensch kan spreken
In verscheiden spraak-akkoord,
Naar den stam, dien hij behoort.
Zoo veel malen
Is men man,
Als men talen
Spreken kan.

't Neêrlandsch is het eigenaardigst;
Eeuwenoud, zijn bakermat;
In de woordenkeus het vaardigst;
In gedachtenvorm het waardigst;
't Leent geen andre spraak zijn schat.
't Handhaaft Belgen en Bataven,
Rijk genoeg aan eigen gaven.
Zonder eigen taal geen volk!
't Neêrlandsch is der zielen tolk.
Neen! Geen woorden
Zijn zoo zoet;
Als de akkoorden
Van 't gemoed.

Komt! Ziet, de Engel dezer stede
Klapwiekt met zijn vleuglenpaar,
Toont de schildstar u van vrede,
Steekt het zwaard weêr in de scheede,
Roodgeverfd in 't heetst gevaar.
Strijders, maar meer Taalgenooten!
Flink de reien aangesloten
Tot een grooten broederbond,
Dien het Taalcongres hier zond!
Komt! Hier zwichten
Twist en wee,
Tongen stichten
Hier den vreë.
Neêrland van het Zuid en Noorden,
Aarde en zee gevoelt uw hand
In de verst gelegen oorden!
O! Verspreidt uw Dietsche woorden,
Waar de zon het felste brandt,
Of het ijs den dood ten toon spreidt! -
En de wereld prijst uw schoonheid,
Zegent uwen vrijen grond,
En de klanken uit uw mond.

Stout en krachtig
Blinkt uw staal;
Maar meer machtig
Klinkt uw taal.

Broeders! spreekt ze tot uw kindren,
Voedt hen met dat leeuwenmerg!
Nooit zal u een vreemde hindren,
Nooit uw zelfbeheer vermindren,
Hoe hij u als vijand terg'!
Ja, dan zult gij, met uw telgen,
Hem en zijnen trots verdelgen!
Toon hem uwen Vondels-aard,
Nakroost, een de Ruiter waard!
In de tonen
Onzer taal,
Ligt der zonen
Zegepraal.

Met deze woorden werd op 23 augustus 1875 het veertiende Taal- en Letterkundige Congres geopend[1], een regelmatige bijeenkomst van schrijvers en taalkundigen uit Zuid- en Noord-Nederland, die dat jaar in Maastricht plaatsvond. De woorden zijn afkomstig uit het congreslied *Onze Taal,* dat gedicht was door Dr Michaël Smiets, geboortig van Maastricht, maar vanaf zijn priesterwijding in 1855 tot 1876 leraar Nederlands aan het Bisschoppelijk College te Roermond. De strofen van Smiets geven weer wat zich bij vele Zuidnederlanders en Vlamingen in de negentiende eeuw had voltrokken, namelijk een herontdekking van de eigen taal, de taal van Vondel, de taal die gemeenschappelijk was aan 'Belgen en Bataven'. Deze taal, voorheen onder Franse invloed geminacht als een spraakgebrek of in het beste geval als de taal van boeren en arbeiders, kon opnieuw voorwerp worden van een zelfbewuste trots, of zoals Smiets het zei: 'In de tonen onzer taal, ligt der zonen zegepraal!'

Is deze herontdekking van de eigen taal in de negentiende eeuw het meest opvallend in Vlaanderen, zij deed zich eveneens voor in Limburg, en dus ook in Roermond. Limburg en Vlaanderen waren immers in de negentiende eeuw in vele opzichten op elkaar betrokken. Niet alleen hoorde Limburg van 1830 tot 1839 bij België, maar ook richtten velen in Limburg zich op cultureel gebied eerder op het katholieke Vlaanderen dan op het protestantse Noord-Nederland.[2] Op literair gebied moge het volstaan hier de namen te noemen van Johan Michel Dautzenberg (Heerlen 1808 - Elsene 1869)[3] en Pieter Ecrevisse (Obbicht 1804 - Eeklo 1879)[4], die beiden een vooraanstaande rol in de Vlaamse bewustwording gespeeld hebben.

Evenals in Vlaanderen ontdekte men in Limburg en in Roermond dus dat er ook in het Nederlands literatuur geschreven kon worden. Dit houdt in dat er eerst een andere taal gebezigd werd, en dat was uiteraard het Frans. In de achttiende eeuw was het Frans de taal der ontwikkelden en der welgestelden bij uitstek geworden, ook en met name in het deftige Roermond. Op literair gebied hebben we daarvoor uit de achttiende eeuw helaas geen Roermondse getuigenissen. Maar ongetwijfeld zullen de bij de uit Frankrijk gevluchte Maastrichtse drukker Jean Edme Dufour gedrukte werken van Voltaire, de la Rochefoucauld, Fénelon, de la Fayette, Jean-Jacques Rousseau en Bernardin de Saint-Pierre, om enkele bekende namen te noemen, ook in Roermond gretige aftrek hebben gevonden.[5]

Uit het hoogtepunt van de Franstalige culturele overheersing, namelijk de periode waarin de Fransen ook daadwerkelijk in politieke zin Limburg en Roermond aan hun macht onderworpen hadden (1794-1814), hebben we wél een schrijvende Roermondenaar kunnen ontdekken. Het is Etienne Victor Laisné, gewezen advocaat en leraar, of zoals het toen (en nog lang daarna) in Roermond heette, 'professeur' aan de Ecole sécondaire, de middelbare school te Roermond. Waar hij vandaan kwam weten we niet. Waarschijnlijk is hij in 1804 naar Roermond gekomen toen het 'Collège' daar werd opgericht.[6] In een reglement uit 1808 wordt hij voor het eerst vermeld als leraar in de Franse taal en de wiskunde.[7] Hij is gebleven tot de verdrijving van de Fransen in 1814.[8] Daarna ontbreekt elk spoor van hem.

In de handschriftencollectie van de gemeentelijke archiefdienst van Maastricht worden vier fraaie bandjes bewaard, door Laisné in zijn Roermondse tijd volgeschreven met *Mélanges de littérature et d'histoire.*[9.] De bandjes zijn door hem opgedragen aan doctor Mancel, chirurgijn van het militaire hospitaal te Maastricht, en door diens zoon weer aan de stad Maastricht geschonken. Ze bevatten nogal wijsgerig getinte beschouwingen, die, geheel in de geest van de Verlichting, gericht zijn op het practische nut van de wijsbegeerte voor de opvoeding van mensen. Laisné beschouwt het als eerste doel van de filosofie om bij te dragen tot het regelen van de zeden. Vervolgens kan de filosofie het verstand vervolmaken, de geest sieren met een oneindigheid aan interessante kennis en ten slotte respect voor de godsdienst bijbrengen. Vooral over de goede zeden vinden we nogal wat uiteenzettingen in de *Mélanges* van Laisné. Daarnaast bevatten de bandjes de teksten van vele toespraken van Laisné, die van belang zijn voor de geschiedenis van Roermond in de Franse tijd, bij voorbeeld toespraken tot de onderprefect Brandès, tot de burgemeester van Roermond, tot de prefect van het departement van de Nedermaas en tot generaal Charbonnier, tot de burgemeester bij zijn opname in het legioen van eer in 1810, en grafredes voor de Maastrichtse rechter Meyer en de Roermondse onderprefect Antoine Liger, die in 1811 overleed.[10.]

Uit de handschriften blijkt dat Laisné nog meer werken geschreven heeft, namelijk twee studieboeken: *La géographie moderne élémentaire* en *Du nouveau barême,* een wiskundig werk dat in Maastricht in druk verscheen[11.], en ten slotte *La correspondance d'un émigré.* De laatstgenoemde titel doet een werk van meer persoonlijke aard vermoeden, en het valt dan ook beslist te betreuren dat er tot op heden nog geen exemplaar van dit geschrift is opgedoken.

Zekerheid heb ik niet, maar wel een zeer sterk vermoeden, dat onze Roermondse Laisné identiek is aan ene Etienne Victor Laisné de Tours, van wie rond 1820 twee werken in Parijs gedrukt werden: *L'Insurrection du Cap* en *Le moraliste paternel.*[12.] Ook deze werken zijn inmiddels zeldzaam geworden, en de gelegenheid heeft mij ontbroken om ze met eigen ogen te zien. Wellicht dat een autopsie van de boeken in de nabije toekomst uitsluitsel kan geven over de identiteit van de schrijver.

Het vertrek van de Fransen uit Roermond in 1814 betekende *niet* het vertrek van de Franse taal uit de beschaafde omgang in Roermond. Integendeel, er zullen nog meer literatoren volgen die zich van het Frans blijven bedienen. De eerste van hen is de bekende Roermondse notaris, secretaris van de Kamer van Koophandel, lid van de gemeenteraad en de Provinciale Staten, schoolopziener en bovenal oudheidkundig verzamelaar Charles Guillon, geboren in 1811 te Roermond als zoon van een Franse vader en een Roermondse moeder.[13.] Zijn vader, geboren in Mailley-la-ville bij Lyon, was met de legers van Napoleon naar de Lage Landen gekomen, waar hij van 1799 tot 1814 burgemeester en agent municipal van Stramproy was. Na 1814 vestigde hij zich als procureur bij de arrondissementsrechtbank van Roermond. Gezien de herkomst van zijn vader is het niet verwonderlijk dat Charles Guillon zich nog van het Frans bediende.

Ook Guillons literaire ontboezemingen bleven ongedrukt. Het gaat namelijk

om een aantal gedichten die hij noteerde in een klein zakboekje, zoals hij ook bij zijn wandelingen door het Middenlimburgse land bij zich droeg en waarin we zijn waardevolle oudheidkundige notities vinden.[14.] Het zakboekje waarin we vijf Franse gedichten aantreffen is vermoedelijk door hem rond 1835 gebruikt.[15.] In drie gedichten staat het gemis van een verloren geliefde centraal. Twee ervan zijn getiteld 'l'Absence' en één 'Les tendres souvenirs'; de titels zeggen reeds genoeg. Heimwee naar de verloren geliefde is het thema bij uitstek van de romantische letterkunde, en ook Guillons pennevruchten zijn doortrokken van een romantisch sentiment. En ook al zijn ze niet in perfect Frans geschreven, als document van een Roermonds romanticus mogen ze toch aan de vergetelheid ontrukt worden.

Zoals we zagen was Guillons moeder een Roermondse: Maria Aldegonda Bongaerts. Ontdekte Guillon nog niet het Nederlands als voermiddel voor zijn literaire ontboezemingen, wel ontdekte hij de taal van zijn moeder, het Roermonds dialect, maar dan niet als literaire taal, maar als curieuze uiting van oudheidkundig belang. Zo komt het dat hij, ironisch genoeg, verantwoordelijk is voor het, voor zover bekend, oudste stukje Roermondse dialectliteratuur. Het gaat om een verhaaltje, ''t Vertelselke van de kêtel', dat Guillon schreef op verzoek van zijn vriend Dr. Joost Hiddes Halbertsma. Deze had in het *Kunst- en Letterblad* van 1844[16.] een oproep geplaatst voor dialectstukjes, die dan opgenomen zouden worden in het boek *Germaniens Völkerstimmen* van Dr. Firmenich, en die een beeld moesten geven van de Nederlandse dialecten. Op deze oproep was geen enkele inzending binnengekomen, en daarom benaderde Halbertsma enkele vrienden van hem persoonlijk, waaronder Guillon. Guillons stukje, 'Roermonder tongval', werd samen met bijdragen uit Scheveningen, Noordwijk aan Zee, Zaandam en Medemblik opgenomen in de *Overijsselsche Almanak voor oudheid en letteren* van 1846[17.] en werd ook in het derde deel van Firmenichs *Germaniens Völkerstimmen* uit 1854 gepubliceerd.[18.]

Het is het verhaal over een kuil bij Echt die door twee reuzen werd gegraven, maar nooit afkwam doordat de reuzen ruzie kregen. Dit verhaal werd door Guillon op een van zijn wandelingen langs de Maas uit de mond van een boer uit Echt genoteerd. Eenzelfde verhaal ter verklaring van het ontstaan van de Weverlose Berg bij Venray vindt men in vrijwel alle verzamelingen van Limburgse volksverhalen. De Weverlose Berg zou dan de plaats zijn waar de reuzen na de ruzie de modder van hun klompen veegden.[19.] Het vertelseltje van Guillon werd in een bewerking van Emile Seipgens, die zelf in 1857 debuteerde met een bundeltje *Limburgsche Legenden*[20.] gepubliceerd door Henri Welters in zijn vrijwel gelijknamige bundel uit 1875.[21.]

Het stukje van Guillon is wel het eerste gepubliceerde stukje Roermonds dialect, maar of het ook het eerste neergeschreven Roermonds is, is nog maar de vraag. In een exemplaar van een te Maastricht gedrukt woordenboek uit 1774, het *Novum dictionarium tetraglotton* van Matthias Martinez, dat blijkens een aantekening op het titelblad in 1835 eigendom was van ene Jozef Kessels uit Roermond, staat op de binnenzijde van de achteromslag een zeer curieuze dialecttekst, zijnde een aaneenrijging van scheldwoorden: 'Dou nugeerige do hubs

doe dich schoon late kullen, doe wolfwek, smeerlap, doe dich aai rabbauwel, rasmoes das, rampespoedel, rabatschieter, dubbe doos doe bus, wo konst doe dig so late verneuken en veur het lepke haaijen, ezel, dommerik zek ig nag eins, doe waars weert, dat ig dig preugelde mit einde schanse remmel en det ich dich de kop tussen twee ooren zat nou wets doe het tog nag neet; Zek hem mig mer wor? Ja daag nel kaai veut ig wins het dig, ig gaan.'[22.] Of deze ontboezeming door Jozef Kessels is neergeschreven weten we niet. Maar het klinkt, als we door de spellingproblemen (die de schrijver blijkbaar gehad heeft) heenkijken, allemaal tamelijk Roermonds. Teksten als deze werden in de negentiende eeuw natuurlijk niet gedrukt; daarvoor had de dialectliteratuur tot in onze eeuw toe teveel schroom!

Eindnoten:

1. De tekst van het congreslied is opgenomen in: *De Dichtwerken van wijlen Dr. Michael Smiets, verzameld en met een Levensbericht van den Dichter uitgegeven door A.H.M. Ruyten,* Roermond 1887, 187-189.
2. Zie voor de achtergronden hiervan: P. Orbons en L. Spronck, 'Limburgers worden Nederlanders. Een moeizaam integratieproces', PSHAL 102 (1966) 31-53.
3. L. Valcke, 'Dautzenberg J.M.', *Nationaal Biografisch Woordenboek* 6, Brussel 1974, 203-215. Van de op pp. 214-215 vermelde literatuur is vooral van belang: A.-E. van Beughem, *Johan Michel Dautzenberg 1808-1869. Schets van zijn strijd op taal- en letterkundig gebied,* Brussel 1935 (Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde. VIe reeks, 57).
4. H.J. Op den Kamp, 'Ecrevisse, Pieter', *Nationaal Biografisch Woordenboek* 3, Brussel 1968, 299-303. Nadien verschenen nog verschillende publicaties over Ecrevisse, met name in 1979, toen zijn honderdste geboortejaar herdacht werd. Zie *Veldeke* 54 (1979) nr. 6, 13-14 en 22-23 en *Veldeke* 55 (1980) nr. 6, 36. Te noemen zijn vooral enkele heruitgaven: Pieter Ecrevisse, *Vier verhalen uit het Land van Zwentibold,* Maastricht 1979, en *Nieuwe Sittardsche Almanak tot nut en vermaak voor 1837 een Leesboek voor alle standen door Meester P. Ecrevisse Doctor in de Regten,* Sittard 1979, en de studies van H.J. Op den Kamp, *Pieter Ecrevisse. De Limburgse Conscience 1804-1879,* s.l. (Maaseik) 1979-1982 (Maaslandse Sprokkelingen II, 9 e.v.), 4 dln.
5. E. Heynen, 'Maastrichtse drukken (1552-1816). Een bescheiden aanzet tot een Maastrichtse Bibliographie. I (1552-1782)', PSHAL 83 (1947) 1-174, en 'II (1783-1816)', PSHAL 84 (1948) 1-139. Zie de index na het tweede deel, 123, sub no. 24 en 25: werkzaam van 1772 tot en met 1787. Zie ook: R. Jans, 'Letterkunde in Limburg van de Frankische tot de Franse tijd', *Limburg's Verleden. Geschiedenis van Nederlands Limburg tot 1815,* II, Maastricht 1967 (herdruk Schiedam-Heerlen 1976) 373-416, m.n. 399. Dat er nochtans ook Nederlandse gelegenheidsgedichten geschreven werden blijkt uit het door mij gepubliceerde 'Liedeken' uit circa 1764: P. Nissen, 'Een onbekend Roermonds "liedeken" uit de achttiende eeuw', *Veldeke* 57 (1982) nr. 5, 11-14, en voorts uit het 'Liedeken op den entree van sijn hooghweerde den bisschop van Ruremonde' uit 1775, gepubliceerd in: *Gedenkboek ter gelegenheid van het 175-jarig bestaan der Koninklijke Harmonie van Roermond,* Roermond 1950.
6. *Bulletin des lois de la République Française*, IIIe série, tome 359, no. 3757.
7. Rijksarchief in Limburg te Maastricht, Archief van het Departement van de Nedermaas, inv. no. 2453; GAR, Collectie J.B. Sivré, inv. no. 1, map Q. Hij gaf de volgende lessen: 'pour la langue française Mr. Laisne de 10 à 11 heures du matin et les principes de mathématiques de 3 à 4 heures de l'après diner'.
8. Ibidem. In stukken van 22 en 27 juni over de uitbetaling der salarissen aan de vier leraren Daris, Houtappel, Sommers en Laisné, komt hij nog voor.
9. Gemeentelijke archiefdienst Maastricht, Collectie handschriften, nr. 37: 5 delen in vier gemarmerde bandjes. Op het titelblad blijkt de opdracht aan dokter Mancel; op het schutblad

is de schenking door diens zoon Eduard vastgelegd. Zie ook: A.J. Flament, *Catalogus der stadsbibliotheek van Maastricht, bewerkt vooral als 'Bibliotheca Limburgensis',* I, Maastricht 1888-1889, 4, no. 3.

10. Over Charbonnier zie: G.J.W. Koolemans Beynen, 'Charbonnier of Charbonnié (Louis)', NNBW 5 (1921) 108-110. Over Meyer: 'Note biographique sur feu Mr. Meyer, président du tribunal impérial de Maestricht', PSHAL 7 (1870) 508-509. Over Liger en Brandes: H. Hardenberg en E. Nuyens, *Inventaris der archieven van het arrondissement Maastricht en van het departement van de Nedermnas (1794-1814)*, 's-Gravenhage 1946, LXXXVI.
11. *Nouveau-Barême ou traité élémentaire et raisonné d'Arithmétique divisé en 3 parties* (...), Maastricht 1799 en ca. 1807. Zie E. Heynen, art.cit. (noot 5), II, PSHAL 84 (1948) 73 (no. 1131) en 90 (no. 1238). De andere titels worden genoemd op het titelblad van het eerste der vier bandjes: 'E.V. Laisné, ancien avocat, auteur de *la géographie moderne élémentaire,* de *la Correspondance d'un émigré, du nouveau barême,* professeur au College de Ruremonde'.
12. *L'Insurrection du Cap, ou la Perfidie d'un noir. Par M.E.-V. Laisné de Tours, auteur du Moraliste paternel, et de plusieurs autres ouvrages pour la jeunesse,* Paris 1822, 2 delen, werd aangekondigd in de: *Bibliographie de la France ou Journal Général de l'Imprimerie et de la Librairie* 11 (1822) no. 20 (18 mei), no. 2343, en als verschenen vermeld in no. 26 (29 juni) no. 3034. Er berust een exemplaar in de Bibliothèque Nationale te Parijs: *Catalogue général des livres imprimés de la Bibliothèque Nationale,* 86, Paris 1925, col. 740. Van *Le moraliste paternel, ou Manuel de la bonne société, offrant des règles sûres pour se faire aimer, estimer, et pour se bien conduire dans le monde,* Paris s.a., is ons enkel een exemplaar bekend in de bibliotheek der University of Minnesota, Minneapolis. Vgl. *The National Union Catalogue Pre-1956 Imprints*, vol. 312, London-Chicago 1974, 178, nr. NL 0037514. De titel van dit laatste werk doet sterke verwantschap vermoeden met de moralistische filosofie in de Maastrichtse handschriftjes. Vgl. ook J.-M. Quérard, *La France littéraire, ou dictionnaire bibliographique des savants, historiens et gens de lettres de la France etc.,* 4, Paris s.a. (herdruk Mayenne 1964) 452: ook deze kent de titel van het tweede werk slechts dankzij de vermelding op de titelpagina van het eerste.
13. P. Schreurs, 'C.G.H. Guillon', *De Nedermaas* 10 (1933) 137-138: E.M.A.H. Delhougne, *Genealogieën van Roermondse geslachten* I, Maastricht 1956, 95-96; J. van Agt, 'Het huis van Charles Guillon te Roermond', *Libellus festivus. Een bundel historische opstellen aangeboden aan Joseph H.F.H. Linssen bij gelegenheid van zijn 70ste verjaardag op 6 november 1964,* Roermond 1964, 1-14; over de rol van Guillon en zijn broer Constant in de politieke woelingen in Roermond in het revolutiejaar 1848, zie A.J. Geurts, 'Politieke commotie te Roermond in het voorjaar van 1848', *Roermond stad met verleden. Negen hoofdstukken over Roermonds geschiedenis,* Roermond 1985, 177-200. In dat jaar werd in Roermond ook een spotlied op het spioneren gezongen, 'Liedeke van den valschen Spioen of gehaaten Maintendraaijer', uitgegeven door Geurts: 197-198.
14. GAR, Handschriftencollectie van Charles Guillon, notaris te Roermond (1811-1873), inv. nr. 14. De titels der gedichten zijn: l'Absence, Les tendres souvenirs, Le retour de Pierre, l'Absence (tweede versie) en La politique (Table allégorique). Voor de archeologische vondsten zijn vooral de nrs. 2-4 van belang.
15. Er staan in het zakboekje notities uit de kranten *Libéral* en *Indépendant* uit de jaren 1834 tot 1836.
16. En niet in de *Taal- en Letterbode,* zoals ik abusievelijk schreef in 'Dr. Louis Simons en de eerste studie over het Roermonds dialect (3)', *Veldeke* 55 (1980) nr. 6, 13-30, met name 23.
17. Jaargang 11, Deventer 1845, 101-103. Het verscheen ook in: J.H. Halbertsma, *De tongvallen van Nederland. 2e proeve, waarin die van Scheveningen, Katwijk, Zaandam, Medemblik, Colhorn en Roermond. Gezameld ten dienste van J.M. Firmenich's Germaniens Völkerstimmen,* Deventer 1846, 53-56. Op het stukje werd al geattendeerd door M. Smeets, *Roermondsche schetsen door E. Seipgens, met een inleiding,* Roermond s.a. (1946) (Sint Christoffelreeks, 2), 6, door J. Hansen, 'Wat "men" schrijft over Roermond', *De Bronk* 4 (1956-1957) 37-41, m.n. 39, en door P. Nissen (zie vorige noot). De tekst is heruitgegeven door P. Bakkes, 'De "Roermonder tongval" uit 1844 van Charles Guillon', *Roerstreek* 16 (1984) 151-155.
18. J. Firmenich, *Germaniens Völkerstimmen. Sammlung der deutschen Mundarten in Dichtungen, Sagen, Märchen, Volkslieder u.s.w.,* Band III, Berlin 1854, 706.
19. W. de Blécourt, *Volksverhalen uit Nederlands Limburg,* Utrecht 1981, 41 (no. 1. 14), met commentaar en bronnen op 213.

20. E. Seipgens, *Limburgsche legenden,* Roermond 1857. Dit kleine boekje (exemplaar in GAR) van 32 blz. bevat drie verhalen: Gerhard van Wessem (1203), De laatste Noorman (891) en Jan van Weert (1635). Het laatste verhaal verscheen onder de titel 'Jan van Weert en Hanne van Houten' ook in de *Provinciale almanak roor Limburg met adresboek,* Roermond-Maastricht 1907.
21. H. Welters, *Limburgsche Legenden, Sagen, Sprookjes en Volksverhalen* I, Venlo 1875 (herdruk Maasbree 1982) 219-220. Andere verhalen van Seipgens daar: 147-150, 164-169, 197-201. Over Welters' bundel zie: P. Nissen, 'Henri Welters (1839-1887), pionier van de volkskunde in Limburg. Bij de heruitgave van zijn volkskundig werk', *Veldeke* 57 (1982) nr. 4, 1-12. Het verhaal komt verder nog voor bij Pierre Kemp, *Limburgse sagen en legenden,* Maastricht s.a. (heruitgave van Limburgs Sagenboek uit 1925), 103, en bij N.J.A. Langs, *Echt in sagen, legenden en verhalen,* Zaltbommel 1980, 39-41.
22. 'Dou nugeerige...', *Veldeke* jg. 35, nr. 194 (augustus 1960) 54. Voor de druk zie E. Heynen, art.cit. (noot 5) I, 141, no. 551 (vgl. 122, no. 451).

II. De eerste vaderlandse barden: de gebroeders Pieters en Antoine Scheen

Het lijkt misschien in strijd met wat zojuist gezegd is over de gerichtheid op Vlaanderen, maar het was een te Amsterdam geboren schoolmeester die voor de eerste negentiende-eeuwse Nederlandse literatuur in Roermond zorgde. Hij heette Johannes Pieters, en had zich samen met zijn oudere broer Rudolf Hendrik in 1820 in Roermond gevestigd.[23.] Rudolf werd in 1820 namelijk aangesteld als hoofd van de toen opgerichte Rijks lagere school, en Jan ging met hem mee. Van Jan Pieters, geboren in 1805 en overleden in 1885, is een gedicht bewaard, geschreven 'Bij de zoo gewenschte en heuchelijke aankomst van onze geliefden Herder', de latere bisschop Paredis, als pastoor te Roermond op 11 mei 1830.[24.] Het is het eerste Nederlandstalige product dat letterminnend Roermond in de negentiende eeuw voortbracht.

Van zijn broer Rudolf, geboren in 1795, is een driedelig schoolboek *Grondbeginselen der rekenkunde ten dienste der scholen* bewaard, gedrukt te Roermond van 1838 tot 1841.[25.] Het was blijkbaar een succesvol werk, want in 1871 verscheen nog een zesde druk.[26.] Rudolf stelde ook nog een leesboek samen, *Oefeningen in het kunstmatig lezen,* waarin ook eigen gedichten opgenomen zijn, en een *Verkorte gewijde geschiedenis.*[27.] Hij moet een geliefd en geëerd man zijn geweest. Toen in 1830 in Brussel de Belgische opstand uitbrak, trokken ook in Roermond oproerkraaiers de straat op, met de bedoeling alle Hollanders de stad uit te gooien. Toen ze echter bij het huis van de Amsterdamse onderwijzer kwamen, riep iemand: 'Aoh nae, dae gooje leermeister van oos kienjer maag gei leid gedaon waere', en terstond trokken de opstandelingen zich terug en lieten meester Pieters met rust.[28.]

In 1844, op 25 april, overleed Rudolf Pieters. Zijn broer Jan stelde toen 'als openlijk bewijs mijner hulde aan de nagedachtenis van eenen braven broeder' een bloemlezing van doodspoëzie samen, die in 1847 gedrukt werd met de titel *Grafbloemen, geplukt bij vroegere en hedendaagsche dichters.*[29.] Niet alleen als bloemlezer over de dood maakte Jan furore, ook als lijkredenaar oogstte hij bewondering. Zo verscheen in 1855 zijn *Lijkrede ter gedachtenis van den Heer Willem Baijer, oud-orkestmeester van de Koninklijke Harmonie, Leeraar der Muziekschool te Roermond, alhier overleden den 21 November 1855* in druk.[30.]

In 1861 volgde nog een bundel *Gedichten over den goddelyken kindervriend Jezus, ten gebruike der jeugd ingerigt door J. Pieters, hoofd-onderwyzer aan 's Ryks Lagere School te Roermond.*[31] De tachtig gedichten in deze bundel, alle van de hand van Pieters, waren bedoeld voor 'Onderwyzers, Ouders en Voogden, opdat zy ze in handen geven der lieve kleinen, der bevoorregten des Zaligmakers'. De kinderen immers moesten 'zoodra zy kunnen lezen en denken' innig met Jezus' leven en lijden bekend gemaakt worden. 'Dat zulks gevoegelykst in den vorm van gedichtjes geschieden kan, zal niemand betwisten, die de jeugd aandachtig heeft gadegeslagen en hare voorliefde heeft opgemerkt voor maat en rym niet alléén, waarvan zy het welluidende al spoedig gevoelt, maar ook voor den dichterlyken inhoud zelven', aldus Pieters in de op Kerstmis 1860 ondertekende 'Voorrede'.

Op 1 februari 1845 volgde Jan Pieters zijn betreurde broer op als hoofdonderwijzer aan de Rijks Lagere School, en het was bij hem dat een latere collega in de letterkunde, Emile Seipgens, zijn eerste onderwijs ontving.[32] Maar voor we onze aandacht op Seipgens en zijn kring gaan richten, dient eerst nog een andere poëet vermeld te worden, die in kwalitatief opzicht weliswaar van weinig belang is, maar die toch een en ander in druk heeft laten verschijnen, en daarmee een plaats in de annalen der Roermondse letterkunde verdient.

Jan Pieters werd bij zijn benoeming in 1845 gefeliciteerd met een gedicht, dat afgedrukt werd in de *Roermondse Marktprijzen en Berigten* van 3 maart.[33] Het was geschreven door de zich onderwijzer noemende Antoine Scheen, die ook een huldedicht produceerde bij Jans gouden onderwijsjubileum in 1870.[34]

Antoine (Mathias Sebastiaan Antonius) Scheen werd op 12 januari 1811 in Roermond geboren.[35] Hij volgde de Rijks Lagere School, waar Rudolf Pieters toen hoofdonderwijzer was, en het Koninklijk Kollegie, en verbleef daarna drie maanden in Rolduc, dat van 1831 tot 1843 kleinseminarie van het bisdom Luik, waartoe toen ook Roermond behoorde, was. Al snel bleek evenwel dat hij niet voor de priesterlijke stand geschikt was. Hij keerde terug naar Roermond en ging als boekhouder in dienst bij de gemeente, waar hij het bracht tot gemeentelijk belastinginner.[36] Daarnaast gaf hij privé-lessen, reden waarom hij zich onderwijzer noemde. Hij was in 1834 gehuwd met de Roermondse Maria Catharina Hubertina Cuypers, met wie hij een huis bewoonde aan de Kraanpoort. In de volksmond heette hij 'Sjeen van de Mert'.[37] Hij overleed op 18 maart 1883.

Scheen heeft een betrekkelijk groot aantal geschriften het licht doen zien. In 1838 verscheen zijn *Handleiding tot de kennis van de wis-, natuur- en staatkundige beschrijving van onzen aardbol, voor de scholen, ook zeer dienstig voor alle beminnaren der geographie.*[38] In 1842 vertaalde hij een werkje van een Franse jezuiet: *Het lezen der slechte boeken, gevolgd door de gruwelijkheid van den hoogmoed.*[39] Verder verschenen nog een historisch tafereel over de val van de citadel van Antwerpen[40], een beschrijving van hoofdaltaar en koor der Munsterkerk[41], een boekje over het Mariabeeld van Rimini[42] en een geografische beschrijving van Limburg[43].

Maar zoals we zagen schreef Scheen ook gedichten. Naast de huldegedichten voor Pieters vloeide nog een groot aantal gelegenheidsgedichten uit zijn pen.

Men krijgt de indruk dat vrijwel iedereen die in het Roermond van toen iets voorstelde met een rijmpje van Scheen vereerd werd: Cuypers, Paredis, Leurs, Beerenbroek, verschillende neomisten en priester-jubilarissen en een lange reeks van jubilerende nonnen. Scheen wilde, zoals hij zelf zei, 'het vermakelijke met het nuttige mengen', en zijn gedichten hebben dan ook vaak een moralistisch karakter. Authentieke verwoordingen van doorleefde emoties vindt men in de poëzie van Scheen nergens; zijn gedichten zijn wansmakelijke rijmelarijen, producten van een slecht soort schoolmeesterspoëzie.

Toch zullen de gedichten van Scheen ons wel een beeld geven van de doorsnee-dichtcultuur van de negentiende-eeuwse Roermondenaar. Zijn gedichtjes vonden in elk geval zoveel aftrek dat ze tot drie maal toe gebundeld werden. In 1857 verscheen *De eerstelingen mijner poëzij,* dat in 1867 nog eens herdrukt werd.[44.] Een aantal gedichten uit deze bundel verscheen in 1861 in een Franse vertaling: *Les prémices de ma poésie.*[45.] En in 1871 verscheen de bundel *Mijne Dichtbloemen,* wederom opgedragen aan de vereerde meester Jan Pieters.[46.] De meeste van deze bundels verschenen bij de firma Timmermans. De bedoeling van zijn gedichten verwoordde Scheen in het voorwoord van de laatste bundel als volgt: 'iets godsdienstigs, heilzaams en zedigs voort te brengen, en iets lofen eerwaardigs te doen gevoelen'. Maar literatuur van enige betekenis kan men het nauwelijks noemen.

Eindnoten:

23. J.M. Janssen, 'Ter Gedachtenis: R.H. Pieters, J. Pieters, H.J.H. Pieters', LJ 1 (1894) 30-41; E. Delhougne, *Genealogieën* (zie noot 13), 149-152.
24. In handschrift opgenomen in: *Opdragt aan den hooggeleerden en zeer eerwaarden heer Joannes Augustinus Paredis, den acht en zeventigsten pastoor van Roermond,* Roermond s.a. (1830), exemplaar in GAR. Deze 'Opdragt' zelf is eveneens een gedicht, 17 bladzijden lang, voorzien van acrosticha en geschreven door ene H. Weevers, ons verder onbekend.
25. Exemplaren in GAR en SBM.
26. Exemplaar in UBN.
27. Vermeld door J.M. Janssen, art.cit. (noot 23), 33.
28. J.M. Janssen, art.cit. (noot 23), 31. Zie ook: J.G.F.M.G. van Hövell tot Westerflier, *Roermond vroeger en nu,* Bussum 1968 (Fibula-Heemschutreeks, 1), 64.
29. Exemplaar in GAR (gedrukt te Roermond).
30. Exemplaar in GAR (gedrukt te Roermond, s.a.). In de SBM is nog een in 1860 te Roermond gedrukte *Rede gehouden bij het graf van de hoog edel achtbaren heer mr. Jan Lodewijk Mathias Leclercq, president der arrondissementsrechtbank te Roermond, ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, enz. overleden te Heythuisen den 2 Julij en begraven te Roermond, den 4 Julij 1860* bewaard.
31. Exemplaren in UBA en UBN (gedrukt te Antwerpen). J.M. Janssen, art.cit. (noot 23), 35, vermeldt ook twee werken, *Deugd en onschuld* en *Raadgevingen en spreuken,* zonder verdere gegevens. De titels doen niet veel bijzonders vermoeden.
32. Hierop attendeerde voor het eerst de toenmalige gemeentearchivaris van Roermond, M. Smeets, in zijn inleiding op: E. Seipgens, *Roermondsche schetsen,* Roermond 1946 (Sint Christoffelreeks, 2), 4.
33. 'Felicitatie-dicht, opgedragen aan den Heer Johannes Pieters, bij gelegenheid van deszelfs verheffing tot Hoofd-Onderwijzer aan 's Rijks lagere school te Roermond, de 1 Februarij 1845', *Roermondse Marktprijzen en berigten* 1845, nr. 14 (3 maart). Ook in: A. Scheen, *Mijne Dichtbloemen,* Roermond 1871, 29-30.

34. ‘Hulde aan den Wel Edelen Heer Joannes Pieters, Oud-hoofdonderwijzer aan 's Rijks Lagere School te Roermond, bij gelegenheid van het 50-jarige Feest zijner Werkzaamheden aan het nut en heil der Jeugd aldaar, op den 1 Mei 1870’, in: *Mijne Dichtbloemen,* Roermond 1871, 39-40.
35. De biografische gegevens komen grotendeels uit de bevolkingsregisters der stad Roermond (GAR). Zie voorts: A.F. van Beurden, ‘Familie Scheen’, LJ 32 (1926) 20.
36. In de bevolkingsregisters der gemeente komt hij voor als ‘stadsweger’ en ‘boekhouder’. Van Beurden noemt hem ‘ontvanger stadsrechten’. Dat hij privé-lessen gaf blijkt uit een advertentie in de *Roermondse Marktprijzen en berigten* 1845, nr. 27 (12 april).
37. Zulks werd mij medegedeeld door wijlen drs Jo Hansen, die nog op de kleuterschool had gezeten bij een nicht van Scheen, die Ursuline was geworden.
38. Exemplaar in GAR (gedrukt te Roermond).
39. Exemplaar in UBN. De schrijver van het Franse werk is Jean-M. Loriquet s.j. De vertaling werd in Roermond gedrukt.
40. *De van der citadel van Antwerpen,* Roermond 1843 (exemplaar in GAR).
41. *Beschrijving van het hoofdaltaar en koor in O.L.V. Munsterkerk te Roermond, vernieuwd in 1850 onder het zeer lofwaardige kerkbestuur van de heeren P.A. Poëll, J.L. Godfroi en W. Burghoff, volgens het ontwerp en onder het beleid van P. Cuypers, architect, door A.S. (Poëzij en Prosa),* Roermond 1851 (exemplaar in GAR). Gedeelten van deze beschrijving zijn in versvorm vervat. In het artikel van W. van Leeuwen, ‘De Roermondse Munsterkerk. Van sprekende neogotiek tot zwijgende architectuur’, *Bulletin KNOB* 83 (1984) 159-169, wordt op 160 in noot 4 ook nog vermeld de titel *Restauratie der Munsterkerk* uit 1851. Scheen was volgens Van Leeuwen hoofd van het atelier Cuypers en Stoltzenberg. We kunnen dit niet bevestigen. Wel was er een Henri Scheen, zoon van Antoon, werkzaam als kerkschilder bij Cuypers. Zie: P. Scheen, *Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars 1750-1950,* 's-Gravenhage 1970, deel II, 295. Met deze is in elk geval de in de rekeningen van de Munsterkerk genoemde Scheen (zie Van Leeuwen, l.c.) bedoeld.
42. *Mirakuleuze gebeurtenis van het Maria-beeld van Rimini, een verhaal, getrokken uit de door de kerkelijke autoriteiten des bisdoms opgemaakte authentieke processtukken,* Heijthuijsen 1859 (exemplaar GAR).
43. *Geografische beschrijving van de provincie Limburg,* Roermond 1874 (exemplaar in GAR en in SBM). In 1836 verscheen ook al een *Geographie van de provincie Limburg voor de lagere scholen, vertaald uit het Frans* (exemplaar in SBM).
44. Exemplaar van de eerste druk in SBM, van de tweede druk in UBN.
45. Exemplaar in GAR.
46. Exemplaar in GAR.

III. Het letterkundig genootschap ‘De Lelie’ en Neêrlands eerste Vondelfeest

Met Scheen zijn we inmiddels bij het midden van de negentiende eeuw aanbeland. En het is rond die tijd dat in Roermond enkele decennia van grote culturele bloei aanbreken. In 1849 was de jonge architect Pierre Cuypers, geboren te Roermond op 16 mei 1827, met de prix d'excellence uit Antwerpen teruggekeerd, waar hij aan de Academie voor Schone Kunsten de opleiding tot architect alsmede de zomercursussen in schilder- en beeldhouwkunst had gevolgd.[47.] Terug in Roermond werd hij benoemd tot stadsarchitect, en in 1850 zocht mgr. J.A. Paredis, apostolisch vicaris van Roermond, hem aan voor een eerste interne restauratie van de Munsterkerk, waarop hij zich voorbereidde middels een studiereis langs de Rijn, ten einde ondermeer de werkzaamheden aan de nog steeds onvoltooide Dom van Keulen te aanschouwen. In hetzelfde jaar 1850 kreeg Cuypers ook zijn eerste opdracht voor een kerkelijk gebouw: een pastorie in Venray. In 1853 richtte de onbemiddelde maar veelbelovende Cuypers samen met de fabrikant van paramenten Fr. Stoltzenberg de firma Cuypers & Stoltzenberg op, een atelier voor kerkelijke kunst waarin leerlingen in de oude

ambachten werden opgeleid en dat tot 1892 bleef bestaan. In dat jaar richtte Cuypers samen met zijn zoon Jos een nieuw atelier in Roermond op onder de naam Cuypers & Co. Door Cuypers' kundigheid en zijn goede relaties in de katholieke wereld verkreeg het kunstatelier Cuypers & Stoltzenberg vele opdrachten, en de toelevering van ornamenten, banken, beelden enz. speelde Cuypers ook later veelal toe aan stadsgenoten. Dit had tot gevolg dat Roermond binnen enkele jaren tot een centrum werd van kerkelijke kunstnijverheid, en dat vele

beeldhouwers, glazeniers en kunstschilders zich in de stad vestigden. Niet weinigen van hen begonnen bij de firma Cuypers & Stoltzenberg om zich na enige tijd zelfstandig te vestigen. We noemen enkele namen: Joseph Thissen, Jean Henri Leeuw, Joseph Lücker, Jean Antoine Oor, Antoon Frans Nicolas, Peter Heinrich Windhausen en zijn zonen Heinrich, Albin en Paul, Germanus Baert, Lennaerts, Houtermans, Lommen, Smeets, Capiau en de gebroeders Kohl.[48.]

Het is niet verwonderlijk dat in deze atmosfeer van kunstzinnigheid en cultureel élan ook de letterkunde belangstelling vond. Dat moge blijken uit een vereniging en een evenement. De vereniging is het Letterkundig Genootschap 'De Lelie', het evenement is 'Neêrlands eerste Vondelfeest'.

Het Letterkundig Genootschap 'De Lelie' werd op 13 oktober 1855 opgericht door een drietal vroegbegaafde jongelieden die zich met de poëzie bezighielden.[49.] Deze drie bleven verder ook de enige werkende leden van het genootschap. Het waren de 20-jarige Alphonse Schieffer, geboren te Roermond op 9 juni 1835, later procureur en lid van de Roermondse gemeenteraad, wiens literaire bevlogenheid blijkbaar van korte duur was - we horen later althans niets meer van literaire bezigheden zijnerzijds -, verder de toen 18-jarige Emile Seipgens en de 26-jarige Henricus Johannes Hermanus Pieters, de oudste zoon van Rudolf Pieters. Hendrik Pieters jr. was een begaafde jongeman, maar moest zijn studieplannen opgeven toen hij op 14-jarige leeftijd zijn vader verloor. Hij ging de kost verdienen in de handel en wijdde zich in zijn vrije tijd aan de letterkunde. Met verscheidene bekende letterkundigen correspondeerde hij en ook publiceerde hij enkele artikelen over poëzie. In 1858 verscheen nog zijn gedicht *Hoop* in druk.[50.] In 1864 overleed hij, 34 jaar jong.[51.]

Naast de drie jonge dichters telde het genootschap nog een aantal 'kunstlievende leden', waarvan men de indruk krijgt dat hun voornaamste bijdrage aan het genootschap bestond in een geldelijke donatie, waarmee de letterkundige kring in stand gehouden kon worden. Onder hen treffen we de namen aan van Charles Guillon, van Cuypers en Stoltzenberg en van de erudiete archivaris Jan-Baptist Sivré. Ten slotte telde het genootschap nog twee ereleden, namelijk de gevierde Antwerpse dichter Jan van Beers (1821-1888)[52.] en de Amsterdammer Joseph Albert Alberdingk Thijm, op wie we aanstonds nog zullen terugkomen.

Over de activiteiten van het genootschap is niet veel meer bekend dan dat er maandelijks voordrachtavonden werden gehouden. In 1858 evenwel verscheen er een bloemlezing, getiteld *Keuze uit dichtstukken van het letterkundig genootschap 'De Lelie',* geheel gevuld door het driemanschap Pieters, Seipgens en Schieffer.[53.] Het boekje, dat voor één gulden in de handel was, is van een fraaie titelprent voorzien door Cuypers, voorstellende de Roermondse maagd, luisterend naar het gezang der barden. Met het verschijnen van de 45 gedichten tellende bundel is het genootschap tegelijk op het hoogtepunt van zijn werkzaamheid. Daarna loopt het geleidelijk af, tot het in 1863 ter ziele gaat. In de voorafgaande jaren, vanaf 1860, waren er, blijkens de gemeenteverslagen van Roermond, al nauwelijks meer bijeenkomsten geweest.[54.]

In die jaren had zich evenwel een andere opmerkelijke blijk van letterkundige activiteit in Roermond voorgedaan, namelijk de viering in 1862 van 'Neêrlands

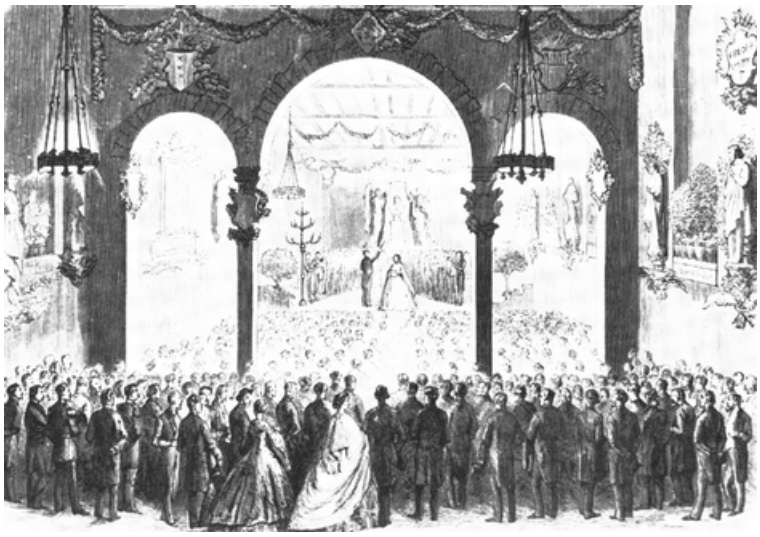

Litho van het Vondelfeest in de werkplaats van het atelier Cuypers & Stoltzenberg te Roermond op 5 januari 1862, ontleend aan het Parijse weekblad L'Illustration *(foto Universiteitsbibliotheek Nijmegen).*

eerste Vondelfeest'.[55.] Uit het gedicht van Smiets, waarmee deze inleiding opende, bleek al dat de herontdekking van de Nederlandse taal en de beoefening van de letterkunde in katholieke kringen onlosmakelijk verbonden was met de naam en faam van Vondel. Toen dan ook in 1860 in Rotterdam door protestants Nederland de dichter Tollens met een standbeeld geëerd werd, kon katholiek Nederland niet achterblijven. Al in hetzelfde jaar ging in Roermond een commissie aan het werk, bestaande uit Charles Guillon, Emile Seipgens en Hendrik Pieters, en in 1861 werd de commissie uitgebreid met architect Cuypers en met de priester-leraar Jan Willem Brouwers, verbonden aan het Bisschoppelijk College te Roermond.

Het Vondelfeest vond plaats op 5 januari 1862 in de werkplaats van het atelier Cuypers & Stoltzenberg. De prachtige aankleding en versiering van deze ruimte kennen we niet alleen uit kranteverslagen, maar ook uit een fraaie litho die verscheen in het Parijse weekblad *L'Illustration.*[56.] De roem van het Roermondse feest reikte dus tot ver over de landsgrenzen. Het gevulde programma bestond uit voordrachten en muziek. Brouwers hield een uitgebreide en voor onze oren nogal gezwollen feestrede, waarin hij Vondel voorstelde eerst als dichter, vervolgens als Nederlands staatsburger en ten slotte als christen, uiter-

aard van duidelijk katholieke signatuur. Men beluistere bij voorbeeld hoe Brouwers de reacties beschrijft wanneer Vondel zijn lofzang op het mirakel van het Allerheiligst Sacrament van Amsterdam in het licht geeft:

> 'Nu, gij verwacht het, nu breekt de orkaan los, wrok en wraak vieren den vrijen teugel. Eene hagelbui kan niet meer puntige ijskegels op een korenveld nederkletteren, dan de zwerm van onroomsche schrijvers smaad-, schimp- en spotschriften tegen Vondel in de wereld zenden. Ja, maar ook wij zouden Vondel wel aangeraden hebben van stillekens te zwijgen. Zeker, dat hadden wij gedaan, lafaards daar wij zijn, die altijd luide spreken als het lichtzinnigheid en wereldzin geldt en het woord op onze lippen smoren als het onzen godsdienst en onze Heilige Kerk geldt. Ten minste hadden we hem aangeraden van toch maar niet openlijk ten gunste zijner geloofsleer te schrijven, en wilde hij stichten, hij kon immers zijne schriften in het geheim onder zijne geloofsgenooten laten verspreiden. Ja, nog eens, lafaards daar we zijn, dat zouden velen van ons gezegd en gedaan hebben; ook Vondel had dit kunnen doen; met laaghartige omzichtigheid had hij zijne overtuiging kunnen bewimpelen; maar dan ware hij geen held geweest voor het recht der vrijheid, geen held voor de vrijheid des geloofs, geen held voor de rechtvaardigheid der wetten, geen held voor de gelijkheid der burgers van de Vereenigde Provinciën.'[57.]

Hendrik Pieters droeg een lang dichtstuk van zijn hand voor, getiteld 'Aan Vondel'. Zowel de redevoering als het dichtstuk verschenen vijf jaar later in een fraaie druk, waarvan de opbrengst bestemd was voor het in Amsterdam te plaatsen standbeeld van Vondel.[58.] En dan was er nog muziek, véél muziek, van ondermeer de Koninklijke Harmonie, de muziekvereniging 'Amicitia', de zangvereniging 'Liederkrans', het corps van het vijfde regiment dragonders en verscheidene solisten. De grootste ster onder de solisten was wel Antoinette Alberdingk Thijm, de echtgenote van Cuypers, die in haar tijd een internationaal vermaarde alt was. De landelijke pers was het erover eens: Roermond had Vondel waardig herdacht.

Eindnoten:

47. Een echte goede biografie van Cuypers is er nog steeds niet. Wel bestaat er veel literatuur over zijn leven en werk. Te noemen zijn: V. de Stuers, 'Dr. P.J.H. Cuypers', *Mannen en vrouwen van beteekenis in onze dagen* 28, Haarlem 1897, 187-228; *Het werk van Dr. P.J.H. Cuypers 1827-1917,* Amsterdam 1917; *Dr. Cuypers Gedenkboek 1827-1927,* Sittard 1927; G. Brom, *Herleving van de kerkelike kunst in katholiek Nederland,* Leiden 1933, 143-208; H.P.R. Rosenberg, *De 19de-eeuwse kerkelijke bouwkunst in Nederland,* 's-Gravenhage 1972; G.C.P. Linssen, 'De jonge jaren van bouwmeester Cuypers', *Economisch- en sociaal-historisch jaarboek* 37 (1974) 248-268; S. de Blaauw, 'Een negentiende-eeuwse magister operum. Pierre Cuypers en de bouwkunst van de middeleeuwen', *Excursiones mediaevales. Opstellen aangeboden aan Prof. Dr. A.G. Jongkees door zijn leerlingen,* Groningen 1979, 13-38; G. Hoogewoud, J. Kuyt en A. Oxenaar, *P.J.H. Cuypers en Amsterdam. Gebouwen en ontwerpen 1860-1898*, 's-Gravenhage 1985 (Cahiers van het Nederlands Documentatiecentrum voor de Bouwkunst, 6); G. Végh, *Cuypers als kerkenbouwer,* 's-Gravenhage 1985.

48. Evenals de biografie van Cuypers is ook de geschiedenis van de Roermondse kunstnijverheid in de negentiende eeuw nog een ongeschreven boek. Verschillende kunstenaars vindt men terug in de onder noot 47 genoemde boeken van Brom en Rosenberg, en uiteraard ook in P. Scheen, *Lexicon enz.* (zie noot 41). Gegevens over de werkplaatsen vindt men bij G.C.P. Linssen, *Verandering en verschuiving. Industriële ontwikkeling naar bedrijfstak in Midden- en Noord-Limburg 1839-1914,* Tilburg 1969 (Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland, 14), vooral 212-226, alsmede in diens belangrijke artikel over de jonge Cuypers (zie vorige noot). Zie ook: J. Cuypers, 'Roermonds kunstleven', *Gedenkboek ter gelegenheid van het zevenhonderdjarig bestaan van Roermond als stad,* Roermond 1932, 334-347. Bijna alle genoemde Roermondse kunstenaars vindt men ook terug in een interessante catalogus van het Noordbrabants Museum: *'Naar gothieken kunstzin'. Kerkelijke kunst en cultuur in Noord-Brabant in de negentiende eeuw*, 's-Hertogenbosch 1979, vooral in de 'Lijst van kunstenaars en architecten, werkzaam voor kerken in Noord-Brabant tussen 1795 en 1914' (113-122). Werken van begaafde en minder begaafde Roermondse kunstenaars uit de negentiende eeuw waren te zien tijdens een tentoonstelling in het Roermondse gemeentemuseum in november 1947, *Roermondse schilders uit de 19e eeuw,* waarvan de inmiddels zeldzame gestencilde catalogus (34 pp.) de blijvende documentatie vormt. Over Leeuw leverden we zelf een bescheiden bijdrage: P. Nissen, 'De beeldhouwer Jean Henri Leeuw (Arcen 1819 - Nijmegen 1909). Eerste aanzet tot een biografie', in: A.J. Geurts, *Verwoord verleden. Opstellen over het Noordlimburgse Maasdal en aangrenzend Duits gebied aangeboden aan J.G.M. Stoel ter gelegenheid van haar zestigste verjaardag,* Lomm 1982 (Cahiers van de Historische Werkgroep Arcen-Lomm-Velden, 5), 73-84. Voor een breder cultuurhistorisch verband zie: P. Nissen, 'Het culturele leven in Limburg rond 1885', *Veldeke* 60 (1985) nr. 1, 21-32.
49. Over 'De Lelie' zie naast J.M. Janssen, 'Letterkundig Genootschap "de Lelie" te Roermond', LJ 1 (1894) 48-54, vooral de twee artikelen van P. van der Goor, 'Emile Seipgens als dichter en het Letterkundig Genootschap "De Lelie" (1) en (2)', *Veldeke* jg. 43, nr. 237/238 (augustus 1968) 59-65 en jg. 44, nr. 241 (februari 1969) 3-5. In GAR, Documentatieverzameling, nr. 233, is nog bewaard een gedrukte *Openingsrede door den Voorzitter van het genootschap 'De Lelie' bij de feestviering der eerste uitgave* van 17 augustus 1858.
50. Exemplaar in GAR. Het betreft een overdruk uit Alberdingk Thijms *Volksalmanak voor Nederlandsche Katholieken in het jaar des Heeren 1859,* 181-185.
51. Zie noot 23.
52. Zie over Van Beers ondermeer: R.F. Lissens en G. Provoost, 'Beers, Jan van', *Winkler Prins Encyclopedie van Vlaanderen* I, Brussel 1972, 300, en R.F. Lissens, *De Vlaamse letterkunde van 1780 tot heden,* Brussel-Amsterdam 1967[4], 66-67. Van Beers mocht op 29 oktober 1983 nog in NRC Handelsblad figureren in de door Boudewijn Büch ingerichte galerij van 'Excentrieken' *(Schaars licht over de Vlaamse dichter Jan van Beers. Signatuur van een blinde).*
53. Exemplaren in GAR en UBN. In de bundel staat ook nog één gedicht van oud-lid P. de Batist (mogelijk een pseudoniem?): 'De veehoeder op de heide' (34-35). Zie ook de in noot 49 vermelde feestrede.
54. In 1860 waren er volgens de gemeenteverslagen minder bijeenkomsten dan te voren, in 1861 géén enkele en in 1862 slechts enkele. Zie het tweede artikel van P. van der Goor, als in noot 49, p. 5.
55. *Neêrlands Eerste Vondelsfeest voor het op te richten standbeeld, gevierd te Roermond, op 5 Februari 1862. Feestrede van J.W. Brouwers. Dichtstuk van H.J.H. Pieters,* Amsterdam 1867 (exemplaren in GAR, UBA en UBN). Deze uitgave bevat ondermeer een verslag uit de *Courrier de la Meuse. Journal du Limbourg.* Zie voorts de aankondigingen in de *Maas- en Roerbode* van 14 en 28 december 1861; J.M. Janssen, 'Roermond, eene kunstminnende stad', LJ 2 (1895) 189-193; 'Neerlands eerste Vondelfeest te Roermond', *Nieuwe Koerier* 6 februari 1937 (zie ook *Nieuwe Koerier* 4 december 1937); G.C.P. Linssen, 'De jonge jaren van bouwmeester Cuypers' (zie noot 47), met name 266-267.
56. Opgenomen in de eerste in noot 55 genoemde uitgave en eveneens in J.G.F.M.G. van Hövell tot Westerflier, o.c. (noot 28), ill. 28.
57. *Neêrlands Eerste Vondelsfeest enz.* (noot 55), 30. Ook opgenomen in: J.W. Brouwers, *De luister der kerk, ingeleid door Piet Kerstens,* Amsterdam s.a. (ca. 1925), 53-54.
58. Zie noot 55.

IV. Dr. P.J.H. Cuypers en zijn contacten met J.A. Alberdingk Thijm

We gaan nu in het gezelschap van Cuypers een beetje heen en weer reizen tussen Roermond, Amsterdam en het tegen Amsterdam aan gelegen Bovenkerk. Zowel bij 'De Lelie' als bij het Vondelfeest kwamen we Pierre Cuypers tegen, en bij elk van beide literaire verschijnselen ontmoetten we ook één van zijn twee beste vrienden, met wie hij later in Amsterdam het 'Roomsche ABC' zou vormen: Joseph A. Alberdingk Thijm, erelid van 'De Lelie', en Jan Willem Brouwers, mede-organisator van het Vondelfeest.

De geboren en getogen Amsterdammer Alberdingk Thijm[59.] heeft in de culturele emancipatie van de Nederlandse katholieken een onvergelijkelijke rol gespeeld, en het is dan ook niet verwonderlijk dat verschillende lijnen hem verbin-

den met het culturele milieu in Roermond. Alberdingk Thijm, geboren op 13 augustus 1820, verdiende aanvankelijk weliswaar de kost als koopman in levensmiddelen en later als uitgever (onder de firmanaam Langenhuysen), maar besteedde zijn tijd toch liever aan kunst en letterkunde. Al jong publiceerde hij literair en essayistisch werk: novellen, gedichten en kritieken. Hij hield zich bezig met spellingproblemen en schreef van 1841 tot 1848 toneelkritieken in *De Spektator.* Maar bovenal hield hij zich bezig met de Middeleeuwen. Zowel in zijn scheppende als in zijn kritische werk stelde hij de katholieke cultuur van de Middeleeuwen, met inbegrip van de gotische bouwkunst, aan zijn tijdgenoten ten voorbeeld. Zijn novellen publiceerde hij vanaf 1852 in een eigen periodiek, de *Volksalmanak voor Nederlandsche katholieken.* In 1855 voegde hij daar een tweede periodiek aan toe, de *Dietsche Warande.* Vooral in dat laatste tijdschrift verdedigde hij zijn artistieke inzichten.

Het kon niet uitblijven of de jonge Cuypers, doordrongen van dezelfde inzichten, moest met Thijm in contact komen. Hij schreef hem kort na de oprichting van de *Dietsche Warande,* en zocht hem in het voorjaar van 1855 in Amsterdam op. Zijn herinneringen aan die eerste ontmoeting heeft Cuypers in 1920 in een aan Thijm gewijd nummer van *De Beiaard* op schrift gesteld, aangevuld met fragmenten uit hun verdere briefwisseling.[60.] De eerste ontmoeting was het begin van een vriendschap voor het leven. Al spoedig schreef Thijm een juichend artikel over Cuypers in de *Dietsche Warande,* waarin het atelier Cuypers & Stoltzenberg als een herleving van de gotische bouwloods wordt voorgesteld.[61.] De beroemde studie van Thijm over de symboliek van de kerkbouw, in 1857 in de *Dietsche Warande* gepubliceerd en in 1858 als *De Heilige Linie* in boekvorm verschenen, was de vrucht van rijp overleg tussen Thijm en Cuypers.[62.] 'Thijm werd de theoreticus die de practicus Cuypers in woord en geschrift bijstond in de strijd voor de "ware beginselen" in de kunst, die in het protestantse noorden vaak scherp werden aangevallen door classicisten en renaissancisten', zo heet het terecht in een recente tentoonstellingscatalogus over Cuypers.[63.]

Het was zonder twijfel Cuypers die Thijm met de jonge Roermondse letterkundigen, en met name met Emile Seipgens, in verbinding bracht. In 1857 debuteerde Seipgens in Thijms *Volksalmanak voor Nederlandsche katholieken* met de gedichten 'Onrust' en 'Miserere'. Tot 1864 bleef hij in de *Volksalmanak* gedichten publiceren.[64.] Later droegen ook de Roermondenaren Michael Smiets en Jacob Waterreus nog gedichten bij aan de periodiek. En zoals we zagen werd Thijm op zijn beurt erelid van 'De Lelie'. Op zaterdagavond 13 november 1858 bereidde 'De Lelie' hem een hartelijke ontvangst in Roermond, waarover we door een bericht in de *Maas- en Roerbode* van 20 november zijn ingelicht. Er werd gesproken door de voorzitter van 'De Lelie', gezongen door de zangvereniging 'Liederkrans' en voorgedragen door de werkende leden van het letterkundig genootschap. En vooral werd er getoast, met als gevolg dat Thijm 'zigtbaar bewogen' afscheid nam. Het verslag sluit af met de woorden: 'Deze avond was rijk aan kunstgenot voor edele beoefenaren van poëzij en zang, en, wij zijn er zeker van, eene groote dichterlijke ziel neemt dierbare herinneringen mede

naar de IJ- en Amstelstad van den echten kunstzin welke aan Maas en Roer zich zoo heerlijk openbaart.'[65.]

De band tussen Cuypers en Thijm werd nog hechter toen Cuypers in 1859, na het overlijden van zijn eerste echtgenote, de Antwerpse Maria van de Vin, in 1855 weduwnaar, huwde met Thijms zus, de reeds genoemde zangeres Maria Antoinette Catharina Theresia Alberdingk Thijm, in de wandeling Nenny. Regelmatig bezocht Thijm zijn zus en schoonbroer in Roermond en maakte samen met hen reizen. Een brief van Thijm, op 16 augustus 1863 vanuit Roermond aan zijn echtgenote geschreven en uitgegeven in de vermakelijke biografie die Karel Joan Lodewijk Alberdingk Thijm, beter bekend als Lodewijk van Deyssel, aan zijn vader wijdde[66.], geeft ons een indruk van de sfeer tijdens dergelijke bezoeken aan de bisschopsstad.

> 'Roermond, daags na Maria Hemelvaart 1863.
> Lieve, dierbare Vrouw!
> Wij zijn hier Vrijdagavond te 8 uur, zonder eenige bizondere reisontmoetingen, maar begunstigd door het mooiste zomerweêr en de meest harmonische stemming tusschen de beide reisgenooten (Thijm en Cuypers, PN) aangekomen.
> Gisteren, Maria Hemelvaart, zijn we te 8 uur naar O.L.V. Munsterkerk gegaan, waar Prof. Brouwers de Mis voor ons gedaan heeft. Daarna hebben wij ontbeten, en ontving ik een bezoek van Prof. Rutten, die mij uitnoodigde den namiddag een bezoek in het Groot Seminarie te maken. Wij aten te 1 uur. Toen gingen we met ons drieën den Bisschop onze opwachting maken; hier werd ons eene fijne flesch geschonken. In het Seminarie verwelkomde ons de President Prof. Canoy, dien ik van vroeger als een beschaafd en geleerd man kende. Wij bezichtigden eene restauratie, die Pierre daar onder handen heeft: de Kollegiezaal wordt gepolychromeerd, en ik zag dat men in het Seminarie onverdeeld met Pierre was ingenomen. Ik werd daar genoodzaakt vele glazen fijnen wijn van verschillende soort - ook champagne - te drinken. Deze beantwoording der groote gulheid en achtingsbewijzen der Limburgsche geestelijkheid behoort tot de petites misères mijner reize. Nog behoort daartoe de geur der Limburgsche keuken, het gebrek aan comfort, dat het leven hier kenmerkt en de natuurlijke ongerieflijkheden, waarin een koffer, hoe wel voorzien ook, niet voorzien kan: voorts het buitenleven - met zijn groote en kleine insekten, zijn windvlagen en stuifzand, zijne zonnesteken, ete. Ik zit hier in een prieel, begunstigd door al die genoegens. Aan werken zal toch weinig gedacht kunnen worden. Schier alle elementen ontbreken mij daartoe en wespen, hommels, vliegen, muggen, dazen, slakken, rupsen, vlinders, torren, sprinkhanen en tutti quanti zijn slechte compagnons d'étude. (...)'

Op aanraden van Thijm verhuisde Cuypers in 1865 met zijn gezin naar Amsterdam, waar hij bijna dertig jaar bleef, tot hij in 1894 naar Roermond terugkeerde. Het gezin Cuypers bewoonde er eerst de villa 'Leyerhoven' buiten de Leidsche Poort, waarvan Lodewijk van Deyssel ons een beschrijving heeft nagelaten, die ondermeer melding maakt van een zaal, 'waar de pastoor Brouwers (...) op 5 December voor Sint Nicolaas kwam spelen'.[67.] Later, in 1877, bouwde Cuypers de nog bestaande villa 'Nieuw Leyerhoven' (Vondelstraat 73-75), die hij slechts kort bewoonde vóórdat hij in 1881 het prachtige woonhuis annex atelier aan de Vondelstraat 77-79 in gebruik nam.[68.] De naam Vondelstraat is reeds gevallen. De Roermondse Vondelfeesten van 1862 waren slechts een opmaat tot de grote landelijke Vondelherdenking in 1867, die mede door Cuypers en Thijm werd georganiseerd. Cuypers had zitting in de Vondelcommissie, waarvan voorts literatoren als Jacob van Lennep, Potgieter en Mr. H.P.G. Quack deel uitmaakten. Deze commissie zorgde in 1867 voor de plaatsing van het door Louis Royer vervaardigde beeld van Vondel in het toen juist in aanleg zijnde Rij- en Wandelpark dat aan het beeld zijn meer gangbare naam dankt.[69.]

Het echtpaar Cuypers behoorde ook tot de vaste bezoekers van de bijeenkomsten van het Amsterdamsch Leesgezelschap 'De Vioolstruik', een in de wintermaanden tweewekelijks vergaderende vriendenkrans, die zijn naam dankt aan het embleem van Vondel. Het doel van de bijeenkomsten was het lezen van toneelstukken in de Nederlandse, Duitse, Franse en Engelse taal. Er werd aan deelgenomen door leden van de katholieke intelligentia uit de langs meer dan één lijn aan elkaar geparenteerde families Alberdingk Thijm, Cuypers, Sterck en Diepenbrock. Voorzitter was Thijm senior, secretaris diens letterlievende zoon Lodewijk van Deyssel. Deze heeft een beschrijving van een Vioolstruikavond uit 1881 nagelaten, gepubliceerd in het reeds genoemde Thijmnummer van *De Beiaard* uit 1920[70.] en nadien ook opgenomen in de *Gedenkschriften* (1924).[71.]

Met vader en moeder Cuypers kwam ook dochter Mia mee naar de bijeenkomsten van 'De Vioolstruik'. Zij stal het hart van Van Deyssel, die aan haar in 1884-85 het sonnet 'Ik ben in eenzaamheid niet meer alleen' wijdde, dat door een andere neef van Cuypers, de componist Alphons Diepenbrock op muziek werd gezet.[72.] Tijdens de Amsterdamse Wereldtentoonstelling van 1883 evenwel had Mia de zaakgelastigde van het Chinese ministerie van koophandel F.G. Taen-Err-Toung leren kennen, met wie zij een geruchtmakende romance begon, in 1886 eindigend in een huwelijk. Van Deyssel gebruikte dit gegeven later in een roman, die hij eerst onder het pseudoniem Max C. in 1892 als feuilleton in het weekblad *Eigen Haard* publiceerde en in 1894 onder de schuilinitialen A.J. in boekvorm als *Kruising van Rassen* (heruitgegeven als *Blank en Geel*).[73.] Mia, die in de roman, waar zij May Reeve heet, als een hysterica wordt voorgesteld, was begrijpelijkerwijs hevig verbolgen.[74.]

Lodewijk van Deyssel heeft ook met het plan gespeeld een boek aan zijn oom te wijden. Het plan is nooit ten uitvoer gebracht, maar wel heeft Van Deyssel herhaaldelijk over Cuypers geschreven. In het *Bouwkundig Weekblad* van 19 mei 1917 schreef hij een opstel bij de negentigste verjaardag van zijn oom.[75.] In

1921 schreef hij op verzoek van Willem Kloos een 'In Memoriam Dr. P.J.H. Cuypers' voor *De Nieuwe Gids,* ook opgenomen in zijn bundel *Werk der laatste jaren* (1923) en in het *Dr. Cuypers Gedenkboek* (1927).[76.] Bovenal lezenswaard is evenwel de passage over Cuypers in de *Gedenkschriften,* die aanheft met de prachtige volzin:

> 'Uit het prettige, levenslustige, heuvelachtige Limburg, met zijn rijpe gemoedelijkheid in de als perziken rood doorwaasde of als perziken rood doormarmerde wangen en in de bessen- en druivenklare vroolijke oogen, met zijn Duitsche spijzen en zijn Franschen wijn, met zijn Maas, die onder den schoonen Romeinschen Maastrichter brug door komt stroomen, met zijn witte en grijze met donker blauwen leisteen bedaakte kasteelen en kasteeltjes, met zijn goede brood, dat komt van de met de heuvelen mede op en af glooyende koornvelden, uit de stad Roermond van dat prettige hertogdom, dat nu reeds welhaast een eeuw een Nederlandsche provincie is, is Cuypers voortgekomen.'[77.]

Ten slotte heeft Van Deyssels reis van Haarlem naar Roermond, waar op 10 juni 1930 het standbeeld van Cuypers naast de Munsterkerk werd onthuld, een neerslag gevonden, met inbegrip van de culinaire détails, in de door Dr. Harry G.M. Prick uitgegeven *Telephoonbriefjes en andere curiosa.*[78.]

Eindnoten:

59. Over Thijm: P. Alberdingk Thijm, *Josephus Albertus Alberdingk Thijm,* Gent 1891; A.J. (= Lodewijk van Deyssel), *J.A. Alberdingk Thijm,* Amsterdam 1893 (zie over dit werk ook noot 66); C. Alberdingk Thijm, *Jos. Alb. Alberdingk Thijm in zijne brieven geschetst als christen, mensch, kunstenaar,* Amsterdam 1896; M.A.P.C. Poelhekke, *Een pionier. J.A. Alberdingk Thijm 1840-1853,* Nijmegen 1896; idem, *J.A. Alberdingk Thijm. Een keus uit zijn werken met een inleiding,* Amsterdam 1920 (Meulenhoff's Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers, 9); W. Bennink, *Alberdingk Thijm, kunst en karakter,* Nijmegen 1952, en bovenal het fraaie boek van G. Brom, *Alberdingk Thijm,* Utrecht-Nijmegen 1956. Een hulpmiddel bij de Thijmstudie is ten slotte: H.A. Eukman en J.A.J.M. Muller, *Bibliografisch apparaat 'J.A. Alberdingk Thijm'*, Nijmegen 1970.
60. P.J.H. Cuypers, 'Jozef Alberdingk Thijm 1820 - XIII augustus - 1920. Eerste ontmoeting - Uit brieven', *De Beiaard* 5 (1920), deel II, 5-16.
61. A.Th., 'Een Bouwlootse der XIXe eeuw', *Dietsche Warande* 1 (1855) 276-280.
62. Zie de inleiding van P.J.H. Cuypers op 'De Heilige Linie', in: J.A. Alberdingk Thijm, *Werken, deel IV-1: Kunst en Oudheidkunde, verzorgd door J.J.M. Sterck,* Amsterdam 1909, XIV-XVI. Drs. Wies van Leeuwen, voorzitter van het in 1984 opgerichte Cuypers Genootschap, wijdde in 1982 zijn helaas onuitgegeven doctoraalscriptie kunstgeschiedenis te Nijmegen aan 'Niet bij brood alleen. De katholieke architectuurtheorie van Alberdingk Thijm'. Zie daarover ook: A. Monna, 'De ideeën van J.A. Alberdingk Thijm en P.J.H. Cuypers over de neogotiek. Een stuk Roomse dadendrang inde 19de eeuw', *Archief voor de geschiedenis van de katholieke kerk in Nederland* 16 (1974) 22-47.
63. G. Hoogewoud, J. Kuyt en A. Oxenaar, o.c. (noot 47), 11.
64. Namelijk in 1859 'Oost, West! Liederen', in 1860 'Melodiën op de heide', in 1862 'Bij de lijkbaar eens armen' en 'Leed' en in 1864 'Uit mijn reisboek' en 'Gebed eens jongen dichters'.

65. Aangehaald door P. van der Goor in het eerste der in noot 49 vermelde twee artikelen over Seipgens en ‘De Lelie’, 59-60.
66. A.J. (= Lodewijk van Deyssel), *J.A. Alberdingk Thijm,* Amsterdam 1893, 126-128. Dr. Harry G.M. Prick heeft een heruitgave van dit werk onder de titel *De wereld van mijn vader* voorbereid, welke in het voorjaar van 1986 zal verschijnen. Over de in de brief vermelde Brouwers, zie verder. Met Prof. Rutten is bedoeld F.X. Rutten (1822-1893), de latere pastoordeken van Maastricht, die met Thijm en Brouwers behoort tot de auctores intellectuales van Cuypers' schilderingen in de Sint-Servaaskerk.
67. Lodewijk van Deyssel, *Gedenkschriften, voor de eerste maal volledig naar het handschrift uitgegeven, ingeleid en van aantekeningen voorzien door Harry G.M. Prick,* Zwolle 1962 (Zwolse drukken en herdrukken voor de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden, 41), deel II, 665.
68. G. Hoogewoud, J. Kuyt en A. Oxenaar, o.c. (noot 47), 99-113, vooral 110-113.
69. Idem, 15-16.
70. K.J.L. Alberdingk Thijm, ‘Een Vioolstruik-avond in 1881’, *De Beiaard* 5 (1920), deel II, 25-36.
71. Lodewijk van Deyssel, *Gedenkschriften* (als noot 67), deel I, 223-234.
72. Al het wenselijke over dit sonnet is te vinden in de studie van H.G.M. Prick, *Lodewijk van Deyssel, Dertien close-ups,* Amsterdam 1964, 24-29.
73. Lodewijk van Deyssel, *Blank en Geel, met een nawoord van Harry G.M. Prick,* Amsterdam 1979.
74. Men leze het nawoord van Dr. Harry G.M. Prick bij de in noot 73 vermelde uitgave, vooral het daar op 144-145 uitgegeven briefje van Mia van 28 januari 1894. Vergelijk ook: A. Hodinius, ‘Lodewijk van Deyssel en Limburg’, *Veldeke* 60 (1985) nr. 1, 3-10, vooral 9-10.
75. ‘De negentigjarige’, *Bouwkundig Weekblad,* 19 mei 1917.
76. *De Nieuwe Gids* 36 (1921), deel I, 463-466; *Werk der laatste jaren,* Amsterdam 1923, 222-227.
77. Lodewijk van Deyssel, *Gedenkschriften* (als noot 67), deel II, 663-669. Nog niet opgenomen in de uitgave der *Gedenkschriften* van 1924. Zie het commentaar van Dr. Harry G.M. Prick bij de uitgave van 1962 op 795-796, waaraan wij ook de gegevens der beide voorgaande noten ontlenen. Zie voorts: A. Hodinius, art.cit. (noot 74), 9.
78. Lodewijk van Deyssel, *Telephoonbriefjes en andere curiosa, met een inleidingen verantwoording bezorgd door Harry G.M. Prick.* 's-Gravenhage 1980, 65-68 en commentaar: 75-76.

V. Abbé Jan Willem Brouwers, orator en polemist

Met dit alles bevinden we ons echter reeds ver in de twintigste eeuw. Ras terug dus naar de vorige!

Tot ‘De Vioolstruik’ behoorde ook het derde lid van het Amsterdamse of Roomse ABC: pastoor Jan Willem Brouwers. Abbé Brouwers, zoals hij bekend stond, was één van de meest gevierde redenaars van zijn tijd. Dat hij een eeuw later van het ABC de minst bekende is, is te wijten aan zijn gebrek aan ‘Sitzfleisch’. Hij kende niet de rust en de volharding om een werk van langere adem te voltooien. Al zijn energie stak hij in redevoeringen en polemieken, in de inval van het ogenblik en het succes van de korte duur.

Jan Willem Brouwers werd op Nieuwjaarsdag 1831 geboren te Margraten; hij betitelde zichzelf wel eens als ‘de Saint-Mariëngrat’ of ‘van Sint-Mariëngraat’.[79.] Na ruim een jaar was hij reeds wees, en moest zijn opvoeding toevertrouwd worden aan een oom en tante van vaderszijde. Na het gymnasium te Rolduc en het groot-seminarie te Roermond gevolgd te hebben, werd hij in 1854 tot priester gewijd en nog in hetzelfde jaar aan het in 1851 opgerichte Bisschoppelijk College te Roermond als leraar benoemd, waar hij in 1858 de Congregatie van O.L. Vrouw stichtte. Zijn voornaamste vakken waren Franse en Nederlandse taal- en letterkunde, algemene geschiedenis, aardrijkskunde en declamatie.

Brouwers legde al spoedig een grote adoratie voor Vondel aan de dag. Rond 1860 liet hij aan het Bisschoppelijk College Vondels stukken *Lucifer* en *Joseph*

in Dothan opvoeren.[80.] Ook besteedde hij in die jaren veel tijd aan serieuze studie van Vondels werk en leven. Zijn vier jaar oudere vriend Cuypers bracht hem met Alberdingk Thijm in contact, en het is niet onmogelijk dat Brouwers via Thijm het plan voor een Vondelstandbeeld in Amsterdam geplant heeft. En het was Thijm die Brouwers aanspoorde tot het schrijven van de eerste Noordnederlandse bespreking van de gedichten van Guido Gezelle, die in 1859 in *De Tijd* verscheen. In 1861 maakte Brouwers zijn internationale debuut als redenaar tijdens het Antwerpse kunstcongres. Onderwerp van de rede, die hij naar eigen zeggen niet had voorbereid, was een vergelijking tussen Vondel en Milton. Het betoog werd even vurig ontvangen als het werd uitgesproken, en de *Journal des Beaux-Arts et de la Littérature* nam de tekst in zijn geheel op. In hetzelfde jaar gaf Brouwers ook een bloemlezing in het licht: *Joost van den Vondel, Dichtwerk met Levenbeschrijvende, Karakterschetsende en Letterkundige Aanteekeningen.* Zoals we zagen was hij in 1862 mede-organisator en feestredenaar van het Roermondse Vondelfeest. In hetzelfde jaar sprak hij voor 'Felix Meritis' in Amsterdam en voor 'Met Tijd en Vlijt' in Leuven over Vondel en Milton.

In de loop van 1863 werd Brouwers door mgr. Judocus Smits naar Amsterdam gehaald om redacteur van het katholieke dagblad *De Tijd* te worden.[81.] Hij verdween daarmee van het Roermondse literaire toneel en werd opgenomen in de vriendenkring rond Thijm. Lodewijk van Deyssel wijdt in de biografie van zijn vader kostelijke bladzijden aan de Limburgse abbé. Hij beschrijft zijn optreden als volgt:

> 'In zijne zwarte priesterkleederen, den lagen pastoorshoed (die de Roomsche Geestelijken, evenals de kniebroeken, na de mode van omstreeks 1790-1800 niet veranderd hebben, als om voortdurend door hun geheele uiterlijke verschijning openlijk te protesteeren tegen de negentiende eeuw) een weinig naar achteren op het hoofd met lange lokken geplaatst, de vurige donkere oogen hoog voor zich uit gericht, heeft deze Limburger een dertig jaren lang door Amsterdams straten gewandeld, het hoofd vol letterkundige aspiraties en Roomsch-politieke plannen. In zijn voorkomen en allure heeft hij met benijdenswaardige standvastigheid, door steeds geheel en al een geestdriftig jongeling te blijven, het kerkelijk begrip van het priesterlijk celibaat gehuldigd en betoogd. Dezen Ridder van de Eikenkroon, die men steeds op weg vond van de Vondelstraat, waar hij zijn hulde aan de statige gratie van mevrouw Cuypers gebracht had, naar den Kloveniersburgwal, waar hij zijn eerbied aan de koninklijke schoonheid van mevrouw Sterck ging betuigen, dezen, om zijn, wuft geachte, letterkundige, artistieke en politieke bemoeiïngen door zijn Hollandsche, burgerlijk Amsterdamsche, kollegaas, de pastoors en kapelanen, die zijn pose als steeds aankomende celebriteit niet goed konden verdragen, een weinig met schuine oogen bekeken geestdriftigen feesteling, liep alles tegen, maar zijn steeds bruisende jeugd liet zich door niets uit het veld slaan. Hij snelde het land door van de eene zijde naar de andere, om kerkelijk-politieke manifestaties te presideeren, redevoeringen te houden in

Pastoor Jan Willem Brouwers (1831-1893).

> alle denkbare Roomsche vereenigingen, en links en rechts aan feestdisschen te toasten, busten van den Paus met guirlanden te omhangen en liederen voor optochten te dichten.'[82.]

Waren de Roermondse jaren nog enigszins jaren van bezinning en studie geweest, in Amsterdam sleepte Brouwers zich van de ene toespraak naar de andere krantepolemiek. Hij bediende zich daarbij even vlot van het Frans als van het Nederlands. Vooral beroemd werd zijn lofrede op de vrijheid van de katholieken in Nederland tijdens een congres te Mechelen in 1867 *(La Situation du Catholicisme en Hollande)* en zijn toespraak tegen de herdenking van de slag bij Heiligerlee in 1868 *(De Nederlanden en de Gevierden)*.[83.] Voorts ontwierp hij in 1864 een theoretisch concept voor de door Cuypers aan te brengen muurschilderingen in de Maastrichtse Sint-Servaas[83bis], en mengde hij zich in polemieken over de zoeaven, over Machiavelli, over Marnix van Sint-Aldegonde, over Victor Hugo, over Darwin, over Spinoza enz. enz.

Ook nadat hij in 1870 zijn redacteurschap van *De Tijd* had moeten neerleggen en pastoor was geworden van het onder de rook van Amsterdam gelegen Bovenkerk, zette hij zijn activiteiten als redenaar en publicist onverdroten voort. Slechts weinige van de pennevruchten van de zich voortaan trots als pas-

toor van Bovenkerk bekendmakende scribent hadden een uitgesproken literair karakter. Voor ‘De Vioolstruik’ maakte hij in 1880 een dramatische bewerking van Vondels epos *Joannes Baptista.* Ook schreef hij verschillende gelegenheidsverzen, maar deze werden nimmer gebundeld. Voor zijn op de actualiteit gerichte geschriften richtte hij in 1880 het weekblad *De Amstelbode* op en in 1881 het halfmaandelijkse *De Wetenschappelijke Nederlander.*

Bovenal genoot de pastoor van Bovenkerk in latere jaren bekendheid als organisator van feesten. Lodewijk van Deyssel beschrijft ze als volgt:

> ‘De feesten, door den heer Brouwers aan de Vioolstruik des zomers aangeboden, behoorden tot de best geslaagde. Zijn ruime pastorie (Brouwers had in 1876 een fraaie nieuwe kerk en pastorie laten bouwen, PN) had dan ook een geheel feestelijk aanzien. De Limburgsche huishoudster ontving de gasten met een gelaat, rood en glanzend van genoegen, en een groot aantal gerechten, van haar eigen kompositie, doch wier Limburgsche “Anstrich” er als een exotische saveur aan verleende, en ook andere, door Amsterdamsche koks samengesteld, werd voorgediend, terwijl de heer Brouwers, die voor den eerst-te-noemen wijn, als symboliseerend zijn eigen karakter wellicht, een voorkeur had, de wijnen van Champagne en Hongarije, Veuve Clicquot, Mumm en Tokayer van het begin van den maaltijd af rijkelijk deed stroomen, terwijl de kurken als vreugdeschoten de lucht in sprongen en het bruisende schuim als een witte pluim zich boven de boorden van alle kelken verhief. Na den maaltijd verpoosden en koosden de gasten in den a giorno verlichten tuin of gingen in de bootjes met Venetiaansche lampions uit spelevaren, tot de tijd drong om per rijtuig naar de hoofdstad terug te keeren, met een gemoed vol warme herinnering aan de gesmaakte vreugde en dankbaarheid jegens den uitmuntenden gastheer.’[84.]

Aldus Van Deyssel, die er nog een anekdote aan toevoegt over de oude en hardhorende heer Sterck. Deze had de hebbelijkheid om tijdens de lange maaltijden af en toe in te doezelen en bij het ontwaken zijn korte geestelijke afwezigheid te verdoezelen door meteen luid met de anderen mee te lachen. Helaas evenwel (maar tot verzwegen hilariteit van het gezelschap!) viel zijn luid lachende ontwaken eenmaal midden in de plechtige stilte die de aanwezigen in acht namen tijdens een der vele heildronken van abbé Brouwers op koning en paus.

Op 19 februari 1893 reisde een zieke Brouwers, wijze raadgevingen in de wind slaand, naar Limburg om er een lezing te verzorgen over paus Leo XIII bij gelegenheid van diens gouden bisschopsjubileum. Het werd zijn laatste reis. Op 3 maart overleed hij in Maastricht, ten huize van zijn priestervriend, de historicus en rijksarchivaris Jos Habets. Deze noteerde in zijn dagboek: ‘Ik leerde hem voor 't eerst kennen toen ik in Oct. 1843 te Rolduc ter studie verscheen en zedert zijn wij beste vrienden geweest. Brouwers was een helder hoofd, een knap redenaar en een gewilde schrijver. Zijn woord werd op den kansel, in litterarischen congressen en kringen zeer gewild.’[85.]

Eindnoten:

79. De biografische gegevens zijn meestendeels ontleend aan de inleiding van Piet Kerstens bij J.W. Brouwers, *De luister der kerk,* Amsterdam s.a. (ca. 1925), V-LIX. Het Thijmarchief in het KDC bevat een grote hoeveelheid stukken van en over Brouwers, zij het alle uit de na-Roermondse periode (met name plaatsingsnummers 5405-5434), en de UBA bewaart een groot aantal pamfletten, gedrukte redevoeringen, gelegenheidsgeschriften e.d. van Brouwers. Een opsomming van Brouwers' geschriften tot en met 1879 (waarschijnlijk door hem zelf opgesteld) vindt men in: J.G. Frederiks en F.J. van den Branden, *Biographisch woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche letterkunde,* Amsterdam s.a.^{2}, 123-124. Het 'Levensbericht van Jan Willem Brouwers' in de *Levensberichten der afgestorven medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde. Bijlage bij de Handelingen van 1897-1898,* Leiden 1898, 121-153, is van de hand van de Reuverse pastoor en literator Jac. Vrancken, die ondermeer van (ook vroege!) correspondentie van Brouwers gebruik kon maken. Bij hem vindt men op 151-153 ook een lijst kan geschriften van Brouwers.
80. A. van Rijswijck, 'Liberalen en clericalen in hun strijd rond het Bisschoppelijk College te Roermond', *Historische Opstellen over Roermond en omgeving,* Roermond 1951, 369-470, met name 443; H. Schillings, *Toneel en theater in Limburg in de 19e en 20e eeuw,* Assen / Amsterdam 1976 (Maaslandse Monografieën, 23), 64.
81. J.W.M. Peijnenburg, *Judocus Smits en zijn tijd,* Amsterdam 1976 (Publikaties van het Katholiek Documentatie Centrum, 5), 120-123.
82. A.J. (= Lodewijk van Deyssel), o.c. (noot 66), 172-173. Over Brouwers' veneratie voor de paus zie ook: P. Dirkse, 'Roomser dan de paus. Katholiek Nederland en het Vaticaan, 1853-1953', *Katholiek Nederland en de paus 1580-1985,* Utrecht 1985, 27-61, met name 33-34.
83. Beide uitgegeven in J.W. Brouwers, o.c. (noot 79), resp. 135-175 en 66-134.

83bis Zie hierover B.C.M. van Hellenberg Hubar, 'Eene voorstelling van de eenheid uit het vele', *Bulletin KNOB* 83 (1984) 119-143, met name 121.

84. A.J. (= Lodewijk van Deyssel), o.c. (noot 66), 175.
85. M. Smeets, 'Autobiografie van Jos Habets', *De Maasgouw* 104 (1985) 108-112, niet name 111-112.

VI. A.S. Kok, fijnzinnig essayist tussen de strijdende partijen

Terwijl Cuypers en Brouwers rond 1865 hun activiteiten naar Amsterdam verlegden, kwam te zelfder tijd een Amsterdamse letterkundige zich in Roermond vestigen. Het was de essayist en literatuurhistoricus Abraham Seyne Kok, op 10 juni 1831 te Amsterdam geboren en aldaar opgeleid tot onderwijzer.[86.] Kok debuteerde in 1859 in *De Gids* met een beschouwing over de sonnetten van Shakespeare. Gegrepen door het werk van deze verbleef hij in 1860 enige maanden in Londen, waar hij studeerde in de wereldberoemde bibliotheek van het British Museum en waar hij zo veel mogelijk opvoeringen van werk van Shakespeare bijwoonde. In datzelfde jaar verscheen ook zijn eerste boek, een door J. van Vloten ingeleide bewerking van *Hamlet.* Terug in Amsterdam moest Kok eerst middels het geven van privaatlessen in zijn levensonderhoud voorzien, tot hij in 1862 door Dr. Joseph Hirsch Dünner als niet-joodse kracht benoemd werd aan het Nederlandsch Israëlisch Seminarium om er lessen te verzorgen in de vakken Nederlands, geschiedenis en aardrijkskunde.

Kok zou echter slechts kort aan het Israëlitisch Seminarium blijven. De in 1863 door Thorbecke ingevoerde Rijks Hoogere Burger Scholen boden spoedig betere vooruitzichten aan jonge leraren. Op 4 juli 1864 werd de Rijks H.B.S. van Roermond opgericht, de tweede in het land. En met ingang van 1 oktober van dat jaar (de school zelf werd pas plechtig geopend op 10 oktober) werd A.S. Kok benoemd tot leraar Nederlandse en Engelse taal- en letterkunde te Roermond. Wij kwamen reeds Brouwers tegen en we zullen tijdens onze voettocht door het Roermondse literaire verleden nog meer leraren, meest priesters, van het Bisschoppelijk College tegenkomen. Nu echter mogen we ook een begaafd en veelzijdig literator begroeten aan de liberale tegenhanger, de Rijks H.B.S.

Kok kwam nog juist op tijd in Roermond aan om in de huiselijke kring van Cuypers te kunnen vertoeven, waar hij ook zijn leeftijdgenoot Brouwers ontmoette. Voorts ging hij in Roermond om met meer liberaal georiënteerde cultuurminnaars als Armand Sassen, Seipgens en Guillon. Hij verhaalt erover in zijn *Autobiografische Aanteekeningen* uit 1914, die in de *Levensberichten van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* van 1915 (Kok overleed op 15 januari 1915) gepubliceerd werden:

> ‘Tot de blijvende herinneringen aan Roermond behoorden ook de gezellige avonden aan het huis van den heer architect Dr. Cuypers en Mevrouw C. geb. Alberdingk Thijm, waar ik o.a. ook kennis maakte met pastoor Brouwers, den geestdriftigen bewonderaar van Vondel. Tot mijn goede kennissen rekende ik ook den lateren Directeur van de Rijkspostspaarbank, den heer Armand Sassen, en den geestigen schrijver van zooveel Limburgsche novellen, Emile Seipgens, toen nog bierbrouwer, maar later leeraar bij het M.O., nadat hij op mijn raad zich tot het examen had voorbereid, daar het bierbrouwen eigenlijk niet in zijn smaak viel. Gedurende eenige winters las ik Shakespeare met beide vrienden. Ook bij den notaris

> Guillon vond ik een vriendelijke ontvangst; hij had een interessante collectie Limburgsche oudheden en een uitgebreide bibliotheek met handschriften en fraaie getijdeboeken.'[87.]

Kok bleef dertien jaren in Roermond. In 1874 trad hij er in het huwelijk met Sophie van Ameyden van Duym. Kok ontplooide een ongekende publicatieijver in zijn Roermondse jaren. Essays over Dante, Tassoni, Titiaan, Bilderdijk, Sheridan, Manzoni, Shakespeare, Dautzenberg, Petrarca, Calderon, Potgieter, Goldoni en Massimo d'Azeglio verschenen in *De Gids, De Nederlandsche Spectator,* de *Kunstkronijk,* de *Vaderlandsche Letteroefeningen, Dietsche Warande,* de *Levensbode* en *Onze Tijd.*[88.] Voorts liet hij in 1864 een metrische vertaling van de *Divina Commedia* van Dante verschijnen, de eerste volledige vertaling in het Nederlands en door de kritiek niet ongunstig beoordeeld.[89.] In 1870 gaf hij een bloemlezing voor de H.B.S., *Goede kennissen*, in het licht, in 1871 vertaalde hij Calderons *Het leven een droom* en in 1872 begon zijn in 1879 voltooide, zevendelige uitgave van de *Dramatische Werken* van Shakespeare te verschijnen. Het zal Cuypers en Brouwers deugd gedaan hebben dat Kok ook behoorde tot de propagandisten van het Vondelstandbeeld in Amsterdam. In 1864 gaf hij te dien einde *Vondel in eenige van zijn Vrouwenkarakters* uit.

Dr. Jaap Meijer heeft een brief aan het licht gebracht die Kok een maand na zijn aankomst in Roermond, op 5 november 1864, richtte tot zijn vroegere rector Dünner in Amsterdam. De brief bevat curieuze gegevens over zijn nieuwe collega's en zijn eerste indrukken van de stad: 'In de stad heb ik reeds onderscheidene menschen leeren kennen, die een zeer gunstigen indruk op mij gemaakt hebben. Over 't geheel zijn zij zeer hartelijk. Een bevolking die niet bijna uitsluitend uit handelaars en effekten-spekulanten bestaat, moet op menig Amsterdamsch gemoed dat nog niet voor enkel zaken bewerkt is een aangename impressie te weeg brengen.'[90.]

Maar vooral is de brief belangwekkend vanwege een incident dat zich reeds bij de aanvang van het bestaan der Rijks H.B.S. had voorgedaan. Kok had voor het schooljaar 1864-65 als schoolboek opgegeven *Nederlandsch Dicht en Ondicht der l9e eeuw* van zijn vriend Van Vloten, die eerder zijn Hamletbewerking had ingeleid. Daarin nu kwam een fragment voor, getiteld 'Het geheim der Vrijmetselarij', ontleend aan de vrijmetselaars-toespraken van P.G. Witsen Geysbeek (1774-1833). Zoals te verwachten viel zouden de clericalen of conservatiefkatholieken alle middelen beproeven om de nieuwe school, die als een aanstaand bolwerk van liberalisme gevreesd werd, te dwarsbomen. En zo gebeurde het dat de clerus in het door Kok opgegeven boek de passage over de vrijmetselarij ontdekte en er hevige stampij over maakte. Kok zag zich genoodzaakt alle exemplaren op te halen en het gewraakte stuk eruit te snijden! Wellicht om een herhaling van dergelijke locale ideologische twisten te voorkomen heeft Van Vloten het stuk uit de tweede druk van zijn bloemlezing weggelaten. Kok beschrijft het incident als volgt:

> ‘Kort nadat ik mijn onderwijs had aangevangen, heb ik een ervaring opgedaan die mij zeer bedroefde. Ziehier de toedracht van de zaak. De geestelijkheid heeft hier sterk geijverd tegen de Burgerschool en zulk een gisting was er daardoor onder de bevolking ontstaan, dat het ernstige gevolgen scheen te hebben. Nu de school eenmaal bestond, dacht men dat de rust hersteld was. Doch zie, de boeken zijn onderzocht. In de huisgezinnen waar de geestelijkheid toegang had, maakte zij zich van de opgegeven boeken meester en - zoo als ge begrijpen kunt was er spoedig wel wat in te vinden, wat tot voorwendsel kon dienen, om de menigte op te zetten. In een bloemlezing die ik had opgegeven kwam onder anderen een stuk voor getiteld: De Vrijmetselarij, en dat was genoeg om mij en de school aan te klagen, van bederving der jeugd. Op zekeren morgen kwam een vader zeer bedrukt bij ons, om te melden, dat hij rust noch vrede kon houden met zijn vrouw, die zeer verontrust was, dat haar kind in onze handen was, zoodat de huisvader zijn zoon van de school moest nemen. Wij hebben nu alle boeken opgehaald en het bewuste stuk er uitgesneden; tevens zijn we bij al de boekverkoopers rondgeweest om te zeggen, dat ze geen exemplaar mogen verkoopen, zonder er eerst het gemelde artikel uit te snijden! Gij begrijpt dat ik zeer bedroefd was, dat de aanval allereerst mij gold, mij die zooveel eerbied heb voor anderer overtuiging, die den sterksten afkeer gevoel, wanneer men boosaardig of loszinnig spreekt over zaken die ik acht dat anderen heilig moeten zijn, en waarvan ik het zelfs een geluk acht dat ze hun dit werkelijk nog zijn - mij, eindelijk, die met eerbied en belangstelling ieder verschijnsel op geschiedkundig of godsdienstig gebied, vooral ook in den tijd der Middeleeuwen, heb gadegeslagen. Tot mijn blijdschap is de storm nu eenigzins bedaard. Het grievendst was nog, dat ik zelfs kon merken, dat eenige medeleeraren mij - op het zachts genomen - van onvoorzichtigheid en onwetendheid of ongeschiktheid beschuldigden. De Direkteur echter - hoewel een katholiek - was wijzer en bemoedigde mij zooveel hij kon, ofschoon het voorgevallene ook hem leed deed.’[91.]

Het is niet waarschijnlijk dat een verdraagzaam man als Kok zich verder veel bemoeid heeft met de kleinsteedse conflicten tussen clericalen enerzijds en liberalen en liberaal-katholieken anderzijds. Hij besteedde zijn tijd liever aan zijn studies en vertalingen van meesterwerken uit de wereldliteratuur, die hem in staat stelden de grenzen van de kleine stad in de geest verre te overschrijden. De resultaten van zijn studies vormen een blijvend getuigenis van zijn veelzijdige eruditie.

In 1877 verliet Kok Roermond voor Breda, waar hij docent werd aan de Koninklijke Militaire Academie in dezelfde vakken die hij in de bisschopsstad gedoceerd had.

Eindnoten:

86. Het navolgende berust geheel op J. Meijer, ‘Het leraarschap van A.S. Kok te Roermond 1864-1877’, *Veldeke* 59 (1984) nr. 2, 2-12.

87. Meijer, art.cit., 9. Al de hier genoemde personen keren in deze inleiding terug, behalve Armand Sassen, die geen literair werk heeft nagelaten. Sassen, geboren te Roermond op 9 september 1844 en overleden te Amsterdam op 20 januari 1909, volgde de lagere school in Roermond, het Bisschoppelijk College te Weert en het Koninklijk Atheneum te Maastricht. In 1864 slaagde hij voor het examen voor surnumerair bij de Registratie en Domeinen, in 1867 voor dat van candidaat-notaris, in 1869 voor leraar M.O. staatswetenschappen en in 1871 voor leraar M.O. handelswetenschappen. Sedert 1869 was hij leraar aan de Rijks H.B.S. te Tilburg, later ook aan de gemeentelijke H.B.S. van Breda. Sedert 1872 was hij redacteur van het *Weekblad voor Notarisambt en Registratie* en van het tijdschrift *Recht en Wet.* In 1881 werd hij benoemd tot directeur van de nog maar pas opgerichte Rijkspostspaarbank, die hij 28 jaar leidde en tot grote bloei bracht. Hij was voorts van 1888 tot 1891 lid van de Amsterdamse gemeenteraad en van 1892 tot zijn dood van de Provinciale Staten van Noord-Holland. Hij voelde zich politiek verwant met Thorbecke. Ook op godsdienstig gebied hing hij vrijzinnige opvattingen aan. Zie P.J.F. du Bois, 'Levensbericht van Armand Prosper Theodore Sassen', *Levensberichten der afgestorven medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden. Bijlage tot de Handelingen van 1909-1910,* Leiden 1910, 19-33.
88. Zie bijlage I bij Meijer, art.cit., 10-11.
89. Zie Bijlage II bij Meijer, art.cit., 11-12. Het Thijmarchief (KDC) bewaart onder plaatsingsnummer 3488 een conceptbrief van Thijm van 1 mei 1864, waarin deze Kok bedankt voor en complimenteert met de Dantevertaling ('Gij hebt waarlijk onze letterkunde rijkelijk begiftigd'). Uit een brief van 3 mei 1887 blijkt dat de vertaling bij een verhuizing zoek geraakt is. Thijm stelt Kok dan voor een nieuw exemplaar te ruilen tegen een van zijn werken. Op 12 juni 1887 heeft Thijm dat exemplaar reeds ontvangen.
90. Meijer, art.cit., 5.
91. Meijer, art.cit., 5-6.

De gevelsteen in het geboortehuis van Emile Seipgens, Jesuitenstraat 7 (foto Frank Gielen, Roermond).

VII. Emile Seipgens, grootmeester tussen roem en verguizing

We zijn tijdens onze wandeling door het negentiende-eeuwse letterkundige leven in Roermond nu al herhaaldelijk de persoon van Emile Seipgens tegengekomen. In hem ontmoeten we zonder twijfel de belangrijkste en meest begaafde auteur die in de vorige eeuw in Roermond geboren werd.

Emile Anton Hubert Seipgens zag op 16 augustus 1837 het levenslicht als het eerste kind van de bierbrouwer Henri Seipgens en de brouwersdochter Theresia van den Broek uit Heumen bij Nijmegen.[92.] We zagen reeds dat hij zijn eerste onderwijs ontving van meester Jan Pieters. Van 1850 tot 1853 bezocht Emile het college te Rolduc, waar hij ondermeer twee jaar pianoles genoot, de basis voor zijn latere muzikaliteit.[93.] Dat Emile naar Rolduc gezonden werd hoeft niet per se te betekenen dat zijn ouders hem voor het priesterschap hadden bestemd, want Rolduc was sedert 1843 niet uitsluitend klein-seminarie voor het nieuwe vicariaat Roermond; het stond als internaat ook open voor niet-priesterstudenten. In zijn latere werk komen we echter tot drie maal toe het verhaal van een ongelukkige priesterroeping tegen, en een autobiografische achtergrond hiervan mag toch niet geheel uitgesloten geacht worden.[94.]

In elk geval verliet Emile Rolduc in 1853 om zijn middelbare schoolopleiding aan het Roermondse Bisschoppelijk College te voltooien. Daar heeft hij zonder twijfel de begaafde jonge leraren Michael Smiets en Jan Willem Brouwers leren

kennen, die Emile's liefde voor de letteren wel bevorderd zullen hebben. Bij het examen in 1855 werd een door Emile geschreven komische scène opgevoerd, *Les philosophes,* waarvan de tekst helaas verloren is. Aan een universitaire voortzetting van zijn studie kwam Emile pas twintig jaar later toe, toen hij in 1874 Roermond verliet om in Göttingen Duitse taal- en letterkunde te gaan studeren. In Roermond beproefde hij eerst zijn geluk in het notariaat, door bij notaris Charles Guillon in de leer te gaan. Maar dat werd geen succes, en in 1856 was Seipgens al werkzaam in de brouwerij van zijn vader in de Jezuietenstraat, die hij drie jaar later samen met zijn zwager Leopold Hülster uit Lingen overnam. Daar, in Lingen, leerde Emile bij de bruiloft van zijn zus Eugenie ook zijn toekomstige vrouw kennen, de notarisdochter Anna Maria Berentzen, met wie hij op zijn 23ste verjaardag, 16 augustus 1860, in het huwelijk trad.

In 1857 debuteerde Emile met gedichten in de *Volksalmanak* van Thijm en met een klein boekje van Limburgse volksverhalen. In ‘De Lelie’ waren we hem al tegengekomen, en na de teloorgang van dit genootschap is Emile vooral actief geworden in een andere vereniging, de rond 1835 door de liberale priester en directeur van het Koninklijk Kollegie August Rossié opgerichte ‘Société Dramatique’, een toneelgezelschap, in Roermond beter bekend als ‘D'n Dramatiek’.[95.] In de novelle ‘Komedianten’, die in 1881 verscheen in de bundel *Uit Limburg*[96.], geeft Seipgens een beschrijving van een toneelgezelschap waarin we gemakkelijk de trekken van ‘D'n Dramatiek’ kunnen herkennen:

> ‘Dáár, in den Caveau, kwam alles samen wat jong en levenslustig was en begaafd met eenig talent voor muziek, tooneelkunst, of ook voor schilder- en teekenkunst, kortom al wie kon medewerken tot het dubbele doel: tooneelspel en gezellig onderling verkeer. Daar zat de jeugdige rechtsgeleerde, die pas van Leiden was teruggekeerd, naast den jongen dokter die Leuven en Parijs had bezocht (Leurs? PN) of naast den aankomenden koopman, die zijn leertijd te Rotterdam of te Antwerpen had doorgebracht. Daar zaten ook ouderen, de oprichters en medestichters van 't gezelschap, de postdirecteur naast den directeur der groote fabriek, de apotheker naast den notaris (Guillon? PN), de ontvanger (Scheen? PN) naast den rentenier - allen getrouwd, doch zoo gaarne nog vertoevend in 't gezelschap, waar ze zoo menig vroolijk uur hadden gesleten -. Daar zaten ook de eereleden, de grijze beeldhouwer, wiens naam te Parijs in den salon van 't jaar zoveel met onderscheiding werd genoemd (Jean Henri Leeuw? PN), naast den ouden muziekmeester, die reeds zoo menig aria of koor voor de een of andere vaudeville gecomponeerd had (Louis Guillaume? PN). Daar kwam het beschaafde, het lezend, het denkend publiek van die dagen bijeen, allen die iets wilden, iets trachtten, naar iets streefden, en er behoefte aan hadden 's avonds, na gedanen arbeid, een gezelligen kring te vinden, waar men elkander den indruk van 't gelezen boek of de opwellende gedachten en invallen van 't eigen gemoed kon meedeelen tusschen een lied van Béranger en een geestig vertelde grap, bij een eenvoudig doch heerlijk glas oud bier.’

Het is voor dit gezelschap dat Emile zijn in Roermond meest bekende werk schreef, de opera-bouffe *Schinderhannes*[97.], waarschijnlijk geschreven in 1864, in elk geval niet in 1868, zoals de gevelsteen bij Seipgens' geboortehuis ons wil doen geloven.[98.] Ook over de eerste opvoering doet een verkeerd jaartal de ronde. In de programmaboekjes van de twee meest recente opvoeringen (die van 1975 en 1980) wordt namelijk gezegd dat die eerste opvoering in 1864 geweest zou zijn.[99.] Het staat echter vast dat de *Schinderhannes* in Roermond voor het eerst is opgevoerd in 1865, en wel op Tweede Kerstdag voor leden van de 'Groote Sociëteit' en op 29 december daaropvolgend voor een groter publiek. Eerder dat jaar was de opera-bouffe wel al opgevoerd te 's-Hertogenbosch, en wel op 6 februari door de Bossche Liedertafel.[100.] De première was wel voor 1864 gepland, maar, aldus een pas laat opgetekende mondelinge traditie, de-

Société **Dramatico-littéraire de Ruremonde.**

Représentation du 12 Février 1841, à la Salle de St *Andriessens*, place du Marché.

DE GANS
MET DEN
PAAUWENSTAART
of
het Geneesmiddel der Hoogmoedsdolheid.

Zangstukken in 2 bedrijven door Mr A. Paquot.

Personen.

Van der Kamp, *kleermaker* . . . . . Mr J. B. Rost.
Grietje, *zijne huisvrouw* . . . . . L. Gietz.
Mina, *hunne dochter* . . . . . J. Jessen.
Elsser, *een jood* . . . . . S. Gleis.
August Fleis, *kunstschilder* . . . . . R. Gleis.
Ragobert, *welgesteld winkelier* . . . . . G. Jessen.

Suivi de

LE CLOU DU MONT St JEAN.

Vaudeville Anecdotique en 1 Acte, par Mr A. Jouhaud.

Personnages.

Pierre van Elke, *cavalier* . . . . . Mr J. Thissen.
Madeleine, *sa fille* . . . . . Ch. Thissen.
Julien, *amoureux de Madeleine* . . . . . Rooth.
Martin, *ancien soldat, garçon de moulin* . . . . . Jessen.
Lord Spirck, } *Anglais.* . . . . . Dr Langgin.
Lord Foudreck, } . . . . . G. Jessen.
Lord Puff, } . . . . . E. Gleis.

On commencera à 6 heures précises.

Le Rideau sera ouvert à cinq heures. L'entrée ne sera permise avant l'heure indiquée.

On peut se procurer des Cartes d'entrée chez Mr BAUER.

SOCIÉTÉ DRAMATIQUE

TE ROERMOND.

GROOTE BUITENGEWONE

VOORSTELLING,

ELISA

Een Fransch Krijgsgevangene,

Entree: f. 0.99.

Twee aankondigingen van toneelvoorstellingen van de Société Dramatique. De eerste (1841) dateert uit de tijd waarin Hollandse en Franse kluchten nog de hoofdmoot van het repertoire vormden, de tweede (1882) geeft aan dat ruim veertig jaar later het toneelwerk van Emile Seipgens een vaste plaats op de Roermondse planken heeft gekregen.
Onder de spelers van 1841 valt de naam op van de latere archivaris J.B. Sivré, onder die van 1882 die van de hoofdrolspeler Jan Telders (zie over hem ook het anonieme ABC elders in deze bloemlezing, onder de letter J). In beide jaren komen we verder leden tegen van de families Routs en Claus.

De Société Dramatique rond 1890. Geheel links de beeldhouwer Jean Henri Leeuw, geheel rechts de musicus Louis Guillaume, in het midden de leider Laurent Routs, de dichter van het Sint Krisjtóffel-leed.

gene die de rol van de duivel zou spelen (dat was Felix Routs en de overlevering komt van hem, dus maakt een redelijke aanspraak op betrouwbaarheid) had van de stof voor zijn kostuum kleren voor zijn kinderen gemaakt. En zo kwam van de geplande oeropvoering van de *Schinderhannes* in 1864 niets terecht.[101.]

In zijn Roermondse jaren bestaat het merendeel van Seipgens' oeuvre uit toneelwerken, meestal geschreven voor ‘D'n Dramatiek’. In 1871 schreef hij *Eine Franse kreegsgevangene,* een satire op de nog steeds niet overwonnen francofilie in Roermond. Met een Nederlandse vertaling van dit dialectstuk behaalde de ‘Société Dramatique’ in 1873 de eerste prijs bij een internationale toneelwedstrijd in Brussel.[102.] Het stuk maakte evenals ander werk van Seipgens later nog furore in het Grand Theatre van Lier in Amsterdam. Andere stukken uit de Roermondse tijd zijn nog *De leste Schlaag of Vrije Verkiezingen in Limburg* uit 1872, een parodie op de verkiezingen in Limburg en vooral op het optreden daarin van de Noordlimburgse politicus Mr. Leopold Haffmans, Mr. Stechelmans bij Seipgens[103.], en *De Watermolen aan de Vlierbeek.* Ook na zijn Roermondse tijd bleef Seipgens toneelwerk schrijven. In 1886 ging *De Ruwaard van Vlaanderen* in Brussel in première, en in 1889 te Amsterdam de naar een novelle bewerkte *Rooie Hannes.* Het laatste stuk werd evenwel door de toneelcritici de

De spelers van Seipgens' Schinderhannes *rond 1876. Van links naar rechts: Ernest Bousch, Th. Saez (zittend), Henri Timmermans (de heks), Willem Hovens, Henri Hilgers (zittend). Laurent Routs (Schwarze Peter), onbekend, Gerard Rietjens (Florenske). Frans Routs (Belzebub), onbekend, Oscar Bonhomme (Schinderhannes), de overige drie zijn onbekend.*

De slotscène van Seipgens' Een Fransch krijgsgevangene *uit 1873. Van links naar rechts: Laurent Routs als Karel, François Routs als Lodewijk, Emile Seipgens zelf als Arthur, Jean Verhaagh als Betsy en Jean Telders als Van Arcken.*

grond ingeboord. *Het Nieuws van de Dag* noemde het 'volstrekt geene aanwinst voor de ware dramatische literatuur', en *Het Haagsche Dagblad* schreef genadeloos: 'De tooneelspelers hebben het stuk niet gered, en de claque ook niet. Het stuk heeft ook de tooneelspelers en dus de schrijver niet gered.' *Rooie Hannes* was ook inderdaad een vrij zwak stuk.[104.] Wellicht heeft Seipgens dit ook ingezien; hij heeft daarna althans géén toneelwerk meer in het licht gegeven.

Naast het letterkundig genootschap 'De Lelie' en de 'Société Dramatique' was er nog een derde vereniging in Roermond waarvoor Seipgens literair werk leverde, en dat was de herensociëteit Amicitia. Voor dit gezelschap schreef Seipgens verscheidene dialectgedichten die hij zelf voordroeg. De gedichten werden nimmer gepubliceerd, afgezien van een *Feestproloog* op muziek van Louis Guillaume bij het 25-jarig bestaan van de sociëteit in 1873.[105.] Door een toeval zijn er gelukkig wel zeven van deze gedichten bewaard gebleven. Wanneer Seipgens namelijk de gedichten had voorgedragen (zijn spraakgebrek - hij stamelde - onderdrukte hij daarbij door zijn duimen vast op de tafel of katheder te drukken), was hij in de manuscripten niet meer geïnteresseerd en liet deze op de katheder liggen. Zijn vriend Felix Routs bracht zeven van dergelijke ten vondeling gelegde dialectgedichten in veiligheid. Hij schreef ze over in een cahier, dat hij in 1919 overhandigde aan E.C.M.H. Vrijdag. Deze publiceerde in 1951 en 1952 zes van de zeven gedichten in het tijdschrift *Veldeke.*[106.] Schrijver dezes is in de gelegenheid gekomen het cahier uit de nalatenschap van Vrijdag te verwerven; zodoende kan nu ook het zevende gedicht in deze bloemlezing zijn eerste druk beleven.[107.] Van de voor de sociëteit Amicitia geschreven gedichten is er één, 'In de waireld is ein Kaigelbaan', ondertekend door Seipgens én Hendrik Pieters. Het moet derhalve vóór 1864, het overlijdensjaar van Pieters, geschreven zijn. Met de 'waireld' ('waereld' volgens de thans gebruikelijke spelling der Limburgse dialecten) is een eafé-sociëteit aan de Neerstraat bedoeld, gelegen waar later de inmiddels afgebrande drogisterij Leenarts gevestigd was. Men beugelde er voor een broodje met kaas.[108.]

De sociëteit Amicitia, waarin later ook de schrijvers Jean Gabriëls, Frans Sagers en Joseph Luyten actief waren, stond bekend als een liberale sociëteit. Ook Seipgens wordt vaak liberaal genoemd. Dat zijn sympathie niet bij de clericalen lag, kan men beamen; de wijze waarop hij de meeste priesters in zijn novellen afschildert getuigt in elk geval van een weinig hoge dunk van de Limburgse geestelijkheid. Leest men evenwel novellen als *Hoe Mathis Knoups 'Liberaal' en weer 'Katholiek' werd* of *De stem van Kobus Mulders*[109.], dan krijgt men veeleer de indruk dat Seipgens boven de partijen wilde staan en dat ook inderdaad deed. Hij bekeek beide kampen met het nodige cynisme en doorzag de onnozele strategieën - als men dat woord al kan gebruiken - van de kleinsteedse en plattelandse politiek.

Temidden van de kleinburgerlijkheid der Roermondenaren, die hij in zijn latere novellen zo scherp weet te portretteren, zal Seipgens zich steeds minder thuis gevoeld hebben. In 1874 verliet hij dan ook de stad om - op aanraden van A.S. Kok, zoals deze mededeelde - in Göttingen Duitse taal- en letterkunde te gaan studeren. De 27-jarige bierbrouwer, huisvader van vier kinderen, nam een

jaar lang zijn intrek in een armoedig studentenkamertje boven een porselein- en glaswinkel in de Paulinerstrasse. ‘Tegenover deze kleine materiëele ellende stond groot intellectueel genot’, zo weet Seipgens' biograaf Prof. Dr. Jan ten Brink. Bij het eerste college van Prof. Wilhelm Müller over Duitse grammatica plengde Seipgens tranen van vreugde.

In 1875 behaalde Emile, terug in Nederland, de M.O.-akte Duits, en in maart 1876 werd hij in Tiel tot hulpleraar Duits aan de Rijks H.B.S. benoemd. Uit een te Leiden bewaarde brief blijkt dat hij er ondermeer in contact kwam met de letterkundige en advocaat Mr. A. van Wessem.[110.] Hij bleef slechts kort in Tiel, want al in september van dat jaar 1876 werd hij tot leraar Duits in Zutphen benoemd, eveneens aan de Rijks H.B.S. Hij richtte er een literair leesgezelschap voor de leerlingen op[111.] en werd lid van de ‘Kring voor wetenschappelijk onderhoud’.[112.] Daarnaast vond hij er tijd voor de studie van het Gotisch en voor het schrijven van zijn novellen.

In 1883 werd Seipgens benoemd tot leraar aan de Rijks H.B.S. te Leiden. En in Leiden bleef hij tot zijn overlijden op 25 juni 1896. Hij ontplooide er zich als actief letterkundige, en was ondermeer werkzaam binnen de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, waarvan hij in 1892 voorlopig en in 1893 vast secretaris werd. Hier, in Leiden, schreef Seipgens ook de meeste van zijn novellen, die tot het beste van zijn werk behoren. Hij publiceerde ze in vele week- en maandbladen, zoals *Eigen Haard, De Amsterdammer, De Gids, Elseviers Geïllustreerd Maandschrift, De Almanak van 't Nut, 't Leeskabinet* enz., en bundelde ze tijdens zijn leven in vijf bundels: *Uit Limburg. Novellen en Schetsen* (1881), *In en om het kleine stadje. Limburgsche Schetsen en Novellen* (1887), *Langs Maas en Geul* (1890), *Jean, 't Stumpke, Hawioe-Ho* (1893) en *Een Wilde-Rozenkrans* (1894). Postuum verscheen nog een novellenbundel *Een Immortellenkrans* (1897) en de onvoltooide roman *Daniël* (1897), het verhaal van een priesterroeping die door verleiding en zinnelust vernietigd wordt.

Een soortgelijk thema vinden we in de novelle *Jean,* die in 1889 voor het eerst gepubliceerd werd in het tijdschrift *De Gids*. Zij werd in 1893 opgenomen in de gelijknamige bundel en verscheen in hetzelfde jaar zelfs in een Engelse vertaling, een eer die ook de enige jaren geleden heruitgegeven novelle *De kapelaan van Bardelo* ten deel viel.[113.] *Jean* wordt door sommigen, Ten Brink voorop, niet ten onrechte als Seipgens' beste novelle beschouwd. Het is een uit brieven en dagboekaantekeningen gereconstrueerd verhaal over de jonge Jean, die als seminarist verliefd wordt op het meisje Renilde, dat hij bij een studievriend in Maasloo ontmoet. Even overweegt hij om zijn priesterstudie op te geven, maar wanneer hij verneemt dat zijn idool Renilde non geworden is, besluit hij zijn studie toch voort te zetten. Als hij enige jaren later benoemd is tot kapelaan te Eppekoven komt hij Renilde weer tegen. Het meisje is toch geen non geworden; ze is gouvernante bij de baron in Eppekoven. De ontmoeting brengt Jean in verwarring en hij probeert voor Renilde een betrekking elders te vinden. Dat lukt, en wanneer Jean het bericht bij de baron en bij Renilde komt melden, deelt hij zelf mede missionaris te willen worden. Korte tijd later raakt Renilde ernstig ziek bij een poging het haar toevertrouwde baronesje uit een beek te redden. Als

Emile Seipgens (1837-1896).

ze op haar ziekbed niet bij Jean wil biechten, wordt het hem duidelijk *wat* Renilde te biechten heeft: zij is al die tijd verliefd op hem geweest! In het weinig overtuigende slot laat Seipgens toch de priesterroeping overwinnen: Jean verlaat Eppekoven en Renilde voor immer.

Evenals *De kapelaan van Bardelo* zou de novelle *Jean* een historische achtergrond hebben. Voor de priester Jean zou namelijk een Roermondse kapelaan Vonk model hebben gestaan, die in de vorige eeuw naar Amerika is vertrokken.[114.] In tegenstelling tot bij *De kapelaan van Bardelo* is het bij *Jean* nog niet gelukt deze overlevering met archiefgegevens te staven.[115.] Wel laat zich achterhalen waar Seipgens het verhaal laat spelen. Want ofschoon hij Eppekoven in het Geuldal situeert, is er toch vrij makkelijk de plaats Swalmen in te herkennen, en in het kasteel Meienrade, waar Renilde als gouvernante werkte, valt het aldaar gelegen kasteel Hillenraad te herkennen.

Eindnoten:

92. De belangrijkste literatuur over Seipgens is: J. ten Brink, 'Levensbericht van Emile Anton Hubert Seipgens', *Levensberichten der afgestorven medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden. Bijlage tot de Handelingen van 1896-1897,* Leiden 1897, 1-20. Voorts de inleiding van M. Smeets bij: E. Seipgens, *Roermondsche schetsen,* Roermond 1946 (Sint Christoffelreeks, 2), en P.C.H. van der Goor, 'Emile Anton Hubert Seipgens, zijn leven, zijn werk', in: E. Seipgens, *De kapelaan van Bardelo. Tonelen uit Limburg,* St. Odiliënberg

1977, 89-110, met een literatuurlijst op 109-110. Paul van der Goor zou zijn nooit voltooide, door prof. dr. Willem Asselbergs alias Anton van Duinkerken te begeleiden, Nijmeegse doctoraalscriptie aan Emile Seipgens wijden. Zie: P. Nissen, 'Paul C.H. van der Goor: de dichter van het afscheid', *Veldeke* 58 (1983) nr. 6, 5-14, met name 9.

93. Seipgens componeerde zelf muziek bij sommige van zijn gedichten, bij voorbeeld hij: *'t Bleumke. Romance mit accompagnement van Piano, door E. Seipgens. Gezongen door 't Dramatisch gezelschap van Remunj in de operette ''Nachtigaelke', en oetgegeven door de Sociëteit 'Momus' ten veurdeile van de erme,* Maastricht s.a. (exemplaar in GAR).
94. Namelijk in *De kapelaan van Bardelo,* in *Jean* en in *Daniël.* Zie ook: P.C.H. van der Goor, 'De kapelaan van Bardelo. Een cause célèbre uit de Limburgse letterkunde', *Veldeke* jg. 44, nr. 243 (juli 1969) 44-50, en idem, 'Daniël, de roman van een roeping', *Veldeke* 46 (1971) nr. 3, 7-10.
95. H. Schillings, o.c. (noot 80), 10-21.
96. E. Seipgens, *Uit Limburg. Novellen en Schetsen,* Arnhem 1881, 4-5.
97. Over de *Schinderhannes* zie de doctoraalscriptie Duitse taal- en letterkunde van A.A.C. Vervuurt, *Der Schinderhannes bei Emile Seipgens, Clara Viebig und Carl Zuckmayer,* Nijmegen 1985, vooral 41-78, en voorts P.C.H. van der Goor, 'Seipgens' dramatisch werk. Een stukje toneelgeschiedenis uit de tweede helft van de negentiende eeuw (1)', *Veldeke* 45 (1970) nr. 1, 15-22, met name 16-18; H. Schillings, o.c. (noot 80), 11, 15, 18, 21, 28-31, 43, 48, 97, 141, 221, 228 en 248; P. Nissen, 'Schinderhannes in Limburg: aanvullingen', *Driemaandelijkse bladen voor taal en volksleven in het oosten van Nederland* 34 (1982) 4-5, en de in de volgende noten vermelde literatuur.
98. De tekst op deze steen luidt: 'De Remunjse sjriever Emile Seipgens waerde hiej gebaore op 16 augustus 1837 (Sjinderhannes 1868)'.
99. H. Schillings, '111 jaar Schinderhannes (1864-1975)', in: *Schinderhannes. Opera-Bouffe in twee aktes door Emile Seipgens,* Roermond 1975, 6. In het programmaboekje van 1980 heet het artikel uiteraard '116 jaar Schinderhannes (1864-1980)'. Het jaartal vindt men daar op p. 8. Vgl. ook P. Nissen, art.cit. (noot 97), 5.
100. H. Smeets, 'De eerste Schinderhannes', *Veldeke* 51 (1976) nr. 1/2, 39-43.
101. E.C.M.H. Vrijdag, 'Onuitgegeven gedichten van Emile Seipgens (1837-1896) in 't Roermonds dialect', *Veldeke* jg. 25, nr. 141 (juni 1951) 56-61; jg. 26, nr. 142 (augustus 1951) 12; nr. 143 (oktober 1951) 22; nr. 145 (februari 1952) 62-63; nr. 146 (april 1952) 74-75; jg. 27, nr. 148 (augustus 1952) 8-10; de overlevering is te vinden in het eerste artikel op p. 57-58.
102. Over Seipgens' toneelwerken, zie: P.C.H. van der Goor, 'Seipgens' dramatisch werk. Een stukje toneelgeschiedenis uit de tweede helft van de negentiende eeuw', *Veldeke* 45 (1970) nr. 1, 15-22; nr. 2, 21-25; nr. 4, 17-20 en nr. 5, 15-18.
103. S.H.H. van der Hoek en J.M.W.C. Schatorjé, 'Het Venloosch Weekblad en de verkiezingen voor de Tweede Kamer, met name in 1869 en 1871', *De Maasgouw* 104 (1985) 57-81; S.H.H. van der Hoek, 'Een Limburgs dialectstuk als politiek propagandamiddel', *De Maasgouw* 105 (1986) 1-10.
104. Zie de in noot 102 aangehaalde artikelenreeks van Paul C.H. van der Goor, met name het laatste artikel. Over Seipgens en de literaire kritiek zie: P.C.H. van der Goor, 'De waardering kan Emile Seipgens', *Veldeke* jg. 43, nr. 235 (maart 1968) 13-19.
105. 'Feestproloog mit Orkester en Koor (muziek van L. Guillaume), gedicht en oetgespraoken door Emile Seipgens bi gelaegenheid van 't viif en twinjtigjäörig bestaon van de Societeit Amicitia, den 3 Februari 1873', in: *Societeit Amicitia. Aandenken, ter feestviering van haar vijfentwintigjarig bestaan op den 3den Februari 1873*, Roermond 1873, 7-11.
106. Zie noot 101. Voor andere ongepubliceerde gedichten van Seipgens, zie: P.C.H. van der Goor, 'Emile Seipgens in de Juffrouw Idastraat', *Veldeke* 47 (1972) nr. 516, 11-17.
107. Het betreft het gedicht 'Et geljd', op naam van Seipgens en Pieters en op muziek van de 'Air de la ronde des souaves: C'est le sousou, c'est le sousou'. Het schriftje, een bruin schoolcahier van 20,5 bij 16,5 cm., konden we in januari 1985 bij antiquariaat J. Rijsterborgh te Haarlem aankopen uit de nalatenschap van E. Vrijdag, die op latere leeftijd in het middelbaar onderwijs in Haarlem werkzaam was. In het begin van deze eeuw was hij nog enige tijd onderwijzer aan het Klein College te Roermond. Hij publiceerde in *Veldeke* ook verschillende artikelen over het dialect van Mheer-Banholt.
108. E.C.M.H. Vrijdag, art.cit. (noot 101), 58.
109. Beide opgenomen in: *In en om het kleine stadje. Limburgsche Schetsen en Novellen,* Amsterdam 1887, 1-36 en 92-113. Van deze bundel verscheen in 1979 te Roermond een fotografische

herdruk, aangevuld met het levensbericht van prof. dr. J. ten Brink (zie noot 92) en het gedeelte over Roermond uit *Wandelingen door Nederland* van dominee J. Craandijk.

110. Leiden, Universiteitsbibliotheek, Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, nr. 1817, VII: brief kan 14 november 1894, waarin Seipgens als secretaris van de Maatschappij aan Van Wessem vraagt om het levensbericht te willen schrijven van F. Haverschmidt alias Piet Paaltjes. Seipgens schrijft: 'Eigenlijk moest dit een officiëel schrijven zijn, doch ik veroorloof mij maar, mij op gewone wijze tot U te richten, omdat ik U dan tevens nog eens zeggen kan, dat ik van U en van zoovelen anderen, die ik het genoegen had te leeren kennen, ja van heel Tiel de aangenaamste herinneringen blijf behouden.'
111. Gemeentelijke Archiefdienst Zutphen, *Verslag van den toestand der Gemeente Zutphen. Verslag over den toestand van het Onderwijs op de inrichtingen van Middelbaar Onderwijs te Zutphen gedurende het jaar 1880*, 88: 'Bij het gehouden eind-examen was het den Leeraar Seipgens uit eigen ervaring gebleken, dat de candidaten weinig, en dan nog zonder veel vrucht, gelezen hadden. Om in die leemte te voorzien is hij in het najaar begonnen, op Zaterdag-avond met de leerlingen der IVe en Ve klasse eenige klassieke stukken in verschillende talen te lezen en te verklaren.'
112. Gemeentelijke Archiefdienst Zutphen, Archief Kring voor wetenschappelijk onderhoud, inv. nr. 4 (notulen 1869-1893). Seipgens werd op 5 november 1880 tot lid gekozen. De kring was opgericht op 6 oktober 1854 met als doel het bespreken van wetenschappelijke onderwerpen. Daartoe vergaderde men op de eerste vrijdag van de zes wintermaanden, te beginnen met oktober. Het ledental was beperkt tot ten hoogste 50. Zie: D. Bruins, *Na zeventig jaren. Een en ander uit de geschiedenis van den kring voor wetenschappelijk onderhoud te Zutphen,* Zutphen 1924, en A. Goudriaan-de Ru, *Na 700 vergaderingen. Een overzicht van de geschiedenis van de kring voor wetenschappelijk onderhoud te Zutphen, 6 oktober 1854-5 maart 1971*, s.l. s.a. (Zutphen 1971).
113. De vertaling verscheen in: *The Modern Church. A Journal of Scottish Religious Life,* 1893, nr. 61-66. 'The Chaplain of Bardelo' is in hetzelfde jaar en in hetzelfde tijdschrift in de nrs. 76-82 verschenen. Voor *De kapelaan van Bardelo* zie noot 92.
114. E.C.M.H. Vrijdag, art.cit., 58.
115. Volgens schrijven van de weleerwaarde heer J. Hermans, archivaris van het bisdom Roermond, van 12 november 1982, komt in de vorige eeuw in het archief van het bisdom geen priester Vonk voor. Zie voor de reconstructie van de historische achtergrond van *De Kapelaan van Bardelo:* P.R.M. Houben, 'Historische achtergronden bij "De Kapelaan van Bardelo"', in de heruitgave van 1977, 57-85.

VIII. Michael Smiets, een roomse soldaat in het leger van Bilderdijk

Met zijn psychologische schetsen van problematische priesterroepingen heeft Emile Seipgens in Limburg de verdenking op zich geladen anti-clericaal te zijn. De clericale Roermondse krant *Maas- en Roerbode,* in 1856 door bisschop Paredis opgericht, tot 1887 als weekblad verschijnend en voor een aanzienlijk gedeelte volgeschreven door priesterleraren van het Bisschoppelijk College, liet dan ook geen gelegenheid onbenut om tegen Seipgens te fulmineren.[116.] Nog na zijn overlijden, op 27 juni 1896, achtte de inmiddels als anderdaagse krant verschijnende *Maas- en Roerbode* het nodig te schrijven: 'Ofschoon wij hulde brengen aan het letterkundig talent van den overledene, betreuren wij nochtans dat verschillende zijner werken een geest ademen in strijd met onze Katholieke beginselen.' Dergelijke treurnis was niet nodig bij degene die in zekere zin de clericale tegenhanger van Seipgens genoemd kan worden: Michael Smiets. Aangezien hij in zijn tijd een vrijwel even grote vermaardheid genoot als de eerdergenoemde, verdient hij hier terstond na Seipgens in de schijnwerper geplaatst te worden.

Michael Smiets werd op 28 augustus 1830 te Maastricht geboren. Hij volgde daar het Koninklijk Atheneum.[117.] Als 17-jarige scholier publiceerde hij zijn eerste gedicht in een krant, *Journal du Limbourg;* het was een oproep tot steun aan de slachtoffers van een natuurramp in Zwitserland. Na verdere studies aan het college te Rolduc en aan het grootseminarie te Roermond werd Smiets op 24 maart 1855 te Roermond tot priester gewijd. Gelijk één jaar eerder Jan Willem Brouwers werd hij nog in hetzelfde jaar tot leraar benoemd aan het Bisschoppelijk College in Roermond, waar hij de lessen Nederlands zou gaan verzorgen.

De twintig jaren die Smiets aan het Roermondse college doorbracht vormen de glansperiode van zijn leven. Smiets was er door zijn begeesterende persoonlijkheid en zijn vurige temperament toe in staat zijn leerlingen een bijna onbegrensde liefde voor de moedertaal bij te brengen, en dat in een tijd waarin de officiële conversatietaal aan het college nog steeds het Frans was. Wie er op betrapt werd Nederlands of dialect te spreken, moest een uiterlijk merkteken als straf dragen totdat hij zelf iemand anders wist te betrappen![118.]

Maar Smiets stond pal voor de eigen taal. In een beroemde voordracht over Bilderdijk voor het Taal- en Letterlievend Genootschap 'Met Tijd en Vlijt' te Leuven in 1867 zei hij: 'Ik ben slechts een soldaat in den Vaderlandschen Taalstrijd - en in geenen deele een gezagvoerder. Neen, Mijnheeren! De Taalkoning is Vondel! Zijn veldheer is Bilderdijk! Diens staffiers en lijftrawanten zijn Da Costa en David! In hunne gelederen heb ik sedert mijne jongelingsjaren dienst genomen, in hun kamp post gevat, onder hun vaandel gestreden; in de gelederen dier legervoogden heb ik den degen leeren drillen, de lans zwaaien, het geweer aanleggen, den vuurbraker richten, de schans opwerpen, de kanonbedding diepen, de loopgraven delven. Ik ben in die bewegingen noch gewond noch beloond. Maar door die oefeningen versterkt, verschijn ik als soldenier van den Nederlandschen pennestrijd in het ridderlijke Leuven, onder het veldheerschap van Bilderdijk.' (*Bilderdijk*, 1868)[119.]

De verhouding die Smiets in Roermond met zijn leerlingen had is wel vergeleken met die van Guido Gezelle in Roeselare, de broedplaats van de Vlaamse beweging.[120.] Zijn oud-leerling en latere biograaf A.H.M. Ruyten schreef: ‘Zijn leeren was vormen. 't Was of ons, leerlingen der hoogere klasse, een nieuwe horizont opging, toen hij ons een eersten blik liet slaan in de goudmijn onzer rijke Moedertaal; wij begonnen met die Taal te bewonderen, welke wij niet anders hadden leeren kennen dan uit de regelen der spraakkunst, afschrikwekkend geraamte, waaraan de ziel ontbreekt. (...) Ongemerkt hadden wij de Nederlandsche Taal, het Nederlandsch karakter, de Nederlandsche schrijvers lief gekregen. Een weldadigen wedijver had hij aangestookt onder zijne leerlingen. Wij togen aan de studie, aan het werk; en werkten en studeerden met liefde.’[121.]

Bij elke feestelijke aangelegenheid was Smiets, zeker na het vertrek van Brouwers in 1863, de aangewezen feestredenaar. Had men een puntig dichtstukje nodig, men klopte bij hem aan, en al heen en weer wandelend door zijn kamer dicteerde Smiets het meest humoristische en originele vers. Soms ook stond hij tijdens een feestmaaltijd plotseling op en bracht met het grootste gemak een stante pede bedacht feestgedicht ten gehore. De originele, hoewel vaak wat slordige humoristische gedichten van Smiets behoren voor hedendaagse lezers wel tot het meest leesbare uit zijn werk. Een voorbeeld daarvan is ‘Het klokje van Roermond’, dat in 1859 in Thijms *Volksalmanak* verscheen.[122.] In dit gedicht geeft Smiets, vertrekkend vanuit het klokje in het stadhuis, een schets van de dagelijkse bedrijvigheid in het stadje.

In de aanhef proeft men iets van het bombastische dat de meer serieuze en lange gedichten van Smiets kenmerkt. Ook met deze gedichten oogstte hij roem. In 1871 werd zijn gedicht *Charlotte* door een jury van het Leuvense tijdschrift *Het Kersouwken* met een gouden medaille beloond.[123.] In 1866 had Smiets een Latijns loflied gedicht op paus Pius IX, *Pius Nonus.* Het werd snel beroemd. Alberdingk Thijm vertaalde het in het Nederlands[124.], en geheel of gedeeltelijk werd het daarna vertaald in het Duits, Frans, Engels, Grieks, Italiaans, Spaans, Pools, Russisch en zelfs in het Chinees.[125.] In 1873 reisde Smiets naar Rome om een exemplaar van het succesvolle lied aan de paus zelve aan te bieden. De Heilige Vader was er wel mee gevleid en verleende Smiets de titel van ‘Doctor S. Theologiae et historiae universalis’.

In 1867, het jaar van de onthulling van het Vondelstandbeeld in Amsterdam, stichtte Smiets aan het college een letterkundig genootschap, ‘het Vondelsgilde’, dat wekelijks samenkwam. Drie jaar later volgde nog een ‘cycle polyglotte’, waarin regelmatig buitenlandse literatuur werd gelezen. Het vertrek van Smiets zal dan ook een gevoelig verlies zijn geweest voor het culturele en letterkundige leven aan het Bisschoppelijk College. In 1876 werd Smiets benoemd tot pastoor van Oud-Valkenburg. Wel verschenen er nadien nog regelmatig gedichten van zijn hand in de *Pius-almanak*, en dichtte hij nog een cantate voor het 1500-jarig jubileum van het overlijden van sint Servatius, dat in 1884 in Maastricht op grootse wijze gevierd werd. Maar het vuur was er uit. ‘Ik ben geheel Pastoor, en verdiept in de lezing der Levens van Heiligen, het afdrogen van stille tranen, het balsemen van onbekende wonden, het troosten van verlaten

harten. C'est la poésie en pratique', schreef hij aan een oud-leerling.[126.] Op 8 december 1885, juist teruggekeerd van zijn jaarlijkse retraite bij de Trappisten van de Achelse Kluis, overleed Dr. Michael Smiets in zijn studeerkamer, temidden van zijn boeken.

Twee jaar later kon zijn oud-leerling Ruyten hem reeds huldigen door de uitgave van de verzamelde dichtwerken, circa driehonderd welgevulde bladzijden. Daarbij waren nog buiten beschouwing gelaten: '1° die stukken, waaraan we den naam van "onder-onsjens" geven; dezulke derhalve, die zonder omslachtige beschrijving van personen, plaatsen en omstandigheden, voor den gewonen lezer heel en al onverstaanbaar zouden zijn; en 2° die, welke te weinig letterkundige waarde bezitten, als daar zijn zoo vele overal verspreide gelegenheidsgedichtjes, welke de schrijver zelf nooit voor de publiciteit bestemd heeft.'[127.] Met betrekking tot het vele dat na deze schifting nog overbleef kunnen we ons wel aansluiten bij het oordeel van Dr. H.H. Knippenberg: 'Smiets werkte te haastig, hij gunde zich meestal den tijd niet om zijn arbeid te vervolmaken, en daaraan is het te wijten, dat hij in de geschiedenis der Nederlandsche Letteren nooit de plaats zal innemen, waarop hem zijn dichterlijk talent anders aanspraak zou doen maken.'[128.]

Eindnoten:

116. Men benutte bijvoorbeeld gaarne de negatieve kritieken van Seipgens' latere toneelwerken, zie de artikelen van Paul C.H. van der Goor (noot 102 en 104) en zijn nawoord bij de heruitgave van *De kapelaan van Bardelo*, met name de daar op p. 96 aangehaalde stukken uit de *Maas- en Roerbode* van 16 en 19 februari 1889.
117. Zie de inleiding van A.H.M. Ruyten bij *Dichtwerken* (zie noot 1), V-XVII, en voorts: H.H. Knippenberg, 'Letterkundigen uit Limburg. Dr. Michael Smiets', *Bijblad voor Taal en Letteren* 3 (1915) 78-87, 89-105 en 141-153; E.L.A.D. Sassen, 'Dr. Michael Smiets', *Collegeklok. Jaarboek van het Bisschoppelijk College Roermond* 2 (1936-1937) 36-48.
118. Van Rijswijck, art.cit. (noot 80), 423. Het gebruik werd pas in 1903 door de Collegedirecteur en latere bisschop Laurentius Schrijnen afgeschaft. Over Schrijnens houding tegenover het Frans, zie: H. van Nispen tot Pannerden, 'Laurent J.A.H. Schrijnen, de zesde directeur van het bisschoppelijk college van Roermond (1897-1909)', *Lustrumboek 1977-1981, Bisschoppelijk College Schöndeln,* Roermond 1981, 51-64, met name 60-61.
119. *Bilderdijk. Letterkundige voordracht door Projessor Michael Smiets*, Antwerpen 1868 (exemplaar in UBA en UBN). Het Thijmarchief (KDC) bewaart onder plaatsingsnummer 3123 brieven van Smiets van 26 februari en 20 juli 1870, waarin hij aan Thijm een exemplaar aanbiedt en bijzonderheden over het ontstaan van de rede vertelt.
120. J. Schrijnen, 'Een huis van traditie', *Collegeklok. Jaarboek van het Bisschoppelijk College* 1 (1935-1936) 44-47, met name 45. Schijnen beschrijft hoe in 1883, toen hij als leerling het college binnentrad, daar nog steeds de nagedachtenis leefde van drie eminente mannen: Brouwers, Smiets en Rijkers. Alle drie figureren zij in deze inleiding.
121. Zie de inleiding op *Dichtwerken enz.,* VIII-IX.
122. *Dichtwerken enz.,* 71-75.
123. *Charlotte. Dichtstuk, aan hetwelk de gouden eerprijs is toegewezen,* Leuven 1871 (exemplaar in KDC). Ook in *Dichtwerken enz.,* 145-153.
124. *Pius nonus. Cantilena, quam scripsit et antiqui hymni modis accomodavit Michael Smiets,* Amsterdam 1866 (exemplaren in UBN en KDC); *Pius-lied, in het Latijn geschreven en op eene melodie gepast van den H. Koningszoon Casimirus van Polen door Michael Smiets. In het Nederlandsch overgezet door J.A. Alberdingk Thijm,* Amsterdam 1866 (exemplaren in UBN, zelfs al 18de druk in 1877). Beide ook in *Dichtwerken enz.,* 122-131.

125. *Dichtwerken enz.,* XV. Een brief van Smiets aan Thijm van 28 november 1871 (KDC, Thijmarchief, plaatsingsnummer 3123) bevat meer bijzonderheden over deze vertalingen en de makers ervan.
126. *Dichtwerken enz.,* XVI.
127. *Dichtwerken enz.,* 18.
128. H.H. Knippenberg, 'Dr. Michael Smiets herdacht', LJ 17 (1911) 116-120, met name 117.

IX. Terugkeer naar het Frans: J.C. Rijkers

De twintig jaren tussen ongeveer 1855 en 1875, waarover in het voorgaande het nodige is medegedeeld, kunnen met recht als de bloeiperiode in het literaire leven van het negentiende-eeuwse Roermond gezien worden. Toegegeven, in de handboeken van de Nederlandse literatuurgeschiedenis komt hooguit Emile Seipgens met één regel toelichting voor[129], en in sommige verouderde handboeken van katholieke herkomst vond Smiets nog wel vermelding. Maar voor het overige heeft Roermond weinig deel gehad in de grote stroom der vaderlandse literatuurgeschiedenis. Toch moeten we erkennen dat het provinciestadje met zijn pakweg 7500 inwoners[130] tussen 1855 en 1875 bruiste van culturele en ook literaire activiteiten.

Rond 1875 komt daar een vrij plotseling einde aan, en wel door het vertrek van de belangrijkste figuren op het literaire toneel. In 1873 was Charles Guillon overleden, die weliswaar nooit veel gepubliceerd heeft, maar wel een belangrijk organisator en stimulator van literaire activiteiten was. In 1874 verliet Emile Seipgens de bierbrouwerij om in Göttingen te gaan studeren. Zijn vertrek betekende niet alleen het verlies van de meest getalenteerde schrijver in Roermond, maar ook het einde van de gloriejaren der 'Société Dramatique', die zich na 1875 'Het Dramatisch Gezelschap' ging noemen en voornamelijk nog weinig beduidende Nederlandse stukken opvoerde, soms gevolgd door een korte klucht in het Roermonds. De teloorgang van 'D'n Dramatiek' betekende het einde van de grote jaren voor het Roermondse toneelleven. Wel presenteerde zich in 1872 een nieuw gezelschap, 'Les Amateurs', dat uitsluitend Nederlandse blijspelen en kluchten opvoerde, en gingen ook de 'Roermondse Zang- en Muziekvereniging' en de Sint-Christoffelvereniging toneeluitvoeringen organise-

ren. Maar deze uitvoeringen hebben toch nooit het peil bereikt van de 'Société Dramatique' in haar gloriejaren.[131.] In 1876, twee jaren na het vertrek van Seipgens, verliet ook Dr. Michael Smiets Roermond om pastoor te worden in Oud-Valkenburg. In 1877 ten slotte vertrok A.S. Kok, die als literator meer in het verborgene had gewerkt, naar Breda, waar hem een nieuwe functie in het onderwijs wachtte.

Het vertrek van Smiets zal voor de beoefening van de Nederlandse letterkunde aan het Bisschoppelijk College een gevoelig verlies geweest zijn. De toenmalige directeur van het college, Mgr. Rijkers, was in elk geval volop francofoon en francofiel. Jean Christoph Rijkers was geboren in Sittard in 1822 en was van 1863 tot 1881 directeur van het Roermondse college.[132.] In die tijd gaf hij een groot aantal redevoeringen, pamfletten en conferenties in druk uit, alle in het Frans, dat, zoals eerder gezegd is, de voertaal was aan het college en trouwens ook in de meer ontwikkelde kringen in Roermond. De enige twee Nederlandstalige werken van Rijkers die we hebben kunnen ontdekken zijn een beschrijving van een reis naar Jeruzalem in 1864 en een redevoering bij gelegenheid van de bisschopswijding van mgr. J.C. Claessens te Sittard in 1875.[133.] Voor het overige zijn al Rijkers' publicaties uit de Roermondse tijd in het Frans gesteld. Het zijn voor het merendeel redevoeringen, gehouden bij de jaarlijkse prijsuitreikingen aan het college, maar ook bij gelegenheid van bedevaarten, conferenties over het pausschap en polemieken tegen baron van Scherpenzeel-Heusch en tegen de Duitse theoloog David-Friedrich Strauss.[134.]

Toch beproefde Rijkers in zijn Roermondse tijd ook nog een oude liefde, namelijk de poëzie. In 1876 gaf hij een Frans gedicht in twaalf zangen uit over de heilige Bernardus, een gedicht dat in de *Maas- en Roerbode* zeer lovend besproken werd.[135.] Dat kon ook haast niet anders, want de *Maas- en Roerbode* stond onder redactie van een oud-collega van Rijkers, de priester-leraar H. Lom, en ook Rijkers zelf schreef er regelmatig in. In 1881 smeedde Rijkers een 500 verzen lang Latijns gedicht bij gelegenheid van het 60-jarig priesterfeest en 40-jarig bisschopsfeest van mgr. Paredis.[136.]

Zowel de Franse als de Latijnse poëzie vormden een oude liefde van Rijkers, een liefde die haar beste producten had afgeleverd vóór zijn Roermondse jaren, toen Rijkers nog lid was van de Congregatie der Redemptoristen in Wittem. Van 1855 tot 1857 publiceerde hij gedichten in de *Revue des Revues* en in de *Annales Historiques*, onder de titel *Voix de ma solitude.*[137.] In 1856 liet hij in Luik een tweetal lange gedichten verschijnen, *Le chant de l'Immaculée* en *Le Siècle,* het eerste over het juist twee jaren tevoren afgekondigde dogma van de Onbevlekte Ontvangenis van Maria.[138.] In 1867, enkele jaren na zijn benoeming tot directeur van het Roermondse college, liet Rijkers een bundel verschijnen, *La harpe chrétienne ou harmonies catholiques*, bevattende een aantal theoretische uiteenzettingen over de poëzie en al zijn vroegere Franse en Latijnse gedichten, meestendeels stammende uit de vóór-Roermondse periode, vooral uit die van zijn verblijf bij de Redemptoristen te Wittem.[139.] Maar met de Nederlandstalige literatuur hield Rijkers, die in 1883 pastoor-deken van Wijk-Maastricht werd en op Paasmorgen (21 april) 1889 tijdens een preek op de kansel van de kathe-

draal van Roermond door een hartaanval geveld werd, zich, zoals gezegd, niet bijster veel op.

Eindnoten:

129. Zelfs meer dan één regel bij J. te Winkel, *De ontwikkelingsgang der Nederlandsche Letterkunde VII: Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde in de eerste eeuw der Europeesche Staatsomwentelingen,* Haarlem 1927, 502-504.
130. G.M. Poell, *Beschrijving van het hertogdom Limburg,* Weert 1851, herdruk Maasbree 1981, 192, geeft een inwonertal van 7172 op, buiten het garnizoen. Van deze 7172 zijn er zo'n 5700 katholiek, 210 protestant en 100 joods. Wat de rest is, is niet duidelijk.
131. H. Schillings, o.c. (noot 80), 20-21.
132. H.H. Knippenberg, 'Rijkers (Mgr. Joannes Christophorus)', NNBW 4 (1918), 1187-1188; H.H. Knippenberg, *Memoriaal. Herinneringsbeelden met enige portretten en naamregister,* Helmond s.a. (1949) 81-83; Van Rijswijck, art.cit. (noot 80), passim, zie index 487; W. Sangers en A.H. Simonis, 'Biografische en genealogische sprokkelingen uit Sittards verleden', *Sittard, historie en gestalte,* Sittard 1971, 444.
133. *Jerusalem, of de beschrijving der H. Stad. Eene redevoering,* Sittard 1864; *Feestrede bij gelegenheid der bisschopswijding van Mgr. J.C. Claessens (...) te Sittard,* Maastricht 1875 (exemplaar in UBN).
134. De meeste titels zijn door H.H. Knippenberg vermeld in het eerste in noot 132 genoemde artikel. Volgens Knippenberg heeft een familielid van mgr. Rijkers, pastoor J. Arnoldts, een complete verzameling van zijn werken afgestaan aan het Bisschoppelijk College te Roermond.
135. *Saint-Bernard. Poème en XII chants,* Liège 1876 (exemplaar in UBN). Bespreking: *Maas- en Roerbode,* 16 september 1876.
136. *Carmen jubilare reverendissimo dilectissimoque praesuli Joanni Augustino Paredis Ruraemundensi episcopo post caetera plurima jubilaea, annum sacerdotii sexagesimum, episcopatus vero quadragesimum celebranti, tertio calendas Julias, festo ss. Apostolorum Petri et Pauli die, oblatum a Joanne Christophoro Rijkers,* Maastricht 1881 (exemplaar in UBN).
137. Zie hierover: J. Nyssen, *Essai de poétique,* Liège 1860, 109.
138. *Le 8 décembre ou le chant de l'Immaculée, suivie du Siècle, poèmes,* Liège 1856 (exemplaar in UBN). Het boekje bevat twee lange gedichten, waarover in de 'préface' van de uitgever gezegd wordt: *'Le Chant de l'Immaculée* fut composé l'année dernière; *Le Siècle* fut composé, il y a dix ans, dans une solitude aussi douce que sainte.'
139. Maastricht 1867 (exemplaar in UBN).

X. De tweederangsgeluiden van Jean Gabriëls en Jacobus Waterreus

Die Nederlandstalige literatuur werd in Roermond nog wel bedreven, maar dan moeten we 'literatuur' tussen driedubbele aanhalingstekens plaatsen. Want het waren in vergelijking met Seipgens en Smiets toch wel zeer duidelijk tweederangsfiguren die zich in de volgende decennia in Roermond aan de muze waagden en die voornamelijk in de Roermondse kranten hun gelegenheidsversjes lieten verschijnen.

En zoals het gehele Roermondse openbare leven in de tweede helft van de negentiende eeuw gekenmerkt werd door het voortdurende gekrakeel tussen liberalen en clericalen (een gekrakeel waaraan ook directeur Rijkers uitbundig heeft bijgedragen), zo vinden we ook onder de tweederangspoëten een meer liberaal en een meer clericaal vertegenwoordiger.

Degene die zich in liberale kringen meer thuis gevoeld zal hebben, is de op 28 januari 1843 te Maasniel geboren Jean Gabriëls. Gabriëls was evenals Seipgens lid van de sociëteit Amicitia. Het culturele en politieke leven speelde zich in Roermond in die tijd voor een groot gedeelte af binnen de als gezelligheidsverenigingen bedoelde sociëteiten, zoals de Groote Sociëteit, Concordia, De Eensgezindheid, de Unie, de Burgersociëteit en Amicitia. Bij het 25-jarig bestaan van Amicitia, toen Emile Seipgens zijn *Feestproloog* in dialect voordroeg, bracht Gabriëls een lang gelegenheidsgedicht ten gehore, getiteld 'Amicitia 1848-1873'. Ook zijn verdere werk komt niet boven de kwaliteit van gelegenheidspoëzie uit.

In 1876 huwde Gabriëls de Roermondse Catharina Hubertina Verstegen. In het bevolkingsregister staat hij tussen 1880 en 1890 te boek als 'koopman en fabrikant', tussen 1890 en 1900 als 'calligraphe' en tussen 1900 en 1915 als 'boekhouder'. Hij overleed op 8 januari 1917.[140.] Als kalligraaf schreef Gabriëls zelfs documenten voor het Koninklijk Huis, reden waarom hij zich 'Hofcalligraphe' mocht noemen. Ook heeft hij enige tijd een atelier voor schilderkunst gehad, en in 1909 won hij tijdens een internationale kunsttentoonstelling in Den Bosch een zilveren medaille en erekruis.[141.] De handel van Jean Gabriëls werd later overgenomen door één van zijn vijf zoons, Eugène (1887-1943), waarvan oudere Roermondenaren zich wellicht nog zullen herinneren dat hij in zijn jeugd furore maakte als concertzanger.

Gabriëls publiceerde in latere jaren ook nog dialectgedichten in het tijdschrift *Limburg's Jaarboek.* Een voorbeeld daarvan is het gedicht 'Sjtomme Leefde' uit 1898, een bewerking van een waarschijnlijk Nederlandstalig gedicht van een onbekende dichter (Gabriëls noemt enkel de initialen). Dat de bewerking niet steeds zo goed gelukt is blijkt uit het gebruik van een woord als 'geurbelaân', dat wel zeer on-Roermonds klinkt, maar dat Gabriëls nodig had om het rijm te redden. Desalniettemin is het toch wel een aardig liefdesgedichtje.[142.]

De andere tweederangsauteur, die hoewel hij zelf geen priester was, toch

meer in de clericale hoek geplaatst moet worden, is Jacobus Waterreus. Waterreus werd in 1824 in Rotterdam geboren en huwde in Delft met Cornelia Adriana Groenewegen. Rond 1865 verhuisde hij als onderwijzer met zijn gezin naar Roermond, en daar begon hij een bijna dertigjarige loopbaan in het onderwijs. Toen hij in 1892 op 67-jarige leeftijd overleed, schreef de *Maas- en Roerbode* over hem: 'De heer Waterreus was onderwijzer én katholiek met hart en ziel.'[143.] Waterreus had verschillende betrekkingen in het katholieke onderwijs gehad, waarvan de zwaarste wel die was van onderwijzer aan de gevangenis oftewel het 'Arresthuis'. De *Maas- en Roerbode* schreef daarover: 'Hij vatte deze zware taak met zooveel overtuiging en zelfverloochening op, dat menig gevangene den terugkeer tot de deugd aan de kracht van zijn woord en de stichting van zijn voorbeeld heeft te danken.'[144.]

Waterreus schreef verschillende boeken voor het onderwijs, zoals een *Verkorte gewijde geschiedenis,* die maar liefst minstens dertien drukken beleefde.[145.] Ook maakte hij vertalingen, bij voorbeeld van een biografie van Louise de Bourbon, *Het leven van Hare Koninklijke Hoogheid Maria Immaculata van Bourbon* uit 1887.[146.] En in Thijms *Volksalmanak voor Nederlandsche Katholieken* publiceerde hij verschillende verhalende gedichten, ondermeer over Christoffel, over de Kapel in 't Zand en over het sprekende Christusbeeld in de Minderbroederstraat. Het laatstgenoemde, gepubliceerd in 1870, is een vlotlopende berijming van de legende van Joanna van Randenrath, die elke dag op haar weg van de kathedraal naar de Kapel in 't Zand het Christusbeeld aan de Minderbroederstraat groette. Toen zij dat op een dag in grote haast vergat, werd zij door het beeld zelve terechtgewezen. Naast dergelijke vrome gedichten over historische onderwerpen publiceerde Waterreus in 1877 ook nog een bundeltje gedichten, opgedragen aan het Koninklijk Huis.[147.]

Eindnoten:

140. GAR, Bevolkingsregisters.
141. G.C.P. Linssen, o.c. (noot 48), 225: volgens *Verslag van de Kamer van Koophandel en Fabrieken van Roermond over 1909*, p. 11 en 14.
142. LJ 6 (1898-1899) 102.
143. *Maas- en Roerbode,* 16 februari 1892.
144. Ibidem. Waterreus had voorts vanaf 1868 het Klein College geleid en begon in 1879 een nieuwe particuliere r.k. jongensschool. Zie Van Rijswijck, art.cit. (noot 80), 423-424. Bij het zilveren jubileum van Waterreus als hoofdonderwijzer op 7 mei 1874 dichtte Michael Smiets een feestgedicht (*Dichtwerken,* 296-297).
145. Exemplaar van de postume 13de verbeterde druk, Roermond 1895, in UBN.
146. *Door pater Jean Spilmann,* Leiden s.a. (1887). Exemplaar in KDC. Al vóór zijn Roermondse tijd had Waterreus bloemlezingen voor de schooljeugd samengesteld, b.v. *Het bloemkorfje,* 's-Hertogenbosch 1857[2] (exemplaar in UBA), en *Gedichtjes voor katholieke scholen en huisgezinnen,* Rotterdam 1855 (exemplaar in UBA).
147. *Eerekrans voor het Koninklijk stamhuis in Nederland,* Roermond 1877 (exemplaar in UBN en SBM).

XI. De kring rond Limburg's Jaarboek: A.F. van Beurden, Frans Sagers, J.M. Janssen en Jos. Luyten

Buiten hetgeen we nu genoemd hebben en enkele her en der verschijnende gelegenheidsversjes, is het in de twee decennia na 1875 betrekkelijk stil in letterlievend Roermond. Aan het eind van de negentiende eeuw komt er evenwel nieuw leven in de literaire brouwerij. Een stimulerende rol daarin, te vergelijken met die welke notaris Guillon enkele decennia eerder speelde, komt de landmeter Alexander Franciscus van Beurden toe. Van Beurden werd op 28 juli 1857 in Grave geboren en groeide op in Boxmeer. Zijn middelbare schoolopleiding genoot hij aan de Rijks H.B.S. in Tilburg en aan het Lyceum te Maastricht. Na zijn eindexamen ging hij zich in de landmeterij bekwamen, en meteen na zijn landmetersexamen werd hij op 11 januari 1881 benoemd tot landmeter met als standplaats Roermond. Het telegram waarmee hij dit blijde bericht aan zijn ouders bekend wilde maken, werd door tegenslag geplaagd. In plaats van ‘ik ben be*n*oemd’ luidde de eerste versie van het telegram ‘ik ben be*r*oemd’ en de tweede versie ‘ik ben bedroefd’. Bedroefd was Van Beurden in Roermond in elk geval niet. Hij vond er al snel zijn draai en ging een grote rol spelen in het vereni-

gingsleven. Op het persoonlijke vlak vond hij er ook al spoedig zijn draai. In hetzelfde jaar waarin hij naar Roermond kwam, trad hij in het huwelijk met de dochter van zijn hospita, Mélanie van Schoonhoven, die boven de Groote Sociëteit aan de Markt woonde.[148.]

Van de verenigingen waarin Van Beurden actief was (de Koninklijke Harmonie, het Roermondsch Mannenkoor, de carnavalsvereniging 'De Flarisse', de V.V.V., een handboogvereniging enz.), is voor ons het meeste van belang het 'Provinciaal Genootschap voor Geschiedkundige Wetenschappen, Taal en Kunst', dat in 1893 te Roermond, op instigatie van Van Beurden, werd opgericht. Met ingang van 1894 gaf dit genootschap een in afleveringen verschijnend jaarboek uit, *Limburg's Jaarboek* getiteld. In dit jaarboek, of beter tijdschrift, speelt de taal en het dialect van het begin af een grote rol. In het anonieme openingsstuk, dat wel van de hand van Van Beurden zal zijn, lezen we: 'Van Veldeke, de Clerck uit de Lage Landen, de schrijvers der Mysteriespelen, hier vroeger zeer in zwang, de chroniekschrijvers van de Landen van Overmaas, zij schreven en dichtten in het Geldersch, in het Limburgsch. Die taal verdwijnt, lost zich op door het wereldverkeer, wordt afgeslepen. Zij verdwijnt met hare uitdrukkingen vol ernst of luim, met hare beteekenisvolle, karakteristieke zegswijzen, met hare klankrijke wendingen, en dit door den alles gelijkmakenden invloed van onze eeuw, van het wereldverkeer, van den tijdgeest.

Moeten de Limburgers zelf nu niet daartegen waken, door te verzamelen, wat verloren dreigt te gaan; te bewaren, wat behoort tot de geschiedenis van ons volk?'[149.]

Van Beurden zelf publiceerde in het *Limburg's Jaarboek* een groot aantal historische artikelen, die nogal eens hogelijk onbetrouwbaar zijn, aangezien Van Beurden wat al te overvloedig gebruik maakte van zijn rijke fantasie en zijn dikke duim. Die fantasie kwam hem later wel van pas in enkele wel aardige verhalen, zoals *Meester en knecht* en *Zalig Nujaor.*[150.] Maar dan zitten we al in 1913 en 1914.

Maar ook eerder verschenen er in het *Limburg's Jaarboek* al bijdragen die voor ons van belang zijn. Frans Sagers (1865-1928), ambtenaar van de Rijksverzekeringsbank en journalist, de oudste zoon van de bekende musicus Henri Sagers (die aan het conservatorium van Brussel studeerde en later ondermeer bestuurslid van de Koninklijke Harmonie en oprichter van de fanfare van Swalmen was)[151.], publiceerde in 1900 en 1902 *Remunjse leedjes* in het *Limburg's Jaarboek.*

Van J.M. Janssen, in 1833 geboren te Herkenbosch, oud-kolonel, raadslid en wethouder van Roermond, lid van de Provinciale Staten en eerste voorzitter van het door Van Beurden opgerichte genootschap, verscheen in 1895 en 1896 een viertal aardige novellen, met veel dialect erin, onder de titel *Schets van taal, zeden en gebruiken uit de heuvelstreek van Roermond*[152.], en ook nog enkele zeer zoetige Roomse gedichten. Dat ook Jean Gabriëls in het *Limburg's Jaarboek* publiceerde, hadden we al eerder gezien.

Tot de meer begaafde vertegenwoordigers van de kring rond *Limburg's Jaarboek* hoorde ten slotte ook Jos. Luyten. Luyten, op 12 november 1850 in Roer-

mond geboren, was in de stad een bekend musicus. De eerste lessen ontving hij van zijn vader, die hij na zijn eindexamen aan het Bisschoppelijk College ging assisteren als organist in de Kathedraal en de Munsterkerk en die hij later ook aan beide kerken opvolgde. Daarnaast ging hij solfège-onderwijs geven aan de Roermondse muziekschool en pianolessen aan het Bisschoppelijk College en aan het pensionaat Saint-Louis van de broeders. Henri Tijssen bij voorbeeld, de componist van het Limburgse en Roermondse volkslied, kreeg zijn eerste muziekonderwijs van Jos. Luyten. Luyten besteedde tot in zijn laatste levensdagen (hij overleed op 1 september 1921) minstens vier uur per dag aan piano-, orgelof vioolspel.[153.] Daarnaast moet hij een zeer belezen man zijn geweest, die al zijn vrije tijd besteedde aan studies op het vlak van de geschiedenis of letterkunde. Hij schreef, evenals Van Beurden, verschillende artikelen over de geschiedenis van Roermond.

In het *Limburg's Jaarboek* verschenen van hem ondermeer dialectvertalingen van bekende liederen, zoals van *Mei* van Julius Rodenberg en *Die Lorelei* van Heinrich Heine. Wie de vertalingen aandachtig beluistert, zal horen dat Luyten veel zuiverder Roermonds schreef dan bij voorbeeld Gabriëls en dat hij bij de bewerking tot veel oorspronkelijker formuleringen kwam. Hij zat om zo te zeggen minder vast aan het te bewerken voorbeeld dan Gabriëls.

Met de groep rond het *Limburg's Jaarboek* zijn we aanbeland bij het einde van de negentiende eeuw. Het dialect heeft zich dan al een niet onbelangrijke plaats weten te verwerven in de Roermondse schrijverij. Al in 1889, om precies te zijn van 5 januari tot en met 28 juni, verscheen in de krant *De Nieuwe Koerier* een feuilleton in Roermonds dialect: *Oet de Fransen tied in Mecklenbòrg. In 'et Remunjs dialekt naovertëld,* een vertaling van een werk van Fritz Reuter. Wie de vertaling maakte is niet bekend, maar het zou ons niet verbazen wanneer Jos. Luyten de eer daarvan toekomt. Een andere Roermondenaar, Laurent Routs, geboren in 1842 en overleden in 1924, maakte in 1892 in Roermond furore met een dialectgedicht over de brand in de Christoffeltoren van de kathedraal op 20 mei van dat jaar.[154.]

Eindnoten:

148. F. Nederveen, *Van Sjietbergske tot Hoogvonderen,* s.l. s.a. (Roermond 1978), 76-79. De daar aangehaalde *Familie-Chroniek* van Van Beurden uit 1931 konden we helaas niet achterhalen.
149. 'Limburg', LJ 1 (1894) 3-7, citaat 5. Zie ook H. Thewissen, 'De belangstelling voor de Limburgse volkscultuur en de bestudering ervan: een historisch overzicht', *Volkskunde in Limburg nu!,* Limbricht 1985, 5-19, met name 8-9.
150. Een vroeg verhaal is het in deze bloemlezing in tweede versie opgenomen 'Wie Jean Schmits zien nuuj boks mit helpe kreeg' en tegelijk afschaffer werd', LJ 19 (1913) 39-53, eerder als 'Hoe Jean Smits zijn nieuwe "boks mit helpe" kreeg en tegelijk afschaffer werd' in LJ 2 (1895) 160-174, en als 'Jean en de schutterij' in *Buiten* 5 (1911) 134-135, 146-147 en 159. Het verscheen samen met de verhalen 'De dikke trom', LJ 19 (1913) 3-27, 'Drie oere, ein vrommusch, ein kappitaal mit pangsion', 28-38, 'Uit Limburgs zuidoosten. De heer Barton op het grondboekkantoor', 54-60 en 'De wilde baron', 78-89, ook gebundeld als *Limburgsche novellen,* deel I, Sittard s.a. (1913). Daarin verschenen ook de verhalen 'Meister en knech. Uit het Roermondsch Volksleven', LJ 19 (1913) 201-210, en 'Zalig Nujáór. Roermondsche humoreske', LJ 20 (1914) 55-64. Verschillende van deze verhalen verscheen eerder of later ook in het tijdschrift *Buiten.*

151. E.M.A.H. Delhougne, *Genealogieën van Roermondse geslachten* II, Nijmegen 1961, 161-163. Van Frans Sagers verschenen 'Mooder', LJ 7 (1900) 176, 'Kîndjes wînsch', ibidem 177, 'Alles sjturft neet', ibidem 178, 'Remunjsche Volksleedjes', ibidem 327, en 'Remunjsche Volksleedjes III. Verzeuk', LJ 8 (1902) 121. Sagers werkte ook mee aan: *Het kegelen en zijne geschiedenis. Bekroonde antwoorden ingekomen op de prijsvraag uitgeschreven door de kegelclub 'De Kroon' te Haarlem,* Haarlem 1897 (exemplaar in UBA).
152. 'I. Mijn eerste verdriet', LJ 2 (1895) 35-60; 'II. Een Winter-Zondagmorgen te Boschdorp', idem 67-137; 'III. Trînke, een Boschdorper meisje', LJ 3 (1896) 67-146; 'IV. Hoe mijne ouders elkander kregen', idem 323-363. De gedichten zijn 'Kerstlied', LJ 2 (1895) 138-140 en 'Dronkenschap', LJ 3 (1896) 62-63. Dezelfde J.M. Janssen (niet te verwarren met M.J. Janssen) publiceerde ook regelmatig in De Maasgouw, b.v. 'Volkslied op Vlodrop Station', *De Maasgouw* 12 (1890) 57-58. De gepensioneerde kolonel Janssen had na het overlijden van burgemeester Louis Geradts gesolliciteerd naar de functie van burgemeester van Roermond, en werd door gouverneur Ruijs de Beerenbrouck ook voor die functie bij de minister voorgedragen vanwege 'zijn grotere levenservaring en zijn rijpere leeftijd'. De minister benoemde echter toch de andere kandidaat C.R.C.M. Raupp (1857-1932). Deze benoeming zal voor Ruijs de Beerenbrouck pijnlijk geweest zijn, want de voordracht was zijn eerste advies van die aard sedert zijn aantrede als gouverneur van Limburg in 1893, en dat werd meteen door de minister gepasseerd! Janssen zal ongetwijfeld troost gevonden hebben in het feit dat hij in de nazomer van 1894 voorgedragen en gekozen werd voor de Provinciale Staten van Limburg. Zie: C. Bloemen, *De Roermondse archiefkwestie 1889-1901,* Maastricht 1966, 44 en 84. Bij de Collectie Hanssen in het Rijksarchief in Limburg te Maastricht is een klein archief van J.M. Janssen bewaard, waarin naast verschillende gedichten zelfs het concept van de toespraak die hij als nieuwe burgemeester van Roermond gedacht had te zullen uitspreken (vriendelijke mededeling van Dr. G.H.A. Venner).
153. *De Nieuwe Koerier,* 3 september 1921. Over Luytens vader, zie: A.F. van Beurden, 'Luyten, J.H.', NNBW 9 (1933), 627. De hierna bedoelde dialectbewerkingen zijn 'Mei' (J. Rodenberg), 'Lore-ley' (H. Heine), 'De zjwerver' (Just. Kerner), 'Aafscheid' (V. Feuchtersleben) en ''t Wit hert' (L. Uhland). Ze verschenen onder de titel 'Volkszank' in LJ 4 (1896) 246-250. Concepten van de gedichten zijn bewaard in het archief van het Bisschoppelijk College te Roermond: zie G.H.A. Venner, *Inventaris van de archieven van het Bisschoppelijk College te Roermond,* Roermond 1972, 43, nr. 575. In *De Nieuwe Koerier* van 6 september 1921 publiceerde ene B. (waarschijnlijk A.F. van Beurden) een gedicht 'Bij den dood van Joseph Luyten, organist'.
154. Zie ook J. Huysmans, *Oud-Roermond. Over St. Christoffelbeelden, rijm en dicht over St. Christoffel,* Roermond 1927 (Overdrukken uit *De Nieuwe Koerier*), 19-20, en J. Hansen, 'Remunjse volkspoëzie róndj Sint Kersjtóffel', *Veldeke* jg. 32, nr. 176 (juni 1957) 39-44. Van Beurden schreef een boekje over de brand: A.F. van Beurden, *De brand der kathedraal van Roermond, 20 mei 1892,* Roermond 1892.

XII. Drie jeugdige passanten: Louis Simons, Jozef de Ras en Henri Borel

We zijn nu aan het eind van de negentiende eeuw gekomen, maar we geven onze speurtocht toch nog niet op. Want voordat we deze inleiding besluiten gaan we eerst nog even buiten de stad op bezoek bij drie schrijvers die hun jeugd of althans een gedeelte ervan in Roermond hebben doorgebracht.

De eerste is Dr. Louis Simons, geboren in Roermond op 12 februari 1857 in het ouderlijk huis aan de Swalmerstraat, waar zijn vader een bierbrouwerij had.[155.] Louis verloor op jonge leeftijd zijn ouders. Zijn vader overleed toen hij twee jaar oud was en zijn moeder werd krankzinnig; vanaf 1867 werd zij in het krankzinnigengesticht 'Reinier van Arckel' te 's-Hertogenbosch verzorgd, waar zij in 1906 overleed. Louis studeerde aan het Bisschoppelijk College te Roermond en vervolgens enkele jaren te Rolduc. In 1876 begon hij een studie in de klassieke talen te Leuven. Daar kwam hij onder invloed van de Maastrichte-

naar professor Pieter Willems, die hem een grote liefde voor de dialectstudie bijbracht. In Leuven ook raakte hij verzeild in het Letterkundig Gezelschap 'Met Tijd en Vlijt', waarvoor eerder zijn oud-leraar Michael Smiets zijn beroemde rede over Bilderdijk had afgestoken. Simons raakte bevriend met de bekende Vlaamse dichters Albrecht Rodenbach en Pol de Mont. In de *Lettervruchten* van het gezelschap publiceerde Simons in 1878 een gedicht over Napoleon, dat het uitgangspunt zou worden voor een in 1885 verschenen bundel, de *Napoleon-cyclus,* waarmee hij in Vlaanderen nogal wat bekendheid verwierf. De *Napoleon-cyclus* kreeg lovende recensies en leverde Simons een plaatsje op in verschillende overzichten van de Vlaamse literatuur.[156.]

Na korte verblijven in Ath en in Virton werd Simons in 1884 benoemd tot leraar Nederlands aan het Koninklijk Atheneum te Leuven. Daar leerde hij zijn vrouw kennen, de Brusselse Caroline Marie Leopoldine De Ridder. En daar, in Leuven, schreef hij ook zijn studie over het Roermondse dialect, die in 1889 verscheen.[157.] Simons wilde in die studie aantonen dat het Roermonds dialect afgeleid is van het Oud-Frankisch en niet van het Oud-Saksisch. Het boekje is de eerste studie over het Roermonds dialect, maar bovendien ook een van de eerste dialectstudies in geheel Limburg en in de Nederlanden.

In 1892 werd Simons toegelaten als lid van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, een geleerd genootschap, waarbinnen hij later verschillende bestuursfuncties heeft vervuld en waarbinnen ook de meeste van zijn publicaties ontstonden. Die publicaties handelen over verschillende literair-historische en taalkundige onderwerpen, bij voorbeeld over het Oud-Gotisch, over oude teksten als de Beowulf en de Waltharius, over Vondel, over destijds moderne schrijvers als Hildebrand en Frederik van Eeden enz. enz. Toen Simons, die sedert 1895 leraar was aan het Koninklijk Atheneum van Brussel, op 10 december 1937 te Elsene bij Brussel overleed, kwam er een einde aan een rijkgevuld geleerdenleven, waarvan men in Roermond te weinig weet had en heeft. In een stad die mindere goden, enkel omdat zij ooit een leerstoel bekleed hebben, reeds met een straatnaam heeft vereerd (men denke aan de Prof. Dupontstraat en de Prof. Schreinemakersstraat), mag een Dr. Louis Simonsstraat niet ontbreken. Boze tongen beweren dat deze er nooit gekomen is om dezelfde reden als waarom Emile Seipgens eerst enkele jaren geleden met een naar hem vernoemde straat gehuldigd werd, namelijk omdat beide letterkundigen er liberale opvattingen op na hielden.

Een tweede in Roermond geboren letterkundige die zich buiten de stad ontplooide, zij het op een heel wat lager niveau dan Simons, is Joseph de Ras. Joseph Marie Pierre Antoine de Ras werd op 9 februari 1868 in Roermond geboren als zoon van een Haagse vader, die griffier was bij de arrondissementsrechtbank, en een Maastrichtse moeder.[158.] Zijn dichtader dankt hij wellicht aan laatstgenoemde, die een dochter was van de bekende Maastrichtse dichter Auguste Clavareau.[159.] Louis zou slechts zeven jaar in Roermond doorbrengen; hij bezocht er gedurende een jaar het pensionaat Saint-Louis. In 1875 verhuisde het gezin De Ras naar Maastricht, waar Joseph het Atheneum doorliep. Ook moet hij nog enige tijd het klein-seminarie te Sint-Truiden gevolgd hebben. Zulks

blijkt uit een op onbekende datum te Maastricht gedrukte bundel *Vergeet-mij-nietjes, opgedragen aan mijn vrienden uit het kleinseminarie van Sint-Truiden.*[160.] Met de wisseling van onderwijsinstelling hangt waarschijnlijk wel het feit samen dat Joseph geen gemakkelijke jongen geweest moet zijn. In een brief aan zijn moeder, die hij vooraf liet gaan aan de in 1886 te Maastricht gedrukte bundel *De harp zijner jeugd, opgedragen aan zijne ouders,* zegt hij dat hij zijn ouders weinig troost heeft geboden, 'daar ik mij zeer dikwijls door de lichtzinnigheid der jaren heb laten overmeesteren.'[161.]

Na zijn middelbare schooltijd ging Joseph de Ras in Leuven studeren, waar hij in contact kwam met de hoogleraar Paul Alberdingk Thijm, broer van de bekende Thijm, die in 1887 van deze de redactie van de *Dietsche Warande* had overgenomen. Thijm schreef een kort voorwoord bij de volgende bundel van De Ras, die in 1892 te Gent en Maastricht als *Eerste klanken* verscheen.[162.] Eveneens te Gent (en te Amsterdam) verscheen een aan Nicolaas Beets opgedragen bundel *Nieuwe bloempjes*[163.], en in 1893 liet De Ras *Eenige aesthetische beschouwingen over kunst, kunstzin en ideaal* verschijnen. Alle aardse schoonheid was voor hem een uitstraling van de enig ware Schoonheid, d.w.z. God. Beoefening van de schoonheid middels kunst en letterkunde was een van de meest verheven wegen om eer te brengen aan God.

Zonder zijn studie in Leuven voltooid te hebben en slechts in het bezit van een certificaat van met vrucht gevolgde lessen solliciteerde De Ras in 1893 op 25-jarige leeftijd naar de vacante functie van archivaris-bibliothecaris der stad Maastricht. Hij werd ook inderdaad benoemd, maar bleef slechts vier jaar in functie. Op 31 december 1897 diende hij zijn ontslag in ten einde de functie te aanvaarden van hoofdbibliothecaris der Leuvense universiteit. Wel heeft De Ras na 1893 nog verschillende studies over het verleden van Maastricht gepubliceerd, maar aan de letterkunde heeft hij zich nadien niet meer actief gewijd. De dichtkunst bleef bij hem beperkt tot een jeugdvermaak.[164.]

De auteur met wie wij ons overzicht besluiten, vertegenwoordigt niet alleen chronologisch, maar ook literair het einde van de eeuw. De stijl waarin hij schreef en de sfeer waarin hij leefde pleegt men immers wel aan te duiden als 'fin de siècle'. De bedoelde auteur is Henri Jean François Borel.[165.] Henri Borel werd op 23 november 1869 te Dordrecht geboren als zoon van de uit Maastricht afkomstige en nog aan de bekende generaal Dibbets geparenteerde George Frederik Willem Borel en de Nijmeegse Susanna Elisabeth Marcella. Vader Borel was majoor der artillerie en in die hoedanigheid werd hij in 1884 vanuit Den Haag naar Roermond gezonden. Het gezin Borel, bestaande uit één dochter, te Maastricht geboren, en twee zoons, reisde mee, en werd op 2 juni 1884 in Roermond ingeschreven. Zij gingen een herenhuis aan de Boulevard (de huidige Willem II Singel) bewonen, dat eerder ook al door hoge militairen van het garnizoen bewoond was geweest.[166.]

Het vertrek uit Den Haag zal Henri weinig bevallen zijn. Hij moest nu immers afscheid nemen van zijn grote liefde: Sophie van Rhede van der Kloot. Het Borelarchief, ondergebracht in het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum te Den Haag, bewaart een cahier uit 1884, dat is bedoeld als

Almanak en agenda.[167] Het bevat lijstjes van de verjaardagen van leden van het Koninklijk Huis en van christelijke feestdagen en 'Fragmenten, die byzonder mijn aandacht trokken, uit verschillende boeken'. Maar bovenal bevat het de naam van Henri's hartedroom. Bij de kalenderdagen noteert hij vrijwel uitsluitend wanneer hij Fietje wel en wanneer hij haar niet gezien heeft, en aan het eind van elke maand maakt hij dan de balans op: zoveel dagen wel met Fie gelopen, zoveel dagen niet. En in de 'Lijst der aardige meisjes waarmede ik pret maak of gemaakt heb' (p. 17) staat Fietje van Rhede uiteraard aan het hoofd der maar liefst vijftien jongejuffers, met de toevoegingen: '(voornamelijk) (de aardigste) (de liefste) (de mooiste)'. En achterin het cahier (p. 35) geeft Henri nog eens de volgende toelichting: 'Fietje van Rhede van der Kloot is een meisje, zoo schoon, lief, aardig, elegant, gracieus, goedig, en zacht, als ik er nimmer eene ontmoet heb. Zij heeft een mooi karakter, en maakt zich bij iedereen die zij ziet bemind. In één woord: Het is een meisje, zoals er maar een paar op de wereld bestaan, of misschien zoals er geen een meer op de wereld bestaat.' Men kan zich licht voorstellen dat het afscheid nemen van Fietje het vertrek naar Roermond voor de jonge Henri eerder tot een ramp dan tot een zegen maakte.

De veertienjarige Henri ging in Roermond de Rijks H.B.S. volgen. Het Bisschoppelijk College kwam niet in aanmerking omdat het gezin Borel tot de Église Walonne behoorde. Een gebeurtenis die de gevoelige Borel ongetwijfeld verdriet gedaan zal hebben, was het vertrek van zijn moeder, die wegens ziekte het gezin in de Roermondse jaren moest verlaten. Hij schreef later immers dat juist zijn moeder, die van verre Italiaanse komaf was, hem het gevoel voor schoonheid en verhevenheid had bijgebracht.[168]

In 1888 verliet Henri Borel Roermond om in Leiden de opleiding tot tolk Chinees te gaan volgen. Van een eindexamen H.B.S. is nooit iets gekomen. Daarmee komt een einde aan de korte Roermondse periode in zijn leven. Wellicht zal hij zijn vader, broer en zus nog eens bezocht hebben, maar in 1891 verlaten ook zij Roermond om zich in Breda te gaan vestigen.

Henri Borel ontwikkelde zich later tot een veelzijdig en bekend auteur, wellicht de meest bekende der in deze inleiding genoemden. Na zijn studie in Leiden reisde hij door het Verre Oosten, waar hij als tolk en ambtenaar werkzaam was in China en op Java. Zijn grote kennis van het Chinese denken en van de Chinese cultuur leverde verschillende waardevolle boeken op, zoals *Wijsheid en schoonheid van China* uit 1895, *De Chinese Philosophie,* dat tussen 1896 en 1931 in drie delen verscheen, *Wijsheid en schoonheid uit Indië* uit 1905, *De geest van China* uit 1916, en nog verschillende andere. Daarnaast schreef Borel novellen en romans in een als nogal week te boek staande stijl, waarvan vooral de ontwikkelingsromans *Het jongetje* uit 1898 en *Het zusje* uit 1900 veel gelezen werden. De roman *Het jongetje* is geschreven aan de hand van de eigen ervaringen van Borel uit de jaren waarin hij de Gemeentelijke H.B.S. te Den Haag bezocht, de jaren van Fietje dus.

Aan zijn middelbare schooltijd heeft Henri Borel trouwens gemengde herinneringen overgehouden. Slechts twee leraren uit zijn HBS-tijd stonden bij hem later hoog aangeschreven, de leraar Nederlands te Den Haag (Varenhorst) en

zijn leraar Engels te Goes, waar hij ook nog korte tijd de H.B.S. bezocht. Deze laatste had hem namelijk de liefde voor Byron, Keats en Shelley bijgebracht. Ook aan de Roermondse H.B.S. zal hij weinig hoogstaande herinneringen hebben overgehouden. Bovendien zal het gezinsleven in Roermond zonder moeder hem weinig voldoening gegeven hebben. Hij stelde dan ook alles in het werk om maar uit Roermond weg te komen. Daarom deed hij ook in 1888, toen hij in de vijfde klas van de H.B.S. zat, mee aan het toelatingsexamen voor de tolkenopleiding. Dat examen vond immers plaats in Den Haag, de stad van Fietje, en Borel schreef later dat hij meedeed 'omdat ik zoo graag een paar dagen in Den Haag wilde zijn, nergens anders om! Ik had geen flauwe hoop te zullen slagen, en dacht er niet eens aan.'[169.]

Maar hij was geslaagd, en het voerde hem tot ver in de Oriënt. In 1913 keerde hij terug en ging als journalist werken, eerst voor *De Telegraaf* en later voor *Het Vaderland.* Hij overleed in 1933 te Den Haag, nadat hij zich op late leeftijd tot het katholicisme had bekeerd, het laatste wellicht naar het voorbeeld van en onder invloed van zijn vrienden Frederik van Eeden en Jan Toorop, die beiden dezelfde stap maakten.

Een andere vriend van Borel was Louis Couperus, en het is met diens stijl dat Borels vroege werk veel verwantschap vertoont. Dat is ook het geval met de bundel *De stille stad* uit 1904. Met die 'stille stad' is niet Roermond bedoeld, maar Goes, een andere halte uit Borels reizende jeugd. In de bundel komt echter wel een verhaal voor waarin Roermond én het katholicisme een grote rol spelen. Het is het verhaal *Compunctio,* hetgeen 'berouw' betekent.[170.] Het handelt over een man die nadat zijn huwelijk is misgelopen op advies van zijn arts een reis gaat maken. Tijdens die reis komt hij aan in Roermond, waar hij een deel van zijn jeugd heeft doorgebracht. De hernieuwde kennismaking met de stad ontroert hem hevig. Vooral het zien van een religieuze bewerkt in hem het begin van een innerlijke verandering. Later zal blijken dat hij haar herkent; zij is een jeugdliefde, die hij eens het hof maakte toen hij nog aan de Rijks H.B.S. studeerde. Dat gebeurde tijdens een bal-masqué in de Sociëteit aan het Munsterplein. Toen hij naar Leiden was gegaan om te studeren bleef hij met haar corresponderen, totdat zij plotseling de briefwisseling staakte. De hoofdfiguur was toen uit wanhoop gaan drinken en fuiven en had zich in het nu stukgelopen huwelijk gestort. Maar nu hij zijn jeugdliefde in Roermond weer ontmoette, werd het hem duidelijk waarom zij destijds niet meer geschreven had. Zij was non geworden, Ursuline van Sint-Salvator. De hoofdfiguur wandelt dan in verwarring door de stad. Bij het kruisbeeld in de Minderbroederstraat, hetzelfde beeld waarover Waterreus eerder die eeuw gedicht had, bevangt hem plotseling het gevoel van berouw waarnaar de titel van het verhaal verwijst. Hij bedenkt hoe hij zijn eigen vrouw in de steek gelaten heeft, en hoe zijn jeugdliefde een beter deel verkozen heeft en haar reinheid heeft behouden. 's Nachts ontvlucht hij verward zijn hotelkamer in het Munsterhotel en valt in aanbidding neer bij hetzelfde kruisbeeld in de Minderbroederstraat. Plotseling komt dan de zuster langs, zij zegent hem en verdwijnt voor eeuwig uit zijn ogen.

De bundel *De stille stad,* waarvan de band ontworpen is door de Roermondse

tekenaar Louis Raemaekers (1869-1956), later zeer bekend als politiek tekenaar van *De Telegraaf*[71], die ook de banden ontwierp voor Borels boeken *Leliane* en *Levenshonger,* beide uit 1902, is verschenen in 1904. Daarmee hebben we de chronologische grens van de negentiende eeuw weliswaar met enkele jaren overschreden. Nochtans zijn thema en historische achtergrond van Borels Roermondse verhaal volledig geworteld in de late negentiende eeuw. Aan Borel zij dan ook de eer deze bloemlezing een afsluiting (en welk een waardige!) te geven. Wat na hem komt is stof voor een volgend boek.

De Markt van Roermond tijdens een historische optocht in juni 1868. Uitgebeeld wordt de intocht in Roermond van Albertus aartshertog van Oostenrijk in 1602.

Eindnoten:

155. Voor het navolgende zie uitvoeriger: P. Nissen, ‘Dr. Louis Simons en de eerste studie over het Roermonds dialect’, *Veldeke* 55 (1980) nr. 4, 19-28; nr. 5, 23-35, en nr. 6, 13-30.
156. Bij voorbeeld: Th. Coopman en L. Scharpé, *Geschiedenis der Vlaamsche Letterkunde van 1830 tot heden,* Antwerpen 1910, 340, en: J. Frederiks en F. van den Branden, o.c. (noot 79), 721. Zie ook de bespreking van Paul Alberdingk Thijm in *Dietsche Warande,* nieuwe reeks 5 (1886) 299.
157. L. Simons, *Het Roermondsch dialect getoetst aan het Oud-Saksisch en het Oud-Nederfrankisch,* Gent 1889.
158. Zie over De Ras: J.G.J. Koreman, ‘Het kwartet na Franquinet, vier Maastrichtse stadsarchivarissen’, *Campus Liber. Bundel opstellen over de geschiedenis van Maastricht, aangeboden aan mr. dr. H.H.E. Wouters, stadsarchivaris en -bibliothecaris 1947-1977, bij zijn zeventigste verjaardag,* Maastricht 1982 (Werken uitgegeven door Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, 8), 483-509, met name 495-498. Bij het 25-jarig huwelijk van Mr. E. de Ras en Sophia Clavereau dichtte Michael Smiets een gelukwens, zie *Dichtwerken enz.,* 286-287.

159. Michael Smiets schreef in 1871 de ‘Levensschets van Auguste Clavereau’, voorzien van een indrukwekkende lijst van geschriften, voor de *Levensberichten der afgestorven medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde. Bijlage tot de Handelingen van 1871,* Leiden 1871, 243-253.
160. Exemplaar in SBM (niet vermeld bij J.G.J. Koreman, art.cit.). Gepubliceerd onder de naam Jozef de Ras, Edz. Het bundeltje van 10 pagina's is gedrukt door de Sint Paulusvereniging te Maastricht. In een kort voorwoord ‘Waarde Vrienden’ meldt De Ras de aanleiding: ‘Gij vergdet van mij bij mijn vertrek uit Sint-Truiden eene kleine gedachtenis, ook geef ik u zulks met genoegen.’
161. Exemplaar in SBM; gepubliceerd onder de naam J.M.P.A. Rased Edz. (de eigen initialen, de omgekeerde achternaam en het patroniem ‘Eduardszoon’). Het is voorzien van een ‘Voorrede’ door Dr. Edm. Cordewener.
162. Exemplaar in SBM. Na het voorwoord van Thijm volgt nog ‘Een woord ter inleiding’ van S. Overmeer. Verschillende gedichten uit deze bundel verschenen ook in 1892 in het tijdschrift *Het Belfort.*
163. Exemplaar in SBM.
164. Historische publicaties bij J.G.J. Koreman, art.cit., 497, noot 35.
165. E. Kaiser, ‘Henri Borel (Biografische Notities)’, *Nederland* 79 (1927) 136-144; J.M. Joosten, *De brieven van Johan Thorn Prikker aan Henri Borel en anderen, 1892-1904, met ter inleiding fragmenten uit het dagboek van Henri Borel 1890-1892,* Nieuwkoop 1980.
166. GAR, Bevolkingsregister 1880-1890, deel 9, p. 119.
167. Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, 's-Gravenhage, Archief Henri Borel, Dagboeken B. 745 H. 3. Met dank aan Borels dochter, mevrouw Mr. M.I. Benard-Borel te 's-Gravenhage, die ons toestemming verleende zowel tot inzage van het Borel-archief als tot opname van het verhaal ‘Compunctio’ in deze bloemlezing. De jeugdliefde voor Sophie heeft Borel verwerkt in de roman *Het Jongetje* uit 1898. Borel heet er Paul Waerens en Sophie heet Corrie van Meeden. Sophie, geboren in 1869 als dochter van M.A. van Rheede van der Kloot, referendaris ten departemente van koloniën, overleed reeds in 1892. Vgl. J.M. Joosten, o.c., 10.
168. Haar vertrek blijkt uit GAR, Bevolkingsregister 1890-1900, deel 9, p. 31. Zie voorts J.M. Joosten, o.c., 9, geciteerd uit het opstel ‘Mijn Moeder’, *De Haagsche Vrouwenkroniek* 18 (1931) nr. 20. Borels moeder moest vanwege een ongeneeslijke ziekte tot het eind van haar leven verpleegd worden.
169. J.M. Joosten, o.c., 10. Geciteerd uit ‘Haagsche H.B.S. Herinneringen’ in *De Haagsche Vrouwenkroniek* 12 (1925) nr. 6.
170. H. Borel, *De stille stad,* Amsterdam 1904, 102-155. Zie over het verhaal ook: J. Hansen, ‘Wat “men” schrijft over Roermond’, *De Bronk* jg. 4, nr. 5 (januari 1957) 141-144, met name 141-142.
171. P. Scheen, o.c. (noot 41), II, 210. Zie over Raemaekers ook: A. de Ranitz, ‘Beter een levende Duitscher dan een doode Hollander?? Controverse over een tekening van Louis Raemaekers’, *Het Oog in 't Zeil* jg. 3, nr. 3 (februari 1986) 27-33. De kunsthistorica Ariane de Ranitz bereidt een proefschrift voor over leven en werk van Louis Raemaekers.

Noten bij de inleiding

In de noten gebezigde afkortingen:

GAR	-	Gemeentelijke Archiefdienst Roermond
KDC	-	Katholiek Documentatiecentrum Nijmegen
LJ	-	Limburg's Jaarboek
NNBW	-	Nieuw Nederlandsch Biographisch Woordenboek
PSHAL	-	Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg
SBM	-	Stadsbibliotheek Maastricht
UBA	-	Universiteitsbibliotheek der Universiteit van Amsterdam
UBN	-	Universiteitsbibliotheek der Katholieke Universiteit Nijmegen

Bloemlezing

Etienne Victor Laisné
Toespraak tot de Roermondse onderprefect Brandès

Discours qui doit être prononcé lors de la visite que MM. les principal et régens du Collège Impérial de Ruremonde feront à M. Brandez à son arrivée au Collège.

Monsieur le souspréfet

Les principal et régens du Collège Impérial de Ruremonde ont l'honneur, par mon organe, de vous offrir l'hommage de leurs félicitations au sujet de votre installation dans le poste aussi honorable qu'important de souspréfet de cet arrondissement. Graces soient rendues à la sagesse du grand homme qui nous gouverne, pour avoir su déjouer les ruses infernales que la calomnie avait mis en usage pour vous perdre! Honneur à l'innocence, au mérite et à la vertu qui leur ont résisté(s) et qui sont sortis victorieux de cette lutte si dangereuse.

Le choix que vous avez fait de cet arrondissement, Monsieur, pour y continuer à la patrie vos services importants, nous honore et excite la reconnaissance publique dont je me félicite d'être aujourd'hui l'organe auprès de vous.

Feu Monsieur Antoine Liger votre prédécesseur a importé dans le séjour des ames pures et vertueuses dont il partage sans doute les douceurs ineffables, les regrets publics et particuliers. Vous vous êtes chargé, par votre choix, d'essuyer les larmes que sa perte nous a fait verser. Comme la sienne, votre existence a été consacrée au service de la patrie. Comme vous guerrier et administrateur, il a su faire aimer les lois avant de les faire observer, aussi n' ont elles jamais trouvé(s) d'entraves parmi nous. Comme lui, Monsieur, vous porterez vos regards sur l'instruction publique, persuadé comme lui qu'elle est le premier et le plus solide fondement de la prospérité des Empires, vous emploirez comme lui tous vos soins à la faire fleurir. Comme lui vous penserez que des hommes qui lui consacrent leurs travaux, leurs veilles et leurs talen(t)s, doivent y trouver au moins une existence honnête qui les mette à l'abri de la misère qui ne peut qu'entraver les soins que leur imposent leurs fonctions aussi pénibles qu'honorables et essentielles. Comme votre prédécesseur vous trouverez dans Messieurs les membres du Conseil Municipal et dans ceux à qui la surveillance de ce collège est confiée, des collaborateurs zélés pour que leurs excellences le Ministre de l'Intérieur et le Sénateur grand maître de l'Université Impériale ayent daigné donner par écrit les moyens de déjouer les entraves que l'insouciance oppose depuis deux ans au zèle de feu M. votre prédécesseur, aux justes voeux de MM. les Municipaux et Membres du Juri d'Instruction Publique qui sont intimement convain

cus que les régens de ce collège ne peuvent plus continuer leurs fonctions incompatibles avec les inquiétudes et les embarras du besoin. Mais plus heureux que M.A. Liger, vous aurez la satisfaction d'achever son ouvrage qu'il a tant regretté de ne pouvoir finir.

La récompense de vos travaux, Monsieur, sera dans nos coeurs reconnaissan(t)s, c'est la seule qui soit digne de la vertu.

* * *

Uit de toespraken tot Roermondse en Limburgse gezagsdragers uit de Franse tijd, die te vinden zijn temidden van de *Mélanges de littérature et d'histoire* van Etienne Victor Laisné, is de bovenstaande gekozen, omdat hij enkele steeds terugkerende themata uit de *Mélanges* van Laisné kort presenteert: de practische op deugdzaamheid (vertu) gerichte filosofie, de aanhankelijkheid jegens keizer Napoléon Bonaparte, ‘le grand homme qui nous gouverne’, de toewijding jegens het vaderland en het algemeen belang en de nadruk op het belang van de vorming (éducation).

De toespraak is door Laisné namens de principaal en de regenten van het keizerlijk college van Roermond gericht tot Joseph Brandès tijdens een officiële ontvangst in het college. Brandès, voorheen onderprefect van Wissembourg, werd op 24 juli 1811 tot onderprefect van Roermond, toen een arrondissement binnen het departement van de Nedermaas, benoemd. Op 11 november 1811 trad hij in functie. De toespraak moet dus kort nadien uitgesproken zijn. Brandès volgde de onderprefect luitenant-kolonel Antoine Liger op, die op 13 mei 1811 was overleden. Zie H. Hardenberg en E. Nuyens, *Inventaris der archieven van het arrondissement Maastricht en van het departement van de Nedermaas (1794-1814)*, 's-Gravenhage 1946, LXXXVI.

Tijdens de openbare uitreiking van de prijzen aan de studenten van het college op 29 augustus 1811 had Laisné, ‘régent des hautes classes françaises et professeur d'histoire’, een ‘Eloge historique et funebre’ over Liger uitgesproken, eveneens bewaard in de *Mélanges*. Ook de toespraak tot Brandès lijkt nog meer een lofrede op Liger. Laisné prijst hem ondermeer als krijgsman. In dit verband is het vermeldenswaard dat Liger een in 1808 te Maastricht gedrukte *Histoire de la guerre des coalitions contre la France* had geschreven. Laisné maakt ook van de gelegenheid gebruik om de aandacht van de nieuwe onderprefect te vragen voor de status en de precaire financiering van het college.

De toespraak tot Brandès is uitgegeven naar het handschrift Gemeentelijke Archiefdienst Maastricht, Collectie Handschriften, nr. 37, deel I-II, p. 373-376. De ‘Eloge historique et funebre’ over Liger staat in hetzelfde deeltje, p. 357-372.

Charles Guillon
Les tendres souvenirs

On dit que le tem(p)s et l'absence
Eteignent le feu de l'Amour.
Mon coeur dans cette confiance
Croyait t'oublier chaque jour;
Autour de moi je vois sans cesse
D'autres objets remplis d'appas,
Et j'aime encore avec ivresse
Celle que je ne trouve pas.

Tant qu'à mon coeur l'espoir put dire
Qu'un jour je te retrouverais,
On me voyait encore sourire,
Souvent même je t'oubliais;
Aujourd'hui que la voix d'un père*
t'Eloigne pour jamais de moi,
Va, j'oublirai toute la terre
Pour ne m'occuper que de toi.

Souvent le malheureux soupire
Après le terme de ses jours,
Et dans un funeste délire
Lui même en abrège la cours.
Malgré l'ennui qui me devore,
Je vois la mort avec effroi
Car mon ame jouit encore
Tant qu'elle peut penser à toi.

Dit romantische gedicht over een afwezige geliefde werd door Charles Guillon rond 1835 genoteerd in een zakboekje, waarin naast verschillende andere notities nog vier Franstalige gedichten zijn neergeschreven. Boven het met * aangegeven vers schreef hij de volgende variant: ‘(Aujourd'hui) qu'un destin sévère,’. Guillon was toen hij het gedicht schreef ongeveer 24 jaar oud. Hij huwde pas bijna vijftien jaar later, op 1 mei 1849 te Helden met Maria Elisabeth Engels, die ruim twee jaar later, op 31 juli 1851 te Roermond overleed.

Het gedicht is uitgegeven naar de autograaf: Gemeentelijke Archiefdienst Roermond, Handschriftencollectie van Charles Guillon, notaris te Roermond (1811-1873), inv.nr. 14, p. 2a-3a.

Zie voorts de inleiding, en voor de boven aangehaalde biografische gegevens: E.M.A.H. Delhougne, *Genealogieën van Roermondse geslachten* I, Maastricht 1956, 95-96.

Charles Guillon
Roermonder tongval

Euver innigen tiet ging[1] ig ens[2] wanjele euver et[3] schaur[4] langs de Maas en vonj dan eine boer, dê[5] sig spooide om nau hoes te komme. Ig hat gêr gewete wovandan dê mins waas en had hem gêr so get van sien dörp[6] gevraugt; want so allein te wanjele is gein aardigheid. Vruntschap, sag ig, wie laat

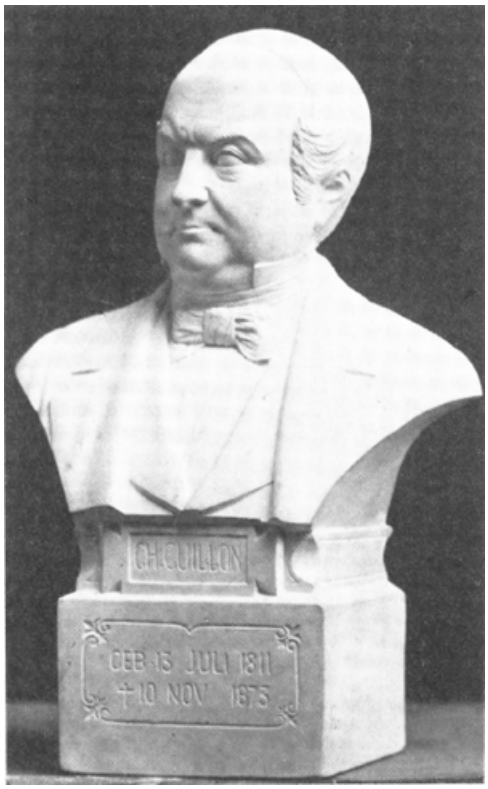

Buste van Charles Guillon (1811-1873), vervaardigd door Jean Henri Leeuw.

iss-et? - Veer oere, meneer. - Nog so vreug, en geer spooit ug so: geer hebt[7] vast haust? - Jau, ig woon te *Echt,* en ig wol neet gêr laat toes komme. -

Ig begóss hem doen het ein en anger[8] euver sien gemeinte te vrauge, en mittét mien geweunte is om de bouteluu nau aai vertelselkes van hekse en spoke en son deuntjes outen aaijen tiet te vrauge, vroog ig hem aug, ofter gein plaatse in *Echt* of in de hei in de omstreke ware, wo so get van vertelt[9] wurt. Doen zagter mig onger[8] angere[8] det in den Egterbóss op de hei, ein plaats waas, die de *kêtel* het[10]; det is ei groot gaat mit minse henj gemaukt, wo waal ei gans hoes in kan staune[11]. Die plaats mot schrikkelik alt seene[11], zagter, want dau van wurt vertelt[9], det euver heel, heel langen[12] tiet, wie hie nog euveral Reuse woonde, die koel door tjwee[13] groote Reuse sol gegrave seene[11], om dau hoeser te sitte, merre[11], zagter, det motte al aardige kêrels zeen gewèst: want ig heb[7] deks[7] heure segge[14], det die dau tjwintig[13] jaur op gewirkt hebbe[7]. De teen eerste jaur hadde se mer altied gegrave songer[15] sig aantesprêke; doen vloog dau eine vogel: 'Kiek ens!'[2] sag eine, 'dau vlugt eine raaf.' 'Nê,' zagten angere[8], 'det is ein krei,' en doen wirkde se mer veuraan. Weer teen jaur daunau sag dè neine weer: 'Ig gluif tog det-et[3] eine raaf waas.' 'Og kom! kom!' sag toen dê neerste, 'det is gein aardigheid. Dou bes[7] mer eine swetser, mit tig wil ig neet meer wirke;' en hê pakde sien schüb op te rük en gong[8] voert. Doen mos sie kammeraut van ermooi aug oetscheije, en so is die koel begost en neet vêrdig gemaakt.

Me mot bekinne, sag mine boer, det die Reuse, wie groot die aug ware, tog neet veur swetsers konne gescholje wêre. Nou is me so neet meer op sie werk.

Dê boer dag mer obbet[11] werk, mer sie vertelselke deei mig wi-jer dinke; want det isset insigste, waat ig ooit van mie lêve hie, nou dees kantje, van Reuse of van Reusentiet heb[7] heure vertelle, en zeker kan dit vergeleke wêre mit waat gesagt wurt van anger[8] plaatse van Reuse, die berge gemaakt hebbe[7] en onger[1] wêges de zantj out de klompe geschut, of get van den[16] drek, dai si droge, hebbe[7] laute valle, wo de heuvels van gekomme seene[1].

Es ose lansman, dê goje vader *Picardt,* 'et vertelselke van de *kêtel* gewete had, dan hatter det seker aug bi de reusehistories in sie book geschreve.

ROERMOND
8 December 1844.

Deze eerste proeve van Roermondse dialectliteratuur werd gepubliceerd in de *Overijsselsche almanak voor oudheid en letteren* 11 (1846), Deventer 1845, 101-103. Zij werd herdrukt in het artikel van P. Bakkes, ‘De “Roermonder tongval” uit 1844 van Charles Guillon’, *Roerstreek '84. Jaarboek Heemkundevereniging Roerstreek* 16 (1984) 151-155, met name 153-155.

Over de ontstaansgeschiedenis van het stukje en de verspreiding van de door Guillon medegedeelde volksvertelling, zie: P. Nissen, ‘Dr. Louis Simons en de eerste studie over het Roermonds dialect (3)’, *Veldeke* 55 (1980) nr. 6, 13-30, met name 23, en voorts de inleiding op deze bloemlezing.

We hebben de spelling van Guillons vertelling alsmede van zijn de uitspraak betreffende aantekeningen ongewijzigd gelaten. Alleen enkele aperte drukfouten werden verbeterd, op aanwijzing van de in het artikel van P. Bakkes, 152, gegeven correcties. Deze drukfouten zijn deels te verklaren door het feit dat in Guillons handschrift de g en de y sterk op elkaar gelijken, met als gevolg dat de Deventerse zetter, het Roermonds dialect onkundig, enkele malen een y heeft gezet waar een g behoorde te staan.

Met ‘ose landsman, dê goje vader Picardt’ bedoelt Guillon de predikant, medicus en geschiedschrijver Johan Picardt (Bentheim 1600 - Coevorden 1670), die met name over de geschiedenis van Drenthe schreef en daarbij uitvoerig aandacht besteedde aan witte wijven, reuzen en verschijningen van de duivel in menselijke gedaanten.

Eindnoten:

(1) uitspraak der laatste *g* als in het Fransche woord *étang.*
(2) uitspraak tusschen *ens* en *eins*.
(3) laatste *e muet* der Franschen.
(4) scherpe uitspr. der *sch zoo* als in het Hoogduitsch; de *au* wordt uitgesproken als in het Fransche woord *auteur.* (*Schaur* beteekent een hoogen steilen oever langs het water.)
(5) *é* als in *être.*
(6) hoogd. ö.
(7) uitspraak der *e* zoo als in *geraas, getal* enz. of de *e* muet der Franschen.
(8) *ang* zoo als in angst, zonder de *g* veel te laten hooren.
(9) korte uitspraak der lettergreep *telt*, de laatste *e* tusschen *e* en *i.*
(8) *ang* zoo als in angst, zonder de *g* veel te laten hooren.
(8) *ang* zoo als in angst, zonder de *g* veel te laten hooren.
(10) korte uitspraak tusschen *het* en *hit.*
(11) *e muet.*
(11) *e muet.*
(9) korte uitspraak der lettergreep *telt*, de laatste *e* tusschen *e* en *i.*
(12) de laatste *n* wordt weinig gehoord.
(13) de *j* zeer kort.
(11) *e muet.*
(11) *e muet.*
(7) uitspraak der *e* zoo als in *geraas, getal* enz. of de *e* muet der Franschen.
(7) uitspraak der *e* zoo als in *geraas, getal* enz. of de *e* muet der Franschen.
(14) *seg* zoo als in *segment,* en *ge* zoo als het Fransche *gue* in *longuement.*
(13) de *j* zeer kort.
(7) uitspraak der *e* zoo als in *geraas, getal* enz. of de *e* muet der Franschen.
(15) de *g* wordt weinig gehoord.

(2) uitspraak tusschen *ens* en *eins*.
(8) *ang* zoo als in angst, zonder de *g* veel te laten hooren.
(3) laatste *e muet* der Franschen.
(7) uitspraak der *e* zoo als in *geraas, getal* enz. of de *e* muet der Franschen.
(8) *ang* zoo als in angst, zonder de *g* veel te laten hooren.
(11) *e muet.*
(7) uitspraak der *e* zoo als in *geraas, getal* enz. of de *e* muet der Franschen.
(8) *ang* zoo als in angst, zonder de *g* veel te laten hooren.
(7) uitspraak der *e* zoo als in *geraas, getal* enz. of de *e* muet der Franschen.
(1) uitspraak der laatste *g* als in het Fransche woord *étang.*
(16) de *n* wordt weinig gehoord.
(7) uitspraak der *e* zoo als in *geraas, getal* enz. of de *e* muet der Franschen.
(1) uitspraak der laatste *g* als in het Fransche woord *étang.*

Jan Pieters
Bij de gewenschte en heuchelijke aankomst van onzen geliefden herder, den eerw. heer pastoor (J.)A. Paredis te Roermond den 11 mei 1830

Wat vreugd heerscht hier alom, wat feest is ons bereid,
De straten zijn versierd, 't gejuich klinkt wijd en zijd!
Elk een ziet men op weg, elk wenscht vooraan te komen,
De vlaggen steken uit, van schip en jagt ontnomen.
Een eereboog is hier, een eereboog is daar,
Met Cronicums en bloem, met palmen door elkaar.
De school van rijk en stad, de welgekleede wezen
Kan men de vreugd uit hart en uit de oogen lezen.
Ook zij die meer geleerd en op 't Kollegie zijn,
Staan twee aan twee bijeen en volgen steeds den trein.
Het feestmuziek vooraan doet zich weêr treffend hooren
En streelt door Harmonie de luisterende ooren.
Veel Heeren zijn te paard; zij stellen zich op rij,
Versieren 't glansrijk feest en zetten luister bij.
Elk vader deelt die vreugd aan vrouw en kind'ren mede.
Men komt van vlek en dorp, met spoed te dezer stede.
Waarvan dat hooge feest, die algemeene vreugd?
Men haalt den Herder in, men eert zijn hooge deugd.
Geluk, driewerf geluk! geliefde stadgenooten,
Wilt door gepaste vreugd dit Roermondsch feest vergrooten.
Hij die tot eer van God, tot heil der menschheid leeft.
Den armen bijstand biedt, steeds naar volmaaktheid streeft,
Is wis de liefde waard, die hart en mond hem toonen,
Ja is nog zelfs te zwak om zijne deugd te loonen.
Dit tuigt het blij gejuich, dit tuigt de gansche stad,
Die Paredis bemint en nimmertoch vergat.
Ontvangt den trouwen vriend, ontvangt hem als een vader.
Ontroerd komt hij tot ons, al biddend komt hij nader.
Hij slaat zijn oogen neêr, heft dankbaar 't hart tot God,
Denkt aan zijn hoog beroep en zegent reeds ons lot.
Het waardig priestertal gaat hem met geestdrift tegen,
Vereert den dienaar Gods, wenscht hem den besten zegen.
Treedt nader die in nood of ellende zijn,
Uw helper is nabij, hij mindert uwe pijn.
Treedt nader, Roermondsch jeugd, hij zal uw leidsman wezen.
De goedheid van zijn hart staat op 't gelaat te lezen.

Ook gij die hoog bejaard of arme weezen zijt,
Ziet op zijn vaderhart en zijn weldadigheid.
Aanvaard thans 't heilig ambt, de tempel is ontsloten,
O waarde Paredis, gij zult uw roem vergrooten.
Leef steeds door God gesterkt, geleid door zijne hand,
Tot heil van kerk en stad, tot heil van 't vaderland.

Dit gelegenheidsgedicht vormt, voor zover ons bekend, samen met de gedrukte *Opdragt aan den hooggeleerden en zeer eerwaarden heer, Johannes Augustinus Paredis, den acht en zeventigsten pastoor van Roermond,* Roermond s.a. (1830) van de hand van ene H. Weevers, waarbij het in het exemplaar van de Gemeentelijke Archiefdienst van Roermond in handgeschreven vorm is ingeplakt, het eerste Nederlandstalige gedicht dat in Roermond na de Franse tijd geschreven en publiek gemaakt werd. De signatuur van de druk, die in een gemarmerd cahierbandje gestoken is, is 22 F 308. Of het handschrift een autograaf van Pie-

Bisschop J.A. Paredis (1795-1886), gravure van F. Molenaar.

ters is konden we niet vaststellen. Ter wille van de leesbaarheid hebben we de interpunctie van het handschrift aangevuld.

Johannes Augustinus Paredis (1795-1886), die in 1841 apostolisch vicaris van Limburg werd en bij het herstel van de katholieke hiërarchie in 1853 de eerste bisschop van het herstelde bisdom Roermond, was al vóór zijn benoeming tot pastoor-deken werkzaam geweest in Roermond. Van 1821 tot 1827 was hij kapelaan aan de Sint-Christoffel geweest en daarna korte tijd (1827-1828) rector aan de Kapel in 't Zand. Van 1828 tot 1830 was hij pastoor van Herkenbosch. Zijn intocht te Roermond op 11 mei 1830 wordt beschreven als een ware triomftocht. Hij werd 's morgens om 8 uur afgehaald bij de Kitskesberg, de grens tussen Herkenbosch en Roermond. Bij de Kapellerpoort werd hem de herderstaf overgereikt en werd hij welkom geheten door de burgemeester, het kerkbestuur en de onderwijzers van de lagere school, waaronder ook Pieters zich bevonden moet hebben. Na de inleidingsceremonie, toespraak van de nieuwe herder en plechtige hoogmis in de Sint-Christoffel werd Paredis naar zijn nieuwe woning gebracht, waar hem allerlei eerbetuigingen wachtten. Mogelijk is daar ook het gedicht van Pieters voorgedragen. Vervolgens werd Paredis door de heer Seipgens, waarschijnlijk de vader van Emile, met een rijtuig afgehaald om te zijnen huize de maaltijd te gebruiken. Na het lof volgde in de pastorie nog een ontvangst van ‘vele voorname heeren dezer Stad’. Zie: J.M. Gijsen, *Joannes Augustinus Paredis (1795-1883) bisschop van Roermond en het Limburg van zijn tijd,* Assen 1968 (Maaslandse Monografieën, 8), 138-139.

Paredis is waarschijnlijk wel de meest berijmde Roermondenaar van de negentiende eeuw. Bij tal van gelegenheden namelijk boden de gebroeders Pieters, Antoine Scheen, Michael Smiets, Jean Christoph Rijkers en anderen hem hun huldegedichten aan.

Jan Pieters
Jezus de Goddelyke kindervriend

Als Jezus Christus onze Heer,
  Op 't wereldrond verkeerde,
En 't menschdom, door zyn godlyk woord
  En stichtend voorbeeld leerde.

Toen kwam een vrome moederschaar,
  Met hare lievelingen,
Den liefderyken menschenvriend
  Met heilgen drift omringen.

Zy droegen 't kroost met moederzorg
  Of leidden 't by de handen,
En smeekten 's Heilands zegen af,
  Voor haar geliefde panden.

De Goddelyke kindervriend
  Door de onschuld ingenomen,
Sprak: 'weert de kindertjes niet af,
  ‘Maar laat ze tot my komen.’

Hy nam ze minzaam by de hand
  En klemde ze in zyne armen,
En legde elk kind de handen op
  Met Goddelyk erbarmen.

Zoo, brave kindren! deelt gy nog
  In 's Heeren milden zegen,
Als de onschuld in uw' harten woont,
  Is Jezus u genegen.

Deze berijmde parafrase van Mt. 19, 13-15, Mc. 10, 13-16 en Lc. 18, 15-17, illustreert de grondgedachte van Pieters' bundel *Gedichten over den goddelyken kindervriend Jezus, ten gebruike der jeugd ingerigt,* Antwerpen 1861, waaraan zij ook ontleend is (p. 24). De titel van het gedicht verwijst, evenals die van het gedicht ‘De goddelyke kindervriend’ (p. 22), naar de titel van de bundel.

Jan Pieters
Op Maria bezoeking

Windjes ruischt nu,
Zephiers suist nu,
Spreidt uw balsemgeuren rond!
Voglenkoren
Laat u hooren,
Zingt in dezen blyden stond.

Wilt u tooyen,
Bloemen strooyen,
Bergen, velden, spreidt uw pracht;
Brengt uw kleuren
Lente, uw geuren,
Haar, die u schonk groeyenskracht.

Hoogst blymoedig,
Trouw en goedig,
Snelt des Hemels koningin,
Medelydend,
Hartverblydend,
Zacharias woning in.

Reeds verwint Hy;
Al bevindt Hy
Zich nog zwak in 's Moeders schoot!
Helden krachtig,
En almagtig,
Stort voor Hem eens hel en dood.

Heil en zegen
Straalt er tegen,
Waar de zon der liefde gloort.
Met Jehova
Spoedt Maria
Naar den trouwen vriend zich voort.

Heil verbreidend,
Gunsten spreidend,
Komt Gods eengeboren Zoon;
Niet te wreken,
Vry te spreken,
Daalt hy van des Hemels troon.

Wat beöogt gy?
Waarom toogt gy
Naar des dienstknechts woning heen?
Dienstmaagds pligten
Te verrigten,
Was Maria's doel alleen.

Leer beminnen,
Dwing uw zinnen,
Trotsche slaaf der ydelheid!

Als van beiden
Gy in lyden,
Hoopt op troost en zaligheid.

Liefdevolle,
Ootmoedvolle,
Moeder van het Nieuw-Verbond!
Zie U pryzen,
Eer bewyzen
Door het gansche wereldrond.

Zend ons armen
Toch erbarmen
Liefste Moeder, door uw' spruit;
Kom met Jezus,
Kom met Jezus,
Kom! red ons den zondpoel uit.

Dreigen kwalen
Telken malen,
In een stond des bangen noods;
Doen ons schrikken,
's Boozen strikken,
In het vreeslyk uur des doods;

O! dan helpt ons,
Overstelpt ons
Met genade, troost en kracht;
Maagd, gedenk dan!
Jezus schenk dan
Hulp ook in dien jongsten nacht.

Pieters' bundel *Gedichten over den goddelyken kindervriend Jezus, ten gebruike der jeugd ingerigt,* Antwerpen 1861, bevat tal van gedichten op liturgische feestdagen. Dit gedicht op het feest van Maria Visitatie ofwel Maria Bezoek, vroeger gevierd op 2 juli en sinds de hervorming van de liturgische kalender in 1969 op 31 mei, is overgenomen van p. 54-55.

Jan Pieters
De passiebloem

Ik ken een Passiebloem van ongelykbre waarde!
Geen schooner bloeide er ooit in de eelste bloemengaarde
Zy werd gekweekt in ootmoeds grond;
God zag op 't plantje gunstig neder
Hy koesterde en verzorgde teeder
Den bloemknop, die geen worm ooit schond.

Op Golgotha - daar brak die knop, daar is een regen
Van wee en purper bloed in d'open kelk gezegen,
En 't martelmerk in 't hart gegrift!
Daar prykte zy aan Jezus voeten,
En voelde, by 't godlyk boeten,
Den weergloed van Gods liefdedrift.

Jehova's hofzaal ruischt! - Door millioenen tongen
En englenkelen wordt de lof dier bloem gezongen!
Wat stervling weigert haar den roem?
Wie in zyn werken God wil pryzen,
Doe voor Maria 't loflied ryzen,
Maria, 's Heeren Passiebloem!

Dit gedicht, waarin de passiebloem als beeld voor Maria wordt gebruikt, is overgenomen uit Pieters' *Gedichten over den goddelyken kindervriend Jezus, ten gebruike der jeugd ingerigt,* Antwerpen 1861, 77.

Antoine Scheen
Welkomstgroet bij de heugelijke inhaling van den heer Petrus Cuypers

Wees Welkom, eedle Zoon!
In de ouderlijke woôn.
Gods gunsten dalen neder
Op U, die, nog zoo teeder,
Driemalen hebt geplukt
De Lauwren! 't Doel is glukt
Tot eer en vreugd der stad,
Die liefdrijk U omvat.

De *Gouden Eerpenning,*
Die, brave kweekeling!
Uw' naam komt meer versieren,
Schenkt 't feest dat wij nu vieren;
Daar elk met warme vreugd
Vereert uwe eedle deugd
Roept op verheven' toon:
Lang leve Cuypers Zoon!

Proficiat, o Vriend!
O Limburgs gloriekind!
De jeugd, om huld' te toonen,
Komt U met geestdrift kroonen,
Wenscht hartlijk U geluk,
En wat de grijsaards drukk',
Verheugd gaan zij U zien
Om hulde aan U te biên. -

Juich, Roermonds Burgerij,
Op 't eedle Feest met mij
Tot Petrus eer! - Gij, Vrinden!
Des kunstnaars welbeminden!
Wier hart steeds hevig gloeit
Voor hem, wiens kunst zoo bloeit!
Bezingt zijn' deugd en lof,
Gij hebt de schoonste stof. -

O Held van Roeremond!
Die 's Hemels gunsten vondt
In uwe studiejaren,
Die ons bewondring baren,
Zie U op de eerebaan
Met zegen ruim belaân,
Tot heil en vreugd gespaard,
Tot roem van 't Land bewaard!

En wen het uur eens slaat,
Waarin zich breekt de draad
Van uw zeer nuttig leven.
Zie dan uw hoofd omgeven
Met d'onverwelkbren krans
Van heerlijkheid en glans,

Die U vervuld met vreugd,
Ten loon van al uw' deugd.

Op 6 mei 1849 sloot Pieter of Pierre J.H. Cuypers zijn studie in de architectuur aan de Academie voor Schone Kunsten te Antwerpen af met de prix d'excellence. Op 22 augustus van dat jaar werd hij op feestelijke wijze de stad ingehaald. Bij die gelegenheid dichtte Antoine Scheen het bovenstaande gelegen-

heidsvers, dat opgenomen werd in de bundel *De eerstelingen mijner poëzij,* Roermond 1857 (tweede druk 1867), 12-13. In 1851 vervaardigde Scheen een eveneens gedeeltelijk in dichtvorm gestelde *Beschrijving van het hoofdaltaar en koor in O.L.V. Munsterkerk te Roermond, vernieuwd in 1850 onder het zeer lofwaardige kerkbestuur van de heeren P.A. Poëll, J.L. Godfroi en W. Burghoff, volgens het ontwerp en onder het beleid van P. Cuypers, architect,* Roermond 1851. Enkele gedichten uit deze beschrijving vol loftuitingen zijn ook opgenomen in *De eerstelingen mijner poëzij.* Daar komt voorts nog een gedicht voor getiteld 'Lofdicht, opgedragen aan de Artisten der Beeldhouwerij van de Heeren P. Cuijpers en F. Stoltzenberg, bij de vervaardiging van eenen Eervollen Predikstoel, bekroond te Parijs in 1855'. In de bundel *Les prémices de ma poésie,* Roermond 1861, vinden we ten slotte nog een 'Félicitation dédiée à Monsieur P.J.H.C. et à Mademoiselle A.C.Th.A. à l'occasion solennelle de leur mariage à Amsterdam le 3 mars 1859', een gelukwens derhalve bij het huwelijk van Cuypers met Maria Antoinette Catharina Theresia Alberdingk Thijm.

Over de feestelijke intocht van Cuypers in 1849 zie ook: G.C.P. Linssen, 'De jonge jaren van bouwmeester Cuypers', *Economisch- en sociaal-historisch jaarboek* 37 (1974) 248-268, met name 254-255; daar ook over de in 1855 tijdens de wereldtentoonstelling te Parijs bekroonde preekstoel: 260.

Antoine Scheen
Aan bisschop Paredis, aan koning Willem III, aan mijne vrienden

Aan bisschop Paredis

Hoogachtbre Priester Gods! heersch over Limburgs kerk
In welstand en in vreê! De Godsdienst bloeije er sterk
Ten spijt der vrijgeestrij! God late uw' Stoel niet storen,
Dien Gij tot heil en vreugd in Roermond hebt verkoren!

Aan koning Willem III

O Hoogbeminde Vorst: leef lang op Neêrlands troon!
De Hemel zegene U, uw dierbaar land en kroon,
Hij laat' steeds al 't geluk beschermend om U zweven;
Hij spare uw volk, en will' het met zijn' gunst omgeven.
Vivant diu ad salutem ecclesiae et urbis, ad salutem patrire episcopus et rex.

Aan mijne vrienden

O Vrienden, heffen wij al biddend' 't hart omhoog,
Dat God den goeden Vorst, den Bisschop sparen mog':
Dat zij steeds welzijn, vreê, veel zegen mogen smaken.
En tot het eeuwge Rijk al juichende eens geraken.

Deze drie versjes, overgenomen uit *De eerstelingen mijner poëzij,* Roermond 1857 (tweede druk 1867), 28, tonen Scheens aanhankelijkheid jegens het burgerlijke en kerkelijke gezag. Vooral bisschop Paredis werd door hem regelmatig met huldedichten bedacht. Zo vinden we in dezelfde bundel nog een ‘Welkomstgroet aan monseigneur Paredis’ (bij gelegenheid van een vormselbezoek), ‘Dichtregelen aan monseigneur Paredis bij hoogstd. benoeming tot bisschop van Roermond’ en een ‘Felicitatiedicht, opgedragen aan monseigneur J.A. Paredis, bisschop van Roermond, op hoogstd. naamdag’.

Zowel in zijn gedichten als in zijn andere geschriften laat Scheen zich kennen

als een hoogst behoudend man, vol afkeer van de nieuwigheden van de negentiende eeuw. Alom constateerde hij zedenbederf en ‘vrijgeesterij’, die in de hand gewerkt werden door het liberale denken en het neutrale onderwijs. In een ander gedicht in dezelfde bundel, ‘Opkomst van Roermonds oude luister’ (24-26), eveneens geschreven bij gelegenheid van de benoeming van Paredis tot bisschop van Roermond, stelt hij Paredis, die hij niet schroomt de ‘beste mensch op aard’ te noemen, voor als de triomf over de vrijgeesterij, welke hij als volgt schetst: ‘O, dwaze vrijgeesten! die Godsdienst wilt vernielen, / Die spot met 's Heilands leer, die spot met vrome zielen’.

Rudolf Pieters
Welkomstgroet aan Zijne Majesteit koning Willem II

Wees welkom, ed'le Vorst! in Roermonds grijze veste,
Gods gunst dale op U neer, U en uw huis ten beste.
Wees driewerf wellekom aan Roermonds jeugd en grijzen,
Die elk, met warmen dank, uw liefde en goedheid prijzen.

Beschermer van de kunst, en edel Vorst te gader!
Wat roem U ook versier', uw beste roem zij: Vader!
Ja, Vader van uw Volk, niet sterk door zelfvertrouwen,
Maar sterk door 's Hemels gunst en Willem van Nassouwen.

Geluk, beminde Vorst! verzell' uw dierbaar leven;
De liefde van uw volk zal uwen troon omgeven;
En d'onschuldvolle jeugd, verrukt in U te aanschouwen,
Zingt op verheven toon: Wilhelmus van Nassouwen.

Juich, Roermonds burgerij! juich bij deez' kindertonen,
Ter eere van den Vorst, Wien wij met geestdrift kroonen.
Zijn komst, zoo lang gewenscht, verheugt ons, zijn getrouwen;
En juichend zingen wij: Wilhelmus van Nassouwen.

Juich, Roermond! nog eens blij in volle jubeltonen;
Vlecht krans en bloemfestoen, om uwen Vorst te kroonen.
Maar meer dan bloemfestoen zij Hem uw liefde en trouwe,
Hem, telg van d'echten stam, Hem, Willem van Nassouwe!

Ja, altijd ed'le Vorst! ontwaar op al uw wegen
Gods vaderlijke gunst, des Hemels besten zegen;
Die wensch vloeit uit het hart van Roermonds burgerscharen;
Zij juichen luide en blij: God moog' den Koning sparen!

In 1840 deed koning Willem I afstand van de troon ten behoeve van zijn zoon, die als Willem II zou gaan regeren over het koninkrijk der Nederlanden, het

groothertogdom Luxemburg en het hertogdom Limburg. In 1841 bezocht de nieuwe vorst zijn hertogdom, dat na de Belgische periode van 1830 tot 1839 eerst sedert twee jaren, ingevolge het op 19 april 1839 gesloten Verdrag van Londen, weer aan het Huis van Oranje was toegewezen. De reis werd een aaneenrijging van aanhankelijkheidsbetuigingen jegens de vorst, ook in Roermond, waar de koning op 13 juni aankwam. Hij werd bij de Venlose poort afgehaald door een eregarde te paard, gekleed in prachtige uniformen. De gemeenteraadsleden hadden zich gestoken in zwarte rok en pantalon, zwartzijden of satijnen vest, ronde hoed, witte halsdoek van achteren gebonden en diamanten speld, zwartzijden kousen, schoenen met strikken, witte neusdoek en cabozetleren handschoenen.

De bovenstaande welkomstgroet werd gezongen door de kinderen van de Rijks Lagere School. Hij was op muziek gezet door Willem Baijer, de orkestmeester van het Philharmonisch Gezelschap, dat zich overigens na het tweede bezoek van Willem II in 1846 mag sieren met het predikaat Koninklijke Harmonie. Bij het overlijden van deze Willem Baijer op 21 november 1855 schreef Rudolfs jongere broer Johannes Pieters een in druk verschenen *Lijkrede.*

Na de uitvoering van het lied sprak de koning zijn dank jegens de dichter uit en prees bovendien ten hoogste diens pogingen tot verbetering van de Nederlandse taal in deze gewesten.

De ontvangst werd voortgezet. De koning stapte af bij het huis van burgemeester Leclercq in de Munsterstraat. 's Avonds begaf hij zich naar de Redoutes, de feestzaal boven de Vleeshal aan de Markt, waar hij het galabal opende met een polonaise. De volgende dag bezocht de koning nog de Munsterkerk, waar hij bijzondere belangstelling toonde voor het graf van de beide stichters, graaf Gerard van Gelre en gravin Margaretha van Brabant. Ten slotte ontving hij in hotel De Gouden Leeuw aan de Neerstraat nog mgr. Paredis, die juist in het begin van het jaar benoemd was tot apostolisch administrator van het vicariaat Limburg en die enkele weken na het koninklijke bezoek, op 30 juni 1841, gewijd zou worden tot titulair bisschop van Hirene in partibus infidelibus, bij welke gelegenheid hem overigens ook tal van huldedichten zouden worden aangeboden.

Zie voor het lied van Pieters: J.M. Janssen, ‘Ter Gedachtenis: R.H. Pieters, J. Pieters, H.J.H. Pieters’, *Limburg's Jaarboek* 1 (1984) 30-41, met name 32. Voor de ontvangst van koning Willem II: J.G.F.M.G. van Hövell tot Westerflier, *Roermond vroeger en nu,* Bussum 1968 (Fibula-Heemschutreeks, 1), 71. En voor de wijding van Paredis: J.M. Gijsen, Joannes Augustinus Paredis 1795-1886, bisschop van Roermond en het Limburg van zijn tijd, Assen 1968 (Maaslandse Monografieën, 8), 203-205, waar ook melding wordt gemaakt van de bundel *Jaarschriften, lofspreuken en gedichten ter gelegenheid der plegtige zalving van zijn Hoogeerwaarde den Apostolischen Vicaris tot bisschop van Hirene (in partibus),* Roermond 1842.

Dr. Pierre J.H. Cuypers
Jozef Alberdingk Thijm

Eerste ontmoeting - uit brieven

Als de dag van gisteren staat mij nog mijn eerste ontmoeting met Jozef Alberdingk Thijm voor den geest. Sinds enkele jaren, na voltooiing mijner academische opleiding te Antwerpen en een kunstreis door Frankrijk en de Rijnprovincie, gevestigd in mijn geboortestad Roermond, was ik begonnen hier, zoo bij de mij toebetrouwde restauratie der oude Munsterkerk als bij gelegenheid van andere opdrachten, waarbij ik niet buiten botsing was gebleven met Waterstaatsbouwheeren en -kerkbesturen, de beginselen mijner rationeel-Christelijke kunstopvatting te doen gelden, en had ik mij reeds schriftelijk in betrekking gesteld met den man, die toen in zijn juist opgerichte ‘Dietsche Warande’ vooral van dezelfde beginselen doordrongen bleek. Een allervriendelijkste brief van den Warandier noodigde mij uit tot een persoonlijke kennismaking en op een mooien voorjaarsdag besloot ik daaraan gevolg te geven en de reis naar ‘Holland’ en Amsterdam te aanvaarden. Nauwkeurig was ik ingelicht omtrent plaats en uur, waarop ik den Heer Alberdingk zou kunnen ontmoeten. Hij woonde toen op de Heerengracht bij de Hartenstraat ‘in den rechtervleugel van den Arent’, maar had zijn kantoor met de zaak in ‘Verduurzaamde levensmiddelen’ in de sinds tot Paleisstraat verruimde Stilsteeg ‘in de XIX Zwitsersche Kantons’. Hier bracht hij van 's morgens 10 uur af het grootste gedeelte van den dag door en zou hij mij gaarne ontvangen. 's Morgens na mijn aankomst in de Amstelstad verliet ik dan tegen het aangeduide uur mijn logement in de Kalverstraat en aanvaardde in blij vooruitzicht de korte reis naar de ‘Zwitsersche Kantons’. De chef was nog niet aanwezig, maar dan stellig in zijn woonhuis op de Heerengracht en - ik besloot hem daar terstond te gaan vinden. Maar zie op de ‘sluis’ van ‘den Cingel’ gekomen, zie ik van den anderen kant uit de Wijde Gasthuismolensteeg een heer, met blond golvend haar, een portefeuille onder den arm, in veerkrachtigen tred de brug opkomen, en zonder zweem van twijfel stap ik op hem toe en reik hem de hand met de woorden: ‘U is zeker Jozef Alberdingk Thijm!’ - ‘En U mijnheer Cuypers!’, klinkt het wederwoord. Zoo was het; en van dat oogenblik tot aan zijn dood ben ik door de innigste vrienden-, straks broederbanden met den man verbonden gebleven, aan wiens zijde ik mij gelukkig heb gevoeld bijna veertig jaren lang te strijden voor dezelfde christelijk-aesthetische beginselen.

Uiteenzetting, laat staan, verdediging dier beginselen acht ik overbodig, hier zeker misplaatst. Liever laat ik hem nog eens sprekend optreden in eenige brieffragmenten, waarin zijn diep godsdienstige kunstenaarsziel zich zoo eigenaardig openbaart, waaruit ook de innigheid onzer relaties blijke, waarvan meer

dan van welk zijner geschriften ook stellig het bekende woord moet gelden dat ‘de stijl de mensch zelf is’. Den 15den Maart '59, den 1sten verjaardag zijner zuster Antoinette, die toen sinds een twaalftal dagen mijne overgetelijke echtgenoote was geworden, schreef hij ons:

Lieve Zuster en Broeder!

Laat mij alsof Ge nog Bruid en Bruidegom waart, voor 't laatst de vrouwe 't eerste noemen - om dat ze heden toch weder de feestkroon draagt.

Lieve Nen![1] onze gelukwensch ten huidigen hoogtijde heeft een belangrijke beteekenis. Zoo Ge thands het uur uwer geboorte viert - dan is dit uwe geboorte in een hoogeren maatschappelijken rang dan dien Ge tot dus verre bekleed hebt. God zegene die geboorte!

De jonge en toch al zoo trouwe liefde van uw Pierre zij de morgenzon die u verwelkomt; gelijk de tegenwoordige hier in het Noorden nog wat ruwe Lentemaand al spoedig belooft plaats te maken voor zachter en balsemrijker seizoen - zoo moge uw dertigste jaar, bij het aangroeien der daaraan toe te voegen maanden, de voorbode wezen van steeds lieflijker zomergroen, eene warande van huwelijksheil welvend over U en uwe dierbaren. -

Het moet u niet verwonderen, dat ik dezen eerst heden[2] schrijf, en Gij hem dus pas later ontvangt. Waar zoû het heen, als ik een vriend in Tobolsk had, die in Augustus verjaarde - en ik zoû mijn felicitatiebrief in Maart moeten schrijven! Zoolang Ge dus niet zorgt, dat er een stoomzuchtjen[3] of wat zich alle dagen met het overwaayen der brieven belast - zult Gij moeten dulden, dat we de stalen wet van logika en postvertraging subisseeren.

Te ‘Kerstavond’ '60 begon hij een brief aan zijn zuster, met deze, innig door hem gevoelde gemoedsuiting:

Lieve Nen!

Dat schrijven van 't woord *Kerstavond* - maakt me weemoedig. 't Is alles goed, gelijk het is, en beter dan vóór jaren; maar toch - ik betreur dien heerlijken Kerstnacht, waarin we op zoo'n zoete, Godgevallige wijze het nieuwe jaar, met al zijn voor en tegen, zijn rijpe graanoogsten en stormvlagen, zijn kleine en groote, pijnlijke en bitterzoete teisteringen des gemoeds openden. Dat is voorbij - onze fiere en *inwendig*-vrome Lambert zingt niet meer met zijn in de hoogte enigszins broze, baritonstem ‘O Jesu, die 't Heelal behoudt!’[4] Pauw, met zijn ijver, komt niet meer, na nog eenige andere vroegmissen meêgezongen te hebben, bij ons in de ‘bakkies’ magnificat triolizeeren; - Gij eindelijk zet de kerk niet meer beurtelings in gloed en tranen. Onze sterke, zelfstandige, voor u wel wat harde (maar 't heeft je niet geschaad, integendeel!) zoo hoog achtenswaardige broeder is op 31 jaar neêrgeduizeld in de doodsponde; Gij zijt uwe bestemming, en eene volschoone! deelachtig geworden; Pauw - is voor mij wechgevallen... God geve mij wat troost!

Een halfjaar later was de questie van de restauratie der Loterijzaal te 's-Gravenhage in vollen gang en Jozefs verontwaardiging over de aanstaande schennis van dit historisch heiligdom op het kookpunt. Alles moest in beweging gezet om die nog, zoo mogelijk, te voorkomen. ‘Saturdag’ 11 Mei '61 schrijft hij uit Hilversum:

Lieve Nenny,

Ik veradem thands een weinig. De laatste dagen, in zonderheid de Hemelvaartsdag, zijn besteed geweest aan het laden van verschillende batterijen, die achtereenvolgends op de kreatie van den grooten *Delftschen* ‘Architect’ R. zullen afgeschoten worden. Dat Heer zal weten, dat hij met ondergeteekende te doen heeft gehad. - Ik geef bij Fred. Muller een openbaren[5)] brief uit gericht aan de Kon. Ak.v. Wetens. en bevattende een formeele aanklacht der ‘Komm. voor de behartiging der Monumenten’, die (God betere 't!) dien zelfden R. als haar hoofdleider eerbiedigt. Vandaag zal Van Heukelom (die zijne motie tegen het Woordenb. goed te maken heeft) in de Tweede Kamer het Ministerie over het Haagsche schandaal interpelleeren. Het Oudhk. Gens. heeft een fiksche *démarche* bij den Koning gedaan, en reeds heeft R. zich moeten verandwoorden. Zijne ‘memorie’ daarover is een nieuw bewijs van zijn schaamteloze onkunde. Ik heb al de stukken, die op de slooping en herbouwing betrekking hebben onder de oogen gehad; ook een teekening van de thands in afbraak *begriffen* kap; ik ben stellig overtuigd dat die kap tot de XIIIe Eeuw kan opklimmen; ik weet zeker, dat ze van Middeleeuwsche konstructie is. Viollet-le-duc loopt hoog met haar weêrgaâ in het kasteel van Sully-sur-Loire, en onze kap heeft meer dan anderhalve spanning van gene.

Ik heb ook de Maats. v. Letterk. tot petitionneeren aangespoord. Zoû er geen term te vinden zijn, dat de ‘Lelie’[6)] een vertoog aan den Koning of de 2de Kamer richtte, waarin zij, konstateerende dat de nederl. Letterkunde tot den gewonen kring harer zedige werkzaamheden behoort, wel niet vreemd kan blijven aan iets wat met de roemrijke geschiedenis der Nederlanden of met eenige zusterkunst der poëzy op nederl. gebied in verband staat: dat zij daarom hare stem wenscht te verheffen ten einde den Koning of der Vertegenwoordiging den indruk kenbaar te maken, dien zij van de door het land verbreide mare (wegends den ondergang der Ridderzaal in 's-Gravenhage) ontvangen heeft. Het Genootschap wenscht te konstateeren, dat de limburgsche bevolking in 't algemeen, en de limburgsche letterkundigen in 't bizonder zich op het innigst betrokken voelen in al wat de glorie helpt staven van het gemeenschappelijk Vaderland, van het Rijk, waar het Hertogdom zich met zelfvoldoening eene provincie van weet, een lid van gevoelt. Het belangrijkst monument van openbaren burgerbouw dat wij bezitten, is de Zale of het Paleis, dat de deugd- en roemrijke Koning Willem de Tweede in 1250 met zijne Keizersburcht te 's-Graven Hage gegrondvest heeft en door zijn grootmoedigen Zoon Floris den V^{den} voltrokken is: Die Zale, waar Floris de V^{den} zijn Ridderorde van St. Jacob heeft ingesteld (verg. het onwederlegbaar betoog van den B^{on} van Lijnden van Heumen: ‘Brie-

ven over de Ridderorde van St. Jacob'), waar, in 1651, de belangrijkste dagvaart van de Leden der nederlandsche Souvereiniteit gehouden is, welke de historie heeft op te teekenen.

Vooral moet het Genootschap tegen de *onwaarheid* opkomen, dat hier een restauratie geschiedt. Neen, men verdelgt het charakteristiekste gedeelte van den bouw, om er eene niet te qualificeeren ijzerkombinatie (die niets gemeen heeft met den stijl der Zaal (zijnde ontworpen in den geest eener slechte toepassing van den flamboyant stijl, 1450-1550) voor in de plaats te stellen. Zelfs de muren blijven niet onaangeroerd. De zijmuren worden opgetrokken tot ander half maal hun hoogte, en de voor- en achtergevel zullen niet meer volkomen stroken met hun tegenwoordigen vorm. De kelder van het gebouw, die een belangrijke bijdrage levert tot de kennis van zekere eigenaardige lage gewelven der XIII^{de} Eeuw, zal op verscheidene plaatsen doorboord en met de pedestallen der ijzerbuizen bezet worden, waarmeê men *en guise* van arkadezuilen, de zaal gaat opschikken.

Ziehier een karakteristieke boutade uit een brief v. 5 Juli '62 uit Hilversum:

Men is ginds, in Amsterdam, mal geweest met die Japanners. Overal hebben de leden dier ambassade de mooiste meisjens en vrouwtjens in de wangen geknepen, handtjens gegeven, platte komplimenten, in Japansch-Hollandsch, toegestameld, en ze gekleurde papiertjens en poppe-waayertjens toegegooid ter belooning voor hare toegevendheid: dat heeft mij recht geërgerd; en ik heb die aapachtige afgodendienaars de eer niet willen doen ze te gaan zien.[7)]

We voegen hier als historische curiositeit uit brieven der jaren '62-'64 een paar bijzonderheden in over de toen te Amsterdam aanhangige Museum-questie[8)].

Hij schrijft op 5 Juli '62:

De Muzeümkommissie heeft 2 maanden vooruitgearbeid, om nu vakantie te kunnen nemen; de arbeid wordt ook dáár door den Sekretaris gedaan, en Ge weet, dat is de ondergeteekende. Ik heb pleizier gehad, toen die groote luî zoo breed uitmaten, hoe wel ze met den Koning stonden, ronduit te zeggen, dat ik het adres liever niet zou aanbieden, als zijnde een *persona ingrata.* Het wordt een gebouw van f 500.000 en zal waarschijnlijk op het nieuwe terrein bij het Nijverheidspaleis(!) komen te staan. De plek is mooi, maar het geld hebben we nog niet. De stad heeft niet minder dan 100 levensgroote Doelen- en Regentenstukken, dan hebben we 't Rijks Muzeüm en Van der Hoop.

Dat zal alles in de pinakotheek worden opgenomen, die haar licht van boven zal ontvangen. De benedenzalen zullen voor prentkabinet, oudheidkundig muzeüm en vergaderzalen worden ingericht.

Ik zal aandringen op een konkoers.... Ik zal zorgen, dat we geen peristylium krijgen. We hebben aan de Haarlemmerpoort, de Beurs en de Mozes- en Aäronskerk nu eenmaal genoeg klassieke kolommen.

Een jaar later, 10 Juni '63, meldt hij:

Wij zijn met het Muzeüm op c[a] f 70.000. Hiernevens een fransch programma.

En op het einde (28 Dec.) van '64:

De gemeenteraad heeft 80□ roeden in 't Leidsche Bosch aan de Muzeümkommissie afgestaan - welk terrein door *aanplemping zal worden* VERKREGEN. Ik lees hieruit, dat het Muzeüm niet voor Ul. neus zal gezet worden[9)]. Eerst luidde de redaktie *verbreed,* en Pierre weet dat een rechthoekig Muzeüm van de geraamde uitgestrektheid ook niet op dien driehoek van 't Leidsche Bosch pastte. Nu *verbreed* door *verkregen* vervangen is, schijnt men het geheel, immers het voornaamste gedeelte van het terrein in het vestwater te zullen vinden....

Heil U, heil u - klinkt het 10 Juni '63 - met den verjaardag van uwen eerstgeborene![10)] Geve God, dat zijn zichtbare aanleg zich ter Zijner eere en uwe zoete voldoening ontwikkele. Kunnen raad en daad van zijn peetoom daar iets aan toebrengen - zijne lieve ouders en hij zullen er nooit vergeefs een beroep op doen. Het heeft zoo lang ontbroken aan *charakters,* aan mannen *uit één stuk* - geve God, dat de kinderen, die wij opvoeden, den type nog wat nader mogen komen dan wij-zelve, en beproeve Hij hun moed en hun kracht niet te zwaar!

En op den volgenden verjaardag der gelukkige moeder zelve:

Liefste Nenny,

Ik heb u met uwen hartvriend in de laatste dagen en weken al zoo veel beschreven papier in huis gestuurd, dat Gij 't mij niet te euvel af zult nemen zoo mijn *porte*-feest-*bouquet* uit dit kleine vierkante blaadtjen bestaat. Kon ik het vouwen tot eene Pandora-doos - Gij weet dat ik er voor U buiten de hoop, heel veel andere goede genadegaven Gods in besluit. Maar laat mij minder Dantesk, meer zuiver-christelijk spreken: Laat mij liever wenschen U in den geest den gouden kleinoodskoffer te mogen aanbieden, die de Heilige Koningin[11)], aan den vooravond van wier feestdag wij staan, in haar salet gehad zal hebben, en waar ze de cieraden in bewaarde, die haar tot den roem der eeuwen hebben gestrekt: den ring der trouw, de goudbeurs der weldadigheid, het schoeisel van den ijver, den scepter, waarmeê ze over alle harten heerschte, de kroon der deugden, die het licht van Gods genade over haar hoofd trokken, gelijk het metaal het vuur des hemels - maar alleen zuiverend en zegenend! Ziehier hoe Kreuser het leven der Heilige vrouwe van Keizer Hendrik samentrekt: ‘Mutter Otto's des Groszen, des H. Bruno und aller Noth und Bedrängnisz; freigebige Erbauerin von Kirchen; auf dem Kaiserthrone eine schlichte Christin’. Mogen uw kinderen, in nederiger sfeer, zich spiegelen aan de edele deugden van Mathildes zonen en blijf, als zij, nog lange jaren de vreugde van uwen eegaâ. Amen!

En als omstreeks een halfjaar later ons de eerste dochter wordt geschonken:

Heil, geliefden, met het heerlijk geschenk, dat uit Gods zegenrijke hand U is ten deel gevallen. Wat een geluk nu ook een dochtertjen te meer bij uw kleine jongskens te hebben - een meisjen voor het lieve moedertjen om, van den eersten levensdag af, op te kweeken, een wichtjen, een popjen voor Roosjen[12] om meê te dartelen en te spelen. Beleeft er veel vreugde aan, lieve Ouders! Zij dit kind een nieuwe, zuivere parel aan uw huwelijkskroon!

Denkt men bij dat alles niet vanzelf aan die regels zijner 'Charakterschets eens jong gestorven broeders', waarin hij van de huiselijke 'feestdagen' spreekt, als 'van die bloemen in den loverslinger, die van afstand tot afstand zoo zoete verpoozingen geven aan het oog; van die rustpunten op de loopbaan, welke nieuwe kracht voor de toekomst doen verzamelen, welke den reiziger gelegenheid bieden op den afgelegden weg terug te zien en wijzer te worden, dagen van ontspanning, welke den krijgsman tijd geven om wapens en harnas te zuiveren en te herstellen, en den Christen opwekken tot bidden en lofzingen'?[13]

Maar wat diepen weerklank vond ook familierouw in zijn zoo fijn besnaard gemoed! Ziehier hoe innig hij deelnam in ons leed bij 't sterven van ons tweejarig zoontje Theo (18 Maart '65):

[Brief]

Ik kan u niet zeggen, hoe ik geroerd was door deze allertreurigste tijding... Arme Antoinette, alleen met uw moederlijk hart bij een stervend kind van 2 jaren! Dank, Pierre, dat Ge mij dadelijk hebt doen weten, dat Ge Saturdagavond gelukkig thuis gekeerd zijt. God sterke U, om dien zwaren slag te dragen. Gij hebt zijn hulp, zijn troost wel noodig. Wat zal ik U zeggen: ik heb zelf kinderen, ik voel hoe oneindig hard het moet zijn er een te verliezen, dat men reeds twee jaren lang bemind heeft. En zoo onverwacht! Hoe blijde zoudt Ge met uw drietal naar onze Vaderstad zijn overgekomen! - een zegepralende intocht!... Maar God heeft het anders gewild. Het broederpaartjen moest gescheiden worden. Licht moest de eene naar Grootmama terug, die ze zoo innig en vurig beminde. Licht moest hij naar Grootmama, om, met deze, God te bidden, dat Gij van zijn broertjen, mijn petekind, niets anders dan vreugde beleven, niets anders dan eer, zijn leven lang, zoudt inoogsten. O Gods naam, Gods daad, Gods Wijsheid, Gods Liefde zij eeuwig gezegend! Hij is Heer van den *tijd,* Hij is Heer en Meester van de Eeuwigheid. Hij heeft de gantsche Eeuwigheid tot zijn beschikking en een onpeilbare bron van rijkdommen om alles weder goed te maken. Wat weten wij, wat wenschelijk voor onze kinderen en voor onszelven is! O laten wij ons troosten! laten wij bidden! Laten wij schreyen, ja; maar toch gelooven dat alles zóo goed is, en veel beter dan wanneer het anders ware. Gij hebt nog een zoon en een dochter. Gij hebt de droefheid niet gehad aan *onze moeder te moeten melden* dat één uwer lieve jongentjens overleden was.[14] Onze lieve moeder weet dat, maar kan er, mag er niet om schreyen - de Zaligheid van de Woningen kennende,

die Christus ons bereid heeft. God sterke U! steune uw gezondheid! Geve U wijsheid!
onderwerping. God heeft daar recht op van U. *No-*

blesse oblige. Die God lofprijzen in hun voorspoed, moeten Hem, te midden hunner smartelijkste tranen, nog lofzingen, omdat Hij de Heer, de Alwijze Vader is. Daar zijn wij Christenen voor: *noblesse oblige!*

Vaartwel, wij zullen vlijtig samen bidden.

Ziehier een blij-geurende meikrans bij mijn geboortedag in '65:

Hail ye, lieve broeder en zuster, met het feest van den 16e dezer *Bloeimaand*: dit maal verdient zij den naam ten volle. Toen ik eergisteren avond door uwe 'Leijerhoven' wandelde, meidoorn om mij rondgeurde, de kastanjebloemen boven mijn hoofd wuifden, de zon daarginder door de fijn vergulde wolken blonk en gras en boomloof met een dunnen wadem overspreidde, - bij het stille gezang uwer nachtegalen, - maar tevens, aan den anderen kant, bij het hameren en metselen der nijvere handen, die een nieuw verblijf voor huiselijk geluk optrekken en voor den dienst van den goeden God en zijne schoone Moeder: - zeide ik bij mij-zelven: bloeit maar toe en spoedt u maar voort - gij krachten, van Gods lieve natuur en vindingrijke menschen! daar moet hier overmorgen een jaarfeest gevierd worden, en al vroeger, al heel, heel spoedig, zal broederliefde en kunstzin de huizinge te midden dezer 'hoven' inwijden. God zegene u, geliefden! U met de uwen! Geve u gezondheid, kracht, levenslust! Geve ons veel samenwerken! Laat het des noods samenlijden zijn! er zal dan ook samenopwekken wezen!

Hoe anders klinkt de luchtige toon uit den brief, dien hij 16 Oct. '65 'uit (onze) spreekkamer' aan zijn zuster toen 'in stad', richtte:

[Brief]

Je bent, zeggen ze in stad, altijd buiten; en als ik buiten kom, ben je altijd in stad.

En na een paar punten van huishoudelijken aard, deze badinage over een stempel of zegel, dat hij in onze spreekkamer vond liggen en waarvan de initiaal hem onduidelijk scheen:

Ik zie daar met schrik, dat Pierre, onder den naam van Tuypers de eeuwigheid ingaat. Op het zegel, dat voor mij ligt, staat duidelijk, *statt* Cuyp, Tuyp. *Lapides clamabunt,* de fondamenten van 20 kerken[15], die toch wel niet liegen kunnen, zullen zeggen, *à la barbe* van den door de motten opgevreten burgerlijken stand, dat de groote man van de helft der XIXe Eeuw Tuypers ofte wel Tugpers geheeten heeft. 'Tugpers', zullen de dan-malige etymologen zeggen, 'dat is van Tugen, tuigen, optuigen, optrekken, inrichten: tuigpers - eene pers, een sterk drukkend en produceerend werk*tuig*, waarmeê men tuigt, tuugt, trekt, optrekt (muren, beschotten enz.) BOUWT. Pers in den zin van hefboom - algemeene beweegkracht enz. Dat was zeker 's mans blazoen en gevelbord: IN D'TUGPERS.

Ten slotte - mijn brief-materiaal reikt helaas! niet verder - nog een paar losse passages uit een Juni-brief van '68:

Liefste Nenny,

Hoe verder ik in het leven kom, hoe gemakkelijker het mij valt proza en poëzie te vereenigen - misschien niet zonder schade voor de laatste, maar toch ook niet zonder het vooruitzicht, dat bij God alles wéer licht en harmonie zal worden en alle stof doorstraald van Zijne en onze liefde in de innigste gemeenschap der Heiligen en van *het* Heilige - dat is o.a. van alles wat hier op aarde *goeds* en *wezenlijks* ons omringd en vervuld heeft...

Ja, ik behoef je niet te zeggen, dat wij hier smartelijke uren doorleefd hebben:[16)] toch is er veel goeds in zulk lijden. De weg naar den Hemel is met tranen doorweekt, dat voelt men. Wat veredelt gezamendlijk lijden ook de liefde der verwanten! Het wordt alles *offer,* en dat is toch het element, waar de liefde in ademt. Zonder offer geen liefde..,

Ik moet u zeggen, dat de ontmoeting van Pierre niet geweest is, zonder mij eenigszins bezorgd te maken. Hij zag er slecht uit. Mij dunkt gij moet een forschen maatregel nemen, om het recidiveeren van Pierres ziekte te voorkomen. Ik begrijp wel, dat het moeilijk is, om zich te beperken in het ondernemen van werk: maar alles heeft toch zijn grenzen. Ik vrees, dat gij-beiden tegenover den goeden God moeilijk zult kunnen verandwoorden dat Pierre zich zoo zeer aftobt. Hij is niet zoo *robuste* als ik, en *zijn* werk kost, van het begin tot het einde, onafgebroken inspanning, terwijl ik me, in sommige punten, bij dirigeeren bepalen kan. Mij dunkt, als gijl. eens vaststeldet, om, vooral nu ge, *quasi* om *rust* te nemen, naar Limburg gegaan zijt, nooit later dan 10½ uur naar bed te gaan; niet langer dan tot 5 uur te werken; alle avonden eene goede wandeling te maken, dat dit allergunstigst op Pierres gezondheid werken zoû.

Denkt daar eens ernstig over, en laat Pierre toch wel overwegen, dat hij zich niet alleen aan de maatschappij, maar ook aan U en de kinderen schuldig is; daargelaten nog, dat hij tot 70 jaar met 8 uur daags meer zal uitrichten dan tot 45 met 12 uur.

En nu.... moet ik mij verontschuldigen den ‘forschen maatregel’ helaas! niet genomen, aan den vroegen oproep tot den 8urigen werkdag heelemaal geen gehoor te hebben gegeven? Laat mij veeleer God danken, mij thans, bij den 100^{en} jaardag zijner geboorte, nog in de gelegenheid te stellen den man te huldigen, wiens medewerker en medestrijder ik mij gedurende een reeks van veertig jaren fier was te noemen, door hem nog eens in zijn eigen woorden getuigenis te doen afleggen van een zieleadel, als mij op mijn langen levensweg maar uiterst zelden mocht ontmoeten.

Roermond, 16 mei 1920.

Het vorenstaande artikel, waarin Cuypers herinneringen ophaalt aan zijn eerste ontmoeting met J.A. Alberdingk Thijm en correspondentie uit de eerste tien jaren van hun vriendschap uitgeeft, verscheen onder de titel ‘Jozef Alberdingk Thijm, 1820 XIII augustus 1920, Eerste ontmoeting - Uit brieven’ in een geheel aan Thijm gewijde aflevering van het tijdschrift *De Beiaard* 5 (1920), deel II, 5-16. Redactie-secretaris van dit katholieke culturele maandblad was Dr. Gerard Brom, oud-leerling (van 1893 tot 1899) van het Bisschoppelijk College van Roermond. Cuypers ondertekende zijn artikel op zijn 93ste verjaardag!

Over de relatie tussen Cuypers en Alberdingk Thijm en het belang van die relatie voor het literaire leven in Roermond, zie de inleiding.

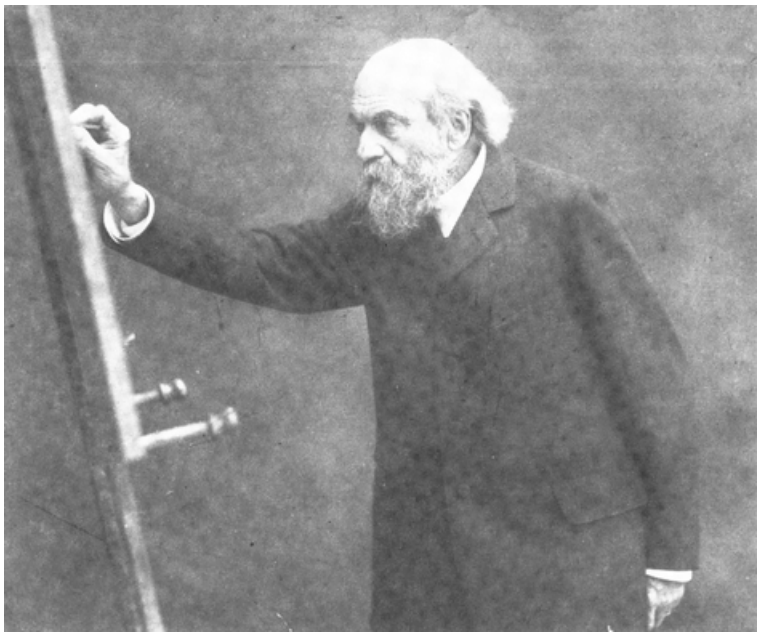

Pierre Cuypers aan het werk.

Eindnoten:

1) Nen, Nenny, de onder ons gebruikelijke verkorting voor Antoinette.
2) D.i. op den verjaardag zelven.
3) Roermond was destijds nog niet per spoor te bereiken.
4) *Jesu, Redemptor omnium,* in de vertaling van Huygh de Groot. Zie ‘Oude en Nieuwere Kerstliederen’, bl. 16 en 298.
5) Thijm trok (met Bilderdijk, meenen we) immer te velde tegen de uitdrukking: ‘open brief’, volgens hem = *lettre patente* (patent). Hoor hem bijv. in zijn D. War. D. V (1860) bl. 614: OPEN BRIEVEN - De Heeren studenten in de rechten te Leiden verleenen weêr een ‘Open Brief’ (*lettre patente*), en wel aan den Hr. Mr. J. Heemskerk Az., ter zake zijner beschuldiging dat die Heeren niet studeeren, en de rechtswetenschap o.a. te Leiden achteruitgaat. Dit diploom is onderteekend door de Heeren A.E.J. Modderman, P.C.A.M. van Weel, de andere mijnheer van Weel, T. van Hettinga Tromp, en J. van Heukelom. Indien de Heeren een ‘openbaren brief’ bedoeld hadden, zouden ze gewis te zeer doordrongen zijn geweest van de eischen der *Justitia distributiva* ook

in de Vaderlandsche Grammatika - eene propaedeutische wetenschap, die ze gewis met *feu divin* beoefend hebben - om van *lettre patente* of ‘open brief’ te spreken.
M.

6) Een letterkundig Genootschap te Roermond.
7) Die wrevel bleef hem nog lang bij. Men oordeele:
ONZE JAPANSCHE VRIENDEN. - Wij hebben, in der tijd, de ovatiën, hier in Nederland aan de Japansche afgodendienaars gebracht, zeer belachlijk gevonden (Christelijke ‘bazilieken’ hebben o.a. hun ter eere de vaderlandsche driekleur uitgestoken!): maar nu moeten we bekennen zijn wij op dat punt geheel bekeerd: want ware aan het japansch gezantschap een minder goede ontvangst bereid geweest, dan had Z.M. stoomkorvet *Medusa.* op 11 Juli 11. (1863), bij het passeeren van de straat van Simonoseki (de Westelijke ingang van de Japansche Binnenzee) het kwaadaardig batterijvuur gedurende 1½ uur wellicht niet te doorstaan gehad, waarmeê dat ontuig gewoon schijnt zijn *vrienden* te bejegenen, en het dozein hollanders, die er moorddadig bij gewond of gedood werden, hadden de eer gemist, dat er op die wijze notitie van hen werd genomen.
M.
(D. War. D. VI bl. 599)
8) Het ontworpen museum Willem I.
9) Ons eerste toekomstig woonverblijf te Amsterdam ‘Leyerhoven’ achter het toenmalige Leidsche Bosch, aan den ingang van de tegenwoordige Vondelstraat.
10) Jozef Cuypers.
11) De. H. Mathilde.
12) Rosa Cuypers, toen ruim 12 jaar.
13) D. War. D.I. (1855) bl. 263.
14) Zij was den 1e Augustus '64 overleden.
15) Toespeling op de verzegelde oorkonde, die bij de eerste-steenlegging eener nieuwe kerk in de fundamenten geborgen wordt.
16) Bij het overlijden van den Heer L. Royer, oom en pleegvader van Jozefs echtgenoote. Verg. Volks-Alman. v. Ned. Kath. Jg. 1880, bl. 122 vv.

Hendrik Pieters
Feestzang aan Joost van den Vondel

Alto-Solo

Groote Vondel, Neêrlands zanger,
Gij ziet welgevallig neder
Op het pogen uwer zonen!
Dichter Vondel, Neêrlands zanger!
Neêrlands grootste!
Zeeg'nend strekt gij uwe hand uit
Over de Dietsche landen!
Grooter dan uw tijdgenooten
Staren volgende geslachten
Vol eerbied en liefde op uw standbeeld!
U zij de eerekroon des Braven!
U zij 't eikenloof des Dichters!
U de zegepalm!
Vorst, onsterflijk door uw snaren!
Groote Vondel!
Door alle tijden straalt uw licht!
Wijl gij, in den Hemel vereeuwigd,
In eeuw'ge zangen
Met hooger geesten
In des Allerhoogsten glorie,
Uwe stemme leent,
Eeuwig tot volmaakte akkoorden!
Hosanna, alleluja!

Koor

Groote Vondel, Neêrlands zanger,
Gij ziet neder op ons pogen!

Neêrlands, - Neêrlands grootste!
Zeeg'nend strekt gij uwe hand uit!

Grooter dan uw tijdgenooten,
Staren volgende geslachten
Vol liefde op uw standbeeld!

Dichter Vondel, groote zanger!
Van den onvermoeiden strijder
Joost, onsterflijk door uw snaren!
Te allen tijde straalt uw licht.

In eeuw' ge zangen
Hooger geesten,
Voor des Allerhoogsten troon,
Uwe stemme
Tot volmaakte akkoorden!
Hosanna, alleluja!

Deze feestzang, gedicht door H.J.H. Pieters op muziek van Capocci, opgedragen aan mejuffrouw Antoinette Alberdingk Thijm (inmiddels mevrouw Cuypers-Alberdingk

Thijm), werd ten uitvoer gebracht tijdens het Vondelfeest in de werkplaats van de firma Cuypers & Stoltzenberg te Roermond op 5 januari 1862. Hij vormde programmaonderdeel 6 en sloot het eerste gedeelte voor de pauze af.

De altsolo werd uitgevoerd door mevrouw Antoinette (Nenny) Cuypers-Alberdingk Thijm. De journalist van de krant *La Courrier de la Meuse-Journal du Limbourg* schreef over haar zang: ‘Cette dame est comme chanteuse et comme musicienne si avantageusement connue dans le monde musical, que je me crois dispensé de faire l'éloge de son beau talent. Je dirai tout simplement qu'elle s'est souvenue du proverbe *Noblesse oblige,* et qu'elle nous a prouvé que la musique classique interprétée par elle plaît à tout le monde.’ De lithografie van het Vondelfeest, gepubliceerd in het Parijse weekblad *L'Illustration,* nr. 991, van 22 februari 1862, toont onder andere de zingende mevrouw Cuypers-Alberdingk Thijm. Na de pauze bracht zij nog het lied *Sehnsucht* van Richard Holl ten gehore.

De koorpartij van Pieters' lied werd uitgevoerd door de zangvereniging ‘Liederkranz’ onder directie van Henri Sagers, die voorts nog een door hem zelf gecomponeerde fantasie voor piano en klarinet ten gehore bracht. Over het koor schreef de eerder geciteerde krant: ‘Les choristes, sous leur habile directeur M. Sagers, ont chanté avec beaucoup d'ensemble et une grande précision.’ En over de solo van Sagers schreef zij: ‘M. Henri Sagers, on doit s'en souvenir, est lui aussi un premier prix du conservatoire de Bruxelles, un des élèves les plus distingués qui sont sortis de cette excellente école, et certes un des rares disciples du célèbre clarinettiste Blaes, qui aient su s'approprier la manière du maître. M. Sagers est passé maître dans l'art de faire chanter son instrument. Il a joué dimanche quelques airs de Bellini, et les a interprétés d'une manière qui ferait pâlir plus d'une cantratrice du grand theâtre. Il a été bien secondé par M. Engelberts qui déjà dans une autre occasion nous avait révélé un remarquable talent.’

Werd de hoofdmoot van het eerste gedeelte van het programma gevormd door de rede van Brouwers, in het tweede gedeelte kreeg het lange gedicht *Aan Vondel* van Pieters de centrale plaats. Deze beide teksten zijn uitgegeven in het fraaie album *Neêrlands eerste Vondelsfeest voor het op te richten standbeeld, gevierd te Roermond, op 5 Februari 1862,* Amsterdam 1867 (de in de titel genoemde datum is onjuist; het feest vond plaats op 5 januari!). In dat album is het hier uitgegeven lied van Pieters echter niet te vinden. Dat is ons overgeleverd dankzij het gedrukte programma van het feest: *Programma van het Vondelsfeest, te geven op den 5 Januarij 1862, in de Ateliers van Bouw- en Beeldhouwkunde buiten de Kapellerpoort, te Roermond, onder medewerking van Mevrouw Cuypers Alberdingk-Thijm, van de Heeren Henri Sagers, (Clarinettist), Edouard van Doren, Premier prix de piano du Conservatoire de Liège, en Engelbertz, (Pianist), van de Koninklijke Harmonie, van de Zangvereeniging Liederkranz, van de Muzijkvereeniging Amicitia en van de Staf-Muzijk van het 5de Regement Dragonders, met letterkundige bijdragen van de WelEerw. Heer J.W. Brouwers, Professor aan het Bisschoppelijk Collegie en van den Heer H.J.H. Pieters.*

Het lied is ook uitgegeven door J.M. Janssen, ‘Roermond, eene kunstminnende stad’, *Limburg's Jaarboek* 2 (1895) 189-193, met name 192-193. Zie voorts de inleiding.

Hendrik Pieters
Nachtelijke mijmering

'k Hoor den laatsten toon weêrgalmen
En versmelten in het niet,
Van het klokje, dat, als 't nacht wordt,
Ons ter rust te gaan gebiedt.

Velen rusten reeds in Roermond,
Hebben 't klokje niet gewacht;
Andren spoeden zich nu huiswaarts;
't Is een uur vóór middernacht.

Doch, o klokje! hoevele armen
Waken, waken in ellend,
Wen ge uw klanken, rustvermanend,
Hun in 't bange harte zendt.

Dring hun, ach! met zachter benglen
Rust en balsem in 't gemoed;
Wieg hen zachtkens aan in sluimring,
Bengel lieflijk, tooverzoet;

En klink smeekend, vorm een klaaglied
Voor des rijkaards trotsche woon;
Zoek hem op, in 't dons verscholen,
Welgekoesterd; kneed een toon

Die hem 't wee zijns broeders afmaalt,
Dat zijn ziel, zoolang versteend,
Toch een liefdevonkjen opneem',
Aan de oneindge vlam ontleend.

Ongeschapen eeuwge liefde,
Oorsprong van ons aardsch bestaan,
Eéns vergadert ge al die vonken,
En al 't andre - 't zal vergaan! -

'k Moet hier lang reeds mijmrend zitten,
Want, bij flaauw en flaauwer licht,
Hult, als ware 't een donkre sluijer,
Mijne naaste omgeving digt.

Zie! mijn lamp zal haast bezwijken;
Somber wordt haar matte schijn;
'k Ben alleen - 't heeft wel iets eigens
Zoo des nachts alleen te zijn:

't Is als fluistren u dan stemmen,
Welligt geesten, véél in 't oor,
Wat niet in de zielen indringt
Bij der zonne warmen gloor;

't Ruischt dan om u, geheimzinnig,
Net, als waren vrienden daar,

Die ge lang en goed gekend hebt,
Doch nu ver zijn, menig jaar;

Enkle zijn alreeds gestorven,
Zweven voelt ge ze om u heen;
Wildet wel hun schimmen vragen,
Wat zij toeven, hier beneên?

Of 't hun hooger dan niet wel is,
Nu geen stof hen meer omkleeft;
En hoe schoon 't in vaderswoon is,
Waar hen eeuwge liefde omgeeft?

Weemoed sluipt u 't harte binnen;
Vreemde ontroering grijpt u aan,
En het oog der ziel poogt vruchtloos
't Ongekende te verstaan.

Achter: 't ongepeild verleden;
Voor: de toekomst, onbeperkt,
Ondoordringbaar; en het heden
Kort, onzeker, ongemerkt

Zich verliezend, in den afgrond,
Die reeds eeuw aan eeuw verslond, -
Staat de mensch, den tijd eens oogwenks,
Weiflend op dit wereldrond.

Hoor! de nachtpost rijdt de markt op;
Plegtig draagt de wind den schal
Van den posthoorn ver en verder -
Ver - langs vlakte, berg en dal.

H.J.H. Pieters droeg aan de *Keuze uit dichtstukken van het Letterkundig Genootschap 'De Lelie' te Roermond,* Roermond 1858, het grootste aantal gedichten bij: 21. De bovenstaande impressie van een doorwaakte nacht, waarvan de stilte slechts doorbroken werd door het klokje van het stadhuis en door de posthoorn van de nachtpost op de Markt, is te vinden op p. 30-33.

Hendrik Pieters
Eene mislukte voorlezing

Mijn vrienden! het is geen gemakkelijke taak
Te dichten of verzen te maken;
Want, weet ge aan het rijmwoord, o lastige zaak!
Ook taamlijk knaphandig te raken:
Dan is de gedachte toch altijd de pit
Waar 't sierlijk bekleedsel als bijzaak om zit.

't Is heden, in onzen vertrouwlijken kring,
O jammer! mijn beurt om te lezen;
'k Blijf stomp hoe ik peins en mijn hersens ook wring,
En 'k vind ook geen lor van voor dezen.
Ik bid en ik gil aan de Musen om stof,
'k Voel suizing en duisling - mijn geest blijft nog dof.

Hoe dank ik de goden, dat ik van dit werk,
Van poëterij, niet moet eten; -
O Hemel! de soep werd dan zeker niet sterk,
De boter op 't brood wel vergeten;
En vraag eens der Musen om boter en soep...
De maag wordt niet beter, na 't ijdel geroep.

't Is waar, tot de schande van 't menschlijk geslacht,
Dat dichters zoo veel moeten derven;
Ja, reeds hebben dichters het zoo ver gebragt,
Al dichtend in kommer te sterven.
O dichtkunst! zoo hoog van den hemel gedaald,
Wat wordt ge toch laag op deze aarde betaald!

Een dichter! - dat is toch een man van fatsoen,
Dient netjes en deftig te leven;
Een stuk op zijn broek en een lap op zijn schoen,
Dat is toch een beetje daarneven;
De kraag op zijn rok mag niet smerig of vet,
Ook past hem een glimmende hoed en geen pet.

Een dichter bezingt toch wat schoon is en goed;
En 't schoone geslacht, waar wij weten
Dat keurig toilet zooveel indruk op doet,
Werd nooit in zijn zangen vergeten;
Doch, 't schoone geslacht, dat hij nimmer vergeet,
Ai! - 't acht niet zijn zang en het minacht zijn kleed.

Een dichter bezingt ook, 't mag immers wel zijn,
't Geliefkoosde sap van de druiven:
Eilieve! - nu roem eens en prijs maar den wijn,
Met zelden een glas in je kluiven;
En toch, doet één lekkere flesch je méér goed,
Dan véél slappe koffij of thee het je doet.

Een dichter zweeft gaarne in een hoogere sfeer,
De lucht wordt daar fijn en meer zuiver;
Daarom mint hij echte manilla's zoo zéér -
Maar rookt er van tien om een stuiver.
En toch zijn de geuren zoo zoet van zijn lied,
Dat vaak uwe ziel ze met wellust geniet.

Wee, wee u o drukker! van menige vrucht,
Bij Musen in slaaplooze nachten
Door dichters geteeld, onder menige zucht,
Soms rijke en zéér diepe gedachten.
Ach, vrienden! de drukker, hij schat het gedicht
Bij 't vel, bij den regel, of ook bij 't gewigt.

Doch waar zal het heen? - 'k zit hier neer met het doel
Tot schoone gedachten te raken;
Een dichtstuk vol geest en vol kracht en gevoel,
Kon 't zijn, voor 't Genootschap te maken.
Neen! 't gaat niet, mijn geest is verward en berooid,
'k Heb wel eenig rijm doch geen dichtstuk voltooid.

Dit vers over het dichterleed, dat blijkbaar van alle tijden is, geeft ons tevens een kleine impressie van de gang van zaken tijdens de maandelijkse bijeenkomsten van het letterkundig genootschap ‘De Lelie’. Het is overgenomen uit de *Keuze uit dichtstukken van het Letterkundig Genootschap ‘De Lelie’ te Roermond,* Roermond 1858, 42-44.

Hendrik Pieters
De overjas

‘Hoor Karel! - ik bemin u zéér,
En, wordt *gij* niet mijn man,
Een ander neem ik nimmermeer;
Wees daar maar zeker van.

Geen ander rust ooit aan *dit* hart,
Waar trouwe min in woont;
En 'k sterf, van bittre zielesmart,
Wordt niet *die* min bekroond.’

Zoo zegt ze, en, als haarzelve ontrukt,
En hijgend daar zij staat,
Houdt fel haar linker 't hart gedrukt,
Dat sterk en sterker slaat;

Zoo zegt ze, en, met haar regterhand,
Delgt zij een zilvren traan,
Die haar, door 't diep gevoel vermand,
In 't gitzwart oog kwam staan.

Haar blik ontmoet des jonglings oog,
Dat fier, met reine lust,
Als blikte een Seraph van omhoog,
Op 't edel meisje rust.

Bedeesd zijgt eerst haar blik ten grond,
Dan 't hoofd haar op de borst;
Het woord besterft op Karels mond,
Voor dat hij 't uiten dorst.

Tot driewerf breekt hij 't zwijgen niet,
Te plegtig en te schoon;
Tot hem aan 't vol gemoed ontschiet,
In diepgevoelden toon:

‘En ik, mijn Klara!’ roept hij uit,
‘Blijft gij me slechts getrouw:
Ik noem voor God u mijne bruid,
En ééns mijn echte vrouw! -

De band, die 't teeder harte bindt
Aan 't edel, rein gemoed,
Die is 't, die alles overwint
En wondre dingen doet.

Geen wilkeur van der oudren zij
Vermag op ware min;
Ik ben voor u, gij zijt voor mij,
Ook zonder hunnen zin.

Dus, daar uw vader toch niet wil,
Beramen wij een plan:

Hoe ik u, ongemerkt en stil,
En zien en schrijven kan. -’

En onder 't denken kust hij zacht
Heur lieflijk krullend haar,
En streelt die rijke lokkenpracht,
Als zat zijn denkkracht dáár.

Ook Klara peinst, als weldra blijkt,
Want eindlijk beurt zij 't hoofd,
Wijl Karel wreevlig 't voorhoofd strijkt,
Dat nog geen plan belooft.

Glimlagchend, ziet zij hem dan aan,
Verheugt zich om zijn spijt,
En zegt dan: ‘'k weet wat dient gedaan,
'k Wed dat ge er eens meê zijt:

Gij gaat voortaan des avonds steeds
Ter ‘groote Societeit’ -
Mijn vader is dan daar alreeds,
Of is tot gaan bereid.

Mijn vader heeft een overjas
Onlangs bij P.. gekocht;
Een opslag is, 't komt ons te pas,
Aan ieder mouw gewrocht.

Dit opslag-paar bedoel ik nu
Tot wederzijdsch gerief;
In zulk een opslag zend ik u,
Gij mij, den grootsten brief.

Wacht, strakjes reeds - de proef is ligt -
Stuur 'k u een oude krant,
Of twéé, begrijpt ge, voor 't gewigt
Aan de een en de andre hand.

Dan wordt ook vaders arm meteen
Gewend, aan vreemde vracht,
En, door zijn hulprijke arm alleen,
't Verkeer tot stand gebragt.

Zoo vormen we ons een postkantoor,
Of noem 't een telegraaf,
Want onze brieven gaan daardoor
Gansch ongemerkt en gaaf.

Ligt immers, merkt gij u de plek,
Waar vaders kostbaar stuk
Beveiligd wordt, voor stof en drek,
Aan kapstok of aan kruk.

Zoo wordt u ook altijd het uur
Naauwkeuriglijk gemeld,
Waarop ge, steeds met meerder vuur,
Uw Klara nader snelt.

En lezers! - Klara heeft die list,
Hoezeer wel wat gewaagd,
Die nimmer 't doel nog heeft gemist,
Zich later nooit beklaagd.

Ziet! - na zes maanden drok geschrijf,
Aan vaders jas vertrouwd,
Waardoor elkander 't minst bedrijf,
Of onraad, werd ontvouwd:

Zoodat altijd door vaders jas
Ook 't minste werd verklikt,
Wat vader dacht dat noodig was,
Of wijsslijk had beschikt:

Werd eindlijk vaders tegenstand

Door liefde en list verkracht,
En Karel heeft zijn dierbaarst pand,
Zijn Klara, t' huis gebragt.

Ja! - toen het teederminnend paar
Voor altijd was vereend,
Zoo op 't stadhuis als voor 't Altaar,
En t' huis van vreugde weent -

En vader zelf ook tranen plengt
Met dochter en met zoon:
Snelt Karel weg... keert weêr... en brengt
Den Overjas ten toon! -

Verhaalt dan vader 't heel geval,
En bidt om 't dierbaar stuk;
Want door dien jas verwierf hij 't al,
Zijn Klara, zijn geluk.

Wel ziet papa zijn dochter stroef,
En dan eens Karel aan,
Blikt op zijn jas en schijnt wel droef
Elke opslag gâ te slaan:

Doch breekt een zachter, zoete trek
Dan door 't ontwolkt gelaat,
En zegt hij: ‘Zorgt! dat stof noch drek
Dan ooit dit pronkstuk schaad’;

En brengt mij dra een lieve spruit,
Net Karels evenbeeld,
En dan, als Klara net zoo'n guit,
Als echte huwlijksteelt -

En brengt ze mij op mijnen schoot,
In d'eigen overjas,
Die eens uw beider trouw omsloot,
Toen ik daartegen was -

En hebt mij lief, met de eigen trouw
Als gij elkander mint;
En Karel! wees, als uwe vrouw,
Ook gij mijn dierbaar kind. -'

De band, die 't teeder harte bindt
Aan 't edel, rein gemoed,
Die is 't, die alles overwint
En wondre dingen doet.

Dus meisje! wees als Klara was;
Heb jongling! Karels min:
Dan valt, als hun eens 'de Overjas'
U 't heerlijkst middel in.

Uit *Keuze uit dichtstukken van het Letterkundig Genootschap 'De Lelie' te Roermond,* Roermond 1858, 92-99. In strofe 15 figureert de 'Groote Sociëteit', de oudste Roermondse sociëteit, die gehuisvest was aan de Markt, hoek Swalmerstraat.

Alphonse Schieffer
Zoo heeft ieder zijn kruis!

Te Herkenbosch, een dorp den lezer wel bekend,
Werd door een Passionnist op een der Hoogtijdsdagen
Gepreekt - dat elkeen 't kruis, dat God hem overzendt
Tot zijne zaligheid, geduldiglijk moet dragen. -
Een boer die gansch aandachtiglijk, met open mond
En starren blik, naar deze preek te luistren stond,
En nog al niet de domste scheen,
Barst eensklaps uit in luid geween,
Als elkeen nu, hem de oorzaak zijner smart komt vragen:
'Helaas!' zucht hij, 'voortaan moet ik mijn vrouw dan dragen!'

Tussen de dertien gedichten die Alphonse Schieffer bijdroeg aan de *Keuze uit dichtstukken van het Letterkundig Genootschap 'De Lelie' te Roermond,* Roermond 1858, vormt dit gedicht (op p. 41) een vrolijke uitschieter.

Het bestuur van de Sint-Vincentiusvereniging te Roermond in 1870. Secretaris (vierde zittende van links) is Alphonse Schieffer, in zijn jeugd actief als dichter bij 'De Lelie'. Voorzitter (derde zittende van links) is Mr. Eduard de Ras, griffier bij de arrondissementsrechtbank van Roermond en vader van de dichter Jozef de Ras.

Alphonse Schieffer
Eene drinkpartij

Het is 't gebruik in Roermonds stad,
Om in de kermisdagen
Tot de eene of andre pret, nog al
Een duit of wat te wagen.

Zoo zaten eenge jonge lui,
Met kermis, bij elkander
Te praten, in de Societeit,
Al over 't een en 't ander.

Doch weldra had men uitgepraat
En wist niet wat beginnen;
Men dacht en herdacht op een grap,
Maar niets kon men verzinnen.

In 't eind zegt iemand uit den kring
Tot twee der jongste snaken:
'Toe jongens! beugelt om een flesch,
De rest zal zich wel maken.'

Gelijk hij zegt, zoo wordt gedaan;
Men speelt om Laubenheimer
Voor 't eerste maal, en daarna nog
Tweemaal om Rüdesheimer.

Zoo had men nu drie flesschen wijn;
Maar ach, men was met tienen,
Zoodat men naauwlijks iedereen
Drie glaasjes toe kon dienen.

Dit spijt er eenen al te zeer:
'Ik kan mijn dorst niet lesschen,'
Roept hij; 'men speel' niet meer om één,
Maar minstens om twee flesschen;

En dat nu beurtelings steeds twee,
Met beuglen zich vermaken.
Terwijl dan de andre, rond de baan,
De flesschen ledig maken.'

Dit vond in 't eerst wat tegenspraak,
Maar bij een hartlijk klinken,
Stemt men dra toe in dit accoord,
En wint in lust tot drinken.

Zoo beugelt men een keer of tien;
Zoo ledigt men veel glazen;
Tot dat in 't eind, op zijne beurt,
Elkeen begint te razen.

Hier schreeuwt er een: 'Hola garçon,
Een kruikje zelterwater!

Ik mag die Rijnwijn nu niet meer,
Maar wel Champagne, later.’

Daar gooit er een, met eenen bal,
Een glas of drie aan stukken;
Terwijl een ander, nu met wijn,
Al zingend, aan komt rukken.

Een derde weer, verlustigt zich
Met springen over stoelen,
Terwijl er eenge thans de keel,
Met zelterwater, spoelen.

Nog andre nemen hun vermaak
In flesschen stuk te gooijen,
En daarna, over heel de baan,
De stukjes glas te strooijen.

Het gedicht 'Eene drinkpartij' van Alphonse Schieffer is gesitueerd op een beugelbaan. Hier een impressie van de bengelbaan bij Barten in de Weerd rond 1912.

Zelfs eenge, met een heesche stem,
Beginnen aan te heffen,
Een drinklied, dat een ieders oor
Op 't zoetste komt te treffen.

De glazen worden weêr gevuld,
Men vangt weêr aan, te klinken;
Men brengt gedurig wijn op wijn,
En gaat steeds voort met drinken.

En drinkt zoolang, tot dat men een
- Door 't geestig nat der druiven
Geheel bedwelmd - van zijnen stoel,
In 't eind, ten grond ziet schuiven.

Dit baart een algemeen gelach
En luid in handen klappen;
Doch een, die ook niet best almeer
Kon deelen in de grappen,

Vindt door dit lagchen zich gebelgd,
En schreeuwt tot zijnen makker
Die naast hem zit: 'Hou op zeg 'k u
Te spotten met dien stakker;

Zoo niet, dan zal mijn forsche vuist
Uw lagchen weldra sussen,
En zal ik, vlasbaard! u den grond
Eens hartelijk doen kussen.'

Hij, wien dit spotwoord was gerigt,
Kon niet dien hoon verdragen;
En wilde uit louter eergevoel,
Een tweestrijd daadlijk wagen.

En waarlijk, men begint alreeds

De jassen uit te trekken,
Wijl andere, over 't worstelperk,
Tapijten uit gaan strekken.

't Is alles dra gereed; niet een
Die nog een woord durft spreken;
Een ieder wacht van d'aanval slechts,
Het nog te geven teeken.

Doch hij die 't teeken geven zou,
Nog al een vriend van vrede,
Komt eensklaps, met een streng gelaat,
Het strijdperk binnentreden.

En spreekt: ‘Mijn vrienden! vooraleer
Dien tweestrijd te beginnen,
Verzoek ik u, uit aller naam,
U nog eens te bezinnen,

En nog eens eerst uw drooge keel,
Met een glas wijn te spoelen;
Voorzeker, uw nog kokend bloed,
Zal weldra zich verkoelen.’

De lust tot wijn was sterker nog
Dan wel de lust tot kloppen,
En gaarne wilden ze ook hun wrok
Een oogenblik verkroppen.

Zij dronken nu dit glaasje leêg
Maar hielden zich aan 't drinken,
Zoolang, tot de een gansch onbedacht -
Met d'ander aan komt klinken.

En de ander heel tevreên, zoo 't scheen,
Dat hij zijn vuist mogt sparen,
Zijn' vijand gul ook tegenklinkt,
En al zijn wrok laat varen.

Men wisselt nu den vredekus;
Men drukt de handen teeder;
Zelfs veegt men zich een traan uit 't oog,
En drinkt en klinkt nu weder.

En allen drinken nog een teug,
Op 't wel der beide vrinden,
En gaan vervolgens *Cirkelregt*
Elkeen zijn woning vinden.

Uit *Keuze uit dichtstukken van het Letterkundig Genootschap ‘De Lelie’ te Roermond,* Roermond 1858, 59-65.

Met ‘zelterwater’ (strofe 11 en 13) is spuitwater, mineraalwater bedoeld (vgl. het Duitse Selterswasser).

Alphonse Schieffer
Aan een beekje

Beekje, waarom wen 'k u nader,
Voel ik mij zoo zeer verheugd,
En geniet ik, bij uw aanblik,
Steeds de zoetste zielsgeneugt'?

Waarom, kan 'k zoo meenge stonde,
Wandlend op uw groenen zoom,
Mij met waar genot verdiepen,
In een zaalgen levensdroom?

Is het soms uw bloemrijke oever,
Die mijn jeugdige oogen streelt;
Of uw helder, zilvren water,
Waar 't aâmechtig vischje in speelt?

Of is 't, wijl gij eenzaam vlietend,
Verre van 't gewoel der aard,
Mij die zoete rust kunt schenken,
Slechts met de eenzaamheid gepaard?

Beekje! ja, het zijn die bloemen,
't Zijn die vischjes, 't is die rust,
Die ik immer op kom sporen: -
't Strekt mij al tot innge lust.

Doch 't geen mij nog, vóór dat alles
Bij u, beekje! toeven doet -
't Is, wijl ik mijn welbeminde
Op uw zoomen vaak ontmoet.

Uit *Keuze uit dichtstukken van het Letterkundig Genootschap 'De Lelie' te Roermond,* Roermond 1858, 119-120. Een romantisch-pastoraal natuurgedicht, dat door de wending in de laatste strofe tot liefdesgedicht wordt. De natuur speelt in de gedichten van Schieffer een grote rol, blijkens titels als 'De mosroos' (22), 'Het vergeet-mij-niet' (36), 'Rozenhoede' (72) en 'Het viooltje' (113). Daarnaast staan enkele humoristische gedichten, zoals de beide hiervoor opgenomen voorbeelden, en vooral zwaar-romantische verzen, druipend van sentimentaliteit, zoals 'Moedervreugde' (87-88), 'De moedelooze' (100-101), 'Bij het sterfbed van een blindgeboren kind' (107-109) en 'Aan een zuigeling' (138-139). Buiten zijn bijdragen aan de bundel van 'De Lelie' zijn van Alphonse Schieffer geen blijken van letterkundige werkzaamheid bekend. Zoals J.M. Janssen reeds schreef heeft deze bard blijkbaar op jeugdige leeftijd zijn harp aan de wilgen gehangen. Zie J.M. Janssen, 'Letterkundig Genootschap "de Lelie" te Roermond', *Limburg's Jaarboek* 1 (1894) 48-54.

Emile Seipgens
Onrust

Wolken met uw snelle vaart,
'k Heb u dikwijls nagestaard,
En mij zelven dan gevraagd
Waar gij rustloos zoo naar jaagt?...

Stroomen die u haastend spoedt,
'k Stond soms stil bij uwen vloed:
'k Heb dan in mij zelv' gedacht
Waar uw rennen zoo naar tracht!

Bonte vlinder, bloemengâ,
Dikwijls vloog mijn oog u na,
Als ik in mij zelven docht
Wat gij toch zoo rust'loos zocht?

Blaadje, bij uw stoeyend vliên,
Heb ik u ook nagezien,
Daar ik toch zoo gaarne wist,
Wat gij, zoekend blaadje, mist?

Wolk en blad, door wind gestoeid,
Stroomen die zoo haastig vloeit,
Vlinder, die de bloemen kust,
zoekt gij rust?...

Met dit gedicht, gedateerd ‘Roermond, 26 Feb. 56’, debuteerde Emile Seipgens als dichter in Alberdingk Thijms *Volks-almanak voor Nederlandsche Katholieken in het jaar des Heeren 1857,* p. 190. In dezelfde almanak verscheen op p. 191-192 ook zijn religieuze gedicht ‘Miserere’, gedateerd ‘Roermond, 17 Dec. 55’. Het laatste gedicht werd ook opgenomen in *Keuze uit dichtstukken van het Letterkundig Genootschap ‘De Lelie’ te Roermond,* Roermond 1858, 67-68. Het zijn niet de vroegste gedichten van Seipgens. Deze zijn bewaard in een album in het Letterkundig Museum en Documentatiecentrum te 's-Gravenhage, dat 19 gedichten, waarvan 3 in dialect, bevat. De Nederlandstalige gedichten uit dat album stammen, voor zover ze gedateerd zijn, alle uit de jaren 1854 en 1855, te beginnen met het gedicht ‘De Dood van het Meisje’ van 20 oktober 1854. Zie over deze ongepubliceerde gedichten: P.C.H. van der Goor, ‘Emile Seipgens in de Juffrouw Idastraat’, *Veldeke* 47 (1972) nr. 5/6, 11-17. Het debuut wordt hier curiositeitshalve uitgegeven. Ten aanzien van de kwaliteit van Seipgens' Nederlandstalige gedichten kunnen we ons volledig aansluiten bij het oordeel van Paul C.H. van der Goor: ‘Over Seipgens' in het Nederlands geschreven poëzie valt weinig positiefs te zeggen: hij is een handig verzenmaker, hij weet een gedicht, eenmaal in de jambemaat of in de trochaeus begonnen, tot een goed einde

te brengen, maar poëzie met een eigen inhoud of een eigen geluid is bij hem niet te vinden, ook al omdat hij te zeer aanleunt tegen de dichterlijke tradities van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw. Bovendien zijn de meeste van zijn verzen doortrokken van een vaak drakerige sentimentaliteit, vol verzuchtingen en "ach en wee's".' Zie: P.C.H. van der Goor, 'Emile Seipgens als dichter en het Letterkundig Genootschap "De Lelie" (1)', *Veldeke*, jg. 43, nr. 237/238 (augustus 1968), 59-65, met name 64.

Emile Seipgens, gekleed als de Roermondse burgemeester Johan van Hillen in de historische optocht van juni 1868.

Emile Seipgens
Uit vroeger dagen

*Aan****

Ja, 'k denk van daag zoo gaarne nog
Aan vroeger dagen uit ons leven;
Ik was een knaap van twalef jaar,
Gij waart een blozend kind van zeven.

Geen dag der gansche week ging om
Dat wij niet vrolijk zamen speelden;
Wij liepen, juichten, dansten blij,
En 'k weet nog dat we ons nooit verveelden!..

Des avonds, in den wintertijd,
Leerde ik u 't A B C en 't spellen;
En was het lange leeren om,
Dan ging uw moeder aan 't vertellen.

En eindlijk werd 't Sint-Nikolaas!...
Gij woudt een kleedje, blaauw met strepen;
Ik wist reeds wie Sint-Niklaas was,
Gij hadt het schalks ook half begrepen!

Gelooven kondt gij 't niet, dat hij
Op stoute kindren zich kwam wreken;
Gij wildet hem zoo gaarne eens zien
Hoe hij er uit zag, hem eens spreken!

Uw moeder had me een misgewaad
En eene bisschopsmuts gesneden
Van bordpapier en klatergoud,
Om me als Sint-Nikolaas te kleeden.

'k Droeg op den rug een grooten kraam
Vol speelgoed en vol lekkernijën;
Zoo wilde ik 's avonds bij u gaan
En u op 't onverwachtst verblijën.

Ik kwam - doch gij werdt daadlijk bang,
En gij begont bijna te weenen....
Doch eindlijk werdt ge meerder koen
En snuffeldet eens om mij henen;

Een lachje kwam op uwen mond...
Gij riept met blijde, schalksche zinnen:
- Want gij bemerktet wel wie 't was -
‘Sint-Niklaas, 'k zal u steeds beminnen!’

Vervlogen is reeds lang die tijd.....
Maar uw belofte heb 'k onthouden,
Dat gij mij altijd minnen zoudt! -
Lief meisje, hebt gij woord gehouden?

Dit gedicht, dat ons een impressie geeft van de Sinterklaasviering in een Roermonds gezin in de eerste helft van de vorige eeuw, is een van de dertien gedichten die Emile Seipgens bijdroeg aan de bundel *Keuze uit dichtstukken van het Letterkundig Genootschap ‘De Lelie’ te Roermond,* Roermond 1858, 89-91. We konden niet achterhalen wie de persoon, eertijds ‘een blozend kind van zeven’, is aan wie het gedicht is opgedragen.

Emile Seipgens
Lofzank op Remunj

Me sjprikt van Londen, Brussel, Paries,
Mer mit Remunj kan me ze neet vergelieke.
Remunj det is jao ei klei paradies,
En vinjd op ärde neet meer ziens gelieke;
Want Remunj weurdt toch zoo groot, zoo riek, zoo net,
Wie me jao kan lèzen in oos nuij gazet.
Sjoon fabrieke langs de nuje Boulevard,
Winkels, magaziene vol van good en waar.
Och, Remunj, doe sjoon sjtad
Wie höb ich altied dich zoo leef gehad.

Es geer veur eur pleizeer ins wanjle gaot,
Verget dan neet de boulevards of walle,
Want dan reskeert geer minstens neet, op sjtraot
En op heur sjtein te sjtruuklen en te vallen.
Societeite vinj ich saoves mit de macht
Wo me zich zoo vreis'lik amuseert en lacht;
En nao aafluip van soirees van d'harmonie
Dans ich döks, aoh! zoo plezeerig tot half drie.
Och, Remunj, plezeerge sjtad enz.

Dao likt ein heel nuuj brök euver de Maas;
Hie zeen trottoirs, nuuj sjtraote en kanale;
Nuuj, de kapotte kätel aan de gaas
En 't kopgeljd nuuj, dat veer bald gaon betale,
Nuuj is veemert, telegraaf en postkantoor,
Commissaris nuuj, en sjötterie majoor,
Nuuj besjloete van gedeputeerde sjtaot
Nuuj, de börgemeister en den heele raod;
Och, Remunj, doe nuuj sjtad enz.

En van verdeildheid in de sjtad Remunj
Daovan hät me jao nooit hie heure sjpräke;
Hie vinjd me nieks es politieke vrunj
En nieks kan hie die einigheid verbräke;
Heel fatsoendelijk veur börger en veur boer
Klinkt hie de gazette-taal langs Maas en Roer.
En is men ein van de deftigste oetsjtriekers
Zeet, dan sjrieft me frans en ongerteikend... X!
Och, Remunj, doe nuuj sjtad enz.

Remunsje raodsluuj weite van bescheid
Om alles good te plooie en te sjikke:
Zie wäre veur de zitting veurbereid
En hoove dan mer jao of näe te knikke.
Minstens ens in 't jaor, es me moot sjtumme gaon
Krieg ich ei vesietje van meneer Kaplaon.
En mit sjtumme nao die heeren hunne zin
Red ich et gelouf en trek den hemel in.
Och, Remunj, doe hellege sjtad enz.

Dit gedicht is naar het handschrift van Felix Routs voor het eerst uitgegeven door E.C.M.H. Vrijdag, ‘Onuitgegeven gedichten van Emile Seipgens (1837-1896) in 't Roermonds dialect’, *Veldeke* jg. 25, nr. 141 (juni 1951) 59-60. De spelling van Seipgens is onveranderd gelaten. Het gedicht is vol ironie. Voor een goed begrip van strofe 4 is het van belang te weten dat rond 1875 in de *Maas- en Roerbode* regelmatig felle polemieken verschenen die slechts met X ondertekend waren. Volgens een mededeling van Felix Routs zou het om mgr. Jean Christoph Rijkers, de directeur van het Bisschoppelijk College, gaan. Aan het eind van zijn leven moet deze dan nog een felle polemiek over de Nederlandse Opstand gevoerd hebben met de Leidse historicus prof. P.J. Blok, een polemiek die zelfs de landelijke pers haalde.

Emile Seipgens
Remunj

Wo Maas en Roer te zaam verbonje
Heur gölfkes veure leeger aaf,
Wo meer plezeer ich höb gevonje
Es ooit en anger sjtad mig gaaf,
Wo vrundschap is gans algemein
En insgezind oug eederein
Wo hoog verheven Stoffel sjteit
En waakzaam os steeds gade sjleit
Dao weegde ins mie mooder mig
O! schoon Remunj, wie min ig dig!

Gein schmeigeleers kan me hie vinje,
Remunjse jonges zeen opreg,
Wille door schien neemes verblinje
Zeen altied löstig, mer neet sjleg,
Galant veur dames oug altied;
Mer drieft de spot mit heur neet wied;
Want zie zeen oug veur neemes bang
Verdrage onreg nooit heel lang,
Wèm ziene man op tied neet sjtong
Det is geine Remunjse jong.

Oug oos mètjes en oos vrouwe
Zin excellent, beminlik leef;
Wè ein Remunjse vrouw kan trouwe
Zal zeen, det ich neet euverdreef,
Dèn ingel troe hilt daag en nacht
Deep in heur zeel veur os de wacht;
Getroew in veurspood en verdreet
Blieft ug zoo'n vrouw, vergèt et neet!
Gelökkig hè, dè door den trouw
Zich bindj aan ein Remunjse vrouw.

Bewaar dan God door alle tieje
Oos leef Remunj, det plekske grondjd;
Laot nooit deez sjtad door rampe lieje
Mer veurspood zwève altied ronjd.
Is het dan ins mit mig gedaon,
Mot ig tot as weer euvergaon,
De letste wins is dan aan dich
Mien leefste sjtad zeker gerich:
Bewaar ouch God, nao mienen dood
Mien schoon Remunj veur alle nood.

Dit gedicht werd naar het handschrift van Felix Routs voor het eerst uitgegeven door E.C.M.H. Vrijdag, ‘Onuitgegeven gedichten van Emile Seipgens II’, *Veldeke* jg. 26, nr. 142 (augustus 1951) 12.

Volgens H. Smeets (ibidem) is het een vrije bewerking van het zogeheten *Westfalenlied* van Ritterhaus-Peters, dat begint met de woorden ‘Ich möcht' den Rhein, den stolzen, preisen’. ‘Sjmeicheleers’ (strofe 2, regel 1) zijn vleiers.

Emile Seipgens en Hendrik Pieters
In de waireld is ein kaigelbaan

Es ig mig amuseere wil,
Waat sjteit mig dan te doon?
Et is hie in Remunj zoo sjtil
En kaiglen is zoo schoon.
Ig raap mich dan de meiste paart
Zoo good ig kan bie ein,
En gaon nao Jean, dao hub ich aard
En bun ig nooit allein.

De waireld is waal groot en wied
Veur veulderlei plezeer,
Mer vindj geer dan oug pront altied
Ei lekker veuske beer?
Hie ooze Jean, dai zorgt dao veur,
Dai tapt oet Schillers vaat.
Hie hubt geer altied keus en keur,
Fien beyers, vers en aat.

Al wat geer in de waireld wins
Det hubt geer hie volop.
Ig pruim hie duks es eine prins
Mien keere botram op.
Hie hinkt jao ouch ‘de Waireld’ oet,
Det zuut toch eederein.
En det hie lekker weurd getoet
Det wet al groot en klein.

Gaot oug ins wiet de waireld in
Nao Brussel, Luuk, Paries,
Dao kriegt geer mer duks eine zin,
Mer maakt mig oug neet wies
Det et ug duks gein ganse tes
Mit mieten hait gekost,
En waas geer dan nog van de rest
Mit ins zoo veul verlost.

Es ig de keuning of de krans
Of alle nege vaig,
Dan laif ig oug es flokkre Frans
Mie glaas blieft vol en laig;
Mer kumt eine poedel tusse bei,
Ig drink toch aivezier.
Mer poedels op de dokterslei,
Dan sjmaakt et alt neet meer.

Det kaiglen is ein aardig dink,
Veer doon et in et klein;
Napoleon ein, dai gooide flink
De waireld ongerein,
Dai gooide negen, keuning, krans
In 't groot, zoo alle daag,
Mer eine poedel brook de kans

En brag hem van de sjlaag.

Veer doon waal neet in politiek,
Mer dit kumt veul te pas,
Want zeet ins kaiglen in 't publiek
Duks luuj mit groote last,
Die kaiglen neet op twee of drie,
Nai, alles en de rest.
Owee! en kumt er eine poedel bie,
Dan gaon zie op de fles.

De maidjes kaiglen oug al mit,
En 't is neet heur maneer
Es eine jong in 't hertje zit,
De meiste wille meer.
Die mikke dan op allemaol,
Duks velt er get waat sjteit,
Och, kinjer leef, det is eur kwaol,
Eine poedel brinkt ug laid.

Oug hub ig neet mien beste vrunj
Op ei koeplet gedicht,
Ig hat er hie zoo van Remunj
Nog hongerd in 't gezicht.
Mer alles zait zich neet zoo vrie,
En zag ig waat ig weit,
Dan kwaam der duks eine poedel bie
En det, det waas mig laid.

Dit gedicht werd naar het handschrift van Felix Routs voor het eerst uitgegeven door E.C.M.H. Vrijdag, 'Onuitgegeven gedichten van Emile Seipgens III', *Veldeke* jg. 26, nr. 143 (october 1951) 22. Met 'de Waereld' werd een cafésociëteit bedoeld in de Neerstraat, gelegen waar later de inmiddels afgebrande drogisterij Leenarts gevestigd was. Uit strofe 3, vers 5, valt af te leiden dat daar een uithangbord met een wereldbol hing. Aangezien het gedicht door Emile Seipgens en Hendrik Pieters samen werd geschreven, moet het vóór 1864, het overlijdensjaar van Pieters, ontstaan zijn. 'Ein veuske beer' (strofe 2, vers 4) is een glas bier, 'ein tes mit miete' (strofe 4, vers 5-6) is een hoop geld ('miete' zijn kleine koperen munten), 'laeve es flókkere Frans' is blij, uitgelaten, opgetogen zijn.

Emile Seipgens
De melankolie

Och, waat is 't Remunsje lève!
Wat me alle daag hie vinjd,
Altied ruuzing of gevreijel,
Kale bluf en Franse winjd.
Zeuk ig nao die aaj oprechtheid,
Die ig gewind waas in Remunj,
En ving tweedracht en geveinsheid
Haat en nied en valse vrunj,
Dan weer ig zoo melankoliek.

Wil ig mig gaon amuseere
In 't gezelschap van jong luuj,
Zonger geist zeen al heur farse
En gein ein is fonkel nuuj.
Zit me neet, mit laam te make,
Eine vremde reiziger drin
Dan hèèt me: ‘Wallee’ zoo sprèkwaord
Zonger kop, noch stert, noch zin.
Dan wer ig zoo melankoliek.

Drink ig doks ens tee mit dames,
Des ei schnatere es ein zèg:
En me heurt van nieks vertelle
Dan van kleijer en van mèg.
Entlik zingt ein aan de pjano
Ein romance geaffecteerd
Het heel publiek, det knipt zich uigskes
Mer op 't inj... applaudisseert.
Dan wèr ig zoo melankoliek.

Koup ig binnekort bie Rietjes
Of bie Kaatje mig en voos,
Dan kiek ig vol verwonjering
Op de nuuje werf en loos.
Zeen ig dao neet meer passage
En bedink ig daobie dan:
Waat die grap de stad geit koste,
Veur e sjtuk of drie, veer man.
Dan wèr ig zoo melankoliek.

Ig hub oug van al mie lève,
Veul gehalde van meziek;
Det Remunj get goods kos make
Daovan hèèt me mennig bliek.
Mer et wilt hie mer neet doere
Al waat good is, det weurd raar,
Zoo vernoom ig les d'historie
Van die gooi mer dooi fanfaar.
Dan wèr ig zoo melankoliek.

Zaoterdaags mevrouw, in 't vleishoes,
Mit ein humke vleis content,

Zeen ig daonao gaon sjtaon pinkele
Op de botter om 'ne cent.
Mer ze dreugt satiene kleijer
Es ze Zondaags wanjele geit,
Om heur hèr dao gaon heur kinjer
Es hansworsten aangekleid.
Dan wèr ig zoo melankoliek.

Döks vertrekt ei burgermädje
En verheurt zich in Paries,
Wie zie schrieft geit et heur prechtig,
't Is dao ei klein paradies.
Kömt ze entlik trök es juffer
Met ein vèr op heuren hood,
Met glacees, ei parasölke
En 'ne rok, half zjwart, half rood,
Dan wèr ig zoo melankoliek.

Ig kreeg bie gratie van ‘de Volksvrunjd’
Oug ein Nava-o-é-boon.
Es et waor is, wat ze schrieve
Is gei kaore meer van doon.
'g Zat apaart et in ein heukske,
Al daag keek ig het plentjen aan,
Het kreeg zien zon, het kreeg zie water,
Mer gein boone kwame draan.
En ig wèrde zoo melankoliek.

Nao Maeseyck toe mit de feeste
Ging hie oug de harmonie,
Ig waas zoo blie wie einen ingel,
Want es lid waas ig oug daobie.
Wie veer saovens ginge sjlaope
Wees men os, ocherm, in 't sjtreu,
Wie ig smorges oet dèn houp kroop
Zoot ig van kop tot teen vol vleu.
(Parlando) Gezelschap! Heeren en Dames!
(Gezongen) En ig wèrde zoo melankoliek.

Dit gedicht werd naar het handschrift van Felix Routs voor het eerst uitgegeven door E.C.M.H. Vrijdag, ‘Onuitgegeven gedichten van Emile Seipgens IV’, *Veldeke* jg. 26, nr. 145 (februari 1952) 62-63. Het behoort door de vele toespelingen op actuele gebeurtenissen in Roermond, met name in strofe 4 (de aanleg van de nieuwe werf), strofe 8 (de propaganda van de liberale krant *De Volksvriend* voor een nieuwe boon, die het koren overbodig zou maken) en strofe 9 (een reisje van de Harmonie naar Maaseik), tot de meest gedateerde en daarmee minst toegankelijke dialectgedichten van Seipgens. Desalniettemin bevatten verschillende strofen aardige parodieën op het gedrag van de Roermondenaren. ‘Eine d'r in zitte’ (strofe 2, vers 5-6) is iemand in de maling nemen, ‘laammake’ (ibidem) is plagen, vervelen. Met ‘pinkele’ in strofe 6, vers 3, zal wel ‘pingele’ in de betekenis van afdingen bedoeld zijn: de mevrouw in kwestie, 's zondags in deftige satijnen kleren gehuld, staat 's zaterdags een cent af te dingen op de prijs van de boter. (‘Pinkele’ was een enigszins op honkbal gelijkend jongensspel.)

Emile Seipgens
De liederkrans van Remunj

1.

Dao waas hie vreuger in Remunj
Ei zankgezelschap onger vrunj.
Ze wazen ens mit veer begost,
En eeder deeg waat det er kost,
Mer later worf me heel veul man,
Ei groot gezelschap kwaam dao van.
Ze zonge Hollands, Hoogduts, Frans,
En neumde zich oug ‘Liederkrans’.
De Liederkrans, det trupken onger vrunj,
Det wazen eerst de jonges van Remunj.

2.

Dao waas ter eine President,
Dè trok daoveur geinen halve cent.
De secretaris had het drök;
Dè teikende op eeder sjtök.
De penningmeister had et geldj;
Mer nörges vinge veer vermeldj
Det van 't bie-eingebrachte good
Ei batig saldo euverschoot!
En tog dè Krans, det trupken onger vrunj,
Det wazen eerst de jonges van Remunj.

3.

Me kwaam twee maol per wèèk bie-ein,
En repeteerde ongerein.
't Presentiebeukske loog gereid
Veur es de klok half nege sjleit.
En dè dan nao den aafsloet kwaam
Dè waas vaort veur vief cente draan.
Die boete waas altied get wèèrd,
Want 't wèèrde ongerein vertèrd.
Dè Leederkrans, det trupken, enz.

4.

Men ging dan ins nao Hinsberg hèr,
Dao gaof men ei fameus concert.
Det waas veur os ei schoon verzit,
En half Remunj ging mit os mit.
Veer zonge Combat et Naval,
En daonao waas ter groote bal.
En ooze gooje vrund Harie
Dè zong 't ‘Cochon de Barbarie’.
Dè Leederkrans, det trupken, enz.

5.

De Harmonie noom ins oos daag
Van repetitie in besjlaag.
Toen kwaam ein ruzing van belang,
Mer Leederkrans waas gaar neet bang.
De Secretaris had et drök,
De breve ginge hèr en trök.
Mer es me zig oug al ens keef,
De gooi ‘Verstandhouding’ die bleef.
Dè Leederkrans, det trupken, enz.

6.

Döks zag me: ‘Stappe komt ins hie,
‘Veer ligge allemaol get bie,
‘Veer hadde gèr get klaor gemaakt,
‘Waat det aan Heeren zoo al sjmaakt,
‘Ein kalfsborst mit ein voos of zes
‘En meuglik oug daonao ein fles!’
Zoo wèrde veer oos boete kwiet.
En eeder kwaam dan op den tied.
Dè Leederkrans, det trupken, enz.

7.
En dan bie zoo'n gelègenheid
Waas eederein oug gèèr bereid,
Men bracht zien beste grappe mit
Die ware döks neet zonger pit.
En eeder deej dan gèèr zie best:
De köster sjpeelde ein half mes,
Caricaturen aan de wandj
Bezorgde os ein meisterhanjd.
Dè Leederkrans, det trupken, enz.

8.

En Bindels kwaam veur zestig cent
Coiffeerde mit al zie talent.
Twee jonge heeren es garçons
Die brachten op al de bonbons.
En midden in, mit zien lang piep,
De borstrok, zwart en rood gesjtriept,
En mit pantoefels aan de bein,
Zoog men den dieke kastelein.
Dè Leederkrans, det trupken, enz.

9.

Men keef zig dan mit heel veul mood
Om eine platgezèten hood.
In einen orgel, akelig,
Zoog men drie köp gans lèvetig.
En op et leste zoog me gèr
Zich zelf in ein touverlatèr;
En dan nog lachte men ins schoon
Mit Garibaldi in persoon.
Dè Leederkrans, det trupken, enz.

10.

En toch kwaam oug den ondergank
In 't schoon gezelschap van de zank.
Plezeer, soepees, 't waas toen gedaon,
En eeder kos allein weer gaon.
Mer is hie döks get goods op hanjs
Dan dinkt men aan de Liederkrans.
En heel Remunj, zoo groot en klein,
Die zegge dan nog ongerein:
Dè Leederkrans, det trupken, enz.

11.

'Ne lange kèrel out Masjtreeg,
Zoo'n deur, die is veur heum te leeg,
Dè componeerde ein cantaat
Veur 't feest van ooze Kerkprelaat.
Hè had van Liederkrans geheurd;
Dao kos ze wèren oetgeveurd.
En langer hèt er neet gewacht,

Mer daadlijk in zich zelf gedacht:
Dè Liederkrans, det trupken onger vrunj,
Det zeen toch nog de jonges van Remunj.

12.

Veer zeen vandaag hie weer bie ein
En zoo plezeerig ongerein.
Dao mot get nuuts weer oet ontstaon,
't Waas jaomer van oetrein te gaon.
Zit geer de zaak mit iefer door,
Dan klinkt hie weer veersjtummig koor.
En veer zeen binnen kort weer dao.
Dan reupt de ganse sjtad os nao:
Dao zeen ze weer, de jongens van Remunj,
Dè Liederkrans, det trupken onger vrunj.

Dit gedicht werd naar het handschrift van Felix Routs voor het eerst uitgegeven door E.C.M.H. Vrijdag, ‘Onuitgegeven gedichten van Emile Seipgens VI’, *Veldeke* jg. 27, nr. 148 (augustus 1952) 8-10. Het geeft een aardig beeld van het verenigingsleven binnen de Roermondse zangvereniging ‘De Liederkrans’, die van 1850 tot 1866 bestaan heeft. Het gedicht is blijkbaar kort na de opheffing van de vereniging geschreven. Met de ‘lange kaerel oet Mesjtreech’ in strofe 11 is de componist Wolf bedoeld, die een cantate schreef bij gelegenheid van het 25-jarig bisschopsjubileum van mgr. Paredis, dat gevierd werd op 29 juni 1866.

Emile Seipgens schrijvend.

Emile Seipgens
Et goljd

Zoo gauw es me get zuut waat blinkt,
Dan let me dao op en me dinkt:
‘D'es loeter goljd van echte keur’.
En me kriegt dan vaort respect daoveur.
Me vinjd et manjefiek en schoon.
Jao, al waat blinkt, det spant de kroon.
(Parlando)
Mer jaowaal!!
(Gezongen)
Zoo gouw es men et good bedinkt, {problem}} bis
Et is gei goljd, al waat det blinkt. } bis

Men heurt vaort tot de groote puf,
Schleit me zoo mer get kale bluf.
Me maakt mit nemes geine kal,
Lupt met de stop op euveral.
Me maakt vezietjes met glacees,
Me helt zich stief en schniet de kees.
(Parl)
En es ger et dan op de kaiper gaot beschouwe:
(Gez.)
Geer kint Remunj van aaids en dinkt: {problem}} bis
Et is gei goljd, al waat det blinkt. } bis

Dao spraike zich ei paar op straot,
Wat zeen die mer goot kameraod,
Den eine gift den angre geliek,
Zie gaive händjes in 't publiek,
Waat zeen det toch mer dieke vrunj,
Zoo loupe der gein meer in Remunj.
(Parl)
En zie dinke allebei: Doe kons mich gestaole waire.
(Gez.)
Wie leef me zich op straot bevinjd, {problem}} bis
Et is gei goljd, al waat det blinkt. } bis

Eine jonge miens van twinjtig jaor,
Velt al det einzaam laive zwaor.
Hai is van leefde half verschmacht,
Hai dinkt aan trouwe daag en nacht;
Hai kint zoo gei gelukkig paar,
Es zie mer ins zie wiefke waar.
(Parl)
En kumste dan ei jaor daonao,
(Gez.)
Dan zit er aan de weeg en zinkt: {problem}} bis
'Et is gei goljd al waat det blinkt'. } bis

Wat kumt dao veur ein heerke hair,
Zoo schiek es eine miljonnair.
Zie praoper kraigske zit zoo stief,
Zie jeske spant hem om het lief.
Pomaad in de gekrolde haor.
Ein golje kitting diek en zwaor
(Parl)
En es (geer) ooit de eer hubt, kinnes te make mit dai meneer,
dan presenteert er ug zien vesietekaart en geer laist trop:
'Hypolite Bretvink, Maitre Tailleur'.
(Gez.)
Ei menke, det van hoovaart stinkt, {problem}} bis
Et is gei goljd al waat det blinkt. } bis

Doe kumt ei kienjd in krenolien,
Kiek wie et drejt, waat treujt et fien.
Wie praoper zit dai stevelet,
Waat is det veutje klein en net.
Joog ins ei windje det kledje omhoog,
Det men ins good det beinke zoog.
(Parl)
Dao treujt et euver ei peulke. Noe kiek gouw!
Owee! ei paar haoze euver ein beugelport!
(Gez.)
Wie schoon det reiperukske hinkt, {problem}} bis
Et is gei goljd, al waat det blinkt. } bis

Zoo zuut me in ein harmonie
Duks eine knappe kairel bie.
Hae pitst heel hèl oet zien tromfoes
Zoo mer al's weg oet de voes.
En komme der buskes in 't meziek,
Dan gaon zien vingers al te geliek.
(Parl)
Det mot eine muzikant zeen dai!
Dai kairel hait note gevraiten!
Dai mot absoluut ei nuuj instrument höbbe!
(Gez.)
Wie hèl det instrument oug klinkt, {problem}} bis
Et is gei goljd, al waat det blinkt. } bis

Remunj geit noe es stup veuroet,
Ein brök weurt op de Maas geboewd;
De botterkanjel dai weurd vrie;
Dao kumt eine beestemert of drie,
Ein industrieschool veur jongluuj.
De werf en 't loos weurt fonkelnuuj.
(Parl)
Alla dan,... wie gezag is!
(Gez.)
Wie schoon det allemaol oug klinkt, {problem}} bis
Et is gei goljd al waat det blinkt. } bis

Dit gedicht wordt hier uitgegeven naar het handschrift van Felix Routs, dat bewaard wordt door de samensteller van de bloemlezing. Om onduidelijke redenen werd het niet uitgegeven in de reeks 'Onuitgegeven gedichten van Emile Seipgens' van E.C.M.H. Vrijdag in *Veldeke.* Eerst drie jaar na afsluiting van deze reeks verscheen het in gewijzigde vorm onder de titel 'Het is gei goldj alwaat er blinkt' in *Veldeke* jg. 29, nr. 164 (april 1955) 79-80. We hebben hier de versie alsmede de spelling van het handschrift van Routs aangehouden (enkele aanwijzingen voor de lezing van deze spelling, ook in de andere gedichten van Seipgens: 'jd' is 'dj', 'sch' in beginpositie is 'sj', 's' voor p, t, l, m en n is 'sj', 'z' voor w is 'zj', 'ai' is 'ae', 'ä' is 'e' of 'ae', 'è' is soms 'ae' en soms 'e').

In de versie die in 1955 in *Veldeke* werd gepubliceerd zijn de laatste twee strofen weggelaten en is strofe 4 naar achteren verplaatst. De laatste strofe bevat aanwijzingen voor de datering van het gedicht. Zij beschrijft de verschillende moderniseringen die de stad onderging tijdens het krachtige beleid van burgemeester Louis Beerenbroek, waaronder de aanleg van de Maasbrug, waarover elders in deze bloemlezing een gedicht van Michael Smiets is opgenomen. Deze aanleg vond plaats van 1860 tot 1867. Uit dezelfde periode moet dus ook het gedicht van Seipgens stammen.

Enkele woorden verdienen wellicht toelichting. In strofe 2, is met de 'stop' (sjtop) in vers 4 een herenhoed bedoeld en met 'vezietjes met glacees' deftige bezoekjes, waarbij men de handschoenen aanhoudt. In strofe 6 is in vers 3 met een 's(j)tevelet' een dameslaarsje bedoeld en met 'haoze' in vers 8 worden sokken of kousen bedoeld. 'Bein wie ein beugelpórt' is een Roermondse uitdrukking voor o-benen. Een 'reiperökske' (in vers 7 met 'u' i.p.v. 'ö') is een hoepelrokje. Met de 'tromfoes' in strofe 7, vers 3, zal Seipgens wel een trompet of trombone bedoelen, en met de 'buskes in 't meziek' in vers 5 een opeenvolging van vele korte noten in de partituur.

Emile Seipgens en Hendrik Pieters
Et geljd

Air: De la ronde des souaves:
‘C'est le sousou, c'est le sousou’.

Wet geer waat det de welt regeert,
Nao waat veur aos de miense biete?
Me numt et geljd, payeng of eurt,
Monéte, boesche en oug miete;
Van specie sprikt ug de bankeer;
Den ambagtsman, dai sprikt van paije,
Det is et geljd (6 fois). Det zeen monéte.

Is eine rieke get verkaajd,
Dai leet mer nao den dokter schikke.
Dai kumpt geloupe op staonde voot
En gift em gouw ein pil te schlikke;
Mer geit einen ermen duvel dood,
Den dokter hait et neet gewete.
Det duit et geljd. Det doon monéte.

Hait eine rieke ei proces,
Dai hait et jao nog nooit verlaore.
Den avekaot, dai pleit en schwetst,
En einen eid is gouw geschwaore.
Mer hait dai kairel nieks op zak,
Op 't Munster weurd die prie geschmete.
Det duit et geljd. Det doon monéte.

Is eine rieke zaat van wien,
Dan mot de polies hem nao hoes toe leije.
Dai brinkt hem toes, dai belt veur hem
En mot hem duks oug nog oetkleije.
Mer bun ig zaat van schnaps of beer,
De bak in motte ze mig schmiete.
Det duit et geljd. Det doon monéte.

Den herbergeer hait gooien drank,
Es hai hem zuver wilt verschinke;

Mer zoogs te duks, wie det er knooit,
Doe zous et reursel gaar neet drinke.
Noe zups te oet, betaals en geis:
Waat zal dai kop tig morge roesche.
D'es veur die geljd. D'es veur dien boesche.

Hait men eine zoon van achtteen jaor,
Dai mot op 't stathoes gaon laote.
De rieke köpt eine ramplaçant,
Dai veur zie kinjd weurd dood geschaote.
Mer velt van oos luuj eine drin,
Dai mot mer zelf kartoesche biete.
Det duit et geljd. Det doon die miete.

Meneer baron, zoo vreg es streuj,
Al is zie good bekans gaon strieke,
Treujt op eine boer en zuut hem neet,
Zal geine burger ooit bekieke.
Probeert opens eine parvenu
Zien dochter zanjd in 't oug te schmiete.
D'es veur heur geljd. D'es veur heur miete.

Doe zuus ei maidje schlank en net,
't Durft links en regs zie köpke gooije.
Et is zoo praoper, blank en ronjd,
Doe zoos neet gair get draan verknooije.
Et kums te toch ei jaor dao nao,
Owee! den is et kinjd gebete,
Det is veur geljd, des veur monéte.

Zoo hais te vrouluuj scheif en schail,
Van veur gaar nieks te kommandeere.
E grauw gezicht, eine mageren hals.
En bein!... Ein hoon zol zich geneere.
Zoo vel, det kriegt eine ferme jong,
Woo taige maag dai zich vertoesche?
D'es taige geljd, d'es taige boesche.

Ig bun getrouwd, mer 'g zek et ug:
Duks zeen ig maidjes blieve loupe,
Es'g Abram waas, zoo'n dingske zou
Ig mig nog bie mien Sara koupe.
Die kinjer waire alt, och erm,
En motte zonger get verschliete.
Och waas dao geljd. Och, ware miete.

Den erme miens, de slumste droet,
Dai kan dich kluut en klompe make.
Gift dai get aan op et stadhoes,
Dan dinkt dai: ‘Wat geleerde schnake!’
De klerke hubbe zoo verstanjd,
Wat mot eine raodsheer dan neet wete.
Det duit zie geljd. Det doon monéte.

En geit eine ermen duvel dood,
Dan mot dai oug waire begrave.
De köster löpt mit 't kruuts veurop
En die hem volge, motte drave.
Mer met eine rieke stap veur stap
Gaon zie de wasse kairs vertoesche.
En det veur geljd. En det veur boesche.

Den erme kumt in 't vagevuur,
Zien zeel moot lang dao blieve schmachte.
Dao weurd omtrinjt neet veur gebaijd:
Dai pongel, laot dai mer get wachte.
Mer 't zeelke van den hooge: koor-
Meziek en oetvaart duit et scheete.
Det is veur geljd. D'es veur monéte.

En dai de leedjes maakt op 't geljd,
Remunjse operas dörft dichte,
Dai haolt dao bie ein saort van eer
En zuut oug lachende gezichte.
Det dink weurd oug ternao gespeeld.
Eine zeuten troost, dai heurt er roesche,
D'es meer es geljd. D'es meer es boesche.

Dit gedicht wordt hier voor het eerst uitgegeven naar het handschrift van Felix Routs, in het bezit van de samensteller (zie de inleiding). Waarom de vroegere bezitter van dit handschrift, de heer E.C.M.H. Vrijdag te Haarlem, het gedicht niet heeft uitgegeven in zijn reeks ‘Onuitgegeven gedichten van Emile Seipgens’ in *Veldeke,* is onduidelijk; het behoort beslist tot de aardigste dialectgedichten in het hele handschriftje.

Met ‘kartoesje’ in strofe 6, vers 6, zijn patroonhulzen bedoeld.

Emile Seipgens
Löstig Peerke, de muldersgezèl

Refrein:

Veur mich is ei glaesken alt beer
‘Et beste van al waat besteit -
Zuug, es ich neet drink van plezeer,
Dan drink ich van leid!

Me zaet waal: ‘Is de meulekerr'
Mit Peerken op de baan,
Dae vinjt gein herberg nog zoo klein
Of Peerke likt ins aan.’
Mer zegkt, wie zol ‘et meuglik zin
Van dae veurbi te gaon
Es 't paerdjen aan de herbergsdeur
Van eiges stil bliift staon?

Veur waem ouch zol ich spaarzaam zeen,
Ich höb jao kindjd noch krei,
Zelfs neet 'ne spaarpot, wo ich 't geljd
Kan indoon van de pei.
En wiist mich miine baas de deur
D'rom geit 'et mich neet slecht;
Dao zeukt waal licht 'nen an're baas
Weer nao 'nen ang're knecht!

Mi vader dronk ouch alle daag
Ei stevig pintje beer,
En mooder, die de herberg hildt
Haet dao aan heur plezeer.
Te minste det dunkt mich der-van,
Zoo mit miin dom verstanjd,
Want dronk ins neemes zi glaas beer,
Dan had zi geine klanjt!

De bloom kriigt 's morges heuren douw,
De kwakvaors zwumt in 't naat,
De hommel zingt den heelen daag,
Ich g'luif, ze is altiid zaat.
En altiid, altiid 's aoves laat
's Naomiddaags, 's morges vreug
Zit ich mer ronjdom in 'et mael,
En 't mael - dat is zoo dreug!

Lest had ich ins ei stöksken in
Zoo van ei glaas of teen;
Miin leefste zag: 'Gank, schaer dich weg!
Ich kan dich neer meer zeen!'
Det zoo get eemes durstig maakt,
Det sprikt toch waal van zelf -
Ich ging ouch weer de herberg in
En dronk-t-er dao nog twelf!

Dit vrolijke drinklied verscheen in de bloemlezing van de neven Joh. A. en L. Leopold, *Van de Schelde tot de Weichsel. Neder-duitsche dialecten in dicht en ondicht,*, Groningen 1882, deel I, 406-407; in de tweede druk (Groningen 1906) 324-325. Het werd eveneens opgenomen in: J. van Ginneken, *Handboek der Nederlandsche taal. Deel 1: De sociologische structuur der Nederlandsche taal. Eerste Boek: De locale taalkringen,* Nijmegen 1913, 182. Ook werd het nog eens afgedrukt in *Veldeke*, jg. 20, nr. 113 (juni 1946), 75-76. We hebben het letterlijk overgenomen, met uitzondering van twee aperte drukfouten, die we gecorrigeerd hebben. Een andere, meer beknopte versie, komt voor in een poëziealbum van Seipgens, dat bewaard wordt in het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum te Den Haag. Zij is daaruit gepubliceerd door Paul C.H. van der Goor, 'Emile Seipgens in de Juffrouw Idastraat', *Veldeke* 47 (1972) nr. 5/6, 16. Het gedicht is in het album gedateerd in 1870. We hebben hier niet gekozen voor de versie uit het Haagse autogram, maar voor de uitgebreidere versie uit de bloemlezing van de neven Leopold, en wel omdat aangenomen mag worden dat de toevoegingen in de gedrukte versie door Seipgens zelf zijn aangebracht.

'Pei' in strofe 2 betekent loon, betaling. 'Ei sjtökske in höbbe' in de laatste strofe betekent een stuk in de kraag hebben.

Emile Seipgens
De zaatlap aan ziin naas

(Nao 't alt Fransch van Olivier Basselin)

Schoon Naas! hoe mennige aom höbs-du, mit diin karbonkels
Al neet gekost aan rooie wiin!
In volle kleurenglans steis-du dan ouch en fonkels
Half blauw en rood, mit purp're schiin!

Dîk dink! du tuins mit recht nog schoonder en nog rooier,
Es diine bol door 't wiinglaas blinkt;
Du bös get angers es de naas van eine schooier,
Dae altiid niks es water drinkt!

De schroet allein maag heure lel mit dich verg'liiken!
Hoe men'ge riike haet zoo schoon,
Zoo riik gein naas! Mer ouch om dich zoo oet te striiken
Waas mennig, mennig jaor van doon!

Et glaesken is 't penseel, waat det dich zoo duit pronken,
Du raegenbaog, karbonkelkuit!
En aaie, rooie wiin, mit vollen teug gedronken,
Gift 't kleurke, waat dich glansen duit!

Me zaet - mer is 't waal waor? - de wiin waas kwaod veur de ougen;
Mer wiin geneust mich keer op keer!
En leever höb 'ch, det ei paar vinsters gaat neet dougen
Es det ich 't ganse hoes verleer!

Dit gedicht werd opgenomen in Joh. A. en L. Leopold, *Van de Schelde tot de Weichsel. Neder-duitsche dialecten in dicht en ondicht,* Groningen 1882, deel I, 407-408, in de tweede druk (Groningen 1906) 325-326. Het is vrijwel zonder varianten terug te vinden in een poëziealbum van Seipgens, bewaard in het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum te Den Haag, waaruit het werd uitgegeven door Paul C.H. van der Goor, ‘Emile Seipgens in de Juf-

frouw Idastraat', *Veldeke* 47 (1972) nr. 5/6, 17. Zowel in het handschrift als in de bloemlezing van de neven Leopold is het gedateerd '1 Dec. '72'. Met 'aom' in strofe 1 bedoelt Seipgens een wijnmaat, een 'sjroet' (strofe 3) is een kalkoen, en 'oetsjtrieke' (strofe 3) wordt door Seipgens hier gebruikt in de betekenis van afschilderen.

Het gedicht is gemaakt naar het middeleeuwse gedicht 'A son nez' van de Normandische dichter Olivier Basselin († 1450).

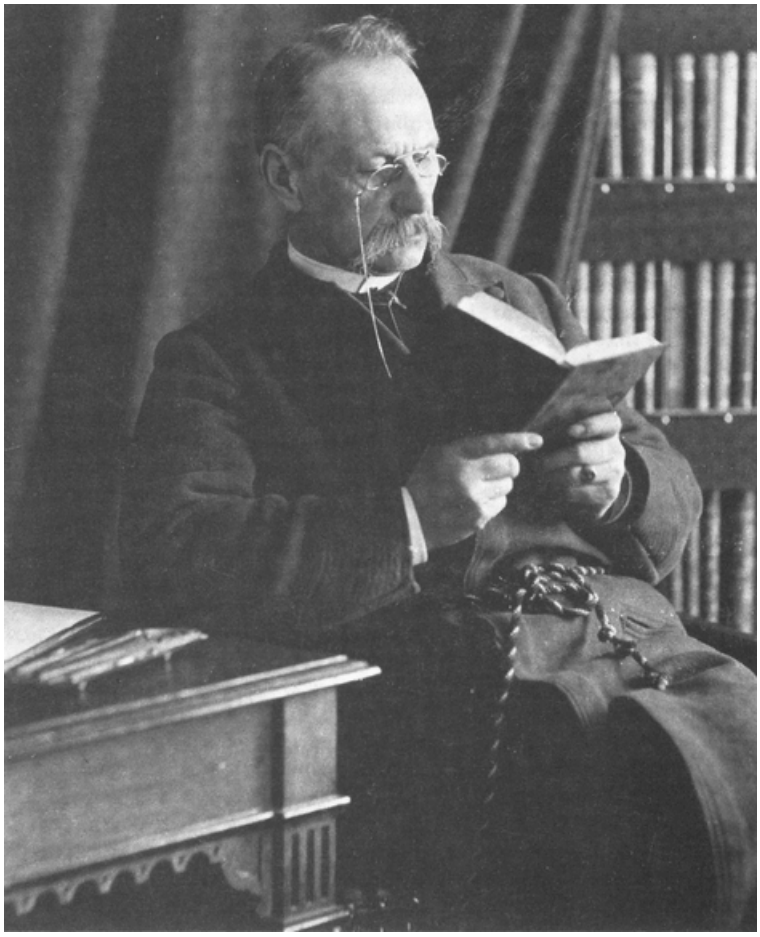

Emile Seipgens lezend.

Emile Seipgens
Ne-waor, Marie, ne-waor?

Zèk, wets-du 't nog - dae Zomerdaag?...
(‘Et is al mennig jaor gelejen,
Mer wie alt de’ 'ch ouch waeren maag,
Det bliift mich bi oet oos verlejen;)
De zon stong branjend in de locht
En piilrecht baoven de aerd te glansen,
Gei winjdje goof ei biitje tocht,
Me kost de hitst op 't veljd zeen dansen...
Den hemel waas zoo blauw, zoo klaor...
Ne-waor, Marie, ne-waor?

Veer gingen lanksaam door de zanjd
'Et veljd in, langs 'et bleuiend kaoren;
Du streelsde 't mit de vlake hanjd,
En speelsde mit de hangende aoren;
Veer zongen neet, veer sproken neet
En zochten daotoe ouch gein raeien -
Veer wollen niks, mit ooze weet,
Veer gingen mer get samen traeien,
Al waas de locht ouch drökkend zwaor, -
Ne-waor, Marie, ne-waor?

De möggen dansden om os haer,
De krekel had zich heis gezongen.
Du sags: ‘'t weurdt morgen weer schoon waer’
En plöksde bloomen, wo ze stongen;
Ich plökde mit in diine schoot,
En al de bloomen, die veer vonjen,
Höbs du doorein, half blauw en rood,
Tot eine bonjte krans gebonjen.
Dae zats du op diin donkel haor -
Ne-waor, Marie, ne-waor?

De zon zonk neêr in volle glans
Wie in ein zee van golje water.
Ich zag: ‘Marie, gaef mich dae krans,
Det ich hem dich bewaar tot later!’
‘Nae!’ wonks du mit 'ne malse lach
En bleefs mich in miin ougen kiiken...
Ich wees neet meer, waat 'ch deei of zag,
Ich veulde 't blood nao baoven wiiken...
Diin oug waas ouch zoo deep, zoo klaor -
Ne-waor, Marie, ne-waor?

Marie, wo is dae schoonen tiid,
Wo is dae bloomenkrans gebleven?
Och, hoe veul zaken zeen veer kwiit,
Die, mit dae wonjerschoonen tiid,
Veur eeuwig zeen e-weggedreven!
Waal schiint de zon, meer zoo'ne glans
Es toen, haet zi veur os verlaoren...
Waal bleuien bloomen in 'et kaoren,
Mer deenen os neet meer tot krans!
En waas de krans allein nog mer verlaoren...
Mer - wo is zelfs diin donkel haor,
Ne-waor, Marie, ne-waor?

Dit gedicht werd gepubliceerd in de bloemlezing van Joh. A. en L. Leopold, *Van de Schelde tot de Weichsel. Neder-duitsche dialecten in dicht en ondicht,* Groningen 1882, deel I, 408-409, in de tweede druk (Groningen 1906) 326-328. Het komt met slechts enkele varianten ook voor in het poëziealbum van Seipgens in het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum te Den Haag, waar het ‘1870’ gedateerd is en waaruit het is uitgegeven door Paul C.H. van der Goor, ‘Emile Seipgens in de Juffrouw Idastraat’, *Veldeke* 47 (1972) nr. 5/6, 14-16. Daar wordt de titel anders gespeld: ‘Nae waor, Marie, nae waor?’ Naar de eerste versie werd het nog eens afgedrukt in *Veldeke* jg. 28, nr. 154 (augustus 1953) 8-9, en naar de tweede versie werd het opgenomen in *Mosalect. Bloemlezing uit de Limburgse dialectliteratuur,* onder redactie van M. de Bruin, E. Coehorst, P. van der Goor, J. Notten en L. Spronck, Heerlen 1976, 265-266. Het gedicht dunkt ons te behoren tot het beste dialectwerk van Emile Seipgens.

Emile Seipgens
Jean

De avond was reeds gevallen, toen ik bij mijn ouden vriend, den hotelier uit ‘Het Hof van Spanje’ in 't kleine stadje van Zuid-Limburg aanklopte.

Ik had in de kerstvacantie te Maastricht een leesbeurt vervuld en den lust niet kunnen weerstaan om het prachtig landschap van het Geuldal nog eens te zien in zijn wintertooi. Bijna elk jaar was ik er in Juli of Augustus, maar de bekoorlijke streek in sneeuw en ijs gehuld stond mij alleen voor den geest als een verre, vage herinnering mijner jeugd.

Bovendien, er was nog iets, dat mij aanlokte. In den winter zou 't niet zoo druk wezen, zouden er zooveel ‘Hollanders’ niet zijn in 't oude, vermaarde hotel en ik zou weer eens rustig kunnen zitten praten met mijn vriend, wat in den zomer, bij de van jaar tot jaar toenemende drukte, steeds zeldzamer werd. Want Servaas Haenen is nog een echte, onvervalschte Limburger. In zijn jeugd heeft hij te Luik in de ‘Pommelette’ en den ‘Grand Monarque’ het ‘hotel geleerd’, later met zijn zuster Marianne, die nog in de keuken presideert en den goeden naam van het huis handhaaft, het ‘Hof’ geërfd en tot een winstgevende zaak gemaakt, en is thans een der meest geziene ingezetenen zijner geboorteplaats. Om te trouwen, zegt hij, heeft hij noch zijn zuster ooit tijd gehad en nu is 't niet meer de moeite waard. Niemand kent beter ‘Land und Leute’ in den geheelen driehoek Sittard-Maastricht-Aken, maar ook niemand draagt zijn Limburgschen geboortegrond een warmer hart toe dan hij.

Hoe menig prachtig vergezicht, plekjes waar bijna nooit iemand kwam, heeft hij mij vroeger getoond, terwijl hij over Limburgsche toestanden en Limburgsche belangen koutend naast mij liep! Hoe menige flesch hebben wij samen geknapt, als wij 's avonds schertsend en pratend neerzaten in het behaaglijk zijkamertje der groote hotelzaal of in 't zomerhuisje van zijn tuin extra muros!

Maar sinds het plaatsje van lieverlede een kleine badplaats is geworden, waar niets meer ontbreekt dan het geneeskrachtige water - sinds dien tijd heeft Servaas Haenen in Juli en Augustus wat anders te doen dan met mij te wandelen en te praten.

Ik had te Maastricht eerst nog een paar vrienden bezocht en toen ‘zum Wanderstabe gegriffen.’

Het was een heerlijke dag. De zon glansde vroolijk aan den hemel en tooverde duizenden diamanten op de sneeuw, die onder mijn voeten knerste en een voet dik op daken, boomen en twijgen lag. Met zilveren klank weerklonk nu en dan de torenklok van een der vele dorpen door de fijne lucht, in de verte blafte soms een hond of dreunde 't eentonig geklop der dorschvlegels, van de korenschelven op het akkerland vlogen bij naderend geluid heele zwermen hongerige vogels

- raven en kraaien - krassend op. Hooger vertraagde ik soms mijnen gang om een blik te werpen op het eigenaardig landschap, dat zich helderwit met zwarte lijnen voor mij uitstrekte en schitterend afstak tegen den grijsgrauwen gezichtseinder; in de bosschen bleef ik nu en dan stilstaan om boomen en struiken te bewonderen, die in hun sneeuwdos prijkten, als hadden de elven een fantastisch kantwerk over hen uitgebreid.

Zoo was de avond gevallen, eer ik het 'Hof van Spanje' bereikte.

- 'Wât noe?'[1)] riep vriend Haenen, met een glimlach op zijn rond gelaat. 'Had ich toch eer aan de oer[2)] van mînen dood as aan uch[3)] gedacht!'

- 'Veer[4)] höbbe zoo lang neet meer samen gekald!'[5)] antwoordde ik, terwijl ik hem de hand toestak en mijn reistaschje van den schouder liet glijden.

- 'En daorom komt geer[6)] drie oere ver door de schnee?! Toch noch altiid 'et huid[7)] vol alderlei fisematente?'[8)] vroeg hij, terwijl hij met den vinger op het voorhoofd tikte.

- 'Zègkt 'et maer: vol gekke idées!' verbeterde ik.

- 'Jaja!' lachte hij. 'Maer geer treft 'et alèvel schlecht, ich mot van aovond nao de Liedertafel', voegde hij er bedenkelijk bij.

- 'Zeet geer nog altijd President?'

- 'Jao - en dao is bisbile[9)]. De pastoor wilt höbbe, det die jonges eedere Zondâg de Hoogmèss zolle zinge - en dao wille de meiste neet aan.'

Ik kende Servaas en behoefde niet te vragen, hoe hij er over dacht.

- 'Dè's ouch al neet erg,' zei ik, 'dè's om negen oere gedaon en veer höbbe tiid tot elf.'

- 'Ouch tot twelf,' fluisterde hij. 'Maer 't is toch good, dat geer gekomme zeet - ich höb al döks[10)] aan uch gedacht - en ich höb 'et veur uch bewaard.'

- 'Zoo?!' riep ik opgetogen. 'Wât dan?'

- 'Jaja,' antwoordde hij sussend en ontwijkend, 'eerst maer ens oetgerust. Geer zolt wâl honger höbbe?'

- 'Zin d'r nog forellen in de Geul?' vroeg ik.

- 'Mariann' zal d'r nog wâl e paar höbbe.'

- 'En ôze Chambertin?'

Toen lachte zijn heele guitige gezicht:

- 'Van der öze[11)]? Ouch..... Ouch nog veur os[12)] bewaard!'

Een half uur later stond mijn souper in 't zijkamertje klaar en toen ik voor dessert een stukje echte Ramadoux[13)] afsneed, nam mijn vriend tegenover mij plaats.

- 'Höbt geer mîn nèèf Jean, de kaplaon van Eppekaoven ouch gekènd?' vroeg hij en noemde diens familienaam.

- 'Maer zeker!' riep ik uit. 'Ich bön mit 'em te Rolduc gewèèst.... Wo is dèè gebleven?'

- 'Hè is dood,' sprakt hij ernstig. 'Missionaris gewaorde, gestorve, - vermaord, wèè wét - in de binnelande van Afrika.'

Ik bleef hem vragend aanzien en terwijl hij een pakje te voorschijn haalde, dat op den eersten blik uit brieven bleek te bestaan en met een koordje was dichtgebonden, voegde hij er bij:

- ‘Zînen dood hèèt gestaon in de “Annalen tot voortplanting van het Geloof.” Den Heer Pastoor hèèt 'er mich attent op gemaakt en 't mich laote lèze.... En hie zin zîn papiere,’ zeide hij, terwijl hij het pakje voor mij neerlegde.

Mijn oog viel op een strook papier, die aan het pakje tot étiquette diende, en gretig las ik: ‘Eerst te openen na mijnen dood.’

- ‘Ze lagen onger in ein kist mit beuker[14)] en papiere, die der mich verzocht had veur hem te bewaren, eer hè wegging. “As ich neet meer trök[15)] kom, is alles veur uch, nèèf,” zag[16)] hè, “maer geer moogt ze eerst aopene na minen dood!” En noe ist-er[17)] dood,’ voegde hij er treurig bij. ‘Ich höb ze gelèze, lèèst geer ze ouch ens - dan zolle veer d'r strak nog ens euver kalle....’

Hij stond op, nam zijn lange duitsche pijp uit den hoek achter de commode en maakte zich gereed om heen te gaan.

- ‘Ich zal 't kort make’, zeide hij nog, ‘as geer get[18)] neudig höbt, hooft[19)] geer maer te belle..... Ich dink gauw weer trök te zin.’

Terwijl ik, niet zonder eenige moeite, het koordje losknoopte, kwam mij mijn oude kostschoolmakker weer duidelijk voor den geest, zooals ik hem vroeger te Rolduc had gekend.

Ja, daar stond hij weer voor mij met zijn fijne gelaatstrekken, iets dwepends in het donker oog, dat toch kon gloeien en tintelen, als zijn dichterlijke ziel - en hoe licht gebeurde dat! - in vuur geraakte, met zijn zacht donkerbruin haar en de sporen van een ontluikend kneveltje als dons op de bovenlip, waarom wij jongeren hem zoo zeer benijdden. Want hij was, wegens langdurige ziekte, die zijn studies een paar jaren had afgebroken, de oudste van ons allen. Maar hoe was hij ook ons allen vooruit! En hoe werd hij door allen hooggeschat en zijn omgang gezocht! Door zijn degelijke kundigheden behoorde hij tot de besten van het Klein-Seminarie en de rijke fantasie, de gaven en talenten, waarmede de natuur hem ruimschoots bedeeld had, schonken hem een zekere superioriteit boven ons allen. In de kerk schitterde hij als ‘enfant de choeur’ door zijn fraaie en geoefende stem, in de Aula blonk hij uit door zijn beschaafd en gevoelvol spel in een of ander toneelstuk - ik zag hem optreden als Melchthal in Schiller's Tell - in de Société de Rédaction was hij onovertroffen door zijn sierlijke verzen en vurige redevoeringen, zoowel in 't Nederlandsch als in 't Fransch. En alsof zijne schoone ziel zich uitte in zijn geheele wezen, lag er in zijn houding en in zijn bewegingen, in zijn stem en zijn zegswijze iets elegants en beschaafds, dat hem onmiddellijk als een meer dan alledaagsch mensch kenschetste.

En thans was hij niet meer! Mogelijk een gewelddadigen dood gestorven!

Niet zonder ontroering ontvouwde ik de papieren - een handschrift en eenige brieven - en las:

Nu mijn besluit, om Missionaris te worden, genomen is, wil ik de weinige dagen, die ik nog in mijn geliefde Eppekoven zal doorbrengen, besteden aan de opteekening der feiten en gebeurtenissen, die tot dat besluit hebben geleid. Ik volg hierin eene ingeving des harten, met de stille hoop, dat deze bladen mogelijk een ander na mij zullen dienen tot waarschuwend voorbeeld op den weg des levens, tot sterking des Geloofs en tot erlanging van het eeuwige Zielenheil.

Ik heb mijne ouders bijna niet gekend en werd in het kleine stadje, waar ik geboren ben, opgevoed door eene tante, wie ik nooit genoeg dankbaar kan zijn voor alle goedheid en liefde, die zij aan mij besteedde. Wij woonden in een vriendelijk wit huisje met groene vensters te midden van een tuin met een ijzeren hek langs de straat. Ons leven was zeer eenvoudig en weinig afwisselend. Ofschoon mijne tante tot de groote wereld van het kleine stadje behoorde, zagen wij toch zeer weinig menschen. Elke morgen naar de kerk, want wij waren zeer vroom, overdag naar school, soms een speelmakker in den tuin gedurende mijne vrije uren, des avonds schoolwerk en avondgebed - zoo ging elke dag voorbij. Om de vijf, zes weken kregen wij bezoek van mijn Heeroom, die toenmaals kapelaan in het naburige Vaestert was en 't vorig jaar als Pastoor van Heek gestorven is. Met hart en ziel hing ik aan dezen goeden man, die mij allerlei kleine geschenken meebracht. Toch was mijne liefde voor hem steeds vervuld met een gevoel van diepen eerbied en heimelijke vrees. Was het om zijn geestelijk kleed? Was het, omdat ik een voorgevoel had van den gewichtigen invloed, dien hij op mijn volgend leven zou uitoefenen?

Op mijn twaalfde jaar werd ik naar Rolduc gezonden. Heeroom en Tante verheelden mij niet, dat het toppunt hunner wenschen zou bereikt worden, als ik roeping gevoelde voor den priesterlijken staat. Me dunkt, ik hoor Heeroom nog zeggen, daags voor mijn vertrek, in de groote tuinkamer, toen ons eenige vrienden en kennissen bezochten:

- ‘Ja, ja, hij moet ook maar pastoor worden, niet waar Jean?’ - ‘Zoo God wil!’ voegde Tante erbij. Ik lachte verlegen, omdat ik niet wist, wat te antwoorden.

De tijd, dien ik te Rolduc heb doorgebracht, behoort tot den aangenaamsten van mijn leven; de liefde en de welwillendheid mijner Professoren en het genot, dat ik in de studie vond, herinner ik mij nog steeds met het grootste genoegen.

Toen ik er bijna twee jaren geweest was, werd ik ziek en moest weer anderhalf jaar in het kleine stadje bij mijn goede tante doorbrengen. Hier, in de stille ziekenkamer, gedurende de dagen mijner herstelling, die het gemoed zoo dankbaar en poëtisch stemmen, nam ik het besluit, den geestelijken staat te omhelzen. Deze ziekte was ook oorzaak, dat ik reeds mijn een en twintigste jaar was ingetreden, eer ik het Klein-Seminarie kon verlaten.

Onder de laatste vacantie, alvorens in het Groot-Seminarie het wereldlijk kleed voor eeuwig met het geestelijk gewaad te verruilen, gebeurde er iets, dat twee lange, bange jaren mijn ziel met troebel en onrust zou vervullen.

Ik had te Rolduc nauwe vriendschap gesloten met Oscar De R., die wel iets jonger dan ik, maar door opvoeding en ontwikkeling alle anderen ver vooruit was. Niet zonder veel innerlijken strijd had hij het besluit genomen, zich niet aan de theologie maar aan de rechtsgeleerdheid te wijden, en wij hadden elkander plechtig beloofd, nog eenige vacantiedagen samen door te brengen, voor hij de Leidsche Academie en ik het Groot-Seminarie zou binnentreden.

Gretig nam ik zijne uitnoodiging naar Maasloo, het prachtig buiten, dat de familie De R. heel in 't noorden van Limburg bewoonde, aan; innig verheugde ik mij op het genoegen, op het voorrecht, die familie te leeren kennen, eene der

eerste van de provincie, die tevens voor door en door katholiek bekend stond en door alle katholieken met eerbied werd genoemd, wier hoofd herhaaldelijk als katholiek afgevaardigde naar 's lands vergaderzaal was gezonden en voor een man van beteekenis gold, die grooten invloed in Den Haag en elders bezat.

De ontvangst was gul en hartelijk en spoedig reeds gevoelde ik mij thuis op Maasloo. Er heerschte iets van die eenvoudige en toch rijke weelde, van die fijnheid en toch gemakkelijkheid in omgang en verkeer, die men slechts in hoogere kringen aantreft. Maar hoe was alles anders dan ik mij had voorgesteld! Ik gevoelde mij als verplaatst in een andere wereld. Zeker, ieder vervulde trouw zijn plichten; men ging des Zondags naar de Hoogmis, elken dag naar de kerk, men sprak een gebed voor en na het eten, men ontving dagelijks geestelijke heeren, men gaf aan armen en behoeftigen, aan kerken en aan geestelijke instellingen, men sprak steeds met eerbied over godsdienst en godsdienstige zaken. ‘Als men katholiek is!’ kon de Heer De R. met emphase zeggen, en dan volgde een tirade, die steeds hierop neerkwam, dat men dan ook alles voor het Geloof moest veil hebben, alles moest doen door en voor de Kerk. Maar hoe wereldsch was hier alles, hoe anders dan in 't stille huisje mijner vrome tante, dan in 't ascetisch Seminarie! Groote gezelschappen, diners, concerten, uitstapjes naar de naburige Geldersche stad wisselden elkander af. Dagelijks hielden equipages voor Maasloo stil, bezocht men vrienden, of woonde men de eene of andere soirée bij. Mijnheer De R., die tegenover kiesgerechtigden en geestelijke heeren in vervoering geraakte over de politiek en de katholieke beginselen, praatte onder zijn intiemen bijna over niets anders dan over jacht, honden en paarden, plezierreisjes naar Brussel, Parijs, Weenen en Kopenhagen. Mevrouw De R. was een schoone, geestige vrouw, die voor niets ter wereld een mis zou verzuimd hebben, maar naast hare aanvallige dochters nog zoo gaarne gedecolleteerd verscheen en op ieder feest of feestje schitterde. De beide zusters van mijn vriend, Jeanne en Virginie, waren uiterst elegante, vroolijke en opgewekte jonge dames, die in een groot Belgisch pensionaat haar opvoeding hadden voltooid, aan de schilderkunst deden, met talent duo's en groote aria's uit Norma, Robert en Trovatore voordroegen en beurtelings, doch altijd op even bekoorlijke wijze, schalks-plaagziek of betooverend-naïef konden zijn. Zelfs Oscar was niet meer dezelfde. Hij droomde van niets anders meer dan van zijn aanstaande studentenleven, van de academiestad, van de rol, die hij eenmaal, het katholiek voetspoor zijns vaders drukkend, in de wereld zou vervullen!

Hoe dat alles op mij werkte, mij verbaasde, mij bedwelmde! Allerlei gedachten kwamen in mij op, verdrongen elkander, zonder dat ik den noodigen tijd had om ze te overwegen en te ordenen. Alzoo - dat was de wereld, dat was het katholiek Geloof in de wereld, buiten het Seminarie, waar men ons natuurlijk volgens de stengste grondbeginselen moest opvoeden, ons moest voorbereiden tot den dienst des Heeren, ons, wier lichamen tempels waren van den Heiligen Geest! En daar lag nu de werkelijkheid voor mij! O, dat ik gehoor hadde gegeven aan den eersten wrevel, die tegen al dat profane in mijn ziel opdoemde! Maar mocht ik in opstand komen tegen datgene, wat ik hoorde en zag, wat door de menigvuldige geestelijken werd goedgekeurd, door heel de katholieke bevol-

king geprezen en bewonderd? Moest ik veeleer den Hemel niet danken, die mij mogelijk, wie weet met welke doeleinden, had uitverkoren om de wereld zoo, in al haar werkelijkheid, van naderbij te leeren kennen?

O God, o God! reken mij de onervarenheid mijner jeugd niet aan!

Het leven op Maasloo vloog om met een vaart, waarin iets duizelingwekkends was. Meer dan eens had ik mijn vertrek bepaald, doch stelde telkens weer uit. Ik was als ingedommeld, als van alle wilskracht beroofd te midden van al dien glans, van al die heerlijkheid, waarvan ik mij niet kon losscheuren. Nooit zal ik die gouden dagen vergeten - en evenmin de zeldzamer uren van stil genot, tochtjes langs de Maas aan den arm van mijn vriend, heerlijke wandelingen door het uitgestrekte park, waar men soms in een lommerrijk laantje Oscar's schoone zuster aan den arm van haar verloofde, weldra haar man, ontmoette, zalige zomeravonden vol opwekkende muziek en vroolijken kout op het terras, dat zich met zijn Grieksche zuilen als een colonnade langs den heelen achtergevel uitstrekte. Die dagen, die weinige dagen zijn eigenlijk mijn heele jeugd geweest. 't Was of mijn hart openging, of ik thans eerst gevoelde, dat ik leefde.

Wat mij ook verwarde, verbaasde, besluiteloos maakte, was de tegenwoordigheid eener vriendin van Jeanne en Virginie, die, evenals ik, eenige dagen op Maasloo doorbracht. Nooit heb ik een edeler wezen gezien. Zij was als iemand, die uit een andere sfeer kwam, die in deze wereld niet paste en toch kalm en rustig, zonder aan iets aanstoot te nemen door deze schitterende wuftheid ging. Met Jeanne en Virginie vormde zij een onbegrijpelijk contrast. Er lag in haar geheele wezen iets van eene Madonna, waarvan ik me maar niet herinneren kon, waar ik ze gezien had. Nu eens moest ik aan de H. Maagd der Onbevlekte Ontvangenis denken, zooals ze op de zilveren medaille stond, die ik van kindsbeen aan op de bloote borst droeg, dan weder aan een schilderij van Murillo of Titiaan.

In hare houding jegens mij lag iets bijzonders, dat mij niet ontgaan kon. Zij was een dag na mij aangekomen en ik zal nooit den blik vergeten, waarmede zij mij voor 't eerst de hand reikte, een blik, waarin als een verrassing lag een vreemdeling te ontmoeten, en die toch zoo helder en onbevangen was. Dienzelfden avond - wij zaten op het terras - bracht Mevrouw De R. toevallig het gesprek op het Seminarie en mijn aanstaande studie. Toen zij hoorde, dat ik priester zou worden, zag ze mij weder met diezelfde verrassing aan, maar 't was, of hare onbevangenheid haar verlaten had. Plotseling sloeg zij de oogen neder en sinds dat oogenblik was er een zekere terughouding tegenover mij, een afstand tusschen ons. 't Was alsof ze zich schaamde, dat ik haar in deze omgeving ontmoette, of zij mij ontvluchtte. Als ik mij in 't gesprek mengde, werd zij stil en schenen hare gedachten elders te zijn.

Ik kon niet nalaten Oscar over Renilde, zoo heette zij, te spreken. Van Mevrouw De R., van Jeanne en Virginie had ik reeds vernomen, hoe godsdienstig Renilde was. Ieder roemde haar edel karakter en sprak met eerbied en bewondering van haar. Zulk een vrouw kon een vrouw voor Oscar worden.

Toen is mij veel klaar en duidelijk geworden. Ook Oscar roemde haar godsdienstigheid, die hij echter mogelijk wat overdreven vond, en meende, dat zij

veeleer eene uitmuntende kloosterlinge dan eene vrouw in de wereld zoude zijn. Overigens, haar vader behoorde wel tot de Belgische aristocratie - hij woonde te Brussel - en Renilde was zijn eenig kind, maar hij had zich in ondernemingen en financiëele speculatiën geworpen, die volgens goed ingelichte personen vroeg of laat zijn ondergang konden veroorzaken, mogelijk reeds veroorzaakt hadden - niemand kon daaromtrent eenige zekerheid geven. Jonkheer De B. leidde een tamelijk geheimzinnig leven.

Er ontstond in mijn hart een diep medelijden met Renilde. Thans begreep ik waarom zij vertoefde in een wereld, die niet de hare was, waarom zij zich schaamde tegenover mij.

In mijne jonkheid en voortvarendheid maakte ik allerlei plannen. Hoe gaarne had ik haar gesproken, haar gered uit de omgeving op Maasloo! Onder al mijn plannen was er een, dat mij 't meest toelachte. Indien ik haar kon brengen bij mijn Heeroom, den Pastoor van Heek! In mijn verbeelding was ze reeds een arm meisje, dat ik redden moest!

Op een morgen, juist toen ik me weer door Oscar had laten overhalen om nog een paar dagen te blijven, zei Mevrouw De R. met den haar eigen tact tot mij:

- ‘Mijnheer Jean, we hebben hedenavond een thé dansant. Wilt gij de onze zijn, of geeft ge er de voorkeur aan, den avond in de bibliotheek door te brengen? Ik laat uwe keuze geheel vrij.’

In elk geval zou ik, moest ik het laatste kiezen. En toch, die vraag onthutste mij, er klonk iets als een waarschuwing uit die woorden. Het Seminarie, mijn goede Heeroom, mijne roeping - dat alles vloog mij in een oogwenk door het hoofd.

- ‘Ik kan niet dansen, Mevrouw,’ zei ik, ‘en overigens.....’

Zij knikte met een vriendelijk lachje.

Het was een drukke dag. Mevrouw had allerlei bevelen te geven. Mijnheer moest nog voor een en ander naar de stad. Oscar en ik versierden de groote zaal met bloemen en festoenen, de dames hadden nog voor haar toilet te zorgen.

Toen tegen 't vallen van den avond de eerste equipage voor Maasloo stil hield, spoedde ik mij door de groote vestibule de trap op naar de bibliotheek. Te halverwege hoorde ik, hoe de deur openging en de jonge meisjes haar komende vriendinnen stormachtig begroetten en verwelkomden.

Het ruime vertrek, dat voor bibliotheek diende, was in duisternis gehuld; slechts een kleine studeerlamp van cuivre poli verspreidde een karig licht op een tafeltje naast de groote boekenkast. Ik bleef een oogenblik staan, onder den indruk dier kalme, geheimzinnige ruimte. 't Was mij, of ik plotseling in mijn eigen wereld, de wereld der studie en der eenzaamheid was teruggekeerd, en een zalig genot doorstroomde mijn hart. Werktuigelijk ging ik op het licht aan en liet me nederglijden in den gemakkelijken leuningstoel naast den guéridon.

Lang bleef ik daar zitten, terwijl vele gedachten en visioenen in mij opdoemden. De laatste, heerlijke dagen met al hun kleine bijzonderheden, de prachtige bosschen, het vroeger niet gekende landschap met het welvarend dorp en de statige Maas, de buitengewone drukte op Maasloo, zijn vroolijke gastheer, diens fijn beschaafde vrouw, de opgewekte zusjes van mijn vriend - ik hoorde nog

haar vroolijke stemmen het welkom roepen - en Renilde, Renilde, die kalm en eenvoudig, vlekkeloos en onschendelijk als een heilige zich tusschen dat alles voortbewoog..... En toen Rolduc, het stille, vriendelijke huisje mijner tante, het Groot-Seminarie, hetwelk ik spoedig zou binnentreden..... Dat alles maakte de ronde voor mijn geest..... Ik herinnerde mij thans, hoe weinig ik in de laatste dagen aan God had gedacht, en verzonk in gebed.....

Plotseling wekten mij de vroolijke, meesleepende tonen der dansmuziek. In mijn verbeelding zag ik thans de hel verlichte zaal, de dames in schitterend baltoilet zich sierlijk voortbewegen aan den arm van haar cavalier op de maat der ruischende melodie.....

En wederom een chaos van gedachten - van twijfel..... Waarom voegde het den priester niet op een bal te verschijnen? Was zijn tegenwoordigheid niet juist gewenscht en heilzaam daar, waar zooveel gevaren de ziel bedreigden, als mij steeds geleerd was? Wat moest ik denken van de katholieke familie, die kalm, zelfs aanmoedigend, met feestelijk gelaat, wetens en willens haar dochters blootstelde aan al die gevaren? Zouden de reine, onschuldige, lachende jonge meisjes morgen voor mij staan met bezoedeld gemoed, met de zonde in de ziel?

Ik dacht ook aan Renilde en toen huiverde ik. Was het lafheid, was het afschuw voor mijn eigen hart, waarin die gedachte ontstond - maar ik durfde niet verder denken, ik trachtte de gedachte aan haar met alle macht van mij af te werpen.....

Ik nam een boek ter hand, dat voor mij lag, en mijn oog viel op een plaatje, dat een verliefd paartje voorstelde, zij zittend op een bank in een prieel, hij knielend aan haar voeten, beiden in costume Louis XV, het geheel omlijst met arabesken, bloemfestoenen en trekkebekkende duifjes. Ik sloeg den titel op: ‘Histoire de Manon Lescaut en du chevalier Des Grieux par l'abbé Prévost.’ Een abbé?..... een Geestelijke?..... Was 't een apostaat, een van de kudde afgedwaald schaap? Waarom teekende hij dan nog ‘l'abbé’? Hoe kwam dit boek in deze familie, die toch ‘foncièrement catholique’ was? De handboeken over de geschiedenis der letterkunde hadden mij in 't Klein-Seminarie over dit werk niets medegedeeld.....

Een ander boek!..... Ha! een Fransche vertaling van Milton's ‘Paradise lost.’ En ik las:

‘Je te salue, amour conjugal, chaîne mystérieuse, vraie porte de la vie, seul bien qui n'entres point en partage. Par toi l'homme fut distingué des brutes animaux. Tu es fondé sur la raison, la fidélité, la justice, la pureté. Par toi les noeuds du sang et les douces liaisons de père, de fils, et de frère furent d'abord formés. Tu nous préserves des sources corrompues du crime. Pourquoi te blâmerais-je? Le lit nuptial des Saints de nos jours, ou celui des anciens Patriarches, que Dieu bénissait par une féconde génération, n'a-t-il pas été déclaré pur et sans tache?.....’

Werkte hier dan alles mee om mij te verwarren?..... Thans de taal des dichters met zijn loflied op liefde en huwelijkstrouw!

Nogmaals verzonk ik in gedachten. Ik trachtte te bidden... ...en 't was, of mijn gebed niet ten hemel steeg, maar wegzonk in de tonen der geheimzinnige,

verlokkende dansmuziek beneden mij.....

Zenuwachtig, ontstemd, door angst bevangen, trad ik aan 't venster. Ha! daar voor mij lag het prachtig landschap in maneschijn gehuld. Duizenden sterren aan den hemel, geen windje, dat het loof der boomen - der donkere, als door de dansmuziek in slaap gewiegde massa's - bewoog..... Iets verder de Maas, als een zilveren streep.....

Ik spoedde mij naar beneden. In de vestibule opende juist een livreibediende de deur der groote zaal..... Als een bruisende zee golfden de akkoorden der wufte muziek om mij heen..... Voort..... voort!..... Sirenenlied!

Heerlijk was de verkwikkende avondlucht. Ik gevoelde mij als gered, als ontsnapt aan een dreigend gevaar. Met haastige schreden ging ik naar het ijzeren hek aan het einde van het park. Ik vond het gesloten. Toen ik mij omkeerde, lag Maasloo met zijn schitterend verlichte vensters op korten afstand vóór mij als een tooverslot.

Langzaam wandelde ik terug en toen - op het terras bij een der zuilen - stond Renilde plotseling vóór mij.

Niets ter wereld heeft ooit dat oogenblik kunnen wegvagen uit mijn ziel. Zij stond vóór mij, heerlijker dan ooit in haar eenvoudig wit toilet, dat de schouwers ontblootte, het blonde haar los afdalend over haar rug. Onze blikken ontmoetten elkander en zij wendde het oog niet af, maar ernstig bleef haar gelaat, terwijl ze daar stond als een marmeren beeld. De stilte, die een oogenblik heerschte, was als eene eeuwigheid en alles was voor eeuwig in mijne ziel gegrift

.....

.....

Hoe zal ik verder schrijven? .....

.....

Ik was op het punt om het woord tot haar te richten, toen de deur der zaal openging en Jeanne naar buiten stomde. ‘Renilde’, riep ze ‘on vous attend!’ Toen eerst bemerkte ze mij en onthutste. Ik groette, de beide meisjes groetten. Renilde nam den arm van Jeanne en trad met haar naar binnen.

Toen ik weer neerzat naast den guéridon in de bibliotheek, was ik als iemand, die, half ingedommeld, voortdroomt in een heerlijken droom..... Renilde stond steeds vóór mij.

Toen ik ontwaakte, ijsde ik. Ik voelde dat ik Renilde beminde. O God, o God, wat was er met mij gebeurd! Waar was mijn roeping? De Leviet was den tempel ontvlucht, de Vestaalsche maagd had in een oogenblik van waanzin het heilig vuur zelf uitgedoofd, de aarde had den hemel veroverd. Ik weende - maar niet als een kind - als een man, die zijn tranen den vrijen loop laat. Ik had met het verleden en met de toekomst, met alles gebroken. Ik had een nieuw levensdoel, ik was niet meer alleen, geen eenzaam wezen meer op aarde, ik zag steeds het heerlijk marmeren beeld van straks, dat niet meer wijken zou van mijn zijde, dat ik moest gelukkig maken, beminnen en bezitten!

En tusschen mijn tranen lachte ik die nieuwe toekomst tegen

.....

.....

Renilde bleef nog twee dagen op Maasloo. Waar ik haar ontmoette, haar

trachtte te naderen, ontvluchtte ze mij. Koud beleefd was haar antwoord, als ik haar toesprak. Den laatsten avond vóór haar vertrek bleven we een oogenblik alleen bij de piano. Zij had een lied gezongen, en ik had haar begeleid. De anderen waren opgestaan en naar de veranda gesneld om gasten te ontvangen, die door het park binnenkwamen. Zij stond naast mij, ik zag op tot haar en onze blikken ontmoetten elkander. Het was of onze blikken spraken en wij elkander verstonden. Wij hadden elkander veel te zeggen en er lag als een geheim tusschen haar en mij. Dat alles duurde slechts een oogwenk, tot de stemmen der luidruchtig binnentredende gasten ons weer terugriepen tot de werkelijkheid.

Des anderen daags vertrok Renilde. Wij waren allen in de vestibule om haar vaarwel te zeggen. Zij lachte en scheen opgeruimd en had voor ieder een hartelijk woord. De beurt kwam het laatst aan mij. Een korte handdruk, een onbeduidend knikje - en zij wipte het rijtuig in.

Met haar was alle heerlijkheid van Maasloo verdwenen. Het tooverslot was als uitgestorven.

Zorgvuldig zocht ik alle plekjes op, waar ik haar gezien, gesproken had. Soms hoorde ik nog den toon, waarop ze sprak, overal zag ik haar beeld. Den laatsten avond waren allen uit. Ik had hoofdpijn voorgewend en tijd gevraagd om mijn koffertje te pakken. Tegen tien uur begaf ik mij naar het park. Een onweer was in aantocht. Ik vervolgde denzelfden weg tot aan het ijzeren hek en keerde toen terug naar den ingang der groote laan. Een plotselinge rukwind waaide door het loof, somber en duister lag Maasloo vóór mij. Eensklaps kwam de heldere maan achter donkere wolken te voorschijn en verlichtte alles weer met denzelfden zilveren glans, als toen ik haar daar ontmoette. Maar niets verbrak de stilte. Slechts een groote gouden tor liep over den weg, bleef een oogenblik als onthutst en door vrees bevangen staan en verdween toen onder het mos.

Des anderen daags vertrok ik en heb Maasloo nooit weergezien

.....

.....

't Was een vreeselijke tijd voor mij, die toen volgde. Ik rilde bij de gedachte, dat ik eenige dagen later het Groot-Seminarie moest binnentreden. Hoe kon ik den geestelijken staat aanvaarden met een aardsche liefde in het hart? Ware het mij mogelijk geweest mij zelven en de heele wereld te bedriegen, hoe zoude ik kunnen bestaan voor den verbolgen God, mijnen alomtegenwoordigen, voortdurenden Rechter, die het diepst geheim des harten kent? Omkeeren, Renilde bezitten, was even onmogelijk. Wat kon ik in de wereld beginnen? Haar vader was mogelijk een der rijkste ingezetenen van Brussel, zijn speculatiën konden gelukt zijn, niets bevestigde volkomen het tegendeel. In elk geval, Renilde was opgevoed in een andere, een grootere wereld - en wat kon ik haar bieden?

Dan kwelden mij weer andere gedachten. Waar was eenig bewijs, dat ik den geringsten indruk op Renilde gemaakt had? Was ze mij niet steeds ontvlucht? Had ik, onervaren jongeling, niet waarschijnlijk een uitdrukking van verrassing en verbazing in haar oog voor een blik van sympathie en liefde gehouden? Zoude Renilde, deze Renilde, te veroveren zijn met een onbeduidend gesprek, met een groet, met een hartstochtelijken blik?

In mijn radeloosheid vluchtte ik naar mijn Heeroom, den Pastoor van Heek,

en bekende hem alles. Ernstig hoorde hij mij aan; toen ik ten einde was, bleef hij een oogenblik in nadenken verzonken. Dan zeide hij zachtjes, doch beslist:

- 'Jean, je mag niet naar het Groot-Seminarie gaan.'

't Was mij of een berg verplaatst werd, die op mijn hart had gelegen. Opgetogen bleef ik hem aanzien.

Hij drukte mij de hand, bedankte mij voor 't vertrouwen dat ik in hem stelde, en beloofde mij met tante te zullen spreken, zonder haar mijn geheim te verraden. Ik ben overtuigd, dat hij heeft woord gehouden.

Toen hij twee dagen later des avonds uit het stadje terugkeerde en ik hem angstig-vragend aanzag, zeide hij met zijne gewone goedheid:

- 'Alles in orde, Jean. Maar - wil je hier blijven, bij mij, op de pastorie? Ik wil verder je leider en je raadsman zijn.'

Ik had wel willen jubelen van vreugde. Waar kon mijn smart beter genezen, dan in zijn stille omgeving? .....
.....

Langzaam keerde de kalmte terug in mijn gemoed en alras was de pastorie mij lief en dierbaar geworden. Nooit kwam er een woord van verwijt of afkeuring over de lippen van mijn oom of van mijne tante, als ze ons bezocht. Ik studeerde veel, op aanraden van Heeroom bijna uitsluitend Latijnsche schrijvers, Cicero, Tacitus en den H. Bernardus. Tezamen lazen wij de Oraisons funèbres van Bossuet en andere werken. Na de Mis bleef ik soms uren lang bidden in de kleine dorpskerk.

Aan priester worden dacht ik niet meer. Als ik er van sprak om een of ander beroep te kiezen, een vak te leeren, vermaande mij oom steeds tot geduld en waarschuwde tegen overhaasting. Waarom zou ik hem verlaten? zeide hij. Voorloopig had ik voor niets te zorgen en met zijne en tante's nalatenschap zou ik stil kunnen leven. Ik liet mij leiden als een kind en weldra gevoelde ik mij gelukkig in de gedachte, stil en eenvoudig door het leven te gaan, buiten den priesterlijken staat God en mijn evenmensch te dienen met liefde en onderwerping.

Nochtans kon ik het verleden, de wereld die achter mij lag, niet vergeten. Ik trachtte eene geregelde correspondentie met Oscar te onderhouden en wilde hem langzaam voorbereiden op de gewichtige tijding van mijn terugtred in de wereld. Zijn allereerste brieven echter stelden mij reeds onmiddellijk te leur; hij schreef over niets meer dan over zijn lustig studentenleven en sloeg een toon aan, die regelrecht indruiste tegen de stemming van mijn gemoed. Eerst geruimen tijd na zijne aankomst te Leiden deelde ik hem in 't kort mijn genomen besluit mede, waarna 't vuur onzer briefwisseling langzaam uitdoofde.

Zoo ging de winter en een groot gedeelte van den zomer om, in een bijna onveranderlijke kalmte. Ofschoon het verleden zich eenigszins begon uit te wisschen, legde toch het voortleven zonder bepaald doel, het werken en streven zonder afgebakende toekomst iets ontevredens en bedroevends in mijn hart. Eindelijk liet Oscar, onder de groote vacantie op Maasloo teruggekeerd, na lang stilzwijgen weer iets van zich vernemen. Zijn brief, vol groote plannen, had een klein postscriptum; volgens berichten uit Brussel was Renilde in een

klooster gegaan, Zuster van Liefde geworden.

Ik sidderde van aandoening en juichte tevens, toen ik deze tijding vernam. Zij, de bruid des Heeren! De reine, de kuische, de hemelsche! Dat, dat en niets anders, was haar bestemming op aarde. 't Was mij plotseling, of ik nu eerst haar heele wezen doorgrondde. O, nu begreep ik alles. Zij behoorde aan God sinds alle eeuwigheid en God had mij slechts te mijner beproeving een oogenblik in hare nabijheid gebracht.

Dagen lang verliet mij dit denkbeeld niet. Aan haar denken met aardsche gedachten was voortaan heiligschennis, was twisten met den Heer!

En toch werd alles klaar in mij. Zij gaf het voorbeeld, ik moest volgen. Onze liefde was niet van deze aarde. Door haar had de Hemel duidelijk getoond, wat mijn bestemming, mijn roeping was - en zaliger dan ooit lachte de toekomst mij tegen. Op mijn eenzame wandeling, te midden mijner vurige gebeden had ik soms verrukkingen en visioenen, en een stem zong in mijn binnenste: 'Tu es sacerdos in aeternum.'[20)]

Nochtans bewaarde ik het stilzwijgen tegenover mijn oom. Ik wilde mij zelve beproeven.

Zoo naderde het Kerstfeest.

Van alle christelijke feesten is Kerstmis het aandoenlijkste, althans ten plattelande. Paschen is de jubel over de opstanding na de lijdensweek; Pinksteren is de opgetogen dankbaarheid over de nederdaling van den Heiligen Geest, de bevestiging der Kerk; Allerheiligen is de verheerlijking van alle hare Belijders, hare Engelen en Maagden, hare Apostelen en Martelaars; Kerstmis is de stille aanbidding van het Hemelsch Kindje in de kribbe, van den menschgeworden Zoon. Paschen heeft zijn ontluikend groen, Pinksteren zijn bloemen en veelbelovende graanakkers, Allerheiligen zijn najaarsstormen, Kerstmis zijn winterrust, den slaap der aarde onder de sneeuwwitte lijkwade der natuur. Paschen verrast den landman te midden zijner bezigheden van de lente, Pinksteren doet hem vreezen voor zijn te veld staande vruchten, Allerheiligen baart hem zorgen over zijn markten en betalingen, Kerstmis vindt hem uitrustend van den langen arbeid, hopend en vertrouwend op het toekomstige jaar. O, wat zijn alle andere kerkelijke feestdagen, wat zijn zelfs Hemelvaarts- en Sacramentsdag, met hun pracht en praal, met hun processie en lofzang in den vollen zomerzonnegloed, bij het stille, innige, echt kerkelijke feest van Kerstmis? Kerstmis, als allen, te midden van den nacht, van heinde en verre langs de witbesneeuwde velden en bosschen naar het verlichte kerkje stroomen om daar bewonderend en beminnend, dankend en aanbiddend neer te zinken voor den eeuwigen God, die mensch is geworden onder de menschen, om allen te redden en te verlossen!

Kerstmis was het lievelingsfeest van mijn oom en werd dit jaar plechtiger dan ooit gevierd. Eenige Eerw. Paters Redemptoristen hadden negen dagen lang eene Missie gehouden en door prediken en bidden de parochianen tot bijzondere godsvrucht voorbereid. Allen naderden onder de Herderkensmis tot de H. Communie, terwijl kinderstemmen het 'Gloria in excelsis' zongen. Het was of het heele dorp slechts één huisgezin vormde, of alle menschen broeders waren.

Onder de Paters was een oude, eerbiedwaardige priester, met wien ik dagen lang gewichtige gesprekken had gevoerd, voor wien ik in den biechtstoel heel mijn hart had uitgestort. En ook ik naderde onder de vrome schare tot de Tafel des Heeren.

Teruggekeerd in de pastorie, bevond ik mij een oogenblik met mijn oom alleen. Hij nam mijn beide handen in de zijne, staarde mij opgetogen aan en riep: 'O Domine, quam dilecta tabernacula tua!'[21)]

Toen viel ik snikkend in zijne armen en antwoordde: 'De tijd ter beproeving is om, God heeft gesproken, ik moet Zijn priester op aarde zijn!'

.....

.....

[Hier is eene leemte in het handschrift. Er volgen een paar korte aanteekeningen in 't Latijn: 'Intrede in het Groot-Seminarie October 186.' 'Priester gewijd 13 April 187.' (vier jaar later), dan eenige brieven, vroeger door hem zelve als Coadjutor te Eppekoven aan zijn Heeroom geschreven, die hij, naar ik gis, later in diens nalatenschap heeft teruggevonden. Zij vullen het ontbrekende aan.]

1.

Eppekoven, 4 Mei 187.

Waarde Heeroom!

Eindelijk dan ben ik op mijne bestemming!..... Duidelijk afgebakend ligt mijn levenspad voor mij, helder en klaar overzie ik mijn werkkring. Klein is die kring en niet te zwaar de taak, die God mij heeft opgelegd, die ik met Zijn hulp en onder Zijne bescherming nauwgezet hoop te vervullen, omdat ik ze vervullen *kan.* Eindelijk dan zal mijn leven een bron van zegen worden voor vele anderen, eindelijk mag ik dan gaan werken in den wijngaard des Heeren, tot roem en verheerlijking van den Allerhoogste, tot eeuwig heil mijner parochianen en van mij zelve!..... Kon ik u zeggen, hoe gelukkig, hoe zalig die gedachte mij maakt, en welke moed mij bezielt, nu ik die levenstaak aanvaard!

Ik zeg 'eindelijk' omdat ik steeds moet denken aan de twee jaren, die ik doortobd heb, eer ik een besluit kon nemen - droeve tijd van zware beproeving, waaraan ik thans met huivering terugdenk en dien ik mogelijk nooit te boven was gekomen, indien Uwe hand mij niet geleid, Uw woord mij niet opgebeurd, Uw raad mijn omneveld verstand niet had verlicht!

Maar dat is ook ten goede geweest. Een paar jaar later tot priester gewijd, heb ik waarschijnlijk thans aan mijn rijperen leeftijd het groote vertrouwen te danken, dat Monseigneur klaarblijkelijk in mij stelt. De mij aangewezen betrekking toch plaatst mij als 't ware onmiddellijk aan het hoofd eener parochie - want onze goede, oude pastoor is, met één woord, geheel versleten. Ik vrees zelfs, dat zijne verstandelijke vermogens hem zoo langzamerhand beginnen te verlaten. Daarbij veroorzaakt zijn oude kwaal hem soms ondragelijke pijn. Hij

leest echter nog elken dag de H. Mis en zijn raadgevingen en inlichtingen, die ik op hoogen prijs stel, bewijzen nog vaak genoeg, welker helder hoofd hij steeds bezeten heeft.

Van mijn plechtige installatie zal ik u maar niets mededeelen. Gij hebt zeker het relaas in de Maas- en Roerbode en de Limburger Courier wel gelezen. Treffend waren de woorden, die de Zeer Eerw. Heer Deken tot mij richtte, en die ik nooit vergeten zal. Treffender nog en niet minder onvergetelijk waren de opgetogen aangezichten van alle parochianen, de plechtige feestvreugde van oud en jong op den heerlijksten dag mijns levens! Hoe jammer dat gij, mijn trouwe vriend, mijn leidsman, afwezig moest zijn! Die dag, die diepe vreugde zou de kroon op uw werk zijn geweest! Ik hoop nu maar en bid den goeden God dagelijks, dat gij spoedig moogt hersteld zijn, en dat ik u dan eens spoedig mag ontvangen in mijn dorp, in mijn woning, in mijn kapelanie!

2.

13 Mei.

Ik begin hier de menschen al zoo langzamerhand te leeren kennen - den burgemeester, den secretaris, den onderwijzer, de leden van den gemeenteraad, de voornaamste ingezetenen. 't Zijn goede, eenvoudige menschen, waarmede de Pastoor steeds in de beste verstandhouding leefde, en waarmede ik zeer zeker goede vrienden zal blijven. Het is roerend om te hooren, met welke liefde, met welke achting zij van den Pastoor spreken. En hoe blij ze zijn, dat zijn Zeer-Eerw. in mijn persoon steun en hulp heeft gekregen voor al zijn bezigheden, die hij in den laatsten tijd werkelijk niet meer vervullen kon. Ge zult verbaasd staan, hoe netjes en keurig ze mijn woning in orde hebben gebracht. Het geheele dorp heeft er aan meegedaan. Er is geverfd, gewit, hersteld en verbeterd, alles even solide, met de puntjes op de i. De vrouwen en de meisjes hebben gestoft, geschuurd en geveegd, de timmerman en de smid zijn er soms heele dagen geweest, de schoolmeester heeft behangen, - en ik moet er bij voegen, met veel smaak -, een gepensioneerd rijksambtenaar - bedenk eens, de eenige Protestant der gemeente - heeft alles geverfd en geschilderd. De halfer van Carmelietenhof en de pachter van 't Reutje hebben den tuin gemest en laten omgraven, de hovenier van het kasteel heeft rondom het huis allerlei bloemen geplant en de brievenbesteller heeft in zijn ledige uren geharkt en gepoot en de heggen gesnoeid. 't Is haast ongeloofelijk, maar de brouwer van Geverik heeft zelfs gezorgd, dat een fust ‘steenoud’ in den kelder ligt.

Ik heb een ruime studeerkamer met twee ramen voor aan de straat en een naar den tuin. Ze is met een vroolijk en toch niet al te licht papiertje behangen en een groote strooien mat versiert den bruingeverfden vloer. Op de tafel ligt een zwart en rood geruit kleed, dat de Congreganisten gebreid hebben, en boven mijn

schrijftafel hangt een prachtig Christusbeeld, een geschenk van de schoolkinderen.

Aan den anderen kant is een kleine spreekkamer, waar ik tevens mijn middagmaal en mijn avondeten gebruik. En nu zoude ik Anne-Marie nog haast vergeten! Maar alle lof is overbodig, als ik u zeg, dat ze bijna dertig jaar gediend heeft bij den vorigen burgemeester, die een vermogend man was en van een goede tafel hield. Gij zult eens zien, hoe proper haar keuken is en het heele huis. Ik mag het wel op hoogen prijs stellen, in haar zulk een goede en geschikte dienstbode gevonden te hebben.

Mijn woning ziet er dan ook uit als een kleine hemel en ik zou ze voor geen andere in 't heele dorp willen verruilen - zelfs niet voor de groote pastorie, die een heel oud gebouw is, trap op en trap af, en naar mijn smaak veel te somber. Neen, dan is mijn huisje te midden van zijn bloementuintje wat anders!.....

Ik moet er zelf om lachen - hoe ik steeds op mijn kapelanie terugkom!..... Och, maar ik gevoel mij ook zoo gelukkig!..... Dwaas die ik was - hoe heb ik ooit kunnen twijfelen, of de priesterstand met zijn stille zaligheid mijn bestemming op aarde niet was! Hoe is het mogelijk, dat ik eenmaal aan het leven in de wereld, aan eene aardsche liefde, aan de banden van het huwelijk heb kunnen denken!.....

Vriend, vriend, ik dank u, dank u duizendmaal!

3.

18 Mei.

Van mijn plechtige inhaling zijn nog overal de teekenen zichtbaar. Aan den ingang van het dorp, vóór de kerk en vóór mijn woning staan nog de groene eerebogen met de vaantjes van klatergoud, die langzaam verweeren; om het Christusbeeld tegen den kerkhofmuur hangt nog de bloemenkrans in den vorm van een hart, die allengs begint te verflensen. Op elk gelaat gloort nog een weerschijn der feestvreugde, mannen en vrouwen groeten met een zekeren trots op de mij aangedane eer, de kinderen met een vertrouwelijken glimlach. Gisterenavond werd in ‘De Zwaan’ het laatste restant van het ‘foebier’ verteerd, dat ze verstandig over verschillende avonden verdeeld hebben. In al die dagen is er niemand geweest, die te veel gedronken had, met uitzondering van een enkel ongelukkig schepsel, dat altijd dronken is. - ‘Natten Hâri’ noemen ze hem. Dat wezen schijnt een ware lastpost te zijn. Niet, dat hij 't iemand lastig maakt - och neen, iedereen lacht om zijn kwinkslagen, die soms geestig zijn, en niemand neemt hem iets kwalijk. Hij verkeert in een voortdurenden roes, zonder ooit smoordronken te zijn. De burgemeester heeft mij lang en breed over hem ingelicht. Hij is de zoon van een voormalig notaris uit een naburige plaats, heeft

eerst te Rolduc en later een oogenblik te Leuven gestudeerd, waar hij groote verteringen maakte, en is toen van lieverlede aan den drank geraakt. 't Is treurig zulk een wezen in de gemeente te hebben .....
.....

4.

2 Juni.

Ons dorp is niet rijk en mist ook wel het vooruitzicht om ooit een zeer welvarend dorp te worden. De bodem is slechts middelmatig, de meeste akkers zijn te hoog op den berg gelegen en daardoor te lastig in de bewerking. De goede grond langs de Geul is bijna uitsluitend eigendom van het kasteel. Wat de middelen van vervoer betreft - een grintweg verbindt ons op een half uur afstands van hier met den straatweg van Maastricht naar Aken, en het naaste spoorwegstation is bijna een uur van hier verwijderd. Heel in de verte hooren wij het fluiten van den trein, die rusteloos voortspoedt, zonder zich het minst om Eppekoven te bekreunen. 't Is hier dan ook zoo echt landelijk, zoo rustig, zoo stil. - Slechts de smidse zendt het klinkend geraas van den zwaren moker door de lange dorpsstraat, een enkele maal rijdt een boerenkar met knarsend geluid langs den hobbeligen weg, soms glijdt een oogenblik de scherpende steen langs zichel of zeis - anders hoort men er niets, dan het eenvoudig ‘gooie morgen’ of ‘schoon wèèr vandaag’, waarmee men elkander in 't voorbijgaan begroet.

Hoe aangenaam, hoe welkom is mij die stilte, die rust!..... Men leeft hier zoo geheel afgescheiden van al het overige, zoo recht in een kleine wereld op zich zelve, die men langzamerhand tot in haar kleinste bijzonderheden leert kennen en buiten welke wij ons om niets behoeven te bekreunen, even zoo min als de spoortrein om ons. En dan het bewustzijn, dat men geroepen is om die kleine, vreedzame wereld voor te lichten, te beschaven, gelukkig te maken in dit leven en in de eeuwigheid!

En hoe schilderachtig ons dorp gelegen is! Uit de verte gezien van den Grooten-Klinkert bijvoorbeeld, schuilt het beneden langs de Geul bedeesd weg onder het malsch en donker lommer van eiken, kastanjes en populieren, waaruit het blinkende haantje van zijn spitsen toren en een paar roode daken nieuwsgierig de wijde wereld in gluren. Boven het groen, tegen den donkeren heuvel, verheffen zich de witgekalkte, met stroo gedekte huisjes der Hoogstraat - meest arme hutten van minvermogenden, die hun woonplaats dichter bij hun schralen akker bouwden.

Het benedendorp is dan ook verreweg het voornaamste deel der gemeente. Een steenen bruggetje, versierd met het bont geschilderd beeld van den H. Johannes Nepomucenus, voert u over de Geul - en daar hebt ge ze opeens voor u liggen in haar geheele breedte, de schilderachtige straat met allerlei huizen en gebouwen links en rechts, van gelen mergelsteen of bruin leem, met pannen en

leien, of warmer met donkerbruin, half verweerd stroo bedekt, begroeid met donzig mos of bloeiend huislook, hier met het front, ginds met den spitsen zijmuur naar de straat, het eene met kleine, vierkante ruitjes in den ingezakten gevel, het ander met hooge ramen tusschen de stevige mergelblokken; hier de smidse met den noodstal voor de deur; iets verder de Zwaan met haar geschilderd uithangbord onder de kunstmatig geleide lindeboomen; daar, in het midden, den steenen waterput onder een afdak van grijsgroene, half vergane planken; ginds den hoogen kerkhofmuur met het levensgroote Christusbeeld naast den ingang van het nederig kerkje - en dat alles wegduikend en samenscholend onder het groen gebladerte der hooge eiken naast den put, der populieren om het kerkhof, der notenboomen en der linden vóór de huizen en der appel- en kerseboomen in de tuinen er achter!

En onze heerlijke omstreken dan - de wilde, prachtige natuur van Zuid-Limburg! Nooit vergeet ik het schouwspel, dat ik gistermorgen genoten heb. Ik was des nachts bij een zieke geroepen, die een uur van hier achter den Sint Servaasberg woont. Bij 't eerste krieken van den dag wandelde ik langzaam terug door het beukenwoud, dat de kruin van den heuvel bedekt, en in het allereerste goud- en purperkleurig licht van den dageraad allengs ontwaakte. Duizenden dauwdroppels, als even zoovele paarlen en diamanten, hingen aan bladeren en bloemen en tintelden in het zonnegoud; hier en daar beproefde een slaapdronken insect met luid gegons zijn eerste vlucht, soms neuriede een vogel de eerste tonen van zijn lied, als moest hij de melodie weer oefenen, die hij straks in een betooverenden droom vergat..... Fantastisch kronkelde zich de weg, op het hoogste punt wisselden de beuken met donkere dennen, die thans overstroomd werden door het volle goud der opkomende morgenzon. Nog een korten draai - en plotseling stond ik aan den zoom van het bosch; het pad liep eensklaps steil naar beneden, en het heerlijkste panorama breidde zich voor mij uit. Het prachtige Geuldal lag in zijn geheele lengte aan mijn voeten; vóór mij en om mij henen, zoover mijn gezicht kon dragen, een lange rij van heuvelen en rotsblokken, gekroond met het groen der wouden, waaronder een reusachtig tapijt van allerlei akkervelden te voorschijn komt en zich verliest in het eiken kreupelhout, dat den voet der heuvelen van de weilanden langs het riviertje scheidt. Links Oud-Valkenburg met Schaloen, zijn oud kasteel, iets verder Wijlré tusschen de doornhagen, daar achter Gulpen met zijn flinken toren, aan den straatweg, die als een gele streep onder langs den berg loopt; rechts het stadje Valkenburg met zijn bochtige straten en zijn schilderachtige ruïne van grijsgrauw verweerde mergelblokken tegen den donkeren achtergrond van hooger gelegen heuvelen, die den ouden ridderburcht nog altijd als met een reuzenbolwerk omgeven; ginds de eerbiedwaardige abdij van Meerssen, indrukwekkend gevaarte in het lichtblauw waas van den morgen, en heel ver aan den gezichtseinder de Maas, die als een zilveren streep tusschen nevelachtige bergen te voorschijn komt. En te midden van dat alles de kronkelende, nu eens wild bruisende, dan zachtjes voortkabbelende Geul tusschen wilgen en populieren, met allerlei pachthoeven en gehuchten, akkers en weilanden op haar vruchtbare zoomen.....

En niets wat zich repte, geen menschelijk wezen in dat uitgestrekte heiligdom

met zijn plechtige stilte - slechts het verre, geheimzinnige ruischen der rivier en het ritselen van het morgenkoeltje door het ontwakende loof om mij heen.....

Coeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annunciat firmamentum![22)]

5.

6 Juni.

Gisteren heb ik mijne opwachting gemaakt op Meienrade, zoo heet het kasteel. De Baron kwam juist van een groote wandeling terug, wij ontmoetten elkander op het bordes, toen ik aanschelde. ‘Ik ben op de jacht geweest’, vertelde hij mij lachend, terwijl hij zijn zakken ontdeed van eenige fleschjes met insecten op alcohol. Ik had reeds vernomen, dat hij een hartstochtelijk entomoloog is, in 't bezit eener wijdvermaarde torrenverzameling, en begon te praten over de heerlijke omstreken, die zeker een rijke vangst voor hem moesten opleveren. Daarbij moest ik wel onwillekeurig een bijzondere belangstelling voor zijne studie aan den dag hebben gelegd, want een kwartier later zaten wij boven op zijn studeerkamer, te midden zijner verzameling. Ik heb zelden iets fraaiers gezien. Hoe keurig was alles in orde en hoeveel zorgen waren aan elk diertje besteed! Sprieten, pooten, monddeelen - alles zoodanig opgezet, dat elk lidje duidelijk kan gezien worden, en elk diertje voorzien van een étiquette, welke familie-, geslachts- en soortnaam aangeeft, terwijl een kleiner strookje papier van elk voorwerp de juiste vindplaats en den datum der vangst vermeldt! ‘Elk individu heeft zijn paspoort in den zak’, schertste de Baron, en het was de waarheid.

Mijn verbazing steeg ten top, toen de Heer De Warimont mij eenige voorwerpen onder het mikroskoop toonde. Eerst wanneer zij honderdvoudig vergroot worden voor ons onvolmaakt oog, krijgen wij een flauw begrip van de wonderen der natuur. Lidjes van pooten en sprieten, anders nauwelijks zichtbaar, waren bij de eene soort met stevige stekels en borstels, bij eene andere met duizenden fijne haartjes, als met dons en fluweel bezet. Het oog van een nietig klein diertje vertoont soms meer dan honderd volkomen gelijke facetten en bezit soms vijf tot tien bijoogen. De muil van een insectje, niet grooter dan een speldeknop, was onder 't mikroskoop vervaarlijker dan de muil van een leeuw. Waarlijk, wat zou de muil van een leeuw zijn, indien hij met zulke tanden, met zulke tongen - meer dan ééne - met zulke scharen en snijwerktuigen gewapend was!..... Dat kleine diertje, dat zwarte stipje, dat men doodt als men 't 's morgens wegstrijkt van zijn hand of zijn kleed, was een monster, vervaarlijk, ijzingwekkend!

De Baron De Warimont - hij is een Luxemburger - schijnt een zeer goedig man te wezen, die alleen voor zijn studie leeft. Hij heeft weinig omgang en treurt, naar ik vernomen heb, voortdurend om een beminde gade, die zeer jong

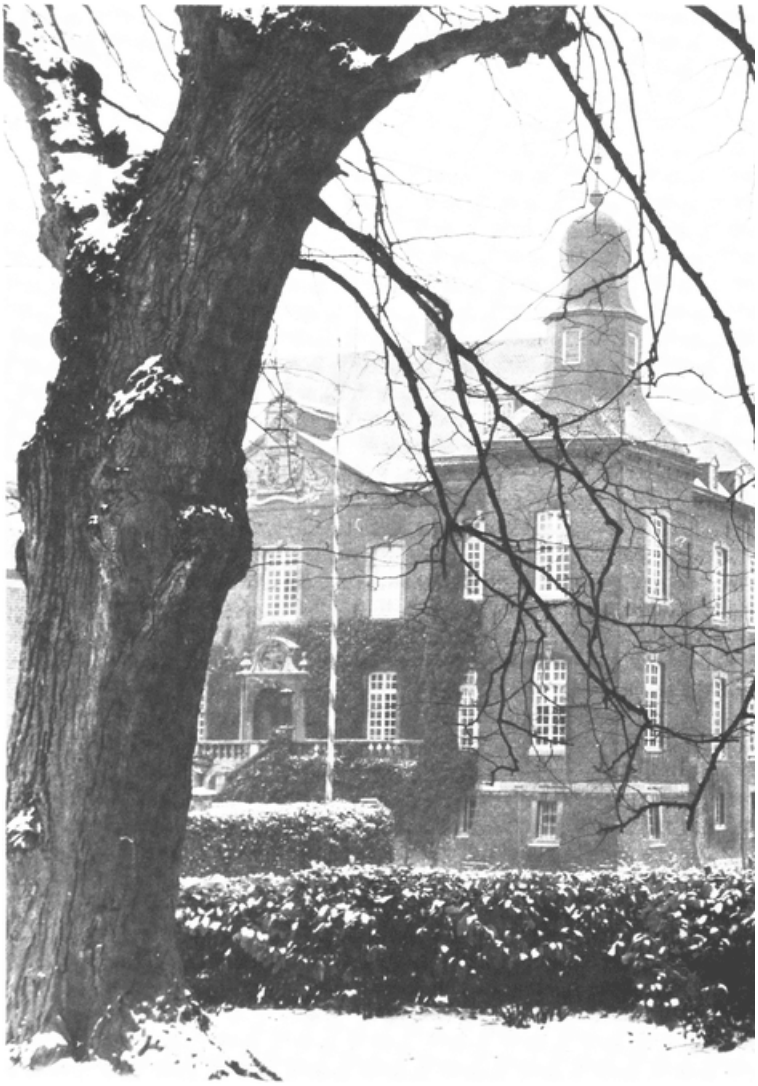

Kasteel Hillenraad te Swalmen. Waarschijnlijk heeft dit fraaie kasteel Seipgens voor ogen gestaan toen hij in het verhaal 'Jean' over het slot Meienrade sprak.

gestorven is en hem slechts een eenig dochtertje heeft nagelaten. Hij heeft mij verzocht hem vaak te bezoeken en ik ben stellig van plan aan zijn verzoek te voldoen.

6.

15 Juni.

Ziedaar, waarde Oom, wat mijn dagelijksche bezigheden betreft. Voeg daarbij nog allerlei bezoeken, die men ontvangt, en vele bezoeken, die men brengen moet, en gij zult uwe voorspelling, dat ik de handen duchtig uit de mouwen zou moeten steken, al spoediger vervuld zien dan gij mogelijk zelve dacht. Nochtans blijven mij eenige vrije uurtjes, die ik op de wandeling in de vrije natuur besteed. Daar bid ik mijn brevier, daar overleg ik mijn preek, en niet zelden breng ik van mijn tochtje een tor voor den Baron mede, als ik ten minste niet, tot zijn groote hilariteit, eene wants of een ander insect voor een kever heb aangezien.

En zoo gaan in Eppekoven de dagen om, zonder groote gebeurtenissen en zonder groote gewaarwordingen. De eene dag gelijkt den anderen en de uren volgen elkander op in onverstoorde kalmte, rust en tevredenheid.

Toch - een enkel droevig nieuws heeft deze week ons allen, oud en jong, getroffen en met diep medelijden vervuld. De oude, gepensionneerde rijksambtenaar, die hier zijn dagen slijt, heeft bericht ontvangen, dat zijn eenig overgebleven zoon, een veelbelovend officier, op de Westkust van Sumatra gesneuveld is. De inboorlingen hebben hem op gruwelijke wijze vermoord. De oude man had al zijn hoop, al zijn troost op dezen, zijn zoon gevestigd; van hem sprak hij tegen iedereen, aan hem dacht hij dag en nacht en telde de maanden en de dagen, dat hij zou wederkeeren. Ik heb hem bezocht en getracht hem te troosten.

Het was hartverscheurend, den grijzen vader te hooren klagen en weenen om zijn armen, vermoorden zoon. ‘Nu heb ik niets meer op aarde,’ sprak hij, ‘mijne vrouw en drie andere kinderen zijn mij voorgegaan - als de Heer mij nu ook maar spoedig toch zich wil nemen!’

Waarlijk, de besluiten der Voorzienigheid zijn ondoorgrondbaar..... Toen ik huiswaarts keerde, ontmoette ik Natten-Hâri, die mij niet zag en in zijn roes een vroolijk liedje zong.....

> [Een aantal brieven, bijna uitsluitend handelende over een paar theologische vraagstukken, zijn als van geen belang voor den lezer weggelaten. Slechts een paar plaatsen, die mij der vermelding waardig voorkomen, laat ik hier volgen.]

7.

28 Juli.

Ik hoop dat bovenstaande, mijn lang betoog, U ten minste zal bewijzen, dat ik nog wat anders doe dan torren zoeken. En nochtans, ook daarmede houd ik mij bezig. Op mijn wandeling blijft geen oude, half vermolmde boomstronk ononderzocht, geen steen onomgekeerd op zijn plaats liggen. In de bosschen kunt ge mijn weg vervolgen langs de boomen, wier stammen ik van hun mos ontdeed om een Elater, een Carabus of een Staphylinus machtig te worden. Ja, lach maar, carissime! ik maak al goede vorderingen en heb al sinds lang geen wants meer voor een tor thuis gebracht. En hoe verheugt zich telkens met kinderlijke vreugde de Baron, wanneer ik een niet heel alledaagsch exemplaar veroverd heb! Een goed entomoloog zal ik wel nooit worden, en dat verlang ik ook niet, maar de kinderlijke vreugde, het stil genot van den goeden man zou me tot een hartstochtelijk torrenjager kunnen maken!

Gisteren heeft de Heer De Warimont mij het park getoond met zijne heerlijke lanen, zijn prachtig houtgewas. Ik wist niet, dat Meienrade zulk eene aanzienlijke bezitting is. De Geul doorsnijdt dezen doolhof in zijn geheele breedte. Na eerst den ouden, houten watermolen in beweging gebracht te hebben, die eveneens tot de eigendommen van het kasteel behoort en zeer romantisch half tusschen de heggen van het park verborgen ligt, spoedt zij dartelend en stoeiend voort, om zich iets verder onder het dichte beukenloof te verschuilen. Een rustiek bruggetje leidt over 't riviertje, waar een lommerrijk berceau onder een rij hooge olmen en populieren het park in zijn geheele breedte van den welvoorzienen boomgaard scheidt. Een heerlijk plekje!

8.

12 Sept.

't Is nu ruim vier maanden, dat ik hier ben, en ik gevoel, dat ik een ander mensch ben geworden in den omgang met menschen. Zonderling - ik gevoel mij veranderd, ik, die hier gekomen ben om het onomstootelijk, onwrikbaar Woord te verkondigen! 't Komt mij voor, dat ik vroeger niets anders geweest ben dan een boekenworm, een kamergeleerde, een, zonder egoïst te zijn, geheel op zichzelf staand individu - en ik gevoel mij, Goddank! beter dan vroeger.

Och, niet alleen in de stille kloostercel, ook in de samenleving, te midden van

het gewoel der menschen woont de Genade, die ons heilig maakt. En hoe waar is het woord van Goethe:

> Greift nur hinein ins volle Menschenleben,
> Da wo ihr's packt, da ist's interessant.

Wat is de kleine wereld, waarin ik mij beweeg? Slechts een nietig, vergeten dorpje op Gods aardbodem, met een paar honderd zielen - veel meer zijn 't niet, als ik de kinderen afreken, die nog menschen moeten worden, en de grijsaards, die hoe langer hoe meer tot kinderen worden. Eenvoudige, meestal bekrompen menschen, die weinig meer gezien hebben dan hun eenzaam dorp, weinig meer gedacht hebben dan over hun dagelijksch werk, zich om bijna niets anders bekreund hebben dan om hun eentonig en vaak kommervol voortbestaan van den eenen dag tot den anderen. En toch, hoe heeft ieder van hen zijn kleine fouten en zijn groote deugden! Hoe zwak zijn allen, als ze zich door anderen gekrenkt gevoelen, of als de verleiding hun een kleine winst, een klein genot voorspiegelt - en tevens hoe medelijdend en medegevoelend als anderen in leed verkeeren, hoe opofferend als 't geldt hun medemensch ter hulp te snellen! Waarlijk het meesterstuk der Schepping is tevens het meest ondoorgrondelijk wonderwerk van den grooten Maker!
.....
.....

9.

17 Sept.

Ik weet niet bij welken melancholischen Duitscher ik eens ergens gelezen heb: ‘Es geht vieles Leid in ein einzelnes Menschenherz.’ Ik zou wel willen vragen: ‘Hoe kan er zooveel geluk heerschen in zoo'n afgelegen dorpje, in zoo'n klein staatje op zich zelf?’ Waarlijk, werkelijk ongelukkige menschen heb ik hier nog niet aangetroffen. Men behoeft hier de aangezichten maar te zien. De Baron is opgetogen van vreugde bij 't zien eener tor, de smidsknecht zingt bij zijn werk. Overal waar ik kom, in huis of op den akker, steeds vind ik elkeen met lust en ijver aan het werk. Langjarige vijandelijkheden, groote familietwisten, haat en afgunst zijn hier onbekend. Groote behoeften kennen de Eppekovers even weinig. De eenige klachten, die men hoort, zijn steeds over den oogst. Doch zulks is boerengewoonte. ‘Als de boer niet klaagt over den oogst,’ zegt de burgemeester, ‘is hij geen goede boer.’ En hoe ze genieten van hun rust na volbrachten arbeid! Hoe kalm, hoe stil is de avond na den langen dag, hoe plechtig en rustig de Zondag na de lange week!
.....
.....

10.

26 Sept.

Met onzen ouden Pastoor gaat het voortdurend allertreurigst en wij zien zijn toestand zoo langzaam, langzaam steeds verergeren. Hij is vóór eenige dagen in zijn een en tachtigste getreden, maar wat de goede man te lijden en te verduren heeft, is onbeschrijfelijk. Des morgens bij zijn ontwaken overvalt hem een hoestbui, die soms anderhalf uur en langer aanhoudt en met hevige pijnen gepaard gaat; de lippen en de kaken worden blauw en de oogen puilen hem uit het hoofd. Is hij opgestaan, dan verbieden andere pijnen hem het zitten, en als hij zes schreden verzet, blijft hij hijgend en afgemat staan, snapt naar lucht en moet ondersteund worden om niet te vallen. Zoo vermaant zijn asthma hem voortdurend, dat de dood langzaam, langzaam nadert om eindelijk alle ademhaling af te snijden. Voeg daarbij vreeselijke oogenblikken van angst en benauwdheid, voortdurende rheumatische aandoeningen, die hem soms doen schreeuwen van pijn, en gebrek aan spijsvertering, waarvan hevige krampen in maag en ingewanden het gevolg zijn, en gij zult u zoo ongeveer het dagelijksch lijden van dezen martelaar kunnen voorstellen!..... Ik kan niet anders dan een weldaad noemen, dat hij hoe langer hoe meer kindsch wordt en nog slechts enkele heldere oogenblikken heeft. En de dokter zegt, dat het gestel nog taai is en dat de lijder het nog wel meer dan een jaar kan uithouden!.....

O vriend, wat is het meesterstuk der Schepping!..... Ziedaar den ouderdom van een braaf man, die kuisch en matig leefde, geen hartstochten kende, geen gebrek leed, een gezonde luchtstreek bewoonde, en niet ondermijnd werd door zware ziekten, veel verdriet of al te groote vermoeienissen!... O stof en asch, o broosheid van al het aardsche!.... O ondoorgrondelijke wegen Gods!

11.

5 Oct.

Tot mijn innig leedwezen moet ik betuigen, dat ik de Eppekovers van eene andere, van hun minder goede zijde heb leeren kennen. Het is den vorigen Zondag (feestdag van den H. Aartsengel Michaël) kermis geweest, de drank heeft de hoofden verhit en er zijn groote schandalen voorgevallen in de gemeente. Om ik weet niet welke onbeduidende reden is er tusschen den zoon van den wethouder en den zoon van den smid twist ontstaan, die hoe langer hoe hooger liep, zoodat het van woorden tot daden is gekomen. De vaders hebben partij gekozen voor hunne zoons, de smid heeft den wethouder uitgescholden en hem de vuist onder de kin gezet, de neven en verwanten van den smid hebben hem ondersteund en

aangehitst en de familie van den wethouder heeft het voor dezen opgenomen. In de Zwaan zijn glazen vernield en vensterruiten gebroken, de smid is met een bebloed hoofd, de zoon van den wethouder met een messteek in den linkerarm thuis gekomen.

En daar ligt nu de lieve vrede van mijn lief dorpje verbroken! Toen ik des anderen daags het voorgevallene vernam, heb ik alles in het werk gesteld om de partijen te verzoenen en de zaak te sussen, doch het was, helaas, te laat; er was reeds proces-verbaal opgemaakt en den officier van justitie in handen gesteld. De zaak zal nu voor de rechtbank komen en wie weet, of de haat en de tweedracht, die in een onbesuisd oogenblik ontstaan zijn, ooit uit onze gemeente zullen verdwijnen. Want er zijn harde woorden gevallen, grove beleedigingen van weerskanten geschied en onteerende familiegeheimen aan het licht gekomen. Och, och, waarde Oom, de menschen zijn, helaas, lang zoo gelukkig niet als ik steeds dacht!

Ik heb vroeger maar ten halve kunnen gelooven wat onze oudheidkundige vriend Habets ergens schrijft, namelijk dat de Zuid-Limburger heftiger en levendiger van aard is dan de Noord-Limburger ‘alsof de roekeloosheid der oude hertogen van Limburg en de twistzucht der Heeren van Valkenburg en Daalhem in het nageslacht waren overgebleven.’ Ik heb er thans de treurige zekerheid van opgedaan.

Doch om op onze godgeleerde kwestie terug te komen

.....

.....

12.

11 Oct.

De kermistwist van Eppekoven heeft grootere gevolgen dan men aanvankelijk vermoeden kan. De zaak komt voor de rechtbank, de zoon van den wethouder, de jonge smid, de vader van dezen en eenige andere personen zullen terecht staan, de eerste wegens hoon en laster, de tweede wegens verwonding door middel van een mes, de anderen wegens hoon en laster en verzet tegen de overheid. Het halve dorp is er bij betrokken en nu komen de gemoederen eerst recht niet tot bedaren. De smid is den geheelen dag dronken en dreigt, dat hij den wethouder en diens zoon de hersenpan zal inslaan, de wethouder raast en lamenteert tegen iedereen, dat zijn zoon zijn leven lang het gebruik van den linkerarm zal missen, en hun vrouwen verwijten elkander allerlei ondeugden en schanddaden. Zooals ik reeds meldde, is de twist overgegaan op de respectieve familieleden en er gaat geen dag voorbij zonder burengerucht, dan hier, dan daar.

Wat mij het meeste grieft is, dat men elkander aantast in het kostbaarst wat men heeft, de eer, en het heiligst vernietigt wat men bezit, het familieleven, het huiselijk geluk. Ik ben nog een paar malen in het midden getreden om te sussen

en te bedaren, maar het is hemeltergend en godslasterlijk wat ik heb moeten hooren.

Nooit heb ik het familieleven zoo doorgrond, zoo gewaardeerd, zoo verheven geacht, als nu ik 't aangetast, bedreigd, vernietigd zie. En, zonderling, 't is of ik 't heden nog eens in al zijn phasen heb moeten aanschouwen. 't Was een prachtige herfstdag, dien ik mij ten nutte maakte om verschillende menschen te bezoeken. Over allerlei dingen mijmerend en nadenkend, wandelde ik langzaam naar de Hoogstraat, waar het oudste paartje der parochie woont, hij die 85, en zij die 84 jaren telt. Ze bezitten een schamel hutje van leemen wanden, met riet gedekt; maar 't is er krakend helder, de wanden zijn wit gekalkt en een klein tuintje met hooge, rechtopgaande stokrozen en groote gele zonnebloemen prijkt voor de deur. Philemon en Baucis! Hij is bijna blind en zij kan zich niet anders dan op een stok leunend en met moeite voortbewegen. Maar beiden zijn uiterst tevreden en genieten hun weinige dagen in ongestoorden vrede. Hij noemt haar ‘wicht’, zij zegt ‘jong’ tegen hem. Als hij maar tabak heeft en zij bij haar ‘jong’ zit, zijn ze rijker dan een koning. Ik vroeg naar hun zoon. ‘Gaat hij nog niet trouwen’' voegde ik er bij. ‘Neen... neen.....’ antwoordde zij, ‘wij hebben 't hem dikwijls genoeg aangeraden..... er zou voor ons genoeg overschieten..... maar - zolang wij leven, denkt hij er niet aan!’

't Was roerend te hooren, met welken trots ze dat zei.

[Iets lager stond in 't Latijn, blijkbaar later bijgevoegd:]

Den 12den Januari 187..., des morgens te vijf uren, is mijn Heeroom de Zeer-Eerw. Heer J.A.P., Pastoor te Heek, na lang en geduldig lijden in den ouderdom van 67 jaren in den Heere ontslapen. Zijn dood heeft mij zeer gegriefd, doch was slechts als de voorbode van grootere smarten, die niet met hoop op een betere toekomst werden vervuld.

R.I.P.

[Daarna ging het verhaal weer geregeld voort:]

Zoo ongeveer stonden de zaken in Eppekoven bijna een jaar na mijne benoeming aldaar. Hoe anders dan ik mij gedroomd had! En toen eenige maanden later de wethouder als lid van den gemeenteraad moest herkozen worden en de smid zich als candidaat tegenover hem stelde, toen brak eerst recht het vuur van haat en tweedracht uit en stond niet zelden de eene helft van het dorp gewapend tegenover de andere. Ik heb gepredikt en vermaand, gesust en bedreigd, maar wat vermocht mijn woord van vrede en verzoening te midden der woedende hartstochten?

In al hun dwaasheid, in al hun ellendigheid en verworpenheid heb ik toen de menschen leeren kennen. Wie laadde er niet eene zonde op zijn geweten, wie bleef nog rein in den mond van anderen?

En 't was of heel het dorp gevoelde, dat ik boven hun partijen stond, dat ik niet werd medegesleurd door hun ongerechtigheden, dat ik alleen dezelfde gebleven was, de kalme, gelukkige bedienaar van Gods woord. Elke partij eerbie-

digde mij, niemand had zijn vertrouwen in mij verloren. Het was of men mij nog eerbiediger groette dan te voren, of hunne oogen mij benijdden. Ik bedroog mij daarin niet - menige mond sprak het uit.

Ik moet hierbij steeds aan een woord denken, dat Natten-Hâri mij in die dagen eens toevoegde. Hij behoorde tot geen partij, hij ging lachend en schertsend door ‘de revolutie’, zooals hij 't noemde, die hem slechts gelegenheid gaf tot meer drinken en meerdere kwinkslagen. Op een avond, dat ik mij door de dorpsstraat spoedde, trad hij op mij toe. ‘Mijnheer de Kapelaan,’ zeide hij, ‘weet u wel dat wij tweede eenige gelukkigen van heel Eppekoven zijn? En weet u ook waarom? Omdat wij twee geen vrouw, geen familie en geen kinderen hebben.’

Ik heb dien avond lang en veel gebeden.

En toch - terwijl ik zoo hoog boven allen stond, terwijl allen en ik zelve mij zoo gelukkig waanden - toen werd ook ik gedompeld in de diepste ellende.

O God, ik wil niet rechten met Uwe Alwijsheid en niet morren en niet rekenschap vragen, veeleer Uwe vaderlijke hand kussen, die mij kastijdde, maar wat was het, o Heer, dat U deed besluiten mij zoo hoog te verheffen en mij toen neer te smakken van het toppunt des geluks? Was dan mijn hart in Uw oog nog niet genoeg gelouterd van alle aardsche gevoelens? Ik zegen de nieuwe beproeving, die Gij mij gezonden hebt, o Heer, maar kon ik dan van zulk een verleden alles, alles uitwisschen en vergeten, zoodat er geen spoor meer van overbleef? En zal ik ooit geheel en al kunnen vergeten, nu ik haar heb weergezien, zal ik ooit rein genoeg voor U zijn, o Heer, ook in de verre, verre zandwoestijnen?

Ik wil kalm verder schrijven.

Door allerlei bezigheden verhinderd, was ik in geruimen tijd niet meer op Meienrade geweest. De laatste maal, toen ik er aanbelde, was de Baron op reis, wegens een sterfgeval in de familie, zeide mij Geertrui, de oude dienstmeid. Ik had hem dus in geruimen tijd niet gezien. Wel had ik terloops, van wien weet ik niet meer, vernomen, dat er eene gouvernante zou komen voor de kleine Françoise, maar had daaraan verder niet meer gedacht.

Den zevenden Juli was ik in den namiddag uitgegaan en wandelde langs de Hoogstraat den berg op. 't Was een heerlijke dag. Nu eens mijn brevier biddend, dan weer nadenkend en de natuur bewonderend, klom ik hooger en hooger en dwaalde het bosch in. Ik had in de laatste dagen veel gewerkt, alle loopende bezigheden, correspondentiën enz. afgedaan en gevoelde mij zoo licht, zoo poëtisch gestemd als zelden te voren. Plechtiger dan ooit lag de stilte om mij heen en toch was het of alles tot mij sprak. Het ritselend blad, dat aan mijn voeten neerviel, vertelde mij iets, 't gekras van den raaf, het hoongelach van den specht, die klepwiekend opvloog, waren als een waarschuwing of een profetie in een taal, die ik nog moest leeren ontcijferen. Langzaam daalde de zon in 't Westen. Ik had heele verhalen kunnen dichten, honderden verzen kunnen schrijven.

Ensklaps bemerkte ik vóór mij op het vochtige voetpad een rood en goud gekleurden Staphylinus, dien ik op den eersten blik als een der grootste en zeldzaamste soorten herkende. Op het diertje aanvallen, was het werk van een oogenblik. Het hief zijn achterlijf omhoog, als ware 't met een angel gewapend om

mij te steken. De Baron had mij vaak op deze bedreiging opmerkzaam gemaakt, die slechts een verdedigingsmiddel is, waarvan de Staphylinen in hun angst instinctmatig gebruik maken. Toch trok ik onwillekeurig de hand terug. Sprak ook dit diertje tot mij? Was 't een waarschuwing, een voorspelling, dat het zich wreken zou, indien ik het de vrijheid ontnam? Met een glimlach over mijn dichterlijke uitlegging, nam ik het diertje op en wikkelde het in mijn zakdoek. Hoe zou de Baron zich verheugen!

Met verhaasten tred volgde ik den naasten weg naar het kasteel en was in een half uur beneden. De zon was juist de kim genaderd en kleurde het eiken kreupelhout met een roodgouden tint; 't was een zoele, zomersche avond.

Ik stapte langs de Geul over het bruggetje van den watermolen het park binnen en bleef plotseling als versteend staan. Onder de hooge boomen der groote laan stond Renilde vóór mij met de kleine Françoise aan de hand; het kind trok haar op mij aan, legde zijne hand in de mijne en juichte: ‘Heeroom, Heeroom! hier is Tante Renilde!’

Wie zal ooit kunnen beschrijven, wat er toen in mijn ziel omging? Wij groetten elkander sprakeloos en ik zag duidelijk hoe zij ontstelde, hoe al haar bloed haar naar 't aangezicht steeg. Spreken kon ik niet. Ik was op het punt om ‘Renilde!’ uit te roepen, maar 't woord stierf op mijn lippen. Ik dacht plotseling aan mijn geestelijk kleed. Wij stonden beiden met onafgewenden blik, als aan den grond gekluisterd. Onwillekeurig had zij het kind losgelaten en de hand op haar hart gelegd, die zich krampachtig samenbalde. Dat alles duurde slechts een oogenblik; spoedig trok zij Françoise weer naar haar toe, groette nogmaals met een statigen, zwijgenden groet en wandelde voort. Alsof ik mijn oogen niet gelooven kon, staarde ik haar na, tot ze langzaam en statig achter 't loover verdween.....

Wat er toen gebeurd is, weet ik niet meer. Ik moet wel langs het kasteel over de binnenplaats zijn weggesneld, want toen ik weer tot bezinning kwam, bevond ik mij op den straatweg langs de Geul. Er was iets als een chaos in mijn hoofd. Denken kon ik niet, ik voelde slechts het regelmatig slaan van mijn bloed, dat tegen mijn hersenpan bonsde.

Nu was mijn lot beslist. Tot diep in den nacht bleef ik in mijne studeerkamer, met de wanhoop in 't vermorzeld hart, dat, ik wist het, niet meer heelen zou.

Welk een nacht, o mijn God, welk een nacht!..... En welke dagen, die volgden!.....

Ik bevond mij voortdurend in een toestand tusschen waken en droomen. O, hád ik haar teruggezien in 't geestelijk gewaad, als Zuster van Liefde aan de sponde van een stervende, of in vervoering voor Gods tabernakelen, hoe zoude ik gejuicht, haar en mij zalig geprezen hebben! Maar zij in de wereld, zij niet de bruid des Heeren en toch voor eeuwig voor mij verloren - dat maakte mij zinneloos!..... Waar was de stem, die in mijn binnenste zong: ‘Tu es sacerdos in aeternum?’ Hoe ik ook worstelde met mij zelf, hoe ik ook bad en boete deed en mijn lichaam kastijdde, - ik kon mij zelven niet bedriegen, mij zelven niet wijsmaken, dat ik haar niet beminde. Overal vervolgde mij haar beeld. Soms

was het mij onmogelijk te gelooven, wat ik gezien had..... Ik wilde naar 't kasteel, mij nogmaals overtuigen.....

En dan, indien ik nogmaals zoo vóór haar zoude staan..... in mijn geestelijk gewaad..... wat dan?

Toen heb ik gekermd, gebeden, heele nachten geweend en in vertwijfeling het brandend hoofd tegen de muren mijner kamer geslagen, in de hoop dat het bersten zou! .....
.....

Eenige dagen later werd ik verrast door een bezoek van den Baron. Hij was op reis geweest en kwam naar mijne gezondheid vragen, daar hij vernomen had dat ik in de laatste dagen het H. Misoffer niet meer had opgedragen. Ik wendde een lichte ongesteldheid voor en bood hem den Staphylinus aan, dien ik nog in den saamgeknoopten zakdoek vond, hetgeen aan 't gesprek een andere wending gaf. Bij zijn heengaan zeide hij:

- ‘Ik heb u nog een dienst te verzoeken. Mogelijk weet u, dat Mejuffrouw Renilde De B., die zich met de opvoeding van Françoise heeft belast, mijn nichtje is. Haar vader bekleedde eene voorname plaats bij de rechterlijke macht te Brussel, doch heeft door ongelukkige beursspeculatiën zijn geheele vermogen verloren, hetgeen hij zich zoo heeft aangetrokken, dat hij vóór eenige maanden gestorven is. Ik heb Renilde verzocht naar Meienrade te komen, en met uitbundige vreugde heeft zij dit aangenomen. In de eerste dagen was zij overgelukkig, doch thans begrijp ik haar niet meer. Ze wil weg en zegt dat ze zich nooit te Meienrade zal kunnen gewennen. Ze is anders zoo degelijk, dat ik haar onmogelijk van wispelturigheid kan beschuldigen..... En toch..... en toch..... nu ik er aan denk.....’ ging hij peinzend en als verbaasd voort, ‘ze is vóór een jaar of vijf met dezelfde onbezonnenheid plotseling in een klooster gegaan en even zoo plotseling heeft ze 't weer verlaten, kort na een bezoek van haar nichtje, Jeanne De R..... Ja, ja..... de vrouwen - toch altijd iets raadselachtigs, Mijnheer de Kapelaan!’ voegde hij er met een glimlachje bij. En toen weer ernstig voortgaande: ‘Maar anders, door en door katholiek, werkelijk vroom in den waren zin des woords..... Wat ik u verzoeken wilde..... indien 't u soms mocht gelukken, door een der geestelijke heeren, uwe collega's..... een betrekking voor haar..... in een katholieke familie..... u begrijpt.....’

Ik beloofde aan eenige collega's te zullen schrijven en geen poging onbeproefd te laten om aan zijn verzoek te voldoen, waarna hij afscheid nam.

Welke verrassing, welke nieuwe gewaarwordingen! Haar lot berustte thans voor een groot gedeelte in mijne hand, ik moest zorgen voor hare toekomst..... En toen ik weer kalmer kon nadenken, de feiten in verband trachtte te brengen en alles plotseling klaar en duidelijk werd, toen kwam er als een jubel in mijn hart en maakte zich toch een groote vrees van mij meester.

Waarom wilde zij plotseling weg, na mij ontmoet te hebben? Waarom had zij het klooster plotseling verlaten, na een bezoek van haar nichtje Jeanne? Ik herinnerde mij, aan Oscar geschreven te hebben, dat ik geen roeping meer gevoelde voor den priesterlijken staat, dat ik in de wereld zou terugkeeren. Had mogelijk Jeanne dit bericht overgebracht in het stille klooster?

O, dan beminde zij mij, dan hing haar heele leven slechts aan het mijne!.....

En dan?..... O mijn God, dan was zij even rampzalig als ik! Dan waren twee menschenlevens verwoest en verloren in plaats van één!

Toen kwam mij weder al het onbegrijpelijke vóór den geest, dat ik op Maasloo aan haar had opgemerkt - haar voortdurend ontwijken, als ik haar naderde, en haar blik, die toch aan mijn blik bleef hangen, onze blikken, die spraken tot elkander..... Was ik in jeugdige onervarenheid niet moedig genoeg geweest, had ik niet moeten spreken, haar moeten zeggen alles wat er omging in mijn hart, en was zij mij mogelijk alleen ontvlucht, omdat zij wist dat ik priester zoude worden, dat ik aan niemand mocht toebehooren dan aan God alleen?

En toen - toen is mijn heele wezen in opstand gekomen tegen mijn lotsbestemming op aarde en ik heb het uur vervloekt, waarop ik met de aanvaarding van het priesterschap eeuwige kuischheid heb beloofd. Waarom was ik opgegroeid in een omgeving, die mij van lieverlede daartoe gebracht had? Welk geluk, welke zaligheid op aarde zou mijn deel zijn geworden, indien ik naast haar had mogen gaan door het leven? Kon het mogelijk zijn, dat Gode het celibaat welgevalliger was dan zulk een liefde, zulk een geluk?

Langzaam is de kalmte teruggekeerd in mijn gemoed. Dat ik voor haar moest zorgen; dat het thans mijn plicht was, haar te ontvluchten, ten einde haar lot dragelijker te maken; dat ik vooral met de grootste omzichtigheid moest te werk gaan, om in de eerste plaats haar en dan ook mij zelve, of liever mijn geestelijk kleed niet in opspraak te brengen - die gedachten gaven mij een zekere kracht, en met die kracht gelatenheid, bijna berusting in mijn lot.

Met het folterend bewustzijn, dat mijn arbeid zelve heiligschennis was, ging ik weder aan mijne beroepsbezigheden. Ik las de H. Mis, ik sprak den boeteling van zonden vrij, ik bezocht en troostte de zieken en stervenden. Maar mijn geest was afgesloofd; ik stelde mij geheel en al in Gods hand, die het noodlot over mij gezonden had, en geloofde het sacrilegie te moeten begaan, dat ik alleen dáárom op mijn ziel laadde, teneinde in het openbaar geen ergernis te geven, die ook andere zielen in gevaar kon brengen.

Ik leed verschrikkelijk. Er waren oogenblikken, waarin ik 't als een weldaad beschouwde, indien Renilde het dorp verliet, indien ik haar nooit ontmoet had. En toch, hoe menigmaal heb ik sidderend het antwoord op een mijner veelvuldige brieven opengebroken, en in stilte gejuicht, als mijn poging om haar eene betrekking te bezorgen mislukte, als ik de zekerheid terugkreeg, dat ze nog niet weg zou gaan.....

Hoe dikwijls heb ik toen Natten-Hâri nagestaard en in mij zelve gedacht: ‘Thans is er maar één gelukkige in Eppekoven meer!’

Eindelijk kwam een brief, die een passende betrekking aanbood. Er werden nog een paar inlichtingen gevraagd en een paar voorwaarden gesteld, waaraan lichtelijk kon worden voldaan. Ik trachtte al mijn wilskracht samen te vatten en begaf mij naar 't kasteel.

De Baron vond de betrekking zeer aannemelijk, doch was zeer ernstig. ‘Het doet mij innig leed,’ zeide hij, ‘haar te moeten missen. Ge kunt u geen denk-

beeld vormen, Mijnheer de Kapelaan, van de achting, die ik haar toedraag. Nooit heb ik een edeler karakter leeren kennen. Die kalmte, die zelfbeheersching, die innige overtuiging zijn bewonderenswaardig. Haar opvatting van het leven is zoo diep godsdienstig, dat ik menigmaal verbaasd sta. En daarbij zoo onbekrompen! Voor Françoise is ze wat een moeder maar zijn kan, en het kind hangt aan haar met hart en ziel. Het doet mij innig leed dat ze uw biechtkind niet is, mogelijk kon u haar dan bewegen hier te blijven, maar zij is gewoon aan Pater Richard te Maastricht te biechten, dien zij vroeger in België gekend heeft.....' - Er volgde een stilte. Ik voelde, dat ik sidderde, en tuurde voor mij uit in het ijle.

- 'Maar 't is niet anders', hoorde ik toen den Baron zeggen. 'Ik zal haar even binnenroepen.'

De Baron belde. Spreken kon ik niet.

- 'Vraag of Mejuffrouw Renilde even wil binnenkomen,' zeide hij tot den bediende en toen deze weg was, als plotseling door een gedachte getroffen, zich tot mij wendend:

- 'Mijnheer de Kapelaan, indien u een poging waagde, om haar hier te houden?..... Mag ik u een oogenblik met haar alleen laten?'

Ik knikte toestemmend, haast zonder te weten wat ik deed. Mijn hoofd bruiste.

De deur ging open en Renilde trad binnen. De Baron stelde ons aan elkander voor en zij boog met den koud beleefden, statigen groet, dien zij me reeds vaker had toegevoegd. Wij bleven een oogenblik tegenover elkander staan. 't Was of iets goddelijks van haar uitging, dat mijn heele wezen met bewondering vervulde en in mij mijn zelfbewustzijn, mijn mannelijken moed deed ontwaken. Haar kalme blik bleef neergeslagen en ik kon mijn oog niet van haar afwenden. Het jonge meisje van vroeger had zich tot een heerlijke vrouw ontwikkeld. Haar heele gestalte was voller en toch rijziger, haar blond haar nog weelderiger en iets donkerder geworden. Er lag iets ernstigs op haar gelaat, dat het hemelsch schoon maakte. Bij onze plotselinge ontmoeting eenige dagen te voren, in de opgewondenheid van 't oogenblik, moest mij dat alles wel ontsnapt zijn; ik had slechts de trekken van Renilde herkend, mijn onvergetelijk ideaal plotseling in werkelijkheid vóór mij zien staan. Thans werd dat ideaal oneindig overtroffen. Haar lippen bleven gesloten, haar oog onveranderlijk kalm en toch moest iets haar binnenste bewegen, want een lichte blos kwam op haar schoon gelaat en ik zag, hoe haar boezem hijgde.

Intusschen nam de Baron den brief ter hand, sprak over de aangeboden betrekking en mengde mijn naam in 't gesprek. Zij boog met een knikje en bewoog de lippen, als prevelde zij woorden van dankbaarheid.

- 'Wanneer is de betrekking open?' was 't eenige, wat ze vroeg.

- 'Met 1 October,' antwoordde de Baron.

Nogmaals knikte zij toestemmend en goedkeurend, en terwijl de Baron een oogenblik zweeg, deed ze een poging om heen te gaan.

- 'Mijnheer de Kapelaan wilde u nog even spreken,' zeide hij toen en eer zij antwoord kon ontvangen op haar grooten, vragenden blik, liet de Baron ons al-

leen. Toen zag ze mij rustig aan en geen trekje ontsierde de edele kalmte, die op haar gelaat lag uitgedrukt.

Terwijl ik mijn gedachten verzamelde, sprak zij:

- 'Ik ben u veel dankbaarheid verschuldigd.'

- 'O, Mejuffrouw,' zeide ik verontschuldigend. 'Maar ik moet haast betreuren, uwe dankbaarheid verworven te hebben. Mijnheer uw Oom is ontroostbaar over uw vertrek. Zou u niet kunnen besluiten, hier te blijven?'

- 'Mijn besluit is genomen, Mijnheer de Kapelaan,' antwoordde zij eenvoudig doch vastberaden.

- 'En zoude niets u kunnen hier houden?' ging ik voort. En ik sprak over de weldaden, die zij aan haar leerlinge bewees en nog zou bewijzen, over den steun, den troost, dien zij haar oom verleende, haar oom, die steeds treurde over een beminde gade en gebukt ging onder den zwaren last der opvoeding van zijn eenig dochtertje, en weidde uit over hare toekomst, over al het onzekere, dat haar wachtte, over alle onaangenaamheden en ontgoochelingen, die haar elders zouden te beurt vallen.....

Nu ik van hare toekomst sprak, voelde ik, dat ik onwillekeurig welsprekend werd en dat toch de grond onder mijn voeten wegzonk. Ik betoogde, dat zij blijven moest, en wist, dat zulks alleen mogelijk was, indien ik heenging. Ik liet mij medesleepen door mijn eigen woorden en in de vervoering, waarin ik geraakte, sprak ik een besluit uit, dat ik in de laatste dagen soms wel had overwogen, maar dat plotseling in mijn ziel tot rijpheid kwam. Ik zeide haar, dat bij mij het plan vaststond, om Missionaris te worden. Hoe ik het gezegd heb, weet ik niet meer, maar ik zocht naar allerlei middelen om haar te overtuigen, haar kort en goed te doen beslissen, en gewaagde daartoe ook van mijn genomen besluit.

- 'Ik wil er nog eens over denken,' antwoordde zij, steeds even kalm en eenvoudig, en toch was er iets anders, iets diep weemoedigs in den vluchtigen blik, dien ik van haar opving. 'En overigens,' voegde zij er eenigszins verlegen bij, 'ik kan immers nog altijd hier bij mijn oom terugkeeren.....'

Bedoelde zij, als ik weg was?

Zij stond op en wilde zich verwijderen, doch plotseling stak ze mij de hand toe.

- 'Mag ik u nogmaals bedanken,' sprak zij, 'en u gelukwenschen met uw besluit. Dagelijks zal ik God bidden, dat Hij onophoudelijk Zijn zegen neerzende op het heilige werk, waarvoor Hij u heeft uitverkoren.'

Zij nam afscheid en 't was, of ze dieper boog dan anders, om een blos te verbergen, die haar wangen kleurde.....

Zoo is mijn besluit gerijpt en genomen en in mijn ziel is kalmte en rust. Door haar heeft de Hemel mij geleid. Moge God mijn streven zegenen en mij moed en kracht verleenen om in mijn nieuwen werkkring, alles, alles, alles te vergeten, slechts te leven en, zoo Hij wil, te sterven om zielen te winnen voor Hem!

Sub tuum praesidium confugo, Domine! Domine, adjuva me, salvum fac servum tuum, Amen[23)].

Eppekoven, 19 Augustus 187...

{problem}[Het volgende bestond slechts soms uit losse aanteekeningen, soms uit korte of lange ontboezemingen, vaak uit onvoltooide volzinnen. Ik heb getracht het geheel te ordenen en het verhaal geregeld voort te zetten.]

20 augustus. Ik wacht sinds acht dagen op de toestemming van den Bisschop. O Heer, waarom laat Gij mij zoo lang in verzoeking? Ik kan den wensch niet uitroeien uit mijn hart, haar nog ééns te zien, nog ééns 't geluid te hooren van hare stem.....

Domine, ne intres in judicium cum servo tuo![24)]

21 Augustus. Wat heeft haar aangespoord om heden door het dorp, langs mijn woning te gaan, waar ik haar nog nooit gezien heb? De avond was reeds half gevallen, een enkele ster prijkte aan den hemel. Ik zat, met het raam op een kiertje, in den donkersten hoek van mijn studeervertrek. De kleine Françoise liep een paar schreden vooruit en wilde een bloem plukken, die uit mijn tuin door het ijzeren hekje stak. ‘Laisse, mon enfant,’ hoorde ik haar vermanend zeggen. Maar het kind had de bloem reeds in de hand en bood ze haar aan: ‘Pour vous, ma chérie.’ Zij nam ze echter niet, doch antwoordde: ‘Tu garderas cette fleur pour moi.....’

Wat dacht zij, wat bedoelde zij?..... Eeuwig, eeuwig raadsel!

.....

.....

Zal zij hier terugkeeren, als ik verre, verre weg zal zijn voor altijd, en in de avondschemering door het park en door het dorp gaan en mogelijk een enkele maal terugdenken aan mij..... als de bloemen bloeien, doch geen kinderhand ze haar aanbiedt.....?

22 Augustus. Ik moet wachten. Monseigneur zal correspondeeren met het Missiehuis te Londen. Ook is er eenigszins gebrek aan Vicarissen en Desservanten en vermaant Z.D.H. mij om te blijven. Indien hij wist, hoe onmogelijk dit is!

24 Augustus. Ik zat heden in mijn studeervertrek, toen er een lichte klop op de deur kwam. Ik opende en Natten-Hâri stond voor me.

- ‘Mijnheer de Kapelaan,’ zeide hij, ‘ik heb vernomen, dat u weggaat.’

Hij sprak ernstig en er lag een zeldzame uitdrukking op zijn dronkemansgelaat.

- ‘Ja, Hâri,’ antwoordde ik.

Toen stak hij mij zijn bevende hand toe.

- ‘Ik wilde u vaarwel zeggen en u heil en zegen wenschen.’

Dit ontroerde mij. Ik dankte en zeide zoo kalm mogelijk, dat mijn vertrek nog niet bepaald was. Alsof hij mijne ontroering bemerkt had, zag hij mij scherp aan en sprak, half verwijtend, half waarschuwend:

- ‘Waarom gaat u heen?..... Zijn er dan hier geen zielen meer te redden?’
- ‘Als ik met jou kon beginnen, Hâri!’ liet ik me ontvallen.
- ‘Met mij?’ riep hij verwonderd uit. ‘Neen neen..... ik ben nu vijftig

jaar..... Mij redt niemand meer..... De eenige, die 't nog zou kunnen - die is al lang dood en begraven.....'

- 'Wie is dat dan, Hâri?'

- 'Dezelfde, die ook oorzaak is..... dat ik drink.'

- 'Die oorzaak is, dat jij drinkt? vroeg ik met meer nadruk.

- 'Ja, de eenige, die ik ooit bemind heb.' Toen was het, of hij zijn hart opeens moest lucht geven. 'Neen, Mijnheer de Kapelaan, u weet dat niet, en de menschen weten het ook niet, die mij voor een lustigen gast houden en er geen besef van hebben, hoeveel leed en verdriet de drank mij eerst moet helpen vergeten eer ik hun mijn grappen verkoop.'

- 'Waarom hebt ge haar dan niet getrouwd?' vroeg ik nogmaals.

- 'Zij was Protestant,' zeide hij kalmer. 'Dat zouden wij beiden nu nog wel te boven gekomen zijn, maar mijne ouders wilden hunne toestemming niet geven. Ik was Candidaat-Notaris en moest jaren lang wachten eer ik Notaris zou worden..... Toen is het eene bij het andere gekomen. Hare ouders wilden voor de mijne niet onderdoen en er werd veel gepraat en veel gestookt van weerszijden en er is veel onbegrepen en onopgehelderd gebleven..... En intusschen heeft zij niet langer gewacht, of niet langer kunnen en willen wachten. Er is een rijke Meneer gekomen en hoe het gegaan is, weet ik niet - of hare ouders haar zoolang bepraat en overtuigd hebben... maar zij heeft den rijken Meneer genomen...'

Er stond een traan in zijn oog.

- 'En nu weet u 't, Mijnheer de Kapelaan - en als u nu in vreemde landen zal zijn en mogelijk nog eens aan Natten-Hâri denkt..... dan weet u ten minste, hoe alles gekomen is.'

- 'Zeker, Hâri,' beloofde ik, 'ik zal aan je denken en ook voor je bidden.'

Toen stak hij mij de hand toe.

- 'Adieu dan, Mijnheer de Kapelaan,' sprak hij. 'En nu weet ik waarachtig niet meer, of ik gekomen ben om u adieu te zeggen, dan wel om u dat alles te vertellen.'

Toen hij weg was, herinnerde ik mij, dat hij mij eens had toegevoegd: 'Mijnheer de Kapelaan, wij zijn de twee eenige gelukkigen in Eppekoven.'

25 Augustus. Wie ben ik dan? Ben ik een speelbal in de handen der Voorzienigheid? Wil de hemel dan mijn verderf? Waarom, o Heer, waarom?.....

Moet ik vertwijfelen?.....

Luistert, gij, die ooit deze bladen lezen zult! Ik wil alles kalm, zoo kalm mogelijk neerschrijven.

Ik heb geen weerstand kunnen bieden aan de verlokking mijns harten. Een bovennatuurlijke macht, een duivel heeft mij op- en voortgezweept naar 't kasteel. Ik moest haar zien..... En ik heb haar gezien, o mijn God, o mijn God!

Het was Zondagnamiddag en het heele dorp als uitgestorven. Dat de Baron op reis was, wist ik. In het begin van den namiddag, omstreeks twee uur, hoorde ik een paar vrouwenstemmen op de straat. 'Ook naar de Wieldersche kermis, Geertrui?' En de oude Geertrui van 't kasteel antwoordde: 'Als 't God belieft,

elk jaar zoolang vader leeft.' Sinds dat oogenblik is Meienrade niet meer uit mijn gedachten geweest. Ik moest er heen. Ik trachtte te werken, ik trachtte te bidden - te vergeefs!

Tegen zes uur ben ik uitgegaan. 't Was een snikheete dag geweest. Achter in 't Noordwesten broeiden donkere onweerswolken.

Om het dorp heen, den berg ten halve bestijgend en door het eiken kreupelhout weer afdalend, bereikte ik het park, daar waar het met een hooge heg van kornoeljes omgeven is.

Hier heb ik menigmaal gestaan, ook als Renilde er niet was, soms te midden van den nacht in 't heldere licht der maan, alleen maar om 't plekje te zien, waar zij gewoonlijk vertoeft - want hier is haar lievelingsplaatsje. Tegenover mij, aan 't andere einde van 't park, lag de oude, grijze watermolen met zijn donkerbruin rad en zijn bouwvallig bruggetje er boven. Schuimend stort de Geul zich over de vunzige planken, vormt eerst een breede, diepe kolk, waarin haar water als in eene neer[25)] ronddraait, en vloeit dan bruisend en stoeiend verder voort.....

Doodstil, als in slaap getooverd, lag alles voor mij. De kalmte der natuur, die het onweder voorafgaat, spreidde zich uit over het park, geen blad bewoog zich, het molenrad hing bewegingloos onder het neerplassende water, dat droomend voortkabbelde.

Haar stoel, niet verre van den waterplas, was ledig. Alleen het opgeslagen boek getuigde, dat zij hier vertoefd had.

Eensklaps hoorde ik iemand komen. Doch neen - het was de vrouw van den ouden mulder, die over het bruggetje den molen binnenging.

Toen alles weer stil was, en ik haar niet vond, doemde een gevoel van schaamte in mij op, van schaamte over mij zelven. Was ik dan zoo zwak, dat ik geen weerstand kon bieden aan het zondige verlangen mijns harten? Ik wilde weg en toch hield mij iets aan den grond gekluisterd. Welriekende geuren stegen op uit het park, gonzende insecten vlogen om mij heen, zoel en drukkend was de lucht.....

Hoe lang ik daar gestaan heb, weet ik niet. Een kinderstem, de stem van Françoise, wekte mij uit mijn droom. 'Pas trop loin, mon enfant,' hoorde ik Renilde zeggen. Terwijl het kind zich spelende verwijderde, was zij haar stoel genaderd. Een licht zomertoilet hing los om hare schouders. Nog eenige oogenblikken bleef zij rechtop staan; zij legde haar beide handen achter onder het hoofd, vouwde ze daar samen, en wendde het schoone gelaat omhoog, terwijl ze de oogen sloot voor het al te felle licht en schudde plotseling het lange blonde haar, dat weelderig langs den rug golfde..... Was het een booze droom, die haar kwelde, waaruit zij trachtte te ontwaken?..... Ik meende te ontwaren, dat een lange zucht haar boezem ontsnapte. Toen zette zij zich neder en nam het boek ter hand, doch spoedig liet zij het op haar schoot rusten en verzonk in gedachten. - Wat mocht haar geest bezig houden?

Een onbeschrijfelijke weemoed maakte zich van mij meester. Haar, de hemelschoone, de aangebedene, voor wie ik zoo gaarne alles op aarde geofferd had en die toch eeuwig voor mij verloren was, zag ik mogelijk voor de laatste

maal..... Wat had ik niet gegeven, om haar nog eens de hand te mogen drukken, nog eens in 't oog te mogen zien, haar te mogen zeggen: Vaarwel, wees eeuwig gelukkig! Mijn borst hijgde en ik hoorde vreemde, geweldige accoorden door mijn hersenen ruischen, brokstukken van ongekende melodieën, welke samensmolten met den hevigen rukwind, die plotseling door 't gebladerte stormde..... En mijn hart zong mee, een lied van wanhoop en eeuwig
afscheid!.....

Van droefheid overstelpt, verwijderde ik mij. Dof rommelend naderde het onweder. 't Was of ik medelijden gevoelde met mij zelven. De tranen liepen over mijne wangen en zonder te denken herhaalde ik halfluid: 'Vaarwel....., vaarwel, Renilde..... vaarwel!' en ik verhaastte onwillekeurig mijne schreden.

Ik kon ongeveer tweehonderd passen ver zijn, toen ik plotseling een gil hoorde. Ik bleef staan en vernam nu duidelijk op Meienrade een vrouwenstem, die om hulp riep. Ik keerde om en liep terug naar de plaats, waar ik gestaan had.

Een vreeselijk schouwspel trof mijn oog. Ik zag de vrouw van den ouden mulder, die Renilde bewusteloos uit het water trok. Deze hield Françoise omkneld.....

Ik begreep terstond wat er gebeurd was: de kleine Françoise was, al spelende, van het bruggetje van den watermolen gevallen, en Renilde was haar nagesprongen om haar te redden.

Met meer dan menschelijke kracht poogde ik door de heg binnen te dringen. Te vergeefs. Ik moest om het park heen, den anderen kant over het bruggetje van den watermolen naar binnen.

Toen ik ter plaatse kwam, lag Renilde op het gras, de kleine Françoise nog steeds in haren arm. De vrouw van den mulder had de bovenkleederen der drenkelinge losgemaakt en lede de hand op haar hart.

- 'Zij leeft!..... zij leeft, Mijnheer de Kapelaan!..... Ik ga hulp halen!' stiet zij uit en ijlde voort.

- 'Zend mij, wien ge maar vinden kunt!' riep ik haar na.

Toen nam ik Renilde en het kind met reuzenkracht in mijne armen en snelde met den dierbaren last naar het kasteel. Angstig drukte ik haar tegen mij aan, terwijl haar hoofd, onbewegelijk, met gesloten oogen, op mijn schouder rustte. Haar hals was half ontbloot.

- 'Renilde,' fluisterde ik, 'Renilde, kom tot u zelve..... o, sterf niet..... sterf niet!' En in namelooze smart drukte ik mijne lippen op de hare en kuste haar mond en hare wangen.

Zoo snelde ik voort, het kasteel binnen, en vond in de vestibule een rustbank, waarop ik de schijndooden nederlegde.

Toen was ik als radeloos. Ik zonk een oogenblik op de knieën om te bidden, doch herinnerde mij, dat ik pogingen moest aanwenden om de drenkelingen in 't leven te doen terugkeeren.

Eenige minuten later kwam hulp opdagen - mannen en vrouwen uit het dorp. Toen ben ik in zwijm gevallen. Twee lieden hebben mij naar huis gebracht.

- 's Avonds 11 uur. Renilde is gered, maar de levensgeesten in Françoise wa-

ren niet meer op te wekken. De dokter van Gulpen kon slechts haar dood constateeren. Morgen wordt de Heer de Warimont terug verwacht.

26 Augustus. Renilde is ontroostbaar. Zij zit bij het lijkje en wil niemand toelaten. Ik zal straks den Heer De Warimont te gemoet gaan en hem voorbereiden.

28 Augustus. Françoise heden begraven. - - - En te midden van al die onbeschrijfelijke smart zit ik met de wanhoop en den dood in de ziel en moet troosten en vermanen en zielen redden uit vertwijfeling. -

Renilde is nog steeds voor iedereen ontoegankelijk. Wanneer en hoe zal ik haar spreken?..... - -

- - Neen, het was geen heiligschennis, de kus dien ik op hare lippen drukte. Als er zonde is, dan is 't alleen mijn liefde, sterker dan de dood! En toch hoor ik overal een stem: 'Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam.....'[26] Maar waarom, o Heer, waarom haar dan plaatsen op mijn weg?...

En toch is er niets, waarvoor ik u meer zou willen danken en prijzen!

Nog gloeien mijn lippen van dien kus en niets zal ooit dien gloed van mijne lippen kunnen wegvagen..... In de verre zandwoestijnen van het Oosten, in de maagdelijke wouden van het Westen, steeds en overal zal de herinnering bij mij blijven, dat ik haar aan het hart heb gedrukt, dat ik haar heb gekust, met den kus der vurigste en edelste liefde!

- Miserere mei, Domine, miserere mei![27]

29 Augustus. Renilde is hevig ziek. De dokter spreekt van pneumonie. Nochtans is er voorloopig geen gevaar. De Baron draagt zijn lot als een man, als een waar Christen. Ik benijd hem om zijn kalmte te midden van al zijn leed. Of is hij een dier naturen, bij wie de smart niet tot uitbarsting komt, maar heimelijk en ongeneeslijk voort blijft woekeren?

31 Augustus. De ziekte neemt toe. Renilde heeft den geheelen tijd geijld. Niemand mag bij haar komen. Steeds ziet ze het lijkje van Françoise en beschuldigt zich zelf de oorzaak van haar dood te zijn, omdat zij zich liet medesleepen door wereldsche en zondige gedachten. 'Waarom vervolgt die man mij ook overal,' heeft ze geroepen, 'dat ik eeuwig aan hem denken moet en al het andere vergeet?' - Aan wien, aan wien, o mijn God?..... Ik meende te verzinken, toen de Baron mij om raad en opheldering vroeg.....

- Meienrade staat als verlaten. Alles is dicht en 't is of de natuur rond omheen werd geraakt door de vleugelen des doods. Alleen de zon schijnt onverbiddelijk als altijd en op de binnenplaats, voor 't bordes, kon ik de lucht zien trillen.

2 September. Pneumonie in hooge mate. Hevige koortsen. Heldere oogenblikken tusschen haar ijlen, die echter van zware afgematheid getuigen. Morgen, den zevenden dag, de crisis, die beslissend kan zijn over leven en dood.....

Indien er nog een offer moet zijn, o Heer, waarom dan mij niet gekozen? -

- - - Geen twijfel meer. Wat ik vreesde en toch zoo vurig wenschte, is tot waarheid geworden..... Renilde gevoelt voor mij, zooals ik voor haar. Ik ben het, aan wien ze denkt, ik ben de uitverkorene harer ziel, zooals zij de mijne is.

Dat is te veel, o Heer, voor een menschenhart! Waarom mij het hoogste geluk op aarde laten aanschouwen, zonder het mij te gunnen? Waarom mij bij de hand nemen en mij het paradijs toonen uit de verte, met onherroepelijk verbod om het ooit te betreden? - - -

Heden namiddag, tegen het vallen van den avond, liet de Baron mij ontbieden. Hij ontving mij in een voorvertrek van de ziekenkamer. Alles was doodstil, wij praatten fluisterend. De dokter was er voor de tweede maal, had de patiënte erger gevonden en den raad gegeven, van het eerste heldere oogenblik gebruik te maken, om de zieke te laten biechten. Wel had de Heer de Warimont voorgesteld om Pater Richard uit Maastricht, Renilde's biechtvader, te ontbieden, maar de dokter had gemeend op spoed te moeten aandringen; er was weel geen gevaar van sterven, doch voor de crisis, die rasser naderde dan hij verwacht had, wilde hij op alles voorbereid zijn.....

Ik knikte, ten teeken dat ik bereid was, en nam zwijgend plaats.

Een oogenblik later verscheen de oude Geertrui, die Renilde verpleegt. Zij wenkte ons toe, dat de zieke kalm was. Toen stond de Baron op.

- 'Ik zal haar even voorbereiden op uwe komst,' zegde hij. 'Uw plotseling verschijnen zou mogelijk.....'

Hij ging de ziekenkamer binnen; ik bleef hijgend aan de deur staan, zag hem de zware gordijnen der legersponde openen en hoorde, hoe hij sprak van een geestelijke te ontbieden..... alleen uit voorzorg..... en hoe zij zachtjes toestemde.....

Hij gaf mij een teeken en verliet het vertrek, dat hij achter zich sloot.

Toen ik haar naderde en zij mij ontwaarde, ontsnapte haar een lichte gil. Haar hoofd viel terug in het kussen en ik hoorde hoe zij snikte: 'Bij U, bij U?..... Nooit - nooit!'

Hoe hevig ontroerd ik ook was, vatte ik al mijn wilskracht samen, om mijn priesterlijke waardigheid te behouden, waarmede ik gekomen was. Ik sprak haar van den eeuwigen Rechter, van het gevaar in zonde te sterven, daar toch de rechtvaardige zelf zeven malen zondigt op één dag.....

- 'Gaarne wil ik biechten,' antwoordde zij, 'maar ik bid, ik smeek u, pijnig mij niet langer, haal een anderen biechtvader, wien ge maar wilt.....'

- 'Maar indien doodsgevaar dreigt.....' waagde ik nog te zeggen.

- 'Dan zal ik ongebiecht voor mijn Rechter verschijnen,' antwoordde zij, 'kleine zonden zal Hij mij vergeven, iets misdadigs kan Hij mij niet aanrekenen - ik heb God gelaten, wat aan God behoorde!'

Als bewusteloos viel zij neder.

Toen ben ik voortgehold, een uur ver, om den Pastoor van G. te halen. De avond was inmiddels gevallen. Terwijl ik voortspoedde door de duisternis, liepen de tranen over mijn gelaat. Wat was het, dat zij elk ander kon biechten, slechts niet aan mij? - Mijn vermoeden was maar al te waar geworden; nu be-

greep ik haar raadselachtig ontwijken op Maasloo, haar kort verblijf in het klooster, haar plotseling besluit om Eppekoven te verlaten - zij had mij bemind van het eerste oogenblik onzer ontmoeting, maar zij had aan God gelaten, wat aan God behoorde!.....

Behoorde ik dan nog aan God, ik eeuwig rampzalige!.....

Toen ik thuis kwam, vond ik een brief van den Bisschop, die mij uitnoodigt om mij den 12den dezer te Antwerpen in te schepen.

9 September. Renilde wordt beter. Alle gevaar is geweken. Zij is gered!

[Iets lager stond nog:]

Vaarwel, Eppekoven! Vaarwel, Renilde, tot in de eeuwigheid!

Toen ik des anderen daags mijn tochtje voortzette, verliet ik in 't naastbijgelegen dorp den straatweg en dwaalde naar Eppekoven.

Over het steenen bruggetje, dat nog altijd met zijn bontgeschilderden Sint Johannes Nepomucenus prijkte, stapte ik de breede straat in en daar lag het dorp vóór mij, zooals de voormalige Coadjutor het in zijn brieven aan zijn Heeroom beschreef. Links de smidse, rechts de Zwaan, iets verder het kerkje met het levensgroote Christusbeeld naast den kerkhofmuur - en ginds, buiten het dorp, aan de Geul, Meienrade, verlaten en onbewoond!.....

En over dat alles lag een dik kleed van sneeuw, als om een eeuwig geheim te bedekken en te bewaren.....

De novelle ‘Jean’ verscheen voor het eerst in november 1889 in het tijdschrift *De Gids* 53 (1889), deel IV, 193-241. Zij werd tweemaal herdrukt in een bundel: *Jean, 't Stumpke, Hawioe-Ho,* Amsterdam 1893, 1-98, en *idem,* Maastricht 1944, 5-60. Daarnaast werd zij vertaald in het Engels in: *The Modern Church. A Journal of Scottish Religious Life,* 1893, nr. 61-66. De novelle is een raamvertelling. Het raam wordt gevormd door het bezoek van de schrijver aan een bevriende hotelier in Zuid-Limburg. Deze geeft hem de nagelaten papieren ter inzage van zijn in de missie overleden neef, een Rolducse studiegenoot van de schrijver. Uit deze papieren komt dan de eigenlijke vertelling naar voren. Seipgens gebruikt daarin literaire technieken als het brieffragment en het dagboekfragment. Ofschoon hij Eppekoven in het Geuldal situeert, kan men er toch makkelijk Swalmen in herkennen, met zijn stenen brug en het beeld van Joannes Nepomucenus en met zijn herberg De Zwaan. Met het kasteel Meienrade moet dan Hillenraad bedoeld zijn. Zie voor verdere toelichting de inleiding.

Eindnoten:

1) Wat gebeurt er nu?
2) uur
3) u
4) wij
5) gepraat
6) gij
7) hoofd
8) grillen
9) twist
10) dikwijls
11) onze
12) ons
13) de fijnste soort Limburgsche kaas.
14) boeken
15) terug
16) zeide
17) is hij
18) iets
19) behoeft
20) Gij zijt priester in eeuwigheid.
21) Hoe liefelijk zijn Uwe woningen, Heer der Heirscharen.
22) De hemelen vertellen Gods eer en het uitspansel verkondigt Zijner handen werk.
23) Tot Uwe bescherming neem ik mijne toevlucht, Heer! Heer, help mij, heilig Uwen dienaar. Amen.
24) Heer, treed niet in het gericht met Uwen knecht.
25) Draaikolk
26) Wie eene vrouw aanziet om dezelve te begeeren.
27) Wees mij genadig, Heer, wees mij genadig.

Michael Smiets
Het klokje van Roermond

In 't ruim van de zes-duizend-jarige waereld -
(Hoor, menschdom, mijn tale! zwijg, vooglenkoor, stil! -)
Daar bengelt een wicht, van de winden omdwaereld,
Dat, evenals de aard, zich beweegt om een spil;
Een koopren Monarkje, dat acht-duizend menschen
Bezielt met zijn stem en beheerscht naar zijn wenschen.
Wie kent het? Wie noemt het? Waar schuilt dat juweel?
En waar heeft dat dwergje zijn hof en kasteel?

Niet tusschen het tintelend starrengewemel;
Niet tusschen het bulderend golvengebruis;
Niet in 't paradijs, in de hel, in den hemel;
Maar - hier, in den toren van Roermonds stadhuis.
Al troont het zoo hoog niet als 't hoogste der Alpen.
Het ziet aan zijn voeten twee stroomkillen zwalpen:
De snijdende Roer, die zich stort in de Maas....
Omhoog speelt het klokjen van Roermond den baas.

Het praalt op een rijkstroon van glaswerk en steenen,
Die louter tot woonsteê voor raadslieden strekt.
Al heeft ook die luchtspringer armen noch beenen,
Hij is als een ridder met 't pantser bedekt.
In grootte gelijk aan een nest jonge musschen,
In grootheid gelijk aan den keizer der Russen,
Is 't klokje, ruim vijftig voet boven den grond,
Alleen autokraat een half uur in het rond.

Al is hem een inborst van ijzer gegeven,
Al is het wat speelziek, wat pril van gedrag,
Het klokje evenwel is eenvoudig van leven:
Het leeft van den trek slechts van iederen dag.
Het speelt met de telgen van hoogere sferen;
Want zwaluwen, muggen, zelfs spinnen vereeren
Het dikwijls bij dag met een vriendlijk bezoek.
Des nachts ronkt de katuil bij hem in den hoek.

En dat is de hofstoet van d'ijzeren koning,
Van 't klokje, dat zetelt op Roermonds stadhuis!
Als hij, zit geen Perzische Schach in zijn woning,
Als hij, geen Sinees in kiosken of kluis.
Het preêkt van 't gestoelte, om het volk te vermanen,
Van 't uur, dat de zon schijnt, totdat zij gaat tanen,
En waakt als een schildwacht, en zingt als een bard,
Bij traantjes van vreugde, bij traantjes van smart.

Elkeen heeft zijn straf, om zijn weelde te temmen:
De straf van den wandlenden Jood is te gaan.
De straf van het vischjen is rustloos te zwemmen,
De straf van vrouw Loth, als een zoutsteen te staan.
De slakke moet kruipen, de kikker moet springen,
De haas moet steeds loopen, de koekoek steeds zingen:
Zoo is ook de klok, als een galgengebroed,
Veroordeeld tot hangen,.... en 't doet haar recht goed.

Want nooit kan zij luiden, of 't brein moet haar hollen,
Gelijk aan die werkliên, die geest hebben dan,
Wanneer zij hun cents hebben goed laten rollen,
En geestkracht gelept uit het glas en de kan.
Nochtans nimmer dronken, steeds nuchter is 't belschap;
Want 't klokjen is lid van het matig gezelschap,
En evenwel tolt het steeds bij zijn gesprek;
Het doet als de vogels: elk zingt naar zijn bek.

Ja! 't zingt vaak als tolkjen van feest en van zegen,
En slaakt zelfs tot welkom van vorsten zijn kreet.
Het klepte Maria-Therezia tegen,
Zoo vaak die vorstin hier hare intrede deed.
Thans nog, om des Konings verjaardag te vieren,
Verheft het zijn alto-stem met de mortieren,
Wier buik in een donderend loflied ontbrandt;
En 't klingelt ‘Wilhelmus’ voor vorst en voor land.

Geen wonder, dat allen uw tongslag vereeren,
O Klokje van Roermond! o Roer van den Staat!
Gij wenkt - en een stoet edel-achtbare heeren,
De hoofden vol wijsheid, de monden vol raad,
Staan op uit hun sofa's, en laten hun zaken,
Om onder uw troon nieuwe wetten te maken,
Tot heil van eenieder en van 't algemeen.
Gij zijt dus de Solon van Roere's Atheen!

Gij leidt raad en rechtbank. Gij troost de advokaten.
Gij weert, ja, als toonbeeld van reinheid en wet,
Het kwaad van de harten en 't slijk van de straten,
Want beiden houdt gij door uw klingelen net.
Gij luidt; - en ziet: Antjen en Nelken en Kaatjen,
Zij vliegen en reinigen marktplein en straatjen:
Een zondvloed van emmervocht stroomt langs elk plein,
Een leger van bezems veegt alles weêr rein...

Wanneer, na een lichttocht van tweemaal zes stonden,
De zonne zich hult in haar rooden japon,
Het hoofd met een slaapmuts van wolken omwonden,
En moeder natuur roept: 'Goên nacht, lieve zon!'
En 't maantje van zilver wielt voort op heur troone,
Gelijk op een huppelend ros de amazone,
Dan legt zich de mensch op zijn lauwers ter rust,
Of - treedt in het koffiehuis, naar het hem lust.

'Een dambord, *garçon!'* - 'En voor mij de *Amsterdamsche!'*
Zoo klinkt het de zaal door uit meer dan één mond:
'Het *Handelsblad*, Jan!' - 'Zeg! heb je echte Schiedamsche!'
'Kastlein! een kop koffie!' - 'Ja, Heeren! terstond.'
'De kaarten! Een vlammetje! Een koppel cigaren!'
Roept de een. - En zijn buurman: 'Geef mij nog wat klaren!'
En deze: 'Een glas bier!' - En ginds een, '*Un peu d'eau*!'
Een ander vraagt *Moezel,* een ander *Bordeaux....*

Dan pikt men een graantje: dan filozofeert men;
Dan speelt men kaart, domino; speelt op zijn poot;
Of leest er de *affiches;* dan politizeert men:
'Hoe hoog staat de Beurs thans?' - 'Radetzky is dood!' -
'Hoe verre op zijn tocht is de Prins van Oranje?' -
'*Carçon!* hola! pst! Breng een halve Champagne!' -
'Mijn jongen is chef aan den rijkstelegraaf!' -
'Verduld! wat promotie! dat 's knap, dat is braaf.' -

'Waarachtig! dat kan nog een drop of wat lijên.' -
'Hoe maakt het de vrouw?' - God zij dank! nog al wel.
''t Zijn overigens nog al aardige tijên:
'Miserie en armoê heeft troef in het spel....' -
Klingling!... 'Schout van Scheevning!... 't is 't elf-ure-klokje!'
Vaartwel, kaart en dambord! vaarwel, dierbaar slokje!
Daar trekt alles af als een spoorwagentrein,
En 't klokje schalt heuschlijk: 'Goên nacht, kastelein!'

't Wordt stil, en men hoort slechts het sluiten der huizen.
Al twisten er Samsons, 't krakeel wordt gestaakt.
De kat houdt een oogje in het zeil op de muizen,
Die schrikken als dieven. De nachtwacht ontwaakt.
Notaris en rechter verlaten hun wetten.
Eenieder gaat naarstig zijn huisklok verzetten;
Want alles steeds richt zich naar 't klokje, die bron
Van tucht, gelijk zonwijzers zich naar de zon.

Daarom viert elk, die 't bij dag of bij nacht hoort,
Dat klokjen, en lofprijst zijn invloed van pas:
‘Elk land heeft zijn wetboek, elk krijgsman zijn wachtwoord;
‘De kudde heur schaapshond; de zeeman 't kompas.
‘De looper in 't perk heeft zijn paal of een kegel.
‘De jachtstoet zijn hoorn: Ja, elkeen heeft zijn regel;
‘Maar - Roermond, zijn klokje! En zoolang dat nog slaat,
‘Heerscht orde, heerscht welvaart, heerscht vreugde in den staat!’

Dit gedicht op het klokje in het stadhuis van Roermond, dat een aardig beeld geeft van de bedrijvigheid in de stad, is gedateerd 18 augustus 1857. Het verscheen voor het eerst in de *Volks-almanak voor Nederlandsche Katholieken in het jaar des Heeren 1859*, 186-190. Het werd ook opgenomen in de *Dichtwerken van wijlen Dr. Michaël Smiets, verzameld en met een Levensschets van den Dichter uitgegeven door A.H.M. Ruyten,* Roermond 1887, 71-75.

Michael Smiets
Het ijzeren professertjen

Eene bladzijde uit het Studentenleven, in het Kollege te Roermond

Op d'oever der kindsheid vertoont zich het leven
Een weide gelijk, waar men treedt op genot;
Waar zoele zefiertjens van vreugd ons omzweven,
En 't jonglingshart droomt van 't onmogelijkst lot.
Dat lot hangt aan d'invloed van duizenden zaken.
De jongeling aast slechts op spel en vermaken;
Hij plukt alleen bloemen, hij kijkt naar geen vrucht,
En bouwt zich kasteel op kasteel - in de lucht.
Hij kent geen gevaar; het gevaar zelfs bekoort hem,
Hij leeft zonder zorg. Maar wat regel is, stoort hem.

Ontcijfer het leven! Wat zal er dan blijven
Van de uren van ziek zijn, van zwoegen in zweet,
Van de uren van slapen, van twijflen, van kijven,
Van zich te vervelen, of van al het leed
Tot vijftig of zestig of zeventig jaren,
Terwijl 't meestal uitloopt op sneeuwwitte haren?....
Neen! dan is de jeugd de verkieslijkste tijd,
Dien 't schepsel, dat mensch heet, op aarde verslijt;
En in deze jeugd is de tijd van student zijn
Het tijdvak, waarmeê we 't voordeeligst bekend zijn.

Ik meen dien student niet, den vriend van het joedelen,
Van toastengegons en van flesschengeklank,
Van erfschatverteeren en pijpzakkedoedelen,
Van ploertenplaag, losheid, partijtjens en drank,
Den baard om het bakhuis, den spoor aan de zolen -
Neen! die is van hooger- dan middelbaar-scholen.
Die vaag van het leven bedoel ik niet - maar
Zoo tusschen de dertien en zeventien jaar,
Wanneer men niet mensch is, maar opschietend jongen,
Met vlas op den tand en met vuur in de longen.

Een aalgladde guit, nu eens wakker, dan droomer,
Wel twistziek, maar niettemin overal thuis,
Zelfs warm in den winter en koud in den zomer,
Ooglonkend op al, als een kat op de muis;
Een tong als een spreekwoord zoo trouw en zoo vaardig,
En toch als een almanak jokkend en aardig;
Een harte vol scherts en zoo klaar als kristal,
Lieftallig en stroef als een duifjen vol gal,
Soms hoofdig ook, dikwijls niet net, steeds hoovaardig, -
Maar evenwel steeds zijn studentennaam waardig.

Zoo'n kereltjen heeft wel een leventjen zuchtvrij,
Behoudens wat traantjens, ras vochtig, ras droog;
De rest laat hem koud. Alleen één wezen ducht hij:
Den *regel,* hem volgend in jas of in toog.
Ziedaar dan den genius van zijne dagen,
Geschapen, zoo 't schijnt, om 't studentjen te plagen,
Dat vluchtend en duchtend, den lastigen gast
Ontspringt, als de duivel den wijwaterskwast.
Zijn naam klinkt geleerd; maar wat raakt dat studenten?
Professor heet hij - hoofd vol boeken en prenten.

Al snoert hen de vriendschap te gader vol zoetheid,
Al maakt het verkeer ze aan elkander gewend,
De tweestrijd blijft gaande trots achting en goedheid:
Want de een is - professor, en de andre - student.
Er is nochtans één, tusschen die professoren,
Professertjen, schoon zonder oogen en ooren.
Geen ziel zet den hiel op zijn machtig gebied,
De Wet zelfs van 't Middelbaar Onderwijs niet.
Hij is de geleerdste; en wel zonder examen
Beheerscht hij studenten en leeraars te zamen.

Hoe zedig ook, is hij 't, die 't meeste geraas maakt;
Hoe klein ook, zit hij op den bovensten troon.
Zijn stem van metaalklank, ziedaar wat hem baas maakt;
Zijn ordevol leven geeft allen den toon.
Geen mensch zonder hem die kollege kan houden.
Hij 's allemans vriend, zoo van jongen als ouden.
Wel krijgt hij veel trek, maar erlangt geen pensioen,
En heeft ook (gezegd tusschen ons) geen vandoen.
Wie is dan die held met zijn ijzeren rokjen?
Dat *ijzren professertjen* - dat is het klokjen!

Studentenvriend! klokjen! hoe boeit ge mijn zinnen!
Wanneer ik omhoog tuur, dan hangt ge daar neêr
Aan zolderingwulfsels, geschaliede tinnen,
Gelijk aan een boomtwijg de bloeiende peer.
o Bengelende engel! o Bronaâr mijns levens!
Gij zijt hier de Mentor der jonglingen tevens:
Ja, wordt dit gesticht als een schaapstal geroemd,
Dan wordt gij de *fylax* der kudde genoemd,
Of is het een bijkorf, om honig te maken,
Gij zijt de vorstinne, die 't nest moet bewaken.

Gij zijt niet de berg, waar de fabels van melden,
Die, zwanger van hoogmoed, met machtig gedruisch,
Zich, meer dan een kwakzalver schreeuwend, deed gelden,
Als wrocht hij een wereld.... - Wat kwam er? - Een muis.
Gij zijt een Jupijn, die, als diepe geleerde,
Zich ooren en hersenen zot prakkezeerde:
‘Och!’ riep hij - ‘Vulkanus! mijn brein is zoo zwaar!
‘Kom! klief mij, o kapper, de hersnen en 't haar!’
Gezegd was gedaan. En - daar trad uit zijn schedel
Minerva te voorschijn, heel kunstig en edel.

Ja, kunstig, ja, grootsch schat u elk, die niet dom is.
De mensch toch gelijkt op den koekoek der kast,
Die zingt als de klok slaat, en, zwijgt ze, weêr stom is.
Zoo dacht de oude Frits ook. Eens vroeg hij een kwast:
‘Zeg, tamboer! wie 't best mijn soldaten bestiere? -
‘Gij niet,’ - sprak de snaak - ‘maar mijn trommelvel, Sire!’ -
De koddige Pruis nam een snuifjen daarvoor,
En maakte den trommelaar tamboer-majoor.
o Leerarend klokjen, gij rijst nog in waarde!
Niets, neen, geene trom zelfs gelijkt u op aarde.

Aurora heeft nauwlijks zich de ooren gewasschen,
En 't slaapbad genomen van thee met safraan,
Welks droesem als dauw het heelal komt beplassen,
Gewekt door den bek van den kraaienden haan,
Of 't klokjen begint reeds de droomers te wekken.
De bedsteden kraken, daar honderd zich rekken
En opstaan, zich hullende in broek en in jas,
En geeuwend reeds schreeuwen: *Deo Gratias!*
Daar 's winters een tal aan dat oortjen niet hooren,
Als lagen ze stijf in de peluw bevroren.

Intusschen komt soms een professor genaken.
Het zwanendons zakt door den slaapgast ter neêr,
Die zweet als een os en, het hoofd uit het laken,
Half slaapdronken stottert: ‘'k Heb kiespijn, Mijnheer!’ -
O! Wie zal als dokter die kwaal doen verdwijnen?
Het ijzren professertjen biedt medicijnen.
Ja, zachtjens! Het mannetjen dut nog in vreê.
Een oogenblik, hoor! en het schelt: *déjeûné!*
Waar vindt ge den jongen met kiespijn en pillen?....
In de eetzaal - volijvrig om broodjens te villen.

‘Men leeft niet, om te eten - maar eet, om te leven.’
Zoo roept dra het klokjen de gasten ten spel.
Dan doen zij bal, schommel en koord-ringen zweven,
Of kouten iets boertigs van Jan, Piet of Nel.
Of kloppen elkaâr om een knikker als hanen,
Dat kleedren in flarden zich baden in tranen.
Maar ‘halt!’ - valt het klokje als hun scheidsrechter in:
‘Studenten en vlegels, de studiezaal in!’ -
En doodstil wordt alles, geen ziel hoort men spreken;
Want, wee hem! Diens naam wierd met nota's bestreken.

Het is alle dagen geen kermis op aarde;
Dat tuigt u de leerzaal, der kinderen gard.
De een zit er te snorken. Een tweede, ongebaarde,
Maakt lippen en kaken met d'inktkoker zwart.
Er kwispelt een derde, die mannetjens schildert,
Een vierde weer krabt zich de haren verwilderd.
Een ander kijkt grijnzend den voorzitter aan;
Totdat men dan eindlijk de schoolklok hoort slaan.
Zoo komt men als tijddief (ik zeg niet als straatdief)
De klas in, en schrijft daar voor genitief, datief.

‘O ijzren professertjen!’ - zuchten er velen;
‘Mijn boezem en maag wordt de studie gewaar.’
Dan hoort men het brons, als een kokvader, kweelen:
‘Bid 't *Angelus,* kind! want het noenmaal is klaar!’ -
De keuken, als wierookvat, walmt hare dampen.
Met vorkenmuziek slaat een ieder aan 't kampen,
En spreekt men van volken in oproer en vlam,
Dan stormt men op Darmstad met boonen en ham.
Het bier vloeit, als muitbloed, met schuimende plassen
Dwars langs barrikaden van veldramanassen.

Dra stelt men, verzadigd, weêr perk aan het schransen.
Verkwikking gevoelt de student in zijn brein.
Twee uur slaat de klok van de kerkgebouwtransen,
Daar 't klokjen *congé* glamt, als hofkastelein.
Als zoneklips soms aan den hemel komt prijken,
Staat brillende de aard, als een kind, daar te kijken.
De koe kijkt en de os kijkt, het schaap kijkt al meê,
Zelfs de aap neemt een kijker, als menschen en vee.
Zoo staan ook voor 't klinglende klokjen de knapen
Bij de uitspanningsboodschap verbijsterd te gapen.

Zacht spreidt de monarch der verlichting zijn stralen
Als troontapijt uit op het lachend heelal.
Lief schalt het van zingende woudsche koralen
Op boomen en bloemtjens bij 't murmlend kristal.
De schooljeugd trekt uit als een drift jonge lammren,
Maar steekt als een Nero (is 't niet te bejammren?)
Wreed brandstapels aan tot een lustvol gemak,
En lacht met den rook van - havaansche tabak;
Ja spot met het spreekwoord: ‘Als kinderen smoken,
Dan zal 't in de wereld van onderen spoken.’

o Pijpzieke jeugd! laat die wuftheden varen!
U noodigt het klokje op onschuldiger vreugd:
De speelzaal vergast u, bij feest of verjaren,
Op blijde partijtjens, die kermis der jeugd.
Hier ziet gij, als Talma, de jeugd deklameeren;
Daar, kunstenaars hupplen als donzige veêren,
Of kaartschuivers, goochelaars, zieners in soort,
Wien 't heden en morgen *in petto* behoort.
't Metalen professertjen doet alles mede
En staat aan de spits van den krijg en den vrede.

Maar is op zijn sokken ons de avond genaderd,
Daar 't willige leger ons lichaam verwacht,
Dan wordt nog een luttelken tijds ge-Onze-Vaderd,
En lispelt het klokjen: ‘mijn kind, goeden nacht!’ -
Wee hem, die er slaapt als de waakzame hazen!
Hij hoort om zijn bedplank de nachtdiertjens razen,
De katuilen schreeuwen, de vleêrmuizen slaan,
Al die zich als katten en honden verstaan.....
Neen, matte student legt zijn breintje op het kussen,
Het klokje, als een Engel, blijft wakend hem sussen.

De schildwacht op post neemt bij nacht soms een slokjen,
En legt, bij abuis, zich misschien op een oor.
Maar zoo iets bedrijft nooit het slaaplooze klokjen,
Neen, rusteloos waakt het, als nachtwaker, door.
Eens echter - o jammer! - bleef 't belletjen achter,
o Wanhoop! een schalk had den ijzeren wachter
('t Was herfst), filantropisch voor koude bezorgd,
En stil hem de kous om den klepel geworgd.
Geen wonder dat velen het opstaan vergaten,
En 't morgenbrood eerst bij het middagmaal aten.

o IJzren professertjen! wie roemt uw waarde!
Men zwicht als een kruiwagenhond, bij uw lof.
Geen talisman immer geleek u op aarde
In dingen te toovren van allerlei stof.
o Leerarend puikmeubel! parel der kunsten!
o Vader der studie, milddadig in gunsten.
O! zelfs bij het afscheid verwekt gij nog vreugd;
Dan roept ge, als heraut, in het strijdperk der jeugd:
'Vakantie, studenten! naar grootvaders kusten!
Na afgedaan werk is het immers goed rusten!'

Dit gedicht op het klokje van het Bisschoppelijk College te Roermond, waarop ook Dr. Louis Simons in 1896 een eveneens in deze bloemlezing opgenomen vers smeedde, is met de datering 'Julij 1863' voor het eerst gepubliceerd in de *Volks-almanak voor Nederlandsche Katholieken in O.H. jaar 1865,* 12-19. Het is ook opgenomen in *Dichtwerken van wijlen Dr. Michaël Smiets, verzameld en met een Levensschets van den Dichter uitgegeven door A.H.M. Ruyten,* Roermond 1887, 114-121. Het archief van de familie Alberdingk Thijm, berustend in het Katholiek Documentatiecentrum te Nijmegen, bewaart onder plaatsingsnummer 3123 temidden van 28 brieven van Michael Smiets aan Alberdingk Thijm ook de aanbiedingsbrief van dit gedicht, verzonden vanuit Maastricht op 18 augustus 1863. Hij luidt als volgt: 'Heer Ridder & Vriend, Bij deze zend ik U 't "IJzeren Professortjen" voor den Volks-almanak. Mij dunkt, gelijk hij nu is, is hij genoeg van algemeene strekking, om tot de lezers van Uw jaarboek te mogen spreken. Niets is er bijgevoegd; iets is er weggelaten. Het spreekt van zelf, dat het slechts een studentenstukjen is, dat wel eens ter deklamatie in kostscholen kon gebezigd worden; voor anderen kan het dienen om zich nog eens de jaren van vroeger te herinneren.' De brief bevat verder bijzonderheden over Smiets' bezigheden in Maastricht tijdens de schoolvakantie, met name inzake het Sint-Thomas- en Sint-Lukasgilde.

Michael Smiets
Aan den ridder der Eikenkroon Jan Willem Brouwers
Priester en Leeraar aan 't Bisschoppelijk College te Roermond

Eens, in lang vervlogen jaren,
Spande 's Dichters scheppend hoofd
Eene kroon van glorieblâren
Aan der boomen vorst ontroofd.
Doch een christen zanger paste
Geen natuurschoon om het *brein,*
Dat ons met een taal vergastte
Als het goud zoo rijk en rein.
Op zijn *borst* moet de eerkroon gloren
Van den Vorst van Nederland;
Daar toch wordt het woord geboren
Eer het taal wordt in 't verstand.
Schitter dan, o ridderteeken,
Blank glazuur in gouden kruis!
Hier kunt gij van schoonheid spreken;
Aan zijn hart hoort gij te huis.
Priester, Leeraar onzer zonen,
Hoopvol kroost van 't vaderland,
Blijf hun steeds dien ijver toonen,
Dien ge uw Koning hebt verpand.
Godsdienst, Vaderland en Kunsten,
Gode heilge Zustrentrits,
Vragen, Ridder! om uw gunsten;
Zoo schenk ze uit erkentenis.
Gouden Waarheid, gouden Vrijheid,
Vaak bestormd in 't worstelperk,
Roepen tot U, vol van blijheid,
Als tot haar gezworen Klerk.
Strijd! Uw degen zij de penne!
Strijd, Uw beuklaar zij de tong!
Maar dat niets den adel schenne,
Die reeds aan uw hart ontsprong!

Op 29 januari 1862 ontving Jan Willem Brouwers de koninklijke onderscheiding van ridder in de Orde van de Eikekroon, op 29 december 1841 door koning Willem II als groothertog van Luxemburg ingesteld en tot 1890, toen de personele unie tussen het koninkrijk der Nederlanden en het groothertogdom Luxemburg ophield te bestaan, ook toegekend aan Nederlanders. De onderscheiding is nu nog steeds de hoogste ridderorde in Luxemburg. Bij gelegenheid van de toekenning aan Brouwers smeedde collega-priester-leraar Michael Smiets dit gelegenheidsvers, gepubliceerd in de *Dichtwerken van wijlen Dr. Michael Smiets, verzameld en met een Levensschets van den Dichter uitgegeven door A.H.M. Ruyten,* Roermond 1887, 254-255.

Michael Smiets (1830-1885), naar een tekening van Theodor Mayerhofer (foto Universiteitsbibliotheek Nijmegen).

Michael Smiets
[Pius-lied]

	PIUS NONUS	**PLUS-LIED**
	Cantilena	*(Vertaling van J.A. Alberdingk Thijm)*
	I.	I.
Trio:	Pius Nonus,	Vader Pius,
	Pastor bonus,	dien de landaard
	Verus rex Italiae,	Koning roemt, van Noord tot Zuid,
	Fert securus	Draagt den waren
	Conflicturus	Eenheidsstandaart
	Labarum fiduciae.	Boven 't hoofd der volken uit.
Chorus:	Non vastator,	Niet als dwingland
	Sed salvator,	rukt hij nader;
	Pacis est apostolus,	Vrede en zegen spreidt zijn hand;
	Pater regum,	Steun der Wetten,
	Fautor legum,	Vorsten-Vader,
	Libertatis angelus.	Vrijheidsengel over 't land.
	II.	II.
	Matris matrum,	Aller moeders
	Laude Patrum	Heilge Moeder,
	Sanguineque Martyrum	Vruchtbaar door gemarteld Bloed,
	Praedicatae,	Gaf God-zelve
	Fecundatae	hem als hoeder;
	Divum fert imperium.	Dat de Vaadren juichen doet.

Absint metus!	Ja, langs aarde- en
Cessent fletus!	Hemelbanen
Laudes buccinandae sunt,	Klinkt het lied van lof en dank.
Et amoenae	Vlucht dan, vreeze,
Cantilenae	vlucht, gij tranen,
Nunc alleluiandae sunt.	Voor bazuin- en harpeklank.

III.

Ob amorem
Hunc pastorem
Canta, proles Romuli!
Eius numen
Tuum lumen,
Sol est huius saeculi.

Tecum stare,
Te beare
Papae est divina sors.
Regem ama
Et acclama!
Absens Papa Romae mors.

IV.

Quam relictus
Et afflictus
Fuit circus martyrum!
Vici flebant,
Dum fiebant
Catacumbae criminum.

Gaëtanus
Exul manus
Ad Mariam elevat.
Exul redit,
Languor cedit;
Romam Pius renovat.

V.

III.

Romes liefde
loov' den herder!
Burgers, juicht met vrouw en kind!
Ziet, uw roem straalt
telkens verder:
Pius glanst de sterren blind.

Zaalge Stad, die
zulk een Koning
Mag bezitten in haar schoot!
Prijs den Dierbre,
cier zijn woning!
Wijkt de Paus - 't is Romes dood.

IV.

Kolizeën,
Bazilieken
Rouwden diep en troosteloos,
Toen de Misdaad
hare wieken
Uitbreidde over 't Rijk des Doods.

Uit Gaëta
heft de balling
Naar Maria 't heilig oog:
Binnen Romes
oude omwalling
Gloort weêr Pius' zegeboog.

V.

o Tiarâ	's Pausen Kroon en
Tam praeclara	Staf ontzweven
Sancta Petri civitas!	Over Petrus' Eeuwge Stad
Dulce melos	Nieuwe bloei en
Det ad coelos	hooger leven,
Erga Pium pietas!	Nu zij weêr haar ziel bevat.

Consoletur,
Veneretur,
Reducem christicola!
Eius vita,
Margarita,
Fulget in aureolâ.

Brengt uw herder
troost en hulde,
Wuift met palmen, Christenschaar!
Om de smarten,
die hij duldde
Als Belijder-Martelaar.

VI.

VI.

Novam prolem,
Novum solem
Profert per praesentiam;
Roma crescit
Et florescit
Eius per industriam.

Aan uw kleenen
breekt hij, vaders,
Weêr het daaglijksch wijsheidsbrood!
Frisscher bloed in
hart en aders,
Wordt weêr 't kunstrijk Rome groot.

Et divinis
Disciplinis
Favet mirâ gratiâ.
Sapientes
Ut silentes
Pii sunt facundiâ.

Uit dien mond, zich
vriendlijk nijgend,
Spreekt Gods liefde en leiding weêr;
Waereldwijzen
zitten zwijgend
In bewondring bij hem neêr.

VII.

VII.

Etsi summos
Probos nummos
Manus potens arripit.
Tamen donis
Servis bonis
Pius stipem tribuit.

Laat gekroonde
Roofzucht dringen
In des Pausen hoftrezoor:
Heeft hij trouwe
volgelingen -
Vader heeft dan brood er voor.

Ut fecunda

Uit het hart van

Vivax unda,	al zijn kindren
Fluit liberalitas.	Stroomt en bruist een gouden vliet:
En thesaurum	Hoop, Geloof noch
Ferunt aurum	Liefde mindren:
Fides, Spes et Charitas.	Hemeldochters sterven niet.

VIII.	VIII.
Terrenarum	Pius! brandpunt
Gloriarum	van de stralen
Vere tu fastigium!	Aller majesteit en deugd,
Per Mariam,	Door Mariaas
Dei viam,	zegepralen
Reddidisti gaudium.	Hebt gij ons de ziel verheugd.
In serenâ	Ja, de Koning
Donis plenâ,	- zelf der glorie
Purae fronte Virginis	Heeft u 't kroonjuweel geboôn,
Pulchram Christi	Dat ge, in de ure
Posuisti	der Viktorie
Gemmam diadematis.	Vasthechtte in de Maagdenkroon.
IX.	IX.
Crux de Cruce!	Kruis des kruices!
Te jam duce	leî de schreden
Facimus victoriam:	Van ons leger, met uw hand;
Sed non nisi	't Wil, door strijden
Paradisi	en gebeden
Vindicamus gloriam.	Naar het Eeuwig Vaderland.
Deus nervus,	Sterke God en
Tempus servus	Hemelheere.
Aeternae justitiae.	Die van aarde en tijd gebiedt!
Spes coelestis!	Onze hoop en
Tu es testis	al onze eere
Omnium fiduciae.	Ligt in Christus; elders niet!

Deze lofzang op paus Pius IX, te zingen op de wijze van de kerkelijke hymne ‘Omni die, dic Mariae’, werd in 1866 door Michael Smiets gedicht, waarschijnlijk

naar aanleiding van het feit dat Pius IX twintig jaar paus was. De lofzang werd nog in hetzelfde jaar door J.A. Alberdingk Thijm in het Nederlands vertaald. Het Thijmarchief in het Katholiek Documentatiecentrum te Nijmegen bewaart onder plaatsingsnummer 3123 twee uit Roermond verzonden telegrammen van Smiets van 22 en 24 februari 1866, waarin deze zich accoord verklaart met uitgave van de lofzang en nog snel twee correcties doorgeeft (‘Verbe-

ter strofe 1 vers 3: primus rex ltaliae, strofe 7, vers 10: thesaurum aurum'; de eerste correctie is blijkbaar niet doorgevoerd!). Zowel de Latijnse cantilena als de Nederlandse vertaling werden in 1866 door de firma Langenhuysen, de uitgeverij van Alberdingk Thijm, gedrukt en zij beleefden vele herdrukken. Daarnaast werd het Piuslied in tal van talen vertaald: Duits, Frans, Grieks, Italiaans, Spaans, Engels, Pools, Russisch en Chinees. Het lied is vol verwijzingen naar de politieke ontwikkelingen in Italië, die samengevat kunnen worden onder de term 'Romeinse kwestie'. De positie van de paus als souverein wereldlijk vorst werd steeds meer bedreigd door het Italiaanse eenheidsstreven en door de liberale staatkundige denkbeelden, die zich verzetten tegen een kerkelijk hoogwaardigheidsbekleder als wereldlijk vorst. In het revolutiejaar 1848 was ook in Rome een opstand uitgebroken, die de paus dwong om vermomd de stad uit te vluchten en 17 maanden als balling in Napels te leven. In januari 1849 werd in Rome de republiek uitgeroepen. Na een militair ingrijpen van Oostenrijk, Frankrijk, Spanje en Napels werd de paus door de conferentie van Gaeta (van 30 maart tot 22 september 1849) weer in zijn macht hersteld. Hiernaar verwijzen de verzen 7 t/m 12 van strofe IV: 'Uit Gaëta/heft de balling' enz. De positie van de paus bleef evenwel bedreigd. In 1859 brak de Italiaanse oorlog uit en werden gedeelten van de kerkelijke staat ingenomen, en in 1860 werd Victor Emanuel tot koning van Italië uitgeroepen. Smiets polemiseert hiertegen in het lied (strofe I, vers 3) door de paus 'verus rex Italiae' te noemen. Om zijn grondgebied te beschermen riep de paus in 1861 op advies van mgr. Xavier de Merode een eigen vrijwilligersleger in het leven, dat der 'zouaven'. Van de circa 10.000 zouaven die tussen 1861 en 1870 dienst hebben gedaan, was naar schatting éénderde uit Nederland afkomstig. Van Smiets' lied, en vooral van de laatste strofe waarin de paus als veldheer wordt voorgesteld, zal onmiskenbaar een wervende werking op aspirant-zouaven zijn uitgegaan.

In 1873 reisde Michael Smiets naar Rome om een exemplaar van zijn lied aan de paus aan te bieden. A.H.M. Ruyten vertelt daarover: 'Van die Roomsche reis kwam hij nooit uitverteld. Ook dan verloochende zich zijn onuitputtelijke humor niet. Hij kruidde zijn verhaal met kwinkslagen, tastbare overdrijvingen, onmogelijkheden, die evenwel aan het belangwekkende van het geheel niet de minste afbreuk deden. Doch wanneer hij sprak van de gelukkige oogenblikken, bij den "Paus der Jubileën" doorgebracht, dan kwam er iets roerends in zijn stem; zoo onuitwischbaar diep was de indruk, dien de groote Paus op zijn dichterlijk gemoed had gemaakt. En als hij sprak van het afscheid, toen hij voor Pius nederknielde, en de Heilige Vader hem de hand op het hoofd legde met de woorden: "Mon fils, restons toujours unis!" waarop hij antwoordde: "Trèssaint Père, à la vie, à la mort!", dan sprong er een traan in zijn oog, die getuigde van zijn kinderlijke liefde en diepe godsdienstige gevoelens. Uit de Eeuwige Stad keerde hij terug met den titel van "Doctor S. Theol. et hist. univ.", hem door Z.H. geschonken.' (*Dichtwerken van wijlen Dr. Michael Smiets, verzameld en met een Levensschets van den Dichter uitgegeven door A.H.M. Ruyten*, Roermond 1877, XV. De Cantilena met Nederlandse vertaling is daar te vinden op 122-131.)

Michael Smiets
Cantate bij het inhuldigingsfeest van Roermonds brug
7 augustus 1867

Wat spreidt uw waterbouw een pracht,
O Neêrland, op Uw vindingskracht!
Moest vaak Europa U bewondren,
Wanneer 't Uw vlootvuur hoorde dondren,
Zien Oost en West en Noord en Zuid
Steeds naar Uw wereldhandel uit,
Nog meer verbaasd zien alle streken
U stroomen leiden, stormen breken,
Ja, zelfs d' ondwingbren Oceaan
Met dam en dijk in boeien slaan.
Zend vrij, o nijver volk van reeders!
Op 't schuimend zout Uw watertreders!
Elk vreemde scheepskiel strijkt de vlag,
O Vaderland, voor Uw gezag!

Daar vleugelklapt weder
Uw nijverheids veder!
Hoe schalt op de Maas
Uw scheppend geraas!
Hoor rotsklompen scheuren!
Zie steenpijlers beuren,
En ijzeren staven,
Uit mijnen gegraven!
De vuurstralen blinken,
De drijfhamers klinken,
Getergd zijn de bosschen,
Om de eiken te lossen,
Vereend zijn twee stranden,
Door honderden handen;
Der Maasgolven rug
Verheft eene brug.

Wees welkom, eeuwendurend teeken
Van Vaderlandsche nijverheid!

Hoor Limburgs Dochter tot U spreken,
Omglansd van hooger majesteit:

Mij, stedemaagd, die twee rivieren
Tot dubblen waterspiegel had,
Mij komt een nieuwe brug versieren.
Hier baant mijn toekomst zich een pad.

O drietal Roere's gezellinnen!
O Bruggentrits, zoo nieuw als oud,
Tot voedsters van mijn huisgezinnen
Door meer dan één geslacht gebouwd!

Ziet thans uw jongre zuster rijzen,
Gepantserd met heldinnenborst!
U zal ze een nieuwe heilbron wijzen,
Waar Roermonds hart naar welvaart dorst.

Op spil en as, op wiel en wagen,
Op armen van het vrij verkeer,
Door vlijt en wilskracht voortgedragen,
Legt schat op schat zich bij mij neer.

‘Zoo is die brug voor nageslachten
Het blijvend beeld van burgervlijt,
De stoutste vorm van mijn gedachten,
Aan 't welzijn van mijn volk gewijd.’

't Feestuur
Naakt
't Feestvuur
Blaakt
Liedren schallen
Vlaggen prallen
Schoten knallen
Roermonds fiere leeuw ontwaakt.
Neen, die leeuw is niet geschapen
Om te slapen
Op het wapen
Van een grafelijk geslacht!
Roermonds lelie moet weer groeien,
Welig bloeien
Bij het nieuwe zonnegloeien,
Dat haar thans met zooveel pracht
En zoo hoopvol tegenlacht!

Op! o Dochter der Nassouwen!
Oude telg van Gelderland!
Biedt met waardig zelfvertrouwen
Op de brug die Gij mocht bouwen,
Uwe rijke Zusterhand
Aan geheel ons Vaderland!

Op 7 augustus 1867 werd met groot feestvertoon de stalen brug over de Maas bij Roermond in gebruik genomen. Zij was de eerste vaste oeververbinding over de Maas die in Midden-Limburg ooit tot stand was gekomen. Wel kende Roermond reeds sedert de middeleeuwen vaste bruggen over de Roer, waarop ook in het feestgedicht van Smiets gezinspeeld wordt. De verbinding met de Hornse oever van de Maas werd tot dan echter slechts gevormd door een gierpont, dat we op afbeeldingen uit de negentiende eeuw nog kunnen zien. Het plan voor de vaste brug werd ontwikkeld door burgemeester Louis Beerenbroek, van 1857 tot 1875 burgemeester van Roermond, die zich onderscheidde door een vooruitstrevend en ondernemend beleid. De bouw, die zeven jaren in beslag nam, werd geheel uit gemeentelijke middelen bekostigd.

De ingebruikname van de brug in 1867 had naast zijn zakelijke betekenis voor verkeer, handel en nijverheid, ook een symbolische betekenis, die in de laatste verzen van het feestgedicht naar voren komt. Sedert 11 mei 1867 was het hertogdom Limburg namelijk losgemaakt uit de Duitse Bond en volledig erkend als onderdeel van het Koninkrijk der Nederlanden. Al kreeg het pas in 1906 de titel provincie (tot dan heette het nog hertogdom), wel had het sedert 1867 de status van een Nederlandse provincie. Ten volle kon dan ook de stad Roermond dankzij de vaste brug haar rijke zusterhand reiken ‘aan geheel ons Vaderland!’

Het feestgedicht is overgenomen uit de *Dichtwerken van wijlen Dr. Michael Smiets, verzameld en met een Levensschets van den Dichter uitgegeven door A.H.M. Ruyten,* Roermond 1887, 270-272.

Jean Christoph Rijkers
Désolation dans l'épreuve

Pourquoi t'attrister, ô mon âme!
Pourquoi ces cris? pourquoi ces pleurs?
Coupe, Seigneur, coupe la trame
Du long tissu de mes douleurs!

La nuit affreuse, la nuit sombre
Préside, hélas! à tous mes pas,
Et m'enveloppe dans son ombre
Comme dans l'ombre du trépas!

Plus de gràce! plus de lumière!
Tout est disparu sans retour!
La nuit refuse à ma paupière
Jusqu'au moindre rayon du jour.

Ami de cette nuit horrible,
L'Esprit éprouve ma vertu;
Et de l'assaut le plus terrible
Il presse mon coeur abattu.

Quand verrai-je tarir la source
Qui me submerge de ses eaux?
Quel bord arrêtera la course
Du fleuve immense de mes maux?

O tombe! ô tranquille demeure!
Salut à ton sacré séjour!
Tombe, que j'invoque à toute heure!
Tombe, mes voeux et mon amour!

Là, plus de trouble, plus de peine,
La paix y règne pour toujours;
Là, de ce fleuve qui m'entraine
Je verrai s'arrêter le cours

O tombe! ta nuit est l'aurore
Du jour de l'immortalité;
Et dans ton sein je vois éclore
Ma bienheureuse éternité.....

Uit *La harpe chrétienne ou harmonies catholiques,* Maastricht 1867, 206-207. Het merendeel van de gedichten in deze bundel heeft een gelegenheidskarakter en/of is sterk moraliserend en didactisch van aard. Slechts af en toe lijkt een persoonlijk doorleefde emotie door te klinken, zoals in het bovenstaande gedicht.

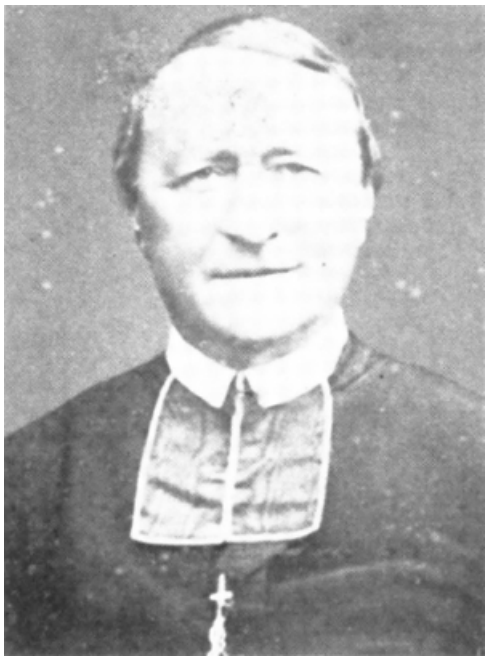

Jean Christoph Rijkers (1822-1889).

Jean Christoph Rijkers
Cantique
Chanté dans la cathédrale de Ruremonde, en l'honneur de Mgr. J.A. Paredis, à l'occasion du 25e anniversaire de son sacre. 30 Juin 1866

Chantons! C'est le jour plein de gloire,
Triomphe de notre prélat,
Qui vient d'enrichir son histoire
De vingt-cinq ans d'épiscopat.

Vingt-cinq ans sur sa tète auguste
Brilla la mitre des pasteurs;
Vingt-cinq ans d'un Dieu bon et juste
Il nous dispensa les faveurs.

Vingt-cinq ans il fut notre Père!...
A lui nos coeurs reconnaissants!
Heureux sous son règne prospère,
Les Limbourgeois sont ses enfants.

La prière
D'Israël
Pour ce Père
Monte au ciel:

Pure flamme
De l'amour,
Elle est l'âme
De ce jour,

Où, plus tendre,
Chaque coeur
Veut répandre
Son ardeur.

Salut! c'est le cri de l'aurore,
Le cri du jour et de la nuit!
Qu'il porte vingt-cinq ans encore
La houlette qui nous conduit!

O Roi des cieux et des abîmes!
O Christ! ô Dieu de l'univers!
Achève en lui tes dons sublimes,
Et souris à nos saints concerts.

Et toi, des chrétiens bonne Mère!
Couronne-le de tes bienfaits:
Qu'il vive au ciel et sur la terre!
Qu'il vive, qu'il vive à jamais!

Uit *La harpe chrétienne ou harmonies catholiques,* Maastricht 1867, 369-370. Deze cantate op de 25ste verjaardag van de bisschopswijding van mgr. Paredis is, samen met het lange 'Poème dithyrambique adressé à sa grandeur monseigneur J.A. Paredis, êveque de Ruremonde, à l'occasion du 25e aniversaire de son sacre, 30 Juin 1866', een van de weinige gedichten uit Rijkers' Roermondse tijd in deze bundel. De meeste gedichten dateren uit de tijd dat Rijkers redemptorist was. Zo bestaat bij voorbeeld de gehele afdeling 'Harmonies intimes' (87-179) uit gelegenheidsgedichten voor en over Wittemse paters. In het exemplaar van de bundel in de Nijmeegse universiteitsbibliotheek, afkomstig uit de bibliotheek van het Alphonsianum te Wittem, heeft een der Wittemse redemptoristen, J.L. Janssen, voorin de volgende biografische nota aangebracht: 'J. Rijkers was vroeger C.SS.R.; heeft ook later te Brussel in ons klooster gewoond; is later uitgetreden; eerst geworden Directeur v.h. Bisschoppel. College te Roermond; later Deken van Wijk-Maastricht. Te Wittem heeft hij veel gedicht voor de huiselijke feesten.'

Rijkers dichtte bij verschillende feestelijke aangelegenheden (jubilea, naamfeest e.d.) huldedichten voor mgr. Paredis.

Jan Baptist Sivré
De gelikenis van de verloare zoon

Eine zekere mins had twee zeun.

En de jonkste van heur zag toet de vader: vader! gif mig 't deil van 't good waat mig toekumt. En hè deilde heur 't good.

En neet veul daag doanoa is de jonkste zoon, dé alles bie ein gemaakt had voertgereisd in ei ver landj en hèt doa zie good ter door gemaakt, mit euverdoad lèvende.

En toen hè alles vertèrd had kwaam der einen grooten hongersnood in det landj en hè begos gebrek te lieje.

En hè ging eweg en veugde zich bie eine van de burgers van det landj, en dè schikde hem noa zienen akker, om de vèrkes te heuje.

En hè zol waal gèr ziene boek gevuld hubbe mit de kos dè de vèrkes oote; en neemes gaaf hem dè.

En wie der toet zich kwaam, zagter: Wie veul erbeijers van mie vader hubben euvervlood van brood en ig vergoan van honger!

Ig zel opstoan en noa mie vader goan, en ig zel hem zègge: vader, ig hub zunj gedoan tègen den hemel en tègen ug.

En ig bun neet meer wèrd eure zoon geneumd te wère; maak mig es eine van eur daaghuurs.

En hè stong op, en ging noa zie vader. En toen der nog wiet aaf waas, zaag zie vader hem en wèrde mit innerlikke aandooning bewègd; leep noa hem toe, veel hem om den hals en kustte hem.

En de zoon zag hem: vader! ig hub zunj gedoan tègen den hemel en tègen ug, en ig bun neet meer wèrd eure zoon geneumd te wèze.

Mer de vader zag tège zien knechter: Bringt voart 't bèste kleid hie en doot 't hem aan, en gèft einen rink aan zien handj, en schoon aan de veut;

En brengt 't vèt kalf en slagt 't; en loat os ète en lustig zeen.

Want deze miene zoon waas dood, en is weer lèvend gewoare en hè waas verloare, en is teruk gevonje! En zie begoste lustig te zeen.

En zienen aldste zoon waas in 't veldj, en wie dè kwaam en kort bie 't hoes kwaam heurde hè zank en dans.

En wie der eine van de knechter bie zich geroopen had, vroog ter, waat tet ter waas.

En dè zag hem: Eur broor is gekomme, en eur vader hèt 't vèt kalf geslagt omdet hè hem gezondj truk gekregen hèt.

Mer hè wèrde zoo kwoad, en wol neet binnegoan. Zoo ging dan zie vader oet en bèjde hem.

Mer hè goof toet antjwoard en zag aan zie vader: Zeet, ig deen ug noe zoo

veul joar en ig hub nooit eur gebèjen envertrèje en geer hubt mig nooit ei buekske gegève, det ig mit mien vrunj eins lustig zeen kos.

Mer es deze eure zoon gekommen is, dè eur good mit de hoore venslensd hèt, hubt geer veur hem 't vèt kalf geslagt.

En hè zag hem: Kindj! doe bus altied bie mig, en al 't mient is 't tient. Men mos dan lustig en blie zeen: Want deze broor waas dood en is weer lèvend gewoarre; en hè was verloare, en is gevonje.

* * *

Jan Baptist Sivré (1818-1889) kwam, na verschillende functies als klerk in Luik en Roermond bekleed te hebben en na vijf jaar een pachthoeve van zijn vader te Sint-Odiliënberg beheerd te hebben, in 1851 in dienst van zijn geboortestad Roermond, eerst als controleur der plaatselijke belastingen en later als hoofd der gasfabriek. Deze laatste functie combineerde hij sedert 1866 met die van stadsarchivaris en sedert 1877 ook met die van rijksarchivaris van het voormalige Overkwartier van Gelre. Hij was een bekwaam archivaris en historicus en liet naast vele gedrukte publicaties ook tal van ongepubliceerde notities na, die ten gemeentearchieve bewaard worden.

Ook voor het dialect had hij belangstelling, getuige een in handschrift bewaarde ‘Alfabetische lijst van woorden en spreekwijzen in het Roermondsch dialect, Idioticon’ (GAR, Collectie handschriften van J.B. Sivré, nr. 91). Ook werkte hij mee aan het *Algemeen Vlaamsch Idioticon,* tussen 1865 en 1870 onder redactie van L.W. Schuermans uitgegeven door het Taal- en Letterlievend Genootschap Met Tijd en Vlijt te Leuven. Zijn vriend Emile Seipgens (beiden waren lid geweest van ‘De Lelie’ en van de Société Dramatique), met wie hij later in correspondentie bleef, gaf hij regelmatig inlichtingen over het Roermonds dialect en over andere Limburgse zaken.

Aan eigen publicaties in dialect is van Sivré echter slechts één stuk bekend. In het begin van 1870 publiceerde de taalkundige Johan Winkler in het boeiende tijdschrift *De Navorscher* (‘Een middel tot gedachtenwisseling en letterkundig verkeer, tusschen allen die iets weten, iets te vragen hebben, of iets kunnen oplossen’, zo luidde de ondertitel) een oproep om voorbeelden van ‘Nederduitsche tongvallen’ in te zenden. Om deze voorbeelden goed met elkaar te kunnen vergelijken was het van belang dat het steeds om dezelfde tekst ging. Naar het voorbeeld van Franz Joseph Stalder, die in zijn *Die Landessprachen der Schweiz oder schweizerische Dialektologie* (Aarau 1819) 71 voorbeelden van deze tekst gaf, stelde hij de parabel van de verloren zoon uit Lc 15, 11-32 voor. Zelf maakte hij een begin met een proeve in het dialect van Leeuwarden (*De Navorscher* 20 (1870) 199-204). Na voorbeelden uit Heemskerk en Aardenburg volgde nog in dezelfde jaargang van *De Navorscher* op de pagina's 422-423 Sivré's Roermondse versie. Deze werd, samen met de later nog volgende proeven, ook opgenomen in: J. Winkler, *Algemeen Nederduitsch en Friesch dialecticon,*

's-Gravenhage 1874, 280-283. We nemen de parabel hier in de spelling van Sivré over; alleen enkele aperte drukfouten (driemaal ‘euve’ voor ‘eure’) hebben we gecorrigeerd.

Zie over Sivré: J. Verzijl, ‘Sivré (Jan Baptist), *NNBW* 9, Leiden 1933, 1033-1034, en vooral: M.K.J. Smeets, ‘Archivaris Jan-Baptist Sivré (1818-1889) en het Rijks- en Gemeente-archief te Roermond’, *De Maasgouw* 62 (1948) 2-5 en 25-28. Over zijn dialectwoordenlijst leze men: J. Kats, ‘Aaj Remunjse wäörd’, *Veldeke* jg. 15, nr. 86/87 (december 1941) 49-50; J. Hansen, ‘Aardige ontdekking te Roermond. Woordenlijst van J.B. Sivré’, idem jg. 24, nr. 134 (april 1950) 128-129, en de reactie daarop van Kats in jg. 25, nr. 136 (december 1950) 14; P. Nissen, ‘Dr. Louis Simons en de eerste studie over het Roermonds dialect (3)’, *Veldeke* 55 (1980) nr. 6, 13-30, met name 23; J. Cajot, ‘Dialectlexicografie in Belgisch- en Nederlands-Limburg’, *Veldeke* 56 (1981) nr. 4, 2-19, met name 6 en 19.

Jean Gabriëls
De boonebak

Wat waas het ei leven in vreugeren tied,
Wanneer 't euverdaag of des nachts haai geschnied.
Dan zoog men de boonebek 's aoves op straot,
Mit maedjes van burgers en joffers van staot,
Parmantig gewikkeld in pils of in deuk,
Daobie et gezichtje zoo schneu en zoo leuk!
Van kloppende hertjes dan neemes niks speurt,
Es inkel de jong, dä de boonebak veurt...

Det waas einen tied van onschuldig plezeer!
Men joog mit zien leefste de straot op en neer!
De wengskes die bleuiden en 't hertje waar werm,
Zoo werm toch es haai men zie kindj aan den erm,
En vloog men en joog men straot aaf en straot op,
En schloog dan het hertje, wä heurde 't geklop,
Terwiel van het maedje 't gezichtje verkleurt?
't Waas inkel de jong, dä de boonebak veurt.

Wie helder het sterregefonkel omhoog
Wie snelder op straot dan de boonebak vloog.....
Hä schnorde de hoezer en wieken veurbie,
En maakte twee hertjes gelukkig en blie.
En veel dan ei weurdjen het kindj oet de mondj
Die parel kwaam nooit neet te recht op den grondj,
Maar veel in het hertje, heur waerdig gekeurd,
Het hert van de jong, dä de boonebak veurt.

Dit gedicht is, voor zover we konden nagaan, nooit eerder gepubliceerd. Het werd ons in handschrift ter beschikking gesteld door Dr J.C.P. Kats te Maastricht. Dit handschrift berust momenteel in de documentatieverzameling van de Gemeentelijke Archiefdienst Roermond.

We hebben de spelling van het handschrift onveranderd gelaten. Voor ‘haai’ is ‘had’ te lezen; voorts leze men ‘sj’ voor ‘sch’ en voor ‘s’ in woorden als

‘straot’ en ‘staot’, ‘speurt’ en ‘snelder’, en ‘ae’ voor ‘ä’. Verder valt te betwijfelen of in het Roermonds van het eind van de vorige eeuw een meervouds-n in ‘wieken’ en een vervoegings-n in ‘weurdjen’ gehoord werd.

Een ‘bonebak’ ten slotte is een soort houten zetel op ijzers waarmee men door sneeuw en over ijs voortgeduwd kon worden. Zie (met afbeelding) het onderhavige trefwoord in J.C.P. Kats, *Remunjs Waordebook,* Roermond 1985, 40.

Jean Gabriëls (1843-1917).

Jean Gabriëls
Sjtomme leefde

Veer zooten op 'et donzig mos,
Aan greunen waterkantj,
Ei' veugelke vloog nao het bosch.
Veer zooten - handj in handj....
En 't windje wejde, geurbelaân,
Hem gauwer op ziin nestjen aan.

De zon die zonk in 't Westen neer;
De scheemring daalde in 't landj;
De heerlikste aovend keerde weer.
Veer zoogen 't, - handj in handj....
En bòven de alde beukenlaan
Vloog 't veugelke op ziin nestjen aan.

Dao klónk ei' klùkske, zaacht en schoon,
En bengelde euver 't landj
Den Angelus, op zilvertoon
Veer heurden 't, - handj in handj....
En 't veugelken, nao 'n amelangk,
Gaaf antjwoord in z'nen aovendzangk.

Veer stongen op en gingen voort,
Es kinjer van 'et landj.
Veer sproken *nog* gein inkel woord,
Veer kuierden - handj in handj....
En op 'et ganse waereldrond
Waas gein gelúkger leefdestond!

Dit gedicht, bewerkt naar een ons onbekend vers van een al even onbekende A.C.A.H., werd gepubliceerd in *Limburg's Jaarboek* 6 (1898-1899) 102. We hebben de spelling onveranderd gelaten. Men leze ‘ie’ voor ‘ii’, ‘ao’ voor ‘ò’ in ‘bòven’ en voor ‘oo’ in ‘antjwoord’, ‘voort’ en ‘woord’, ‘sj’ voor ‘sch-’ in ‘schoon’ en ‘scheemring’ en ‘ö’ voor ‘u’ in ‘klukske’ en ‘gelukger’. De meeste slot-n's zullen, behalve daar waar zij verbindings-n zijn, in het Roermonds van die tijd niet gehoord zijn. De woorden ‘geurbelaân’, ‘voort’ (= vaort) en ‘leefdestond’ (= leefdessjtóndj) komen in het Roermonds niet voor. ‘Vaort’ wordt wel gebruikt in de betekenis ‘terstond, dadelijk’, maar voor de betekenis die hier bedoeld wordt gebruikt men ‘verder’ of ‘wiejer’.

Van Jean Gabriëls verschenen in *Limburg's Jaarboek* ook verschillende Nederlandstalige gedichten met titels als ‘Aan de leden van het genootschap “Limburg”’ (jg. 1, 100-103), ‘Kersttroost aan eene moeder, na het verlies harer lievelingen’ (jg. 1, 111-114), ‘Limburg's Huldegroet aan HH.MM. Neérland's geliefde Koninginnen, bij gelegenheid van Hoogstderzelven bezoek aan Limburg's Hoofdstad, 20-24 Mei 1895’ (jg. 2, 196-198) en ‘Rerum Novarum, de Encycliek van Z.H. Leo XIII, den Paus der werklieden’ (jg. 2, 199-200).

Jacobus Waterreus
Het sprekende Christusbeeld te Roermond

Roomsche landen, Roomsche steden,
Die niet van den tijdgeest leden,
Dragen op den open weg,
Tegen boom of tegen heg,
't Werktuig van des Heeren smarten,
Of het beeld der Heilge Harten,
Of een beeld der Moedermaagd,
Die het Kindje Jesus draagt.

Roermond geeft in alle wijken
Van haar diepe godsvrucht blijken:
Boven alles gaat zij trotsch
Op het beeld der Moeder Gods,
't Wonderbeeld der waterwelle
In de Lieve-Vrouw-kapelle; -
Hoor ook wat me is meêgedeeld
van het *sprekend Christusbeeld.*

Een der oude kloosterstichten,
Van die hebben moeten zwichten
Voor 't geweld der nieuwe leer,
Draagt het beeld van onzen Heer
Levensgroot, aan 't kruis geklonken;
De aandacht aan dit beeld geschonken
Steunt op 't oude volksverhaal,
Dat ik in deez reglen maal.

't Is twee eeuwen naauw geleden,
Dat een brave ziel haar beden
Dagelijks verrigten kwam
Voor dit beeld van 't offerlam:
Mogt ze soms haar tijd behoeven;
Toch nog bleef zij even toeven,
En ze knielde biddend neêr
Voor het kruis van onzen Heer.

Eenmaal, ('t had reeds zes geslagen)
Durft de goede ziel niet wagen
Neêr te knielen bij het kruis:
Keer ik van de Mis naar huis,
Dacht ze, ik zal mijn schâ herstellen;
En, terwijl ze voort blijft snellen,
Komt zij dra het kruis voorbij....
Maar nu hoort zij van terzij:

‘Zult gij uw gewoonte breken? -’
Meer niet heeft het kruis te spreken,
Zij, wie 't beeld deez woorden rigt,
IJlings keert ze; biddend ligt
Zij voor 't Christusbeeld gebogen,
En het hart aan de aard onttogen,
Heeft zij 't kruis den eed gedaan

Zonder beê nooit door te gaan.

Kort daarna, en ieder meldde,
Wat zij in 't geheim vertelde:
Dat het beeld gesproken had
Wist aldra de gansche stad. -
En den eed voor 't kruis gesproken,
Heeft Joanna nooit gebroken. -
En, gelijk 't gerucht verspreidt,
Stierf ze in geur van heiligheid.

En nog alle dagen knielen
Voor het kruisbeeld brave zielen:
'k Zie het beeld van Jesus zoet
Op verscheiden wijs begroet:
Kleinen, grooten, armen, rijken,
Ieder toont, door eereblijken,
Dat hij in den eerbied deelt
Voor het sprekend Christusbeeld.

'Un calvaire', het kruisbeeld aan de Minderbroederstraat, dat de hoofdrol speelt in Waterreus' gedicht 'Het sprekende Christusbeeld te Roermond' en in Borels verhaal 'Compunctio'. Op de achtergrond de vroegere Minderbroederskerk, thans Nederlands Hervormde Kerk. Rond 1870. Met de hand ingekleurd.

Deze berijmde legende verscheen in de *Volks-almanak voor Nederlandsche Katholieken in het jaar O.H. 1870,* Amsterdam 1869, 175-177, met als datering 'Roermond, 1869'. Waterreus droeg in de loop der jaren verschillende van dit soort gedichten bij aan de *Volks-almanak.* Het Thijmarchief, bewaard in het Katholiek Documentatiecentrum te Nijmegen, bewaart onder plaatsingsnummer 3275 een viertal briefjes van Waterreus ter begeleiding van aangeboden kopij voor de *Volks-almanak,* resp. van 18 mei 1879, 27 juli 1881, 28 augustus 1882 en 28 juli 1888.

De legende van de sprekende Christus aan de Minderbroederstraat is bij vele Roermondenaren bekend. Het gaat om een gebeurtenis in het leven van de vrome Joanna van Randenraedt (Brussel 1610 - Roermond 1684), geestelijke dochter van de jezuieten te Roermond, de 'brave ziel' in Waterreus' gedicht. De vroegste versie van de legende is die in het levensverhaal van Joanna, geschreven door haar biechtvader Daniel Huysmans s.j., *Kort begryp des levens ende der deughden van de Weerdighe Joanna van Randenraedt, geestelijcke dochter onder de bestieringhe der Sociëteyt Jesu,* Antwerpen 1690, in hoofdstuk IX over het 'Ghebedt' (p. 245). De versie luidt daar: 'Gongh sy lanckx de straten? Sy badt: want sy alsdan niet alleenelijck haer ghepeysen op Godt en hadde, maer oock alle Beelden van Christus, of sijne Heylighen, die op de straten waren, met een kort gebedt vereerde. 'T is ees gebeurt, dat-se wat spoedigh voorby een Crucufix gaende, het selve niet ghesien en hadde: als wanneer sy hoorde dese woorden: JOANNA, gaet-ge soo voorby, sonder my te groeten? Waerop sich omkeerende, sagh het Beelt vanden gekruysten Salighmaker: ende terstont vallende op hare kniên, bekende hare plicht, ende bedanckte den goedertieren Godt van sijne vermaninghe.' Hier noch in de negentiende-eeuwse bewerking (*Stichtende leven en deugden van de waerdige Joanna van Randenraedt, Geestelyke dochter onder de Bestiering van het genootschap van Jesus door eenen priester van hetzelfde genootschap. Nieuwe verbeterde uitgave,* Doornik 1857, 237) wordt de naam van de straat genoemd waar het gebeurde zich afspeelde. Het is de Roermondse volksoverlevering die het wonder verbindt met het waardevolle zeventiende-eeuwse wegkruis aan de Minderbroederstraat, dat dan ook de naam 'de sprekende Christus' heeft gekregen.

Een andere volksoverlevering wil dat het kruis elf tenen telt. Een snoodaard zou op een kwade dag de zesde teen van een der voeten afgehakt hebben, maar deze groeide terstond weer aan. Ofschoon de commentator geen rekenkundig brein is, kan hij met de beste wil der wereld toch slechts tien tenen aan het kruis ontdekken.

De beide legenden betreffende het kruis worden kort verhaald door H.N. Ouwerling in zijn *Schetsen uit Limburg,* s.l. s.a. (1898), 38. Het kruis speelt ook een grote rol in Borels verhaal 'Compunctio', elders in deze bloemlezing opgenomen. Ook volgens Borel telt één der voeten zes tenen. Jo Hansen schreef in het artikel 'Wat men "denkt" over Roermond', *De Bronk* 4 (1956-57) 75-78, over de elf tenen het volgende: 'Zo luidt het verhaal, dat iedere Roermondenaar vertelt. Het beeld moet natuurlijk tien tenen hebben maar als men goed gaat tellen komt men aan negen. Het verhaal blijft echter: elf tenen.' Jo Hansen geeft ook een eigen versie van de legende: 'Het beeld zou gesproken hebben tot de vrome Johanna van Randenraedt. Deze dame had de gewoonte elke morgen naar de Kathedraal ter mis te gaan en even te verwijlen bij het kruisbeeld. Op zekere morgen was zij te laat en wilde voorbij lopen. Het beeld roep haar echter toe: "Johanna, vergeet gij mij?" (deze woorden worden steeds in het Nederlands verteld, ook wanneer de rest van het verhaal in het Roermonds is. Hieruit volgt, dat O.L. Heer in Roermond al even deftig is als sommige Roermondenaren, die ook "Hollands" proberen te spreken). Getroffen keerde Johanna terug en bad

als naar gewoonte. Toen zij in de Kathedraal aankwam begon juist de Mis en was zij toch niet te laat. De priester had nl. de sacristie niet kunnen verlaten alvorens Johanna was aangekomen.'

Over het kruis zie J. Huysmans, 'Het sprekende Christusbeeld te Roermond', *Limburgse Post,* 30 november 1950 en verschillende artikelen rond de restauratie van crucifix (*De Nieuwe Limburger* 17 augustus 1959, *Maas- en Roerbode* 15 januari 1960, *idem* 19 september 1960, *De Nieuwe Limburger* 24 september 1960) en van kapel (*De Nieuwe Limburger* 11 juli 1963, *Maas- en Roerbode* 28 mei 1964, *idem* 23 augustus 1964, *idem* 12 september 1964).

Een interessant detail is dat Waterreus schuin tegenover het kruis aan de Minderbroederstraat woonde. Na zijn dood vestigde zijn enige zoon in het ouderlijk huis aan de Minderbroederstraat een drukkerij.

Burgemeester Louis F.H. Beerenbroek (1805-1885), de B uit het anonieme ABC. Gekleurde krijttekening, circa 1875.

Mr. Louis F.H. baron Michiels van Kessenich, de M uit het anonieme ABC.

Burgemeester. Mr. Dr. Louis J.E.H. Geradts (1843-1893), de G uit het anonieme ABC.

Dr. Karel H.G.H. Leurs (1828-1900), de K uit het anonieme ABC.

Anonymus
A B C op de ‘upper ten’ van Roermond

St. Nicolaas had zijn zinnen gezet
Op het maken van slechts een klein alphabet;
Hij beklom de Parnassus, ofschoon geen poëet,
En was juist bij tijd met zijn rijmen gereed.
Hij biedt U gaarne de vrucht van zijn brein,
Op hoop dat gij allen te vrede moogt zijn.

A. is graaf Charles[1.], de premier van Roermond.
Daarom hoor het eerst zijn lof uit mijn mond.
Zijn verstand en zijn geest zitten in zijn blazoen;
Hem ontbrak enkel geld, en een beetje fatsoen.
Dit wist hij te vinden bij een burgerjuffrouw;
Die hij hoog verhief, tot zijn graaflijke vrouw.[2.]

B. dat is Beertje[3.], voorzichtig en wijs,
Die in politiek steeds ontwijkt het glad ijs.
Liberalen en Unie, hem doornen in 't oog,
Daarover hield hij reeds zoo menig betoog.
Doch wat men moog zeggen, hij praat steeds gezond
En is inderdaad ook een Kraan van Roermond.

C. dat is Cornelis[4.], substituut-officier.
Hij rijdt alle dagen met Prins en Koetsier.
Hij huwt evenmin hier de rijke gravin,
Als het mooie lieve meisje uit een burgergezin.
Hij hield er altijd zulke kunstjes op na;
Die er meer van wil weten, informeere in Breda.

D. dat is De Negri[5.], een echte baron.
Met Speijart[6.] het puik van het adeldom.
En geest en vernuft zijn hun beiden gemeen;
De Negri kent grappen, die vertelt hij alleen.
En Speijart weet zeker, waar niemand aan dacht,
Dat hij is gesproten uit Adams geslacht.

E. dat is Eugène van de Zwamakerstraat[7.],
Als schutter en burger steeds flink en cordaat.
Op Concert en Bals maakt hij gaarne zijn hof,
En alle mama'tjes bazuinen zijn lof;
Hij fladdert en vliegt om de dames, en lacht,
Want trouwen is 't laatst waar Eugène nog aan dacht.[8.]

F. dat is Fouquet, ‘de dobbele’ weleer[9.],
Zoo heette hij vroeger, die tijd komt niet meer.
Hij strijdt altijd dapper, met open vizier,
Voor zijn kleur komt hij uit en geneert zich geen zier.
Op de Unie, daar leeft hij tot vreugde en lust
Van de vrienden; maar stoort van den Hospes de rust.

G. dat is vriend Geradts, de God van 't gehoor[10.],
Harmonie, Symphonie en het zangerenkoor,
Solist, Pianist, Quartettist, Directeur
Jubelen bij het hooren van zijn ‘à la bonheur’.
Geen Koning in 't land heeft ook meer sympathie
Dan die President van Roermonds Harmonie.[11.]

H. dat is Herten, en Louis is zijn naam[12.],
Die staat maar hoogst zelden of nooit voor 't raam.
't Is zeker, het tocht daar, en koud werd zijn neus.
Doch g'loof maar wat ik vertel, dat is serieus,
De kou is de schuld dat hij op Sociëteit
Ontbreekt in den kring van gezelligheid.

I. ben ik zelf, ik reis de wereld maar door.
Ik let op, en zie en ik luister en hoor,
Geef raad ongevraagd, en praat steeds en sla door.
Ik hekel en dicht, maar stem nooit in 't koor,
Omdat ik geschreeuw als het tegengift acht
Van wat overleg ooit teweeg heeft gebracht.[13.]

J. Jantje drijft handel in zeep en in zout[14.],
Hij smukte zijn huis en was gaarne getrouwd.
Hij wikte en peinsde en wist niet waarheen.
Hij maakte zijn hof vaak, maar vroeg er geen een.
Nu staat Jantje nog daar met zeep en met zout,
Denkt steeds bij zichzelve: was ik maar getrouwd.

K. Kareltje Leurs[15.] mag een ieder beschouwen
Als wel het factotem der Roermondsche vrouwen;
Humaan en verdienstelijk besteedt hij zijn tijd
Aan 't heelen der plagen den menschen bereid.
Hij staat hoog in aanzien bij jong en bij oud,
Geniet graag wat goed is, 't zij warm, 't zij koud.

L. dat is Lely[16.], een mopperende vent.
Die was in zijn leven nog nergens content.
Als geus speelt hij hier ook een dwaze viool,
En zendt hij zijn meisjes bij nonnen op school.
Steeds wil hij vertrekken uit dit garnizoen
Om elders, ook mopperend, zijn dienst weer te doen.

M. dat is Michiels[17.], ja zoo glad als een aal.
Steeds haantje de voorste, volbloed liberaal;
Schutterijcommandant, en onvermoeid candidaat
Voor lid van de Kamer en ook van den Raad.
Hij denkt er te komen par force of per list,
Maar niemand die zich in zijn toeleg vergist.

N. Nijst[18.] was griffier maar thans is hij vacant[19.],
Hij beurde nog graag weer wat geld van 't land.
Geen post die voor hem is te groot of te klein.
Wie is er die ooit in zijn schaduw kon zijn?
Hij kent ook de wet op zijn prik en zijn duim
En toch boette hij een belastingverzuim.[20.]

O. is Oscar Claus, comediant van talent[21.],
Als liefhebber steeds op de planken patent.
Soms speelt hij in 't leven dat niemand meer ziet
Of het wel comedie is ofte niet.
Is ook al de wereld een groot schouwtooneel,
Ernst heeft men toch noodig bij het spel van zijn deel.

P. dat is Piet Truijen, liberaal der stad Weert.[22.]
Haast heeft hij het zingen in Roermond verleerd.
Hij schiet in den zomer met pijl en met boog
En knipt in het voorbijgaan de meisjes een oog.
Hij lust alle dranken en spreekt niet gemaakt,
Maar eer zou hij sterven, dan aan 't praten verzaakt.

Q. is een letter van het alphabet
Waarop nog nooit iemand een vers heeft gezet.
Ik denk dat alleen maar voor de vrouwenstaart
Het groote Parijs slechts de Q heeft bewaard.[23.]
Maar toch is die letter voor ons Hollandsch oor
In plaats van welluidend van zeer slecht gehoor.

R. is Roermond, dat ik thans snood verzaak,
Ofschoon ik vol vuur voor mijn moederstaal blaak.
Maar schreef ik hier thans eens de taal van Roermond,
Er kon iemand zijn die me niet best verstond.
Ik wilde daarom als een man van fatsoen
Maar liever mijn best in het Nederlandsch doen.

S. dat is Schmasen, een specialiteit[24.],
In geld, en munten van den ouden tijd.
Hij zit in zijn wagen met edelen zwier
En rijdt ook te paard als een jong officier.
Hij kleedt twee lakeien in nette livrei
En gaat zeker niemand met groeten voorbij.

De officieren van de dienstdoende schutterij te Roermond in 1891. Zittend in het midden Mr. Louis baron Michiels van Kessenich, die in het anonieme ABC ook 'schutterijcommandant' heet. Staande rechts achter hem Dr. J.H.A. Haffmans (zie de letter U) en zittend rechts van hem Oscar Claus (zie de letter O). Verder van links naar rechts: Rob. Regout, Jos. Weber, Corbey, Vic. van Erp, Eug. Bloemen, O. Strens, H. Bertrams, A. Scheurs, Joh. van Andel en Louis Cornelis.

T. dat is Thissen[25.], een groote meneer,
Maar bang als een wezel is hij voor het weer.
Voor donder en bliksem is hij zeer beducht
En neemt als het onweert ter kelder de vlucht.
Aan zijn verhalen dat Thissen maar denkt
Dat niemand ter wereld geloof er aan schenkt.

U. is Urbanus de Pilfabrikant.[26.]
Hij maakte ze probaat, ook in de krant.
En menig Roermondenaar met Hanlo[27.] incluis
Zond ik tot de sleutel van die pillen in huis.
Want haat'lijke brieven, hoe goed ook gesteld,
Zij worden bij Haffmans[28.] noch Leurs[29.] meer besteld.

V. is Van Gelsdorp[30.], officier van de Veld,
Hij was in zijn leven in het rijden geen held.
Wel gaf hij aan burgers in het schoonrijden les,
Maar viel in Maastricht op den grond met zijn bles.
Zijn beenen zijn broos, want hij brak er een stuk.
't Genas zeker goed, want hij loopt zonder kruk.

W. is Walraven[31.], bedacht op zijn beurs.
Daarom doet hij afbreuk aan Haffmans en Leurs.
En willen die heeren alleen wat verdienen,
Dan moeten zij 's avonds naar Stapper[32.] gaan kienen.
Want ben je ook al ziek in je maag of je beenen,
Je gaat heel ver weg om een Doctor te leenen.

X. is Xantippe, alhier onbekend.
Wie mij dat niet toegeeft is hier niet bekend.
Van lastig humeur is geen vrouw hier genezen.
Ik ken er slechts één, die zei, het zal wel wezen,
Dat haar zieke man om haar soms te mishagen
Haar zei, haar humeur niet te kunnen verdragen.

Y. is van IJsselt[33.], die kwam hier pas aan[34.],
En liet oude lui onbekend voor hem staan.
Toen kreeg hij een les van een oude van dagen
Die bij hem om kennis te maken kwam vragen.
Als Sasse bij ons het graag aangenaam heeft,
Wel drommels, dat hij zoo het hoort er naar leeft.

Mr. Dr. Charles C.M.H. baron de Bieberstein Rogalla Zawadski (1854-1929), de Z uit het anonieme ABC.

Z. is Zawadski[35], Advocaat-Procureur.
Dat is geen geheim; het staat op zijn deur.
Ambitieus van karakter en werkzaam (????) van aard,
Zag hij aan zijn titel graag baantjes gepaard.
In 't nabootsen sterk zegt van pas soms de Bieb:
'Parlez moi d' ça, la bas! nom d'une pipe!'

Dit anonieme gedicht is bewaard in een getypt afschrift, op 14 september 1942 gemaakt naar een handgeschreven exemplaar. Het is blijkbaar vervaardigd ten behoeve van een Sinterklaasavond van een der Roermondse sociëteiten. Afgaande op de genoemde personen en de daarbij vermelde bijzonderheden, menen we het gedicht rond 1886 te mogen dateren. Uit het feit dat Mr. Eugène Geradts (letter E) nog als ongehuwd wordt voorgesteld, mogen we afleiden dat het gedicht vóór 1888 ontstaan is, want in dat jaar trad hij in het huwelijk met Marie Louise Sophie Amelie Raphaël Storms. En in oktober 1887 was de legerarts J.H.P. Walraven al uit Roermond vertrokken, terwijl hij in dit gedicht (zie letter W) nog voorkomt. Ook is al sprake van het huwelijk van Charles van Aef-

ferden met Marie Leurs, dat op 19 januari 1885 voltrokken werd, en van de vestiging van Jhr. Mr. A.F.O. van Sasse van IJsselt, die in februari 1886 in Roermond kwam wonen. Waarschijnlijk is het gedicht dan ook voor een Sinterklaasviering in 1886 vervaardigd.

Literaire kwaliteiten heeft het Sinterklaasrijm niet, als document van locale 'histoire humaine' is het echter des te waardevoller. Het geeft ons een interessante inkijk in de bovenlaag van de Roermondse bevolking, bestaande uit adel, renteniers, juristen, industriëlen, officieren van het garnizoen, artsen, politici en andere notabelen.

Het getypte afschrift is bewaard in de Documentatieverzameling van de Gemeentelijke Archiefdienst Roermond, map nr. 223.

Op weg geholpen door summiere potloodaantekeningen bij dit afschrift, hebben we zoveel mogelijk de identiteit van de genoemde personen trachten te achterhalen en deze in de noten kort toegelicht. Naast allerlei andere literatuur en de bevolkingsregisters der gemeente Roermond, waren daarbij vooral nuttig de beide delen *Genealogieën van Roermondse geslachten* van E.M.A.H. Delhougne (I. Maastricht 1956; II. Nijmegen 1961) en tal van jaargangen van het *Nederland's Adelsboek* en *Nederland's Patriciaat.*

Eindnoten:

1. Charles Albert Marie Ernest burggraaf van Aefferden (1854-1922), rentenier.
2. Namelijk Marie Josephine Guillielmine Hubertine Leurs (1864-1942), dochter van de onder de letter K berijmde Dr. Karel Leurs (zie noot 15), met wie hij op 19 januari 1885 in het huwelijk trad.
3. Ludovicus Franciscus Hubertus Beerenbroek (1805-1885), districtscommissaris van Roermond, burgemeester van Weert (1828-1839), lid van de Tweede Kamer (1849-1884) en burgemeester van Roermond (1857-1875).
4. Mr. Karel Lodewijk Joseph Cornelis (1819-1884), advocaat, kantonrechter, lid van de Tweede Kamer en officier van justitie. Zoals het gedicht aangeeft bleef hij ongehuwd.
5. Ferdinand Carel Abdon Marie baron de Negri-Brunssum (1849-1899), in 1872 gehuwd met Marie Agnes Jeanne Egberte van Gorkum (1844-1880).
6. Mr. Cornelis Ludovicus Maria Emilius Johannes Eduardus baron Speyart van Woerden (1849-1911), leeftijdgenoot van De Negri, later officier van justitie te Breda. Hij huwde in 1889 Jkvr. Eleonore Marie Françoise van Sasse van IJsselt (1858-1950).
7. Mr. Charles Guillaume Eugène Marie Geradts (1855-1945), kantonrechter te Roermond.
8. Op 7 november 1888 trad hij nochtans in het huwelijk met Marie Louise Sophie Amelie Raphaël Storms.
9. Waarschijnlijk Henri François Antoine Fouquet (1810-1894), meubelmaker en modelmaker in mechanieken. De betekenis van het epitheton 'de dobbele' is ons niet duidelijk; was het slechts een bijnaam?
10. Mr. Dr. Ludovicus (Louis) Joseph Ernestus Hubertus Geradts (1843-1893), procureur en rechter te Roermond, lid gemeenteraad en van 1891 tot 1893 burgemeester.
11. Van 1874 tot zijn dood was Louis Geradts voorzitter der Koninklijke Harmonie. Geradts moet een geliefd man geweest zijn. Er is een dialectgedicht bewaard, vervaardigd bij gelegenheid van zijn installatie als burgemeester van Roermond, waarvan het refrein luidt:

    Want det is de man,
    Ederein wèt d'r van,

Prizzedent van de Hermenie
En ouch vrundj van de börgerie.

12. Dr. Jacob Lodewijk (Louis) Herten (1846-1920), koopman en schoolopziener.
13. Helaas valt aan dit couplet geen enkele aanwijzing omtrent de identiteit van de schrijver te ontlenen; aangezien hij de wereld doorreisde, moeten we hem waarschijnlijk onder de handelaars en industriëlen zoeken.
14. Joannes (Jan) Hubertus Telders (1845-1922), koopman en zoutzieder, raadslid van Roermond voor de liberalen, afkomstig uit Stramproy.
15. Dr. Carolus (Karel) Henricus Gisbertus Hubertus Leurs (1828-1900), arts, lid van de geneeskundige raad, van de gemeenteraad en van het kerkbestuur der kathedrale kerk.
16. Willem van Lelyveld, een van de officieren van het garnizoen, geboren te Zutphen in 1841, kapitein van het tweede regiment der veldartillerie. Hij en zijn gezin waren lid van de Waalse kerk.
17. Waarschijnlijk Mr. Lodewijk Ferdinand Hubert baron Michiels van Kessenich (1840-1921), inspecteur van het lager onderwijs, raadslid van Roermond (1890-1920), leider van de liberalen.
18. Dr. Nicolaus Hubertus Nijst (1820-1906), afkomstig uit Maastricht, in 1847 te Leiden gepromoveerd, oud-griffier der rechtbank.
19. Volgens een potloodaantekening bij het typoscript uit 1942 verloor deze Nijsi bij een reorganisatie van de rechterlijke macht in Roermond zijn functie als griffier.
20. Volgens dezelfde bron zou hij ooit beboet zijn vanwege een verzuim in de betaling van de hondenbelasting!
21. Oscar August Claus (1856-??), vertolker van de rol van de duivel in Seipgens' opera bouffe *Schinderhannes*.
22. Mr. Pieter Matthijs Hubert Truyen (Horn 1848 - Roermond 1921), ondermeer lid van de gemeenteraad van Roermond.
23. Het Franse ‘queue’ betekent staart. Het woord werd ondermeer gebruikt voor de hoepel in damesrokken.
24. Theodore Louis Schmasen (1847-?), bankier te Roermond, in 1921 vertrokken naar Bussum.
25. In Roermond woonden rond 1885 verschillende Thissens. Het is niet duidelijk welke van hen bedoeld wordt. Misschien de beeldhouwer Joseph Thissen (1840-1920)?
26. Onbekend.
27. Mr. Athanasius Maria Arnoldus Hanlo (1840-1926), van 1877 tot 1898 rechter te Roermond, ondermeer vice-president der arrondissementsrechtbank; grootvader van de schrijver Jan Hanlo (Bandoeng 1912 - Maastricht 1969).
28. Josef Hendrik Augustijn Haffmans (1832-1888), afkomstig uit Horst, in 1863 gehuwd met de Roermondse Elisabeth E.A.H. Thissen, huisarts.
29. Zie noot 15.
30. Hendrik van Gelsdorp (1844-1889), afkomstig uit Meeuwen, in het begin van de jaren tachtig als officier van het garnizoen in Roermond gelegerd en op 30 maart 1889 als kapitein der artillerie overleden te 's-Gravenhage. De regel ‘hij was in zijn leven’ doet vermoeden dat Van Gelsdorp reeds overleden is, maar het couplet eindigt toch weer met de woorden ‘hij loopt zonder kruk’, die het tegendeel suggereren.
31. Jan Hendrik Pieter Walraven, een militaire arts, afkomstig uit Alkmaar (1849-?), in december 1882 naar Roermond gekomen en in oktober 1887 weer vertrokken, en wel naar Willemstad.
32. Café Stapper aan de Werf.
33. Jhr. Mr. Alexander Frederik Oscar van Sasse van IJsselt (1852-1939), later lid van de raad te 's-Hertogenbosch, lid van de Tweede Kamer en de Eerste Kamer, de Provinciale Staten van Noord-Brabant, president der rechtbank van 's-Hertogenbosch en voorzitter van de Hoge Raad van Adel.
34. Na zijn rechtenstudie te Leiden, afgesloten in 1874, en een korte loopbaan als advocaat en rechter-plaatsvervanger te 's-Hertogenbosch, vestigde Van Sasse zich op 15 februari 1886 te Roermond, waar hij lid van de rechtbank werd. In 1893 keerde hij weer terug naar 's-Hertogenbosch om er rechter te worden. Blijkbaar gedroeg Van Sasse zich in Roermond niet zo als de overige noblesse het graag zag.
35. Hiermee is waarschijnlijk bedoeld Mr. Dr. Charles Casimir Marie Hubert baron de Bieberstein Rogalla Zawadski (1854-1929), Malthezer ridder, lid van de Tweede Kamer en kantonrechter te Sittard, woonachtig te Roermond. Ook zijn vader Mr. Paul Guillaume Eugène Henri baron

de Bieberstein Rogalla Zawadski (1825-1915), lid van de Gedeputeerde Staten van Limburg, was in Roermond woonachtig.

A.F. van Beurden
‘Wie Jean Schmits zien nuuj boks mit helpe kreeg’ en tegelijk afschaffer werd
(Aaj fars in et Limburgsch euvergezat)

Jean Smits, de pachter of ‘halfer’ van den Aldenhof in Wiel, was ontegenzeglijk een vroolijke snuiter. Met de ‘kieps’[1] op een oor, die zoo onverschillig op zijn zwarten kroeskop kon troonen, wist hij ‘in de compenie’[2] steeds ‘schläg’ te maken, die hem den roep van ‘eine schuunse’[3] bezorgd hadden.

Als een rechtgeaard Limburger hield hij veel van een ‘pötje beer’ en 't kon hem weinig maken of 't ‘alt’ of ‘versch’ was, hij lustte ‘zien naat en dreug’ zoo goed, als de beste.

Zijn respect voor de ‘drupkes’[4] dateerde uit den tijd, dat hij ‘de Hollenjer gedeend’[5] had.

Een eigenlijke liefhebber van den ‘schnaps’ was hij wel niet, maar, was hij er eens mee begonnen, dan ‘heel hie 't um d'rop.’

Nog iets anders had hij door zijne militaire vorming van 't regiment medegebracht.

In Wiel bestond, evenals overal in Midden- en Zuid-Limburg, eene ‘schjutterie’. Zij bestond uit een aanzienlijk aantal officieren, bevelvoerders en leden van den état major. Als de ‘kaders volgefoerneerd’ waren, telde zij aan kolonels, groote- en klein-majoors, kapiteins, luitenants 27 man, terwijl het aantal ‘piejotten of kezakken’[6] twintig bedroeg.

Dat was een genoegen, als die krijgshaftigen uittrokken! Want Jean Smits was kapitein. Deze waardigheid was 't tweede kwaad, 't welk, naar zijn vrouw beweerde, aan zijn diensttijd te wijten was. Onze vriend was ze allen de baas in 't commandeeren.

Op den dag van 't plechtig vogelschieten moest men hem ook zien. Den gepluimden ‘haarhamer’[7] op, schreed hij langs zijne manschappen, fier als een haan, die kraaien zal; zijn stem was dan zwaarder, zijn uitspraak scherper, zijn oog vuriger. De sabel in zijn vuist was nu geen domme ploegstok meer, bungelende in de vereelte vuist, maar 't was een krijgszwaard geworden, met fonkelend lemmet, welks dreigende punt den weg wees aan de ongeoefenden, en orde bracht in de rijen der zwakkelingen.

Zelfs de bokkesprongen van 's Konings hofnar werden korter in Jean's nabijheid. Met een glans van voldoening zagen de dorpsgenooten steeds den fraaien ‘salut’ aan, dien hij den schutterkoning en zijne bruid of bij den ‘vendelzwaai’ het Wielder palladium bracht.

Na afloop van 't feest, ging Jean met het gevolg van den gelukkige, die door zijne behendigheid in 't schieten tot 't ‘Koningschap’ geroepen was, de café's bezoeken, en zorgde dan, een aantal pintjes gerstenat binnen te krijgen.

Onder zulke omstandigheden kon hij ‘'m nog al ens duchtig om krijgen,’ maar niemand duidde dit den kapitein ten kwade, want ‘omstenj’[8] kreeg hij nooit; zelfs zijn achtbare wederhelft, Nelke Smits geboren Thielen, vergaf 't hem.

Zij was een fiksche vrouw, die haar mans zwakheden kende, en hem daarom gewoonlijk nog al ‘kort’ hield. Tegen veel ‘groschen in de tesch’ kon Jean niet. Nelke had van den eersten dag, dat zij haren echtvriend op dit punt begrepen had, getracht, hem van die kwaal te genezen, en daarom ook het ‘baasschap’ veroverd. Dit laatste was haar zelfs uitstekend gelukt; zij voerde het bestendig beheer der financiën, en daarom ging het op den ‘hof’ zoo goed. Maar 't eerste! Daar was ‘bienao gein bèterschjap aan’.

Jean toch kwam af en toe ‘fien aageschtreeke’ thuis, en dan kreeg hij er langs, dat 't een lust was om te hooren.

‘Jean, Jean, waat mot det mit tich gève! Doe bus al weer zoo schniebel wie en ooi[9]! Womit hubst te dich weer zoo aafgevoord, Jean?’

Maar wat zijn Nelke ook zei, Jean zweeg als een mof, liet de bui rustig voorbijdrijven en kroop ‘onder de wol’ om 's morgens met ‘haorpien’ zoo ver mogelijk uit het gezicht van Nelke te gaan arbeiden.

Hij zag 't zelfs wel in, dat Nelke gelijk had. Maar ‘doóg 't er ens get aan, as me zoo bie de vrunj is?’

En toch ‘det Nelke, 't waas ei good kindj van ei vrommes’; zij zorgde niet alleen voor 't zielen- en lichamelijk heil van haar Jean, maar zij wist hem ook fatsoenlijk in de ‘kleiage’[10] te houden.

Naar de stad.

Op een schoonen Meidag - en nu begint, na de voorstelling onzer hoofdpersonen, de geschiedenis - merkte Nelke op, dat Jeans onmisbaarste kleedingstuk ‘de Zondaagsche boks’ de onmiskenbare sporen van aardsche vergankelijkheid vertoonde.

Zij besloot deze tot ‘'s werkeldaagsche’ te degradeeren, en daarom had zij Jean daags te voren plechtig opgedragen, om des Zaturdags, als 't marktdag in Roermond was, ‘in de goljen Ules’[11] een nieuwe te gaan koopen. Jean kwam steeds graag netjes voor den dag, en had altijd zekeren trots op zijne uitrusting, als hij zich op de ‘beugelbaan’ even als de anderen van zijn jas ontdeed. Het bleek dan, dat hij, bij zijne kornuiten vergeleken, er uitzag alsof hij zijn ‘trouwpak’ aanhad. Die tocht naar de stad werd echter voorafgegaan door een hartelijke vermaning van Nelke.

Nelke: ‘Jean, hie hubs-te vief Pruusische daalder; gank noe nao de schtad, koup tich 'n schjoon boks mit helpe[12] en bring ze mich ouch netjes hieë.’

Jean: ‘Jao, Nelke, det zal ich doon!’

Nelke: ‘En des te mich ouch gein drupkes geis drinke, wo's-te, wie-'ste wets, neet tège kons; drink neet te veul en kom vreug heives[13].’

Jean: ‘Jao Nelke, det doon ich!’

Nelke: ‘Hie hubs-te de vief daalder, dink aan de boks mit helpe, en ouch aan

vreug thoes komme; en waat ich tich zek: haaj dich neet op mit dè lap van eine schreur.'

Jean: 'Jao Nelke, det zal ich doon!'

De laatste vermaning betrof den 'schreur' of kleermaker van 't dorp, die 's Zaterdags steeds naar de stad ging; waarom dat wist hij evenmin als vele anderen, die naar 'Remunj' trekken, 'mit ein hutje moos'[14], maar die ten slotte meer 'drupkes' gedronken dan 'gröschkes' verdiend hebben.

De 'schreur' was een slechte kameraad, en, in de oprechtheid van zijn gemoed nam Jean Smits zich voor, 'det schnapskammezool'[15] te ontvluchten, en zijne opgedragen taak prompt te vervullen.

Aldus ging hij, met de vermaning van zijn Nelke als talisman, op weg.

Roermond.

't Was een prachtige morgen, toen Jean tegen tien uur door 't veld op 'Remunj' aan wandelde.

Het koren begon te rijpen, een licht windje bewoog de witgele zee, en deed ze deinen en golven. Daartusschen staken de velden met 'weit' en met 'haver' donker af.

Hij beschouwde dit alles met welgevallen, en plukte een blaadje van den haver. Hij wilde zien, of het waar was, wat zijn buurman vertelde, dat er weer een B op stond, en werkelijk zij was er; op een tweede en een derde.

De buurman had het een voorteeken van 'blood', van 'oorlog' genoemd; maar Jean, hij lachte er inwendig zelf mee, las er Boks, niets anders dan Boks uit; eene vermaning te meer, om zich goed te houden.

En 't was hem, toen hij langs den 'Heuvel' kwam, alsof er één van de 'auvermenkes'[16] - een dier kleine tooverdwergen, die daar sinds eeuwen woonden, en zooveel goed deden aan luie knechten, maar die ook zoo konden plagen - naast hem ging en met een fijn stemmetje riep: 'vreug heives, Jean, vreug heives, kaptein', want de daalders rammelden en dansten met vroolijken klank in zijn zak. Van daag zou hij 'eers'[17] goed oppassen. Hij zou zich aan ''t vers beer van veer cent' houden. Zoo voortfilosopheerende, ging hij met lichten tred de stad in, waar de markt in vollen gang was.

Het weer was zonnig. Het beeld van Christoffel in den toren der kathedraal schitterde en fonkelde in zijn vergulden mantel, en scheen een gouden reus, die beschermend zijn staf over de lieve stad aan zijne voeten zwaaide.

Mocht een Roermondse dichter al zingen:

> Waat hèèt Christoffel noe gedaon.
> Det dè in ein vogelskooi mot schtaon.

Jean vond dat Stoffel mooi bij den toren paste, en dat hij niet onder een 'opzat'[18] stond, zooals booze lui beweerden.

'Jao, de schtad', dacht Jean, 'det is mich toch get angers es oos dorp. En wat ei lève, ei geroezje moes, en ei volkschpeel'[19]!

Politiebeambten moesten voor de passage zorgen, wagens reden onophoudelijk tusschen het gewoel door, er werd geruild, gekocht, gehandeld en in de hand

geslagen. 't Was, als het ‘zoemmen’ van een bijenzwerm.

Vijfentwintig bekenden had hij reeds begroet, en met tien een praatje gehouden. Jean had met vurige bewondering staan luisteren bij den rollezanger, die met galmende stem het ongeluk van den zeematroos bezong. Rijk was het jongmensch uit ‘den Oos’ teruggekeerd; maar, o gruwel! zijn pleegvader, pleegmoeder en vier pleegzusters vond hij bij zijn aankomst juist vermoord. De bard zong met zijn vrouw maar steeds voort, en toen er met ‘den teljer’[20] rondgegaan werd, schonk Jean Smits ook zijn penningske. Hij verliet noode den kring der toeschouwers, maar - hij moest zich van zijn taak gaan kwijten.

Slechts een vijftig passen was hij nog van den ‘goljen Ules’ verwijderd, toen hem iemand op den schouder tikte. En wie stond voor hem? O! speling van 't noodlot!

‘dè verdulde schreur,’

de echte ‘pumpeleer’ met de ‘rooi naas’ en 't gezicht ‘of ter op Sint An de loes geschjaoten haaj’[21].

In Jean's geheugen begon het te werken en te draaien; zijn vrouws laatste vermaning trad hem levendig voor den geest. ‘Vreug heives’ riep het duizendvoudig in al de denkkamertjes zijner hersenkas. Hij wilde zich met een praatje van den ‘schreur’ afmaken.

Maar de ‘schreur’ ‘plekde as klet’[22]. Hij kon hem niet kwijt worden; en Jean dacht er met een enkel offer aan de omstandigheden wel af te komen. De ‘schreur’ stelde hem voor, een ‘inkel drupke’ te drinke, en daarbij dan eens te ‘kallen’ over de ‘nu boks’, waarover Jean laatst met hem gesproken had.

Jean hoorde deze mededeeling met verbazing en spijt tevens, want deze vraag bleek, toen hij laatst zoo ‘là là’ thuis gekomen was, hij zich tegen den ‘zoepnikkel vergèten’[23] had, en hem het maken der ‘boks’ toegezegd. 't Kon best zijn, maar om geen argwaan te geven, wat hij eigenlijk in de stad deed, moest Jean van den nood een deugd maken, en ging mede. *Dat was de eerste stap op den verkeerden weg.*

Maar ‘mer ei glaas versch, del zeg ich tich, schreur’ sprak Jean bij het betreden der herberg.

‘Waat,’ zei de schreur, ‘noe beer, dè groote pool 's murgens zoo vreug in 't lief, wo schtaalt[24] det op! Nè,’ riep hij triomfantelijk uit, ‘kort voor[25], det maakt de pierelinge[26] dood.’

En Jean zwichtte voor de schnaps-filosophie van den grappigen schreur, en dronk het eerste op de gezondheid van collega schreur.

Grootmoedig van aard was Jean steeds geweest, en daarom ‘moste de gläskes nog ins volgedaon wère’. ‘Op ei bein kos men ouch neet gaon’, zei de schreur.

Jean vond dat Willem aardig praatte; het gewoel in 't café beviel hem, en zoo bleef hij ‘plekke’.

En alzoo geschiedde het op dien gedenkwaardigen marktdag, dat de drank kwam in den man, en dus de wijsheid in de kan.

De eerste daalder was spoedig gewisseld, en de marken smolten tot ‘krentjes’[27], de ‘krentjes’ tot ‘neetjes’[28] en verdwenen tegelijk met de vrees voor

zijn vrouw en de illusie van de nieuwe ‘boks mit helpe’. Wat maalde hij er eigenlijk ook om, of hij Zondags met een ‘gries’ of een ‘broen boks’ rond trok; iedereen kende hem in Wiel en de ‘vrèmde’ gingen hem ‘niks aan’.

En nu werd er ‘good gekernéld’. De boerinnetjes met hare roode ‘plakken’[29] en hoofddoeken, de varkenskooplui met hunne lange ‘keelen’[30] en ‘schmikken’[31], de Pruisische ‘zelfkantjers’ met hun platte petten, hunne vierkante gezichten, de kippenboeren met hunne tot dooddrukkens toe gevulde manden, zij waren reeds alle huiswaarts gestevend. Zelfs de ‘Mestreechse posteleinwiever’ pakten hunne breekbare waar reeds in, toen het fraaie paar, Jean Smits en de schreur, in zigzaglijnen de Markt overtrokken. Jean had reeds beproefd, zich goed te houden, en daarom de lange lijn, die den wit ingelegden kant van den rijweg maakte, trachtten te volgen. Maar 't ging onmogelijk!

Dan stiet hij tegen zijn drankgenoot, den schreur, aan; dan dobberden zij beide eendrachtig vaneen, om later weer, als door 't noodlot gedreven, in 't midden van den weg tegen elkaar te klotsen.

Jean had ‘eine verkesdors’[32] en was ‘licht in de kop’, en de schreur was ook niet ‘praoper’, maar één doelwit wentelde in beider hersenkas rond en leidde hunne schreden naar

SINTERKLOEUSKE

een herberg met overdekte ‘beugelbaan’. De schreur had onzen vriend uitgedaagd, om ‘veur veer daalder’ met hem te ‘beugelen’.

‘Kom mer is op, doeë, es-te durfs; dan zal ich tich ens bewieze, des te niekskons, menke,’ had de schreur trotschelijk in ‘de volle compenie’ uitgeroepen; en dat was Jean te veel.

Dat mocht hij, de matador van de Wielder beugelaars, zich niet laten zeggen; hij, die nooit anders bij den eersten aanzet speelde als ‘schmiete zes’[33], en dan met juisten worp zijn zwaren bal door de ‘port’ of den ring wierp.

En zij begonnen het spel. *Dat was de tweede pas op den verkeerden weg.*

Het scheen echter dat ‘der duvel’ zich met den schreur verbonden had. Jean sloeg zich ieder keer ‘euver’ en achterdoor, en toen de partij ‘dobbel oet’ was, wandelden de vier daalders over in den zak van den schreur.

Dat moest Jean ondervinden in de bitterheid zijns gemoeds en met spijt, maar 't moest gebeuren.

Nu zag Jean eerst al de ellende van den dag in; hij bleef echter maar doorbeugelen om zijn geweten te stillen en toen hij ten slotte zijn gelag niet betalen kon, kegelde de kastelein hem heel natuurlijk de deur uit.

Met den rouw in 't hart, pijn in 't hoofd, zwakte in de beenen, stond Jean op de Groote Markt.

Bah, de stad had geene aantrekkelijkheid meer voor hem; die was goed voor ‘lu wie de schreur, aafzetters en anger getuug’.

Na eenig nadenken, zoo goed en zoo kwaad als dit met zijn verhit en verward brein ging, besloot hij in ‘Goads naam’ maar op huis aan te wandelen. Met loome schreden trok hij ‘heives’.

Naar huis en naar de maan.

Op de scheiding van Roermond en Wiel ligt een inzinking, de Galgenkuil.

De Galgenkuil was voorheen de gerichtsplaats van 't dorp. Menige misdadiger moest hier zijn ellendig leven laten, en werd daar onder de galg begraven.

Thans was de plaats nog niet aangenamer geworden. De groote kuil deed dienst als paardenkerkhof, en de prachtig opgeschoten eiken en denneboomen droegen, door den wind bewogen, al ruischende en suizende, de klachten der ongelukkigen verder, die hier den tol aan de menschelijke gerechtigheid betaalden. Hier weigerden zijn beenen den dienst, en besloot hij, wat rust te gunnen.

Was Jean niet in abnormalen toestand geweest, dan had hij zeker niet deze plaats als rustoord gekozen. Vijf minuten wilde hij slapen en dan naar huis trekken.

Hoe 't dáár zou afloopen, dat was hem nog een raadsel. En zooals 't meer geschiedt, gebeurde 't ook hier; hij dommelde in.

De gebeurtenissen van den dag schoten af en toe als bliksemschichten door het donkere verstandszwerk.

Plotseling werd het geheel licht.

Gloeiende ‘boksen’ in sulphuriek licht gehuld, hielden récht voor hem een heksendans. Hij wendde het gezicht af, maar daar stond de galg voor hem en, waarachtig, in plaats van een veroordeelde, bengelde de nieuwe ‘boks mit helpe’ aan het schandhout.

Zij wrong zich in allerlei bespottelijke bochten. Zelfs aan den toren van Wiel hing een ‘boks’ aan den vlaggestok, die anders, bij schutterlijke gelegenheden, de driekleur droeg. ‘'t Heksde hie’. Hij werd bang en wilde voort.

Maar plotseling voelde hij zijn lichaam ineenkrimpen, kogelrond worden, en hij begon te rollen, altijd maar op huis in; daar lag 't huis vóór hem, maar er langs ging 't, verder door naar de moerassen van het Holtbroek, door de weiden en... bons, daar lag hij, hij Jean Smits van Wiel, de gevierde schutterkapitein, midden in 't moeras op een eilandje.

Hij kon er niet af.

Heere, Heere, was ik maar thuis... Maar daar waren de gloeiende ‘boksen’ weer. Hu! wat een gezicht! Ik moet weg, riep hij. Kwam die ‘kuluut’ of ooievaar, die daar zat - wat was het? - maar wat korter bij. Hij komt, in doodsangst grijpt Jean hem bij de pooten, en deze, ook niet mis, vaart met hem verschrikt door de lucht, en altijd hooger. Diep onder zich ziet Jean 't Holtbroek zakken en verdwijnen; alsook den toren van Wiel. Hij ziet de stad, zelfs de kroeg, waar zijne daalders bleven, en 't wordt heen bang te moede. Tien minuten had de luchtvaart reeds, volgens zijne meening, geduurd, toen hij boven zich in de ijle lucht een schitterend witten bol bemerkte, die hoe langer hoe grooter werd.

O! dat is de maan, dacht hij. Nu kom ik toch ergens terecht, en vind er wellicht mijn daalders terug, die al zoo lang op reis zijn.

Zijn klapwiekend en snaterend voertuig zette hem op den lichtenden bol neer.

Hij laat los, en is werkelijk op de maan aangeland.

Gemakkelijk was zijn zitplaats niet, want de maan was glad als sneeuw. Hij schoof in zijn angst er af, maar kon zich nog gelukkig aan een uitstekenden balk grijpen, en hing zoo tusschen maan en aarde in een allerbenauwendste positie.

'Heere! Nelke!' riep de Wielder beugelmatador, wien het hart in de schoenen begon te zakken; 'Nelke, wo bus-te dan? Ich bun hie!'. Maar niet Nelke kwam, maar een ander personage.

Vlak voor hem was een deurtje en dat ging open.

Een van die Auvermenkes, waarvan hij zooveel had hooren vertellen, precies een broertje van dat 'klein dink' dat hem 's morgens vergezeld had, stapte er uit, hield zich aan den stijl vast, en kapte met een groote bijl den balk af.

Met een gil viel Jean naar beneden in den eindeloozen, onpeilbaren afgrond. De gruwelijk snelle, steeds versnellende vaart sneed hem bijna den adem af. Werktuigelijk sloeg hij de moede oogen open.

Diep onder hem ziet hij eene rij kraanvogels trekken in een prachtige V. Hij snelt ze als een bliksemstraal voorbij, grijpt er naar, maar grijpt mis. Hij nadert de aarde, en ziet met klimmenden angst naar beneden.

Daar ligt Swaarheim, de kerk, het station, het huis van zijn zwager, en daar raast en brult de sneltrein van elf uur. Vóór hij verder kan denken, knakt, kraakt, kreukt hij door een geweldigen val, en hij voelt gloeiende pijn in den rug. De arme Jean Smits ligt op den tender der locomotief. Hij wordt een eind weegs medegesleurd, maar de machine werpt hem ten slotte in een moddersloot. Hij wordt ijskoud, snuift zelfs de moerasgeur op.

Terwijl de gloeiende lantaarn van de locomotief hem met een verblindend licht tot afscheid beschijnt, verandert plotseling het tooneel dier hellevisioenen.

In de werkelijkheid terug.

Nelke, thans als zijn Nel optredend, staat in hare volle lengte, met de 'lucht' of lantaarn gewapend, voor den zondaar; geergerd, roept ze hem toe, zóó heftig, dat hij voluit uit zijn roes schiet: 'Doe zoepnikkel! liks toe hie bie de ku? Och leeve saxis, en zonger de nu boks. Waazes Marië Jozep! waat ei verke van eine miens!' Hij lag werkelijk in zijn eigen stal tuschen de viervoeters, en zijn ega had hem ter ontnuchtering met een paar emmers water afgespoeld. Hoe kwam hij daar? En de luchtreis? Hij soesde, begreep er niets van, strompelde naar binnen, en 't duurde wel tien minuten eer 't geheel licht in zijn brommende, gonzende hersenkas werd.

Ja, ja, zoo was 't. Aan de 'Galgekoel' was hij in slaap gevallen, slaapdronken langs den gewonen weg op huis aan gesukkeld, en bij zijne woning in een sloot terechtgekomen. Dat was het rollen naar en in het moeras.

Uit angst voor de welsprekendheid van zijn Nelke was hij den stal ingegaan, om op de hooischelf zijn roes uit te slapen. De haan, die hij verjoeg, was de ooievaar, zijne luchtreis het beklimmen van het hooi en de maan het licht van het dakvenster. Maar nu de val en de locomotief? Toen hij, na eenigen tijd daar gelegen te hebben, van het gladde hooi afzakte, rijpte in zijne met de dampen der 'dröpkes' bezwangerde bovenkamer de zekerheid, dat hij het hemelli-

chaam ging verlaten. Dat ging echter met hindernissen en, uit zucht tot zelfbehoud, greep hij zich aan de slieten vast, die gewoonlijk over de balken liggen.

Hij hing toen boven de koeien in eene hachelijke positie. Op dat oogenblik had hij van uit het luchtruim een akelig visioen. Nog voor geen ‘doezend daalder’ wilde Jean zóó nog eens vallen. Het razen en brullen der koeien, die bij het vreemde gezicht onrustig en wild werden, was de sneltrein van elf uren.

Moe geworden, liet hij zich los, en viel met zijn lendenen op den alles behalve ronden rug der onder hem staande koe. Die nieuwerwetsche tender hield niet van een dronken last. De koe trok los, en rende door den stal. Jean viel er af, en zoo vond hem zijn Nelke. Geen wonder, dat zij hem volgde, toen hij op de ‘opkamer’ ging, om van de vermoeienissen van den dag en den avond rust te zoeken.

Jean stond weer rechtop.

‘Jean,’ sprak Nelke, ‘wo is de boks mit helpe.’

Met een gemengd gevoel van ergenis, spijt en trots, versterkt door een enorme dosis hoofdpijn, werd Jean onwillig; er kwam een geest van verzet in hem op; hij deed, wat hij nog nooit gedaan had.

Hij antwoordde haar kortaf: ‘Nelke, det raakt tich neet’; alhoewel hij, bij die inbreuk op moeder de vrouw's onvervreemdbare rechten, een anderen kant uitkeek.

In stede van hem ‘oet te schelje’, kwamen bij Nelke de waterlanders, en daar kon Jean niet tegen. Hij zag heel goed zijn ‘fèler’ in.

Hij draaide zich om, en als hij zooveel ongenoegen van die ‘verduvelde schtad’ niet beleefd had, had hij wellicht onmiddelijk schuld bekend; nu echter ging hij ter ruste en sliep tot de zon reeds lang aan den hemel stond.

's Anderendaags.

Toen hij zich oprichtte, kon hij zijn oogen niet gelooven. ‘Waat is dèt noe?’ riep hij uit. ‘Dao is mien boks *toch!’* Vóór hem lag warempel toch een nieuwe ‘boks’ met een ‘vonkelnu schtel helpe’ er bij.

Nu dacht hij wederom in de geestenwereld te zijn.

De sleutel van het raadsel was echter niet veraf te vinden.

Nelke, de slimme, zinnige huisvrouw had dadelijk ‘hering en kuut’ van de zaak; zij bevroedde, dat de daalders mitsgaders de ‘boks’ ‘aan de schtriekschtek’ waren blijven hangen. Maar, gedachtig, dat Jean anders toch zoo'n werkezel en zoo'n ‘gooi bluts van eine mensch’ was, had zij besloten, hem nog eens op de proef te stellen.

Vóór dag en dauw had Nelke de ‘maad’ naar de stad gestuurd en een ander ‘sjoon boks mit helpen derbie’ doen koopen, en deze op zijn bed gelegd.

Daar zat nu de zondaar, en voor 't bed stond Nelke met een streng, doch goedig gelaat.

‘Jean,’ zei ze, ‘dao hads-te mich weer ei stukske gemaakt, met die boks.’

‘Jao Nelke, det hub ich gedaon!’

‘Zuus te noe, det de boks toch terecht gekommen is.’

‘Jao, Nelke, det zeen ich, mer toch begriep ich ter nieks van!’

‘Jean, belaofs-te mich noe, om veur good dè nutten drank oef die lief te loate?’

‘Jao, Nelke, det zal ich doon!’

Voor een dergelijke onderwerping en het arme-zondaarsgezicht van Jean verbleekte Nelke's toorn.

Zij reikte haren Jean de hand, die hij drukte, als wilde hij zijn confiteor bezegelen....

En hoe ging *'t later*, zal men vragen?

Met de nieuwe ‘boks mit helpen’ aan kuierde Jean naar de Hoogmis, luisterde na afloop naar de voorlezing der verkoopingen door den ‘schut’, en als anderen de herberg introkken, en tot één uur bleven pimpelen, had Jean de ‘knap’ al op, en ging op één oor liggen. Daarna ging hij met zijn Nelke wandelen.

Den drank had hij afgezworen. Rust, vrede, eendracht waren in 't huisgezin weer als vanouds, maar nu ook voor altijd, thuis.

A.F. van Beurden (1857-1934).

Een eerste versie van dit verhaal verscheen onder de titel ‘Hoe Jean Smits zijn nieuwe “boks mit helpe” kreeg en tegelijk afschaffer werd’ in *Limburg's Jaarboek* 2 (1895) 160-174. Het werd onder de titel ‘Jean en de schutterij’ ook opgenomen in het tijdschrift *Buiten* 5 (1911) 134-135, 146-147 en 159. In de tweede, hier opgenomen versie, gepubliceerd in *Limburg's Jaarboek* 19 (1913) 39-53 en eveneens in de als overdruk uit *Limburg's Jaarboek* verschenen bundel *Limburgsche novellen*, deel I, Sittard s.a. (1913) 39-53, heeft Van Beurden een veel grotere rol aan het dialect gegeven, zowel door in zijn ogen typische woorden of uitdrukkingen op te nemen als door de dialogen geheel in dialect te laten plaatsvinden. Bij dat dialect gaat het niet om zuiver Roermonds, maar meer om een mengelmoes van verschillende Middenlimburgse dialecten. We hebben de spelling van Van Beurden, op enkele aperte drukfouten na, ongewijzigd gelaten, en ook hebben we zijn verklaringen van de dialectwoorden onveranderd overgenomen.

Eindnoten:

1) Pet.
2) In gezelschap.
3) Aardige.
4) Borreltjes.
5) In Hollandschen krijgsdienst.
6) Schutters.
7) Hoed in den vorm van een Scherphamer.
8) Ruzie.
9) Zoo dronken als een ui.
10) Kleeren.
11) In den gouden melkpot.
12) Breekdraagbanden.
13) Huiswaarts.
14) Roode of witte kool.
15) Drinkebroer.
16) Kaboutermannetjes.
17) Bijzonder
18) Gebak, in den vorm van een piramide.
19) Veel volk.
20) Het bord.
21) Sint Anna, patrones der kleermakers. De kleermakers schieten op den patroonsdag niet met pijlen maar met naalden.
22) Plakte als klissen.
23) Vergist.
24) Lijkent.
25) Kort voeder, jenever.
26) Wormen.
27) Vijftigpfennigstukken.
28) Zilveren twintig-pfennigstukken.
29) Doeken.
30) Kielen.
31) Zweepen.
32) Erge dorst.

33) Eén in een zet, met kracht door den ring geworpen bal telt *zes* punten.

Jos. Luyten
Volkszank

I.
Mei

De tekskes zeen aan 't greuje,
Mit meilouf fris gesierd;
Viëulkes sjtaon te bleuje,
De leeuwerk tiereliert.
In goljdglans zit Natuur ten troon:
Aoh, Werld, du bös zoo wònjerschoon
As 't Mei is!

Bii 't aopgaon van de bläädjes
Is 't al vol lèveslöst;
De wiljdzank ròlt as räädjes,
De bèèk 't daal zaacht köst,
En 't ralt en 't schalt op bliejen toon:
Aoh, Werld, du bös zoo wònjerschoon
As 't Mei is!

En of de buim zich weege
In zaacht, zeut zònnig wèèr,
De veugel berghoog vleege,
Bii hoeur zeen wòl ich gèèr;
'ch Zòng vleegend euver kruun en kroon:
Aoh, Werld, du bös zoo wònjerschoon
As 't Mei is!

Nao J. Rodenberg.

II.
De Lore-Ley

Ich weit ze mich neet te verklaore
Miin triestigheid van zin:
Ei' sjpreukske, ald hòngerde jaore,
Numt miin gedachte gants in.
De lòcht is keul en 't weurt dònkel,
En röstig driift de Rhiin,
De bergtoep gleujt as karbònkel
In d'aovendzònneschiin.

Dao baove zit te prònke
Ein jònkvrouw, wònjerschoon!
Hoeur goljde kroon die sjmiit vònke,
Hoeur goljde haor is z'aan 't doon;
Mit goljde kamp is zii aan 't keime
En zingt ei' leed daobie,
Ei' leed, vol wònjergeheime,
Betouv'rende melodie.

De schipper in 't beutje ei' lieje
Bekrüpt, wie neemes verdroog;
De rots zuut hè neet te mieje,
Hè kiikt mer sjtrak op nao òmhoog!
De sjtroum is, gluif'ch, neet te bedwinge:
'ch Zeen beutje en schipper vergaon;
En det hèèt mit hoeur leef zinge
De Lore-Ley gedaon.

Nao H. Heine.

Deze beide dialectbewerkingen van bestaande gedichten verschenen samen met nog drie andere (‘De Zjwerver’ nao Just. Kerner, ‘Aafscheid’ nao V. Feuchtersleben en ‘'t Wit Hert’ nao L. Uhland) in *Limburg's Jaarboek* 4 (1896) 246-250 (de beide hier opgenomen gedichten op 246 en 247). De concepten van deze dialectgedichten worden bewaard in het archief van het Bisschoppelijk College te Roermond, waaraan Luyten als muziek- en pianoleraar verbonden was (zie G.H.A. Venner, *Inventaris van de archieven van het Bisschoppelijk College te Roermond,* Roermond 1972, 43, nr. 575).

Men leze ‘sjoon’ voor ‘schoon’, ‘ae’ voor ‘ää’ (b.v. in ‘bläädjes’) en voor ‘è’ (b.v. in ‘lèveslöst’), ‘ie’ voor ‘ii’ (b.v. in ‘bii’), ‘äö’ voor ‘oeu’ (b.v. in ‘hoeur’, door Luyten aan de Franse spelling ontleend, vgl. ‘coeur’) en ‘uu’ voor ‘ü’ (in ‘bekrüpt’).

Jos. Luyten (1850-1921). Dit portret van de veelzijdige artiest dateert uit 1903.

Laurent Routs
Sint Krisjtóffel-leed

Van kienjs aaf aan had ich dich gaer
Es ich van hie ónger dich besjouwde,
Doe bleefs getroew in windj en waer
Es ouch daen haachel op dich houwde.
Es bliksemsjich daen aovend waal
De börgervader ouch deej sjrikke,
Bleefs doe getroew en sjloogs dien blikke
Op heel Remunj, op riek en erm.
    En nog zeen ich dich in mien gedachte,
    En nog zeen ich dich in mie gemood,
    Sint Krisjtóffel, haaj dich good!
    Sint Krisjtóffel, haaj dich good!
    En bewaar ouch oos Remunj veur bange nachte.

Mer alles blief ouch neet besjtaon.
Ouch Sint Krisjtóffel mós bezjwieke.
't Waas ocherm mit hem gedaon,
Hae mós veur de bliksem wieke.
Daen óngelöksdaag van 20 Mei
Zal oos Remunj nog lang gedinke,
Me zoog 'm in 't vuur verzinke,
't Had daen daag veur hem gebeld.
    En nog.....

Es ich dae puinhoup noe bekiek
Van 't vootsjtök waat dich haet gedrage,
Dan waer ich zo melankoliek
En sjtaon van weemood gans versjlage.
Drie eeuwe lank bleefs doe den trots
Van heel Remunj en zien ómsjtreke,
Doe hads al daen tied nog neet geweke
Mer leef en leid mit ós gedeild.
    En nog.....

Dit eertijds geliefde lied uit 1892 circuleerde in Roermond in verschillende afschriften. Omdat we de oorspronkelijke spelling niet meer konden achterhalen, hebben we het, bij wijze van uitzondering, omgezet in een volgens de aanwijzingen van de vereniging Veldeke ingerichte spelling. Van het gedicht bestaan twee verschillende versies, die beide te vinden zijn in de documentatieverzameling van de Gemeentelijke Archiefdienst Roermond, map 222. De tweede versie luidt:

Van kiendjsbein aaf zoog ich dich gaer
es ich hie ónger dich besjouwde.
Doe bleefs getroew in windj en waer
es ouch den haachel op dich houwde.
Es bliksemsjichte of orkaan
de miense van den angs deej' sjrikke,
dan sjtóngs doe pal en wórps dien blikke
op heel Remunj, op riek en erm.
En nog zeen ich dich in mien gedachte
en ich zing nog in mie gemood:
Sint Krisjtóffel, haaj dich good,
Sint Krisjtóffel, haaj dich good,
en bewaar Remunj veur bange nachte.

Mer nieks is hie op aerd besjtandj
en alles mót op tied bezjwieke.
Zo ging 't ouch biej dae grote brandj:
Krisjtóffel mós veur de bliksem wieke.
Daen óngelöksdaag van 20 Mei
zal eder zich nog lang gedinke,
Wie hae Krisjtóffel zoog verzinke.
Daen daag had 't ouch veur hem gebeld.
En nog zeen ich.....

Es ich de puinhoup noe bekiek
van 't vootsjtök det dich haet gedrage,
dan waer ich gans melankoliek
en bön van weemood heel versjlage.
Twee eeuwe ruum waars doe den trots
van gans Remunj en ómmesjtreke,
höbs heel daen tied nog nooit geweke
mer leef en leid mit ós gedeild!
En nog zeen ich.....

De kathedraal van Roermond vóór en na de brand van 20 mei 1892.

De kathedraal van Roermond vóór en na de brand van 20 mei 1892.

Het nieuwe Christoffelbeeld van 1895. Rechts naast het drie meter hoge beeld de koperslager Th.H. Cox (1842-1915).

Deze tweede versie vindt men ook in J. Huysmans, *Oud-Roermond. Over St. Christoffelbeelden, rijm en dicht over St. Christoffel,* Roermond 1927 (Overdrukken uit *De Nieuwe Koerier*), 19-20, en alleen de eerste strofe in een artikel van Jo Hansen, 'Remunjse volkspoëzie róndj Sint Kersjtóffel', *Veldeke* 32, nr. 176 (juni 1957) 39-44, met name 40.

Laurent Routs schreef het lied naar aanleiding van de brand in de kathedraal in de avond van 20 mei 1892, die ontstaan was door een blikseminslag in de toren. De toren brandde toen geheel uit: om twintig over zeven, vijfendertig minuten na het uitbreken van de brand, wankelde de torenspits en stortte in. Daarbij kwam ook het barokke, in 1663 door de goudsmid Gerard Douven vervaardigde Christoffelbeeld naar beneden, dat nog enige tijd met het voetstuk aan de torenbalustrade haakte en toen door het dak van een der zijkoren heen viel. Daar bleef het op het gewelf liggen, waar het, toen ook het dak van de kerk door het vuur weggevreten werd, hevig misvormd achterbleef. De kerk zelf bleef dankzij een moedig optreden van de brandweer van Roermond, die versterking had gekregen uit Venlo, Horn en Maasniel, grotendeels gespaard. Over de brand van 1892 schreef A.F. van Beurden een boekje, *De brand der Kathedraal van Roermond, 20 mei 1892,* Roermond 1892.

Op 12 oktober 1895 werd een nieuw drie meter hoog koperen Christoffelbeeld geplaatst, ontworpen door de beeldhouwer Josef Thissen en uitgevoerd door de koperslager Th.H. Cox. Van dit beeld kan men nog steeds een model op ware grootte, uitgevoerd in hout, aanschouwen in de Munsterkerk. Het beeld zelf, dat onder een baldakijn geplaatst was, viel ten slachtoffer aan een hevige storm op 6 november 1921, waarbij driekwart van de torenspits afknapte. Eerst op 1 mei 1957 werd op de van hevige oorlogsschade herstelde toren een nieuw beeld van de stadspatroon geplaatst, ontworpen door Joep Thissen jr. en uitgevoerd door de kopersmeden vader en zoons Claessen. Toen het 3,60 meter hoge beeld op 27 april 1957 op feestelijke wijze de Roermondse Markt opgedragen werd, werd door enkele Roermondse koren het lied van Laurent Routs weer gezonden, en wel op de melodie van 'C'est un oiseau qui vient de France' en met toevoeging van een vierde strofe, waarschijnlijk van de hand van Jo Hansen. In 1985 werd het beeld van een nieuwe laag bladgoud voorzien.

Zie voor de gegevens over het beeld, naast de reeds genoemde publicaties van J. Huysmans en J. Hansen, ook nog: M.K.J. Smeets, *De Kathedraal van St. Christoffel te Roermond,* Roermond 1953 en G.W.G. van Bree, *De Kathedraal van St. Christoffel te Roermond,* Roermond 1981.

Er zij nog op gewezen dat A.F. van Beurden in zijn eveneens in deze bloemlezing opgenomen verhaal '"Wie Jean Schmits zien nuuj boks mit helpe kreeg" en tegelijk afschaffer werd' het in 1895 geplaatste beeld beschrijft en met name het baldakijn, dat blijkbaar door sommigen met een 'opzat' vergeleken werd en waarop een onbekende Roermondenaar dichtte:

> 'Waat haet Krisjtóffel noe gedaon,
> det hae in ein vogelskooi mót sjtaon.'

Frans Sagers
Drie gedichte
(Mooder; Kîndjes winsch; Alles sjturft neet!)

Mooder

Nao Carmen Silva

De schoonste naam op 't waereldrònjd,
Het leefste wôrd in mînsenmònjd,
  Is: Mooder!
Gein wôrd hilt zooveul zaachtheid in,
Hèèt, ongeleerd, zoo deepen zin
  As: Mooder!

Gein wôrd hèèt grooter kracht en macht,
Wen het op kînjerwengskes lacht,
  As: Mooder!
Wen het oet kînjeruigskes blinkt,
Of waal van kînjerlipkes klinkt,
  As: Mooder!

Wie veult ein vrouw gelùkkig zich,
Wen zie aan 't weegske zit van 't wicht,
  As: Mooder!
Mer vraogt God trùg, waat Hè ins gaaf.
Dan sjteit heur kînjd gedùldig aaf:
  De Mooder!

Kîndjes winsch

Vrii nao Carmen Sylva

Kòm, mooder, pakt mich op den schoot,
Miin bukske is nog dreug!
Miin uigskes zeen zoo zwaor as lood, -
Henrike is toch zoo meug!

Noe, mooder, zingt het leedje veur:
‘Dao boeten lùpt ein schaop!’
Det is waat ich 'et leefste heur, -
Henrike dè hèèt sjlaop!

Dan, mooder, drèjt gauw oet 'et leecht,
As geer mich hùbt gekùst,
Ein Ingelke sjteit aan miin weeg, -
Henrike sleept gerùst!

Alles sjturft neet!

Nao het Dietsc

Ein reuske sjtòng einzaam in bleui in den hôf,
De winjd kwaam heel scherp opgesjtôken,
En schùdde het bleumke zoo roew en zoo grôf,
De blaedjes die vlogen bald rònjd, pront wie sjtôf -
Knap aaf waas ziin kùpke gebrôken!

Ein mùschke vloog hoog in de wolken, heel blii,
Toen is 't door 'nen arend gegrepen,
Eerst heurde me 't zingen ein leedje zoo vrii,
Mer later hel schirpen en piépen daobii -
Mòrs dood waas 'et deerke geknepen!

Zwaor hoostend, benauwd, loog in 't hutjen ein wicht,
Ein Ingelke 't weegske schoof ôpen:
'Leef kînjdje,' zoo klònk 'et, 'doot d'uigskes ins dicht,
Dan weurs doe ein Ingelke, schooner as ich!' -
Veur good bleef 't schepselke sjlaopen!

En reuske, en mùschke, bei waren zii dood,
Wie zanjd veur de bies, gauw versjtôven,
Mer d'Ingel noom 't sjlaopende wicht in den schoot,
(Oos Heere ziin leefde is wònjerlik groot!)
Zii twee gingen God eeuwig lôven!

Deze drie Roermondse dialectgedichten verschenen onder de titel 'Gedichten' in *Limburg's Jaarboek* 7 (1900) 176-178. Ze werden door Frans Sagers vanuit Amsterdam ingezonden onder het motto 'Limburgsche tale / So claer ende hel / Als een kerstale, / Die minnic wel! / Du waers so mine moeder sprac / So soet als 't liet der nachtegale, / Die singhen op den groenen tac.' De gedichten werden door het Provinciaal Genootschap 'Limburg' bekroond met een zilveren en bronzen medaille. Blijkens een ongedateerd kranteknipsel dat zich bevindt tussen het ons door Dr. J.C.P. Kats uit Maastricht ter inzage gegeven en nu in de

documentatieverzameling van de Gemeentelijke Archiefdienst Roermond gedeponeerde materiaal, is het derde gedicht ‘Alles sjturft neet!’ met weglating van de auteursnaam (er staat wel: ‘Is onbekind’!) ook in de Roermondse krant *De Nieuwe Koerier* gepubliceerd.

De spelling hebben we wederom ongewijzigd gelaten. Men leze ‘sj-’ voor ‘sch-’ in beginpositie, ‘ao’ voor ‘ô’, ‘ae’ voor ‘èè’, ‘ö’ voor ‘ù’, ‘ie’ voor ‘î’ en voor ‘ii’. In de tweede regel van de laatste strofe van ‘Alles sjturft neet!’ komt het woord ‘bies’ voor. Dit betekent: snijdende, gure wind; ook regen- of hagelbui (zie J.C.P. Kats, *Remunjs Waordebook,* Roermond 1985, 32).

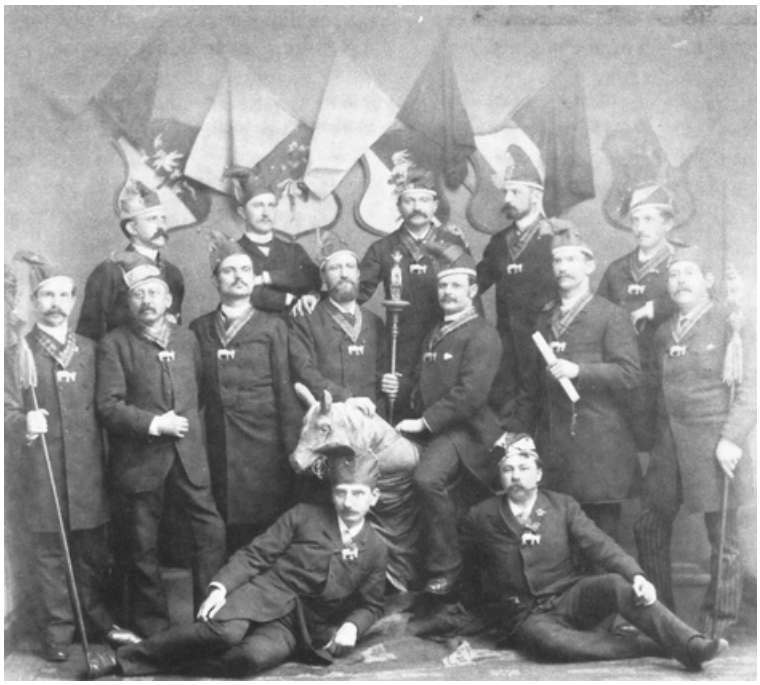

De carnavalssociëteit ‘De Flarussen’ rond 1900. Tweede van links in de achterste rij is Frans Sagers (1865-1928). ‘De Flarussen’ verzorgden Bonte Avonden en voerden ook dialecttoneel op. Als mascotte voerden zij een ezel mee.

Frans Sagers
Remunjse volksleedjes

I.

Doe bus juus wie ein bleumke,
Zoo leef, zoo schoon en rein,
Toch krumpt es ich dich aanzeen
Mien hert van angst inein.

Det God in al zien goodheid
Dich troew bewaren maag,
Zoo zuuver, schoon en leeflik -
Det bèj ich eedren daag.

Nao Heine - die Heimkehr No 47. Muziek van Schumann.

II.

Zaach(t), wie zuuvre zilvertoon,
Heur ich klöskes tinken,
Lenteleedje, wonjerschoon,
Blief ver, heel wied klinken.

Klink toet wo ein huuske steit
Woveur bleumpkes greuien,
Sprèèk dan van mien hertlikheid
't Reuske waat zol bleuien.

Nao Heine - Neue Gedichte No 6. Muziek van Mendelssohn.

* * *

Deze beide dialectbewerkingen van liederen naar teksten van Heinrich Heine verschenen onder de titel ‘Remunjsche Volksleedjes’ in *Limburg's Jaarboek* 7 (1900) 327. Voor de spelling geldt hetzelfde als bij de vorige dialectgedichten van Sagers gezegd is.

Frans Sagers
Verzeuk

1.
Ei mòsreuske, pas ontlaoken,
Had zii in de haor gestaoken,
- Gèèf det reuske, gèèf et mich,
Angers vraog ich nieks van dich!

2.
Toen heur handj de bloom zòl langen
Kwaam ein kleur op bei heur wangen,
- Gèèf det händje, gèèf 'et mich
Angers vraog ich nieks van dich!

3.
Toen ich 't händje had gegrepen,
Hool ze de plumpen toegeknepen.
- Gauw, kiik rech mich in 't gezich(t),
Angers vraog ich nieks van dich!

4.
Toen ze de äugskes had ontslaoten,
Kòs de mòndj neet 't lachen laoten,
- Gèèf det mùndje, gèèf 'et mich,
Angers vraog ich nieks van dich!

5.
Toen ze zaach(t) miin wang aanreurde,
Hel heur hert ich kloppen heurde,
- Gèèf det hertje, gèèf 'et mich,
Angers vraog ich nieks van dich!

6.
Toen ze aan mijn bòrs(t) bald rùsde (ruste)
Zag zii, wiil ich aaiend kùsde (kuste):
‘Diin troew vröuke det bliif ich,
Angers zeg ich nieks aan dich!

Muziek van M. Fragassos-Crinè.

Nao het Nuuj-Greeks van Alex. Rizo-Rangabè.

* * *

Deze dialectbewerking van een Nieuw-Grieks lied verscheen onder de titel ‘Remunjsche Volksleedjes III’ in *Limburg's Jaarboek* 8 (1902) 121. Blijkens een ongedateerd kranteknipsel dat zich bevindt tussen het ons door Dr. J.C.P. Kats uit Maastricht ter inzage gegeven materiaal is het gedicht ook ooit in *De Nieuwe Koerier* gepubliceerd. Voor de spelling geldt weer hetzelfde als bij vorige gedichten van Sagers gezegd is. Het werkwoord ‘langen’ (= lange) in strofe 2, regel 1, betekent: aanreiken, geven, en ‘plumpen’ (= plumpe) in strofe 3, regel 2, zijn wimpers (vgl. J.C.P. Kats, *Remunjs Waordebook,* Roermond 1985, resp. 157 en 225).

J.M. Janssen
Mijn eerste verdriet

Wat ik me voorstel te verhalen is lang geleden gebeurd. Ik heb sedert veel in de wereld gezien en ondervonden, wat mijne aandacht boeide. Toch is dit niet in staat geweest, de indrukken, in mijne kinderjaren in mijn geliefd Boschdorp opgedaan, uit te wisschen. Integendeel staan vele daarvan mij veel duidelijker voor den geest dan latere indrukken, die eigenlijk veel sterker moesten zijn, dewijl zij op mijn levenslot een veel grooteren invloed uitoefenden.

Als men op jaren komt, denkt men zich gaarne in zijn kindertijd terug. Die lieve tijd, doorgaans vrij van zorg en leed, vol van genot en vreugde!..... Althans ik doe dit gaarne, en daarom bekruipt me vaak de lust, om enkele van de indrukken, waaraan mijn kindertijd rijk was, te verhalen.

Dit is ook thans het geval; en ik wil dien lust dan ook eens botvieren, door te vertellen, wat ik in het hoofd dezes 'M i j n e e r s t e v e r d r i e t' noem. Ik doe dit met te meer liefde, dewijl ik met dankbaren weemoed terugdenk aan hen, die in het kinderlijk tooneeltje eene rol speelden; en dit deden op eene wijze, dat mijn hart zich nu nog dankbaar voelt aangetrokken tot de lieven, die thans bijna allen op het kerkhof te Boschdorp rusten, en wier goede geesten ons naar betere gewesten voorgegaan zijn.

Zij waren goed en lief, de bewoners van Boschdorp in mijn kindertijd!.... Doch, laat ik me bij het voorgenomen verhaal houden.

Toen ik het eerste levenslicht aanschouwde, waren reeds twee zusjes van mij op het wereldtooneel verschenen. Als eerste zoon en stamhouder werd mijn verschijnen met vreugde begroet. Mijne ouders waren toen zeer gelukkig, naar ik later herhaaldelijk uit den mond mijner lieve moeder vernam.

Indien ik mij in mijne kinderjaren terugdenk, herinner ik mij veel daaruit; en uit mijne allereerste levensjaren is mij later veel verteld, wat in mijn geheugen is bewaard gebleven.

Tot dit laatste behoort onder anderen, dat ik, gedurende de eerste dertien maanden van mijn leven een 'eerste schreeuwleelijk' was. Des nachts deed ik niets dan voortdurend huilen. Of daardoor de vreugde over mijne verschijning op het wereldtooneel niet getemperd en vergald werd, durf ik niet verzekeren; hoewel nooit verwijten daarover ter mijner kennis zijn gekomen. Wat er ook gedaan werd om den nachtelijken solo, dien ik zong, te stuiten, niets hielp. Zelfs eene gevoelige strafoefening op zekere zachte lichaamsdeelen, mij, toen ik ongeveer een jaar oud was, door vader in zijn ongeduld toegediend, had het daarvan verwachte gevolg niet. Integendeel schenen alle middelen, die men aanwendde, geene andere uitwerking te hebben, dan dat zij mijn schreeuwen harder en onuitstaanbaarder maakten. Het werd zelfs zóó erg, dat men zich onge-

rust maakte, en den raad van een geneesheer inriep; iets waartoe men destijds in Boschdorp niet licht overging. Deze schreef een slaapmiddel voor, waarvan vóór het aanbreken van den nacht telkens een eierlepel vol in warme melk moest worden ingenomen. Dewijl dit de eerste twee nachten niets hielp, werd de dosis verdubbeld, met hetzelfde - dat wil zeggen, zonder - gevolg. Vader meende dit aan het middel te moeten toeschrijven, en nam de proef daarvan, door er zelf een eierlepel vol van in te nemen; en dit met de uitkomst, dat de goede lieve man den volgenden nacht zoo aaneengesloten vast sliep, dat hij zelfs van mijn schreeuwen niets hoorde, en den volgenden morgen niet dan een uur na den gewonen tijd, en nog wel met moeite, kon wakker geschud worden..... Het middel was dus proefondervindelijk goed, en men ging dus voort met dit op mij toe te passen. Omdat geene uitwerking verkregen werd, nam men de dosis voortdurend grooter, en op het laatst diende men mij een eetlepel vol toe; maar ook nu weder met geen ander gevolg dan dat ik aan het schreeuwen bleef, zelfs hoe langer hoe harder, en in klimmende diapason; dit laatste werd door vader, door middel van de stemvork, geconstateerd. De flesch medicijn was ledig, en men liet me verder maar ‘stil’ mijn gang gaan.

Later maakte mijne lieve moeder zich nog vaak gewetensbezwaar. Zij meende een gevaarlijk werk te hebben gedaan, door mij zooveel in eens in te geven. Telkens echter bracht zij tot hare verschooning in, dat mijn geschreeuw werkelijk onuitstaanbaar was, en zelfs het taaiste engelengeduld uitputten moest.

Toen ik dertien maanden oud was, hield het schreeuwen in eens vanzelf op, en werd ik een heel zoet kind. Was ik later een enkele maal 's nachts onrustig, dan behoefde moeder slechts tot mij te zeggen:

- Es et jungske jankt (weent), dan jankt moder oug, - en dan een paar malen het geluid van weenen voort te brengen, om mij te doen zeggen:

- Nè, mode! piege (zwijgen), - om mij den geheelen nacht zoo stil als een muisje te houden.

Laat ik thans nog het een en ander uit mijne vroegste herinneringen opschrijven.

Ik zie mij zelf nog duidelijk in mijn wiegje liggen, en door mijn zusjes gewiegd worden. Zij staan elk aan eene zijde van de wieg, waarboven hare lieve kopjes ternauwernood uitkomen. Telkens richt ik mij in de wieg op, zoo hoog ik kan, laat mij met een plof nedervallen, en kruip tegelijkertijd met het hoofd onder het wiegedek weg. Dan roepen de zusjes, angst voorwendend, en moeder erbij halend:

- Oa jei! Oa jei! Bruiërken is eweg. Wo zou et kînsje zien? - En dan gaan zij met veel beweging rondom en onder de wieg en in alle hoeken van de kamer zoeken, tot ik opeens het gezicht weder uit te dekentjes te voorschijn breng, en, kraaiende van pret, uitroep:

- Kînsjen hie! - waarop moeder en de zusjes de handen van verbazing in elkander slaan, en met mij mede gieren van genoegen.

Eindelijk worden mijne oogleden zwaar van slaap, en breng ik het commando uit:

- Zinge! - en dadelijk vangen de lieve dreumesjes aan:

Niena, kinsje, sjloap!
Vader hudt de sjaop.
Moder kaam van Dremme,
Bracht dig dîkke memme.
Vader gong de deur oet sjnieke,
Wen der voert is, moder zèèt:
Hè kumt noa zîn sjoeupkes kieke,
Wen der et geljd verdronken hèèt.

Zij sollen zoo met mij, om me in slaap te krijgen, en minstens de helft van haar pret is slechts voorgewend. Zij zingen eenstemmig het eene liedje na het andere op de maat van de beweging der wieg, totdat ik de oogen gesloten heb. Dan houdt het zingen op, het wiegen wordt langzamerhand in kleinere bewegingen uitgevoerd en eindelijk gestaakt. Vervolgens wippen de zusjes van de wieg af, en zetten zich, elk aan eene zijde naast moeder, om met deze te babbelen, of gaan paardjerijden op vaders knie.

Hoe klein ik ook nog was, had ik dit toch al eens stilletjes afgeloerd. Ik hield me stil met de oogen toe; veinsde te slapen, en keek over den rand der wieg, om te zien, wat er verder gebeuren zou..... En, toen de zusjes goed en wel op vaders knie aan het woelen zijn, klinkt in eens mijne stem uit de wieg:

- Oug päärdsje rieë!

Aan dat verzoek wordt evenwel niet voldaan. Men wil me dit zeker nog niet ‘aanmake.’ De zusjes laten zich terstond op den grond glijden, bezetten opnieuw haren post aan de wieg, en, al wiegende, zingen zij weder:

Niena, klei poeleke!
Niep dien uigskes toe.
Pap zal moder koake
Van die bonjte koe;

of wel een ander van de talrijke liedjes, toen te Boschdorp in zwang. Ik neurie die in de wieg mede tot de slaap mij de oogen sluit; wat dan ook spoedig gebeurt, omdat mij beloofd wordt, dat ik, als ik zoet slaap, morgen ook paardje zal mogen rijden.....

Ik meen mij nog duidelijk, met een grooten valhoed op, te zien waggelen tusschen mijne zusjes in, die mij loopen leeren, en ik verheug mij er nu nog in, dat die twee, en ik zelf ook, groote pret hadden, toen ik de eerste maal, zonder steun, een microscopischen afstand van de eene zus naar de andere aflegde, en dus den eersten stap op eigen beenen deed.

Het staat me nog klaar voor den geest, dat ik de ‘roën honjd’ (het roodvonk) had. Ik lag nog in de wieg, die ik zeker heb moeten afstaan toen ik achttien maanden oud was; want toen werd ik, door een derde zusje, voorgoed er uit verdrongen. Duidelijk kan ik mij nog voorstellen, dat ik zware pijn in hoofd en keel had; dat mijne beide zusjes dezelfde ziekte hadden, en in het bed mijner ouders lagen; dat mijn wieg bij dat bed geplaatst was; dat moeder aanhoudend dag en nacht bij ons bleef, ons nu en dan een lepeltje vol uit een fleschje inschonk om in te nemen, ons verzorgde en vertroostend toesprak, en dat wij alle drie, in weerwil van de pijn, heel zoet waren, en - moeder prees ons daarvoor - goed innamen, al ging het slikken ook niet dan met moeite en pijn.

Ik herinner me nog klaar, dat ik, omstreeks anderhalf jaar na mijne geboorte, door vader in een huifkar naar Heinsberg gebracht werd, om mij daar ‘de pokke te loate zitte.’ Toen dokter Krebs, dien ik later nog meermalen gezien heb, mij in den arm prikte, voegde ik hem toe:

- O wee, Loat, doe lilkert!

De dokter trakteerde mij echter daarna op suikerklontjes; en ik werd daardoor goede maatjes met hem. Ik genoot dat voorrecht, om reden ik, ofschoon nog zoo piepjong, al zoo bij de hand praten kon....

Nog van eene, oppervlakkig beschouwd, zeer nietige gebeurtenis is mij de herinnering tot op den huidigen dag helder bijgebleven. Ik teeken die vooral dáárom hier op, dewijl daaruit schijnt te blijken, dat kinderen meer redeneeren dan men soms denkt; en indrukken verkrijgen, waarop door de ouders geen of niet voldoende acht wordt geslagen. Zeer kleine kinderen beschouwen hunne ouders in den regel als hoogere wezens, niet in staat, iets te doen, wat, naar het rechtvaardig, strikt eerlijk kinderoordeel, verkeerd of onbillijk is; doch altijd in hun spreken, doen en laten, van dezelfde rechtvaardige beginselen uitgaan. Wordt bij een kind tegen die regelen gezondigd, dan wordt dit, spoediger dan men soms meent, door het kind opgemerkt. En, al is de kleine niet in staat, het opgemerkte in woorden te kleeden, en dit - gesteld dat hij daartoe geneigdheid heeft, wat niet altijd het geval is - kenbaar te maken, toch brengt dat zondigen het jeugdig brein in werking, en is dit niet zelden oorzaak, dat de ouders bij hunne kinderen in achting dalen, zonder dat van de reden daarvan blijkt..... Men zal er dus wel aan doen, zich erop toe te leggen, den kleinen kinderen vooral openhartigheid in te prenten, en hen daardoor aan te sporen, hunne gedachten kenbaar te maken. Daardoor zal men vaak gelegenheid vinden, om twijfelingen, in het kinderlijk gemoed opgeweld, weg te nemen, en - voor zooveel het rijpend verstand daarvoor vatbaar is - het kinderlijk oordeel scherpen, uitbreiden en leiden kunnen.

Ik merk daar, dat ik, in stede van mij bij mijn verhaal te houden, mij in opvoedkundige wijsheid verdiept heb. Dit had wel achterwege kunnen blijven. Edoch, ik schrijf gewoonlijk mijne gedachten op, zooals die mij voor den geest komen, en dat heb ik ook thans gedaan.....

En nu ter zake, en de nietige gebeurtenis verhaald.

Een zekeren avond had mijn moeder het erg druk. Dit had ten gevolge, dat zij ons, kinderen, iets later dan gewoonlijk naar bed bracht. Wij zaten - de oogen dik van den slaap, en enkelen reeds half ingedut - in verschillende hoeken van de kamer, waarin moeder aan den arbeid was, het oogenblik daarvoor te verbeiden. Op eens zegt moeder:

- Noe kinjerkes! gauw noa uur bedsjes. Moder hèèt dezen oavend winnig tied.

Met haast kleedt zij ons een voor een uit. Dit schijnt meer tijd te vorderen dan zij meent eraan te mogen besteden; want, toen ik, die het laatst aan de beurt kom, op mijn kousen na, ontdaan ben van de kleedingstukken, die ik niet in bed zal medenemen, tilt zij mij snel op haar arm, maakt met wijwater het teeken des kruises op mij, en zegt:

- Kom, menke! Haat dees nacht dîn hoaze (kousen) mer ins aan. De's werm.

Waarschijnlijk ten gevolge van de druilerigheid, ontstaan door het langer dan gewoonlijk opblijven, ben ik niet bijzonder goed gehumeurd, en zeg, half huilende:

- Nè, moder! De hoazen, es ug bleeft, oetdoon.

Moeder geeft, zonder verder een woord te spreken, snel gevolg aan den wensch, door mij uitgedrukt, en gaat, nadat wij samen met haar het gewone avondgebed verricht hebben, uit ons slaapkamertje, en weder aan haar werk.

Toen ik daarna in mijn bedje lig, begint mijn kinderlijk geweten te knagen, en ga ik over het gebeurde nadenken. Ik krijg er groote spijt van, dat ik door mijn gebrek aan volgzaamheid moeder verdriet heb aangedaan. 'En - zoo verwijt ik mij zelf - zij heeft het zoo druk, en was zoo lief tegen mij; want zij noemde mij nog wel m e n k e ,' de liefste benaming, welke men mij geven kon... Ik heb verdriet over het voorgevallene, woel rond in mijn bedje, en kan den slaap maar niet vatten, doordat ik mijn kinderlijk brein aftob, om iets uit te denken, waarmede ik de begane fout zou kunnen herstellen. Eindelijk meen ik dit gevonden te hebben, en slaap rustig in.

Den volgenden avond bij het weder naar bed brengen, en toen op den gewonen tijd, wil ik aan het plan, door mij beraamd, uitvoering geven; en vertrouw er stellig op, dat ik moeder daarmede een groot genoegen bereiden zal. Ik zeg namelijk tot haar:

- Loat mig dees nacht de hoaze mer aanhate, moder! De's werm.

Ik tref evenwel daarop geen mooi weer; want de kousen worden, zonder vorm van proces, verwijderd door moeder, die zich wellicht van het gebeurde op den vorigen avond niets meer herinnert, en dus niet bevroedt, wat ik, met de beste bedoeling, voor heb.

Ik begrijp er toen niets meer van. Dagen lang denk ik na, hoe het mogelijk kon zijn, dat moeder den eenen tijd anders kon willen dan den anderen. Zij had toch, dacht ik, wel kunnen merken, hoe goed ik het meende. Mijn kinderlijk gemoed leed er onder, dat die meening miskend werd.

Had moeder, die onder andere omstandigheden zeker niet te kort schoot in het uitvorschen der gedachten en in het vormen der harten van hare kinderen, mij rekenschap gevraagd van mijn wensch, dan had ik haar die wellicht gegeven, en dit ware voor haar een bron van blijdschap geweest, omdat mijn welmeenend, gevoelig hart daaruit bleek. En dit zou mij heel wat tobben bespaard hebben.

De medegedeelde gebeurtenissen zinken evenwel in het niet, vergeleken met die, welke ik aan het hoofd van dit opstel 'M i j n e e r s t e v e r d r i e t' heb genoemd, en die mij nog zoo duidelijk voor den geest staat, alsof zij gisteren gebeurd ware.

Ik was nog heel jong. Te oordeelen naar omstandigheden, welke in mijn geheugen voortleven, moet ik tusschen vier en vier en een half jaar oud zijn geweest. Als oudste zoon, en ook omdat ik - zoals moeder mij later herhaaldelijk verteld heeft - een slim, braaf en goed kind was, had ik 'vief veur'[1)], was het

troetelkind mijner ouders, en werden de wenschen, welke ik in eer en deugd koesterde, veelal - misschien nu en dan wel wat al te bereidwillig - vervuld. Onder die wenschen was er een, die voornamelijk mijn jong brein in beweging hield.

Moeder had op hare slaapkamer staan een groote kist, waarin hare kleeding enz. geborgen werd. Ik zie die kist, als het ware, nog vóór mij, en zal trachten eene beschrijving ervan te geven.

De kist is groot, aan alle zes de zijden langwerpig vierkant, de voor- achter-, boven- en onderzijden meer breed dan hoog, de zijkanten meer hoog dan breed. Behalve spijkers, slot en scharnieren is de kist geheel van hout vervaardigd. Boven op bevindt zich het deksel, hetwelk, even als de andere zijden, uit geschaafde planken is samengesteld. Zij rust op vier poten - vierkante houten ribben - die tot boven in de kist doorloopen, en om welke heen de planken, waaruit de opstaande zijden bestaan, bevestigd zijn. De kist is van buiten donkergroen, van binnen niet geverfd. Het slot bevindt zich in de voorzijde, boven midden in; en dit grijpt om een ijzeren knop, in het deksel bevestigd.

Aan den rechter bovenkant is in de kist een langwerpig vierkant laadje aangebracht, hetwelk tegen het voor- en achter- en het rechter zijvlak is vastgewerkt, en met een naar rechts openslaand houten deksel gesloten wordt. Indien de kist geopend wordt, wordt het deksel van het laadje tevens geopend, en dit dient dan tot steun van het deksel der kist. Zoodoende wordt het zwaartepunt van dit laatste niet behoorlijk ondersteund, en dit heeft ten gevolge gehad, dat het scharnier aan de tegenovergestelde zijde door langdurig drukken min of meer is losgeraakt.

Als het deksel van de kist open staat, ziet men aan de binnenzijde ervan drie groote prenten. De middelste stelt voor ‘d e H u i s z e g e n’, en bevat een Christus aan het kruis met den tekst er om heen gedrukt. Links daarvan is geplaatst ‘h e t G u l d e n a , b ,’ bevattende zooveel gekleurde figuren als er letters in het alphabet zijn, en onder elk figuur een, opvolgend met de letters a tot en met z aanvangend, rijmpje, eene christelijke zedeles inhoudende. Rechts bevindt zich ‘d i e L a u r e t a n i s c h e L i t a n e i ,’ eveneens zooveel gekleurde prentjes bevattende als er gedeelten in de litanie voorkomen.

Die kist bevat het geheel roerend privaat hebben en houden van mijn lieve goede moeder. Als ik mij dit thans nog voor den geest haal, dan moet ik bekennen, dat het - hoewel het met het beste van dien aard in Boschdorp kon wedijveren - niet buitensporig groot, en vooral niet kostbaar was. De modegeest was toen nog niet in ons goed dorpje doorgedrongen.

Ik zal straks gelegenheid vinden, om een beschrijving te geven van den inhoud der ‘garderobe’ mijner moeder, en thans alleen de aandacht vestigen op een gedeelte van den inhoud der kist, of liever van het laadje aan den rechter bovenkant. Daarin was onder anderen geborgen eene verzameling knoopen van verschillende grootte en soort, allen van blinkend metaal; welke verzameling, indien ze nog bestond, wellicht eene in het oog vallende plaats in een museum van zeldzaamheden geen oneer zou aandoen.

Deze knoopen heb ik reeds sedert lang met begeerige blikken beschouwd; en

het bezit ervan schijnt mij het toppunt van rijkdom toe. Om dien schat te vragen durf ik niet; want ik begrijp, dat moeder dien maar zoo niet afstaan kan. Telkens echter als moeder de kist opent, sta ik naast haar, met de voeten op mijn klompjes; want, zonder dit verlengstuk aan mijn lichaam aan te brengen, kan ik niet behoorlijk in de kist kijken; en is moeder dan steeds in de gelegenheid, mijne bewondering over de knoopen te hooren uitstorten, b.v. door:

- Wases kinjer! Moder, wat nette knuip! Wat nette knuip! Kîkt ins, moder! hie dèèn dîkke, wat dè blinkt! En dezen hie! En dè doa. Hoe, wie net! Hè! Ig wolj, det ig oug zo'n knuip hej![2)] Gewoonlijk hebben deze en dergelijke uitroepen geen ander gevolg dan dat moeder zegt:

- Henneske! Pas op kinjd! Wen bie ongeluk den deksel van de kist toesjleit, dan vèlt der dig op de kop, en dan bus te morsj dood. Winnigstens vèlt der dig de henj (handen) of de vingere tot mursjele.

Hetzij moeder wellicht zelve, om hunne herkomst bijvoorbeeld, aan de knoopen gehecht is; hetzij zij meent, dat die nog wel eens kunnen tepas komen; hetzij zij inziet, dat ik eigenlijk met de knoopen niet veel uitvoeren kan; het duurt lang, eer zij aan mijn zijdelings uitgedrukten wensch om in het bezit der knoopen te geraken, aandacht schenkt. Eens echter zegt zij tot mij:

- Vinsj te die knuip zoo net, jungske?

- Joa moder! - antwoord ik met schitterende oogen.

- Zos te die zoo gäär hubbe?

- Joa moder! Erg gäär; went geur ze misse kont.

- Noe dan, menke! Wens te goud braaf bus, dan krîgs te ze, wens te groot bus.

Die toezegging valt me zóó tegen, dat ik maar verder zwijg. Eer ik eens groot zal zijn, moet er nog zoo langen tijd verloopen, dat ik mij daarvan geen denkbeeld vormen kan. Mijne hoop, om de knoopen te krijgen, daalt dan ook geweldig.....

Op een zekeren Zondag namiddag echter, nadat de Vesper uit en de namiddag koffie gedronken is, komt mijn vurige wensch in vervulling. Vader gaat naar het veld, om de vruchten op onze akkers te bezien. Mijne twee oudere zusjes zijn in de keuken bezig met huismoedertje spelen. Zij staan elk op een stoel bij de helder wit geschuurde 'bottersjtanj' (boterkarn) en stampen daarin met den 'pletsjer' (stamper), op de maat van het stampen het volgende rijmlooze liedje zingende:

> Butterke, butterke, gank biëin!
> Veur zollen dig neit verkoupe;
> Veur zollen dig in det dupke sjtèken,
> En dig lever zelver ète.

Een poosje later komen beiden binnenstormen, en de oudste zegt tot het jongste zusje, dat in een kinderstoeltje met hare pop speelt:

- Kom, Trînke! Mit noa boete, dan drage veur dig 'klingelink.'

- Oa, oa! - roept de kleine zus, die in verstandelijke vermogens een weinig achterlijk schijnt; want, hoewel zij daartoe ruim den leeftijd heeft, kan zij nog geen woord spreken. Zij verstaat echter alles vrij wel. Zij laat terstond hare pop

in ‘de sjtrik,’ en is in een wip met de twee anderen buiten. ‘Klingelink dragen’ geschiedt op de volgende wijze. De beide dragers plaatsen zich met eene kleine tusschenruimte naast elkander, de gezichten naar dezelfde richting, en vatten elkander bij de handen, die zich tusschen beiden in bevinden. Wie gedragen wordt zet zich op het daardoor gevormde bruggetje, en wordt aan elke zijde vastgehouden door de vrije hand van de dragers. ‘Et ingelke’ (engeltje) - zoo heet de gedragene - heeft dan een vaste zitplaats, en aan elk handje een stevige houvast. Zoodra de houding van het engeltje goed is, begint de wandeling op en neer. Spoedig hooren moeder en ik, dat de pret geslaagd is; want onder het schaterend lachen van het jongste zusje, klinkt uit de monden der beide oudsten het lied:

Ingelken, ingelke! klingelink!
Doe bus ei leif aardig dink
Blifs te leif en blifs te braaf!
Joa? Dan drage veur dig wied.
Sjtoute kinjer goan, perdaaf!
In den drek en in den driet[3)].

Bij het tusschenwerpsel ‘perdaaf’ (pardoes) wordt telkens eene schijnbeweging gemaakt, alsof men het engeltje op den grond werpen wil; en dit vooral is het, wat het kleine zusje doet schateren van pret. Langzamerhand hebben zich meer groepjes bij het drietal gevoegd, die allen hetzelfde spel medespelen en, in koor, hetzelfde liedje zingen. Ons bleekveld, waarop de pret is aangevangen, wordt spoedig te klein, om al de spelers te kunnen bevatten; en toen trekken allen, al zingende, achter elkander, de straat op, die meer en volop ruimte biedt, en zetten daarop het spel voort.....

Intusschen zitten moeder en ik alleen in onze ‘sjtoofkamer’: zij op een stoel bij het raam, in haar kerkboek lezende; ik aan hare voeten op een kinderstoeltje, met het hoofd achterwaarts gebogen op haar schoot leunende, zoodat ik haar in het gezicht zien kan; wat ik dan ook voortdurend doe, mijne aandacht vestigend op de beweging, welke moeders lippen door het lezen maken. Van tijd tot tijd slaat zij hare oogen van het boek, ziet daarmede in mijne kijkers, en lacht mij vriendelijk toe. Ik gevoel mij onder dat ‘dolce far niente’ zoo tevreden en gelukkig, dat ik niets geef om het spel daarbuiten, waarvan ik overigens een aartsliefhebber en gewoonlijk ‘haantje de voorste’ ben.

Eindelijk legt moeder haar kerkboek naast zich op de vensterbank, bukt zich naar mij over, en geeft mij een kus, dien ik, met mijn armen om haar hals gestrengeld, warm teruggeef. Zij richt zich vervolgens in deze onze houding op, zoodat ik geknield op haar schoot kom te zitten, met onze gezichten, oog in oog, vast tegen elkander gedrukt.

- Leif jungske! - begint zij. - Doe bus der miene.

- Leif, leif meuderke! - zeg ik, mij vaster tegen haar aandrukkend.

- Leif menke! Zos te altied braaf zien, en die vader en die moder gei leid aandoon? spreekt zij verder.

Dat is voor mijn week kinderhartje te veel. Nokkend breng ik uit:

- Nè, nè, meuderke! Dat zal ig zoolèvedaag neit doon, - en barst toen in

schreien en snikken uit, en kus mijne moeder, zoodat er geen einde aan schijnt te zullen komen.

Toen staat moeder, mij op haar arm houdende, op. Zelve weenende, kust zij mij de tranen van de wangen, drukt mij zacht aan haar boezem, en fluistert mij toe:

- Doe bus ei goud, braaf kinjd, en det zos te oug altied blieve, woar menke?

- Joa, meuderke! Det zal ig.

- En, omde's te zoo braaf bus, krîgs te oug die sjoon knuip, allemoal.....

Dit is de echte balsem voor mijn gewonde ziel. In een oogwenk is mijn tranenvloed gestuit, zijn mijne oogen droog, en is het doorgestane hartzeer vergeten. In stede van mijne oogen te gebruiken om tranen te plengen, bezig ik die om begeerige blikken te slaan op de kist, waarheen wij onze schreden richten, en waarin de lang en vurig gewenschte schat geborgen is.

Moeder maakt aanstalten, om de kist te ontsluiten. Inmiddels zie ik rond, om een voorwerp uit te kiezen, waarop ik kan gaan staan, om in de kist te kunnen kijken. Doordat het Zondag is, heb ik schoenen aan de voeten, en de gelegenheid om op de klompen te gaan staan ontbreekt dus. Niets geschikter kunnende vinden, draag ik een kinderstoeltje bij de inmiddels geopende kist, en ga daarop staan.

Nu kan ik goed in de kist zien, en val ik dadelijk op de knoopen aan, om mij in het bezit ervan te stellen. Moeder voegt mij echter toe:

- Bei (wacht) nag efkes, menke! De knuip hubben al zoo lang doa gelège, det een heel deil (een groot gedeelte) lilk zien woare. Ig zal ze eerst net sjoere (schuren).

- Ah! Es ug bleeft, moder! Wat zolle ze dan net zien!

Moeder neemt een lapje, en poetst met krijt de knoopen een voor een netjes op. Naar gelang deze gereed komen, legt zij ze in lange rijen boven op eene in de kist geborgen kartonnen mutsendoos.

Ik beschouw den arbeid van moeder met groote belangstelling, en doe, telkens als een opgepoetste knoop de rijen vergroot, een uitroep van bewondering en verbazing hooren.

Inmiddels heb ik tijd en, door mijn verheven standpunt, goede gelegenheid om den inhoud der kist in oogenschouw te nemen. Die inhoud bestond uit velerlei zaken. Laat ik thans enkele dier zaken, die vooral mijn aandacht trokken, en tot nu in mijn geheugen zijn bewaard gebleven, opnoemen. Deze waren: een hart van peperkoek met figuren van witte suiker, eens door vader voor moeder uit Kevelaer medegebracht, en hetwelk, omdat het zoo mooi was, jaren lang - ook later nog - bewaard werd; een ‘kohot’ (rolletje) van vijftig ‘wulmkes’ (kwart guldens), eens door vader als een kahot centen ontvangen, die, in weerwil van herhaalde pogingen daartoe, niet aan den eigenaar is kunnen terugbezorgd worden, en daarom bewaard wordt voor het geval, dat die eigenaar nog mocht komen opdagen; de gouden trouwring en het gouden halskruis van moeder, die alleen op Zon- en feestdagen bij het ter kerke gaan door haar gedragen worden, een koperen ‘sjlaagwatersdeuske’ (reukdoosje), in den vorm van een heel klein eitje, dat kan worden opengedraaid, met een klein sponsje er in, dat

evenwel droog is; eenige kerkboeken, waaronder een met zilveren hoekplaten en slot met knip, hetwelk - zooals ik later vernam, en misschien nog wel eens vertellen zal - eens eene belangrijke rol in de liefdesgeschiedenis mijner ouders speelde; in die kerkboeken tal van ‘heiligskes’ (heiligen-prentjes), enkelen met figuren van klatergoud, die mij altijd danig mooi voorkwamen; een naaikistje met groen speldekussen er op, in welk kistje onderscheidene ‘koeukerkes, noalje, sjpange, bulkes en klûkkes gare, knuip, linjt, ougen en kremp’ enz.; eenige rozenkranzen, waaronder, hoewel de kralen meest allen van glas waren, in mijn oog zeer mooie; een ‘florketonge rîlf’ (velours cotonnen rijglijf), reeds lang buiten gebruik, afkomstig van een der voormoeders van moeders zijde, dat alleen bewaard werd, om de vele daarin vastgewerkte baleinen; en verder witte en gekleurde mutsen, hoofd-, hals- en zakdoeken, sjorten (rokken), sjolken (boezelaars), hemden, mitsgaders andere kleedingstukken, waaronder een volledig stel, noodig als de wiesvrouw (vroedvrouw) ons een kindje mocht brengen. Om enkele der voorwerpen te zien, moest ik doosjes enz. openen, en omtrent anderen vraagde ik moeder ophelderingen, die mij, onder het knoopenpoetsen door, met de grootste welwillendheid gegeven werden.

Eindelijk is het poetsen afgeloopen, en zegt moeder:

- Noe zuug ins, jungske! Zînt ze noe neit voeul netter? Kiek ins hie, dè groote; wat dè blinkt, waor menke?

- Joa moder! Ig kan mig d'rin sjpeegele.

Weder maak ik eene beweging, om mij in het bezit der knoopen te stellen, maar moeder houdt me weder terug, zeggende:

- Nag ei moment, menke! Dan zos te ins zeen, wat ig dermit doon. Ig wed, det dig det zal aansjtoan.

- Wat dan, moder?

- Bun mer geduljig! Doe zos et voart waal zeen.

Onder dit laatste gesprek neemt moeder haar naaikistje, zoekt daaruit ‘eine sjtievige vaam sjpaarzie’ [een stevigen draad spaargaren (linnen naaigaren)], rijgt al de knoopen daaraan, en hangt me die om den hals.

Het geluk, hetwelk ik onder die bedrijven smaak, is met geen pen te beschrijven. Een koning, voor de eerste maal met de teekenen van zijn waardigheid uitgedost, kan zich niet zoo tevreden en gelukkig gevoelen als ik op dat oogenblik.

Moeder laat mij, nadat wij in de sjtoofkamer teruggekeerd zijn, op een afstand van haar in het volle licht gaan staan, en zegt, de handen in elkander slaande:

- Noe bus te nag eerst net! Wat sjtoan die knuip dig sjoon! Bizonjer dè grooten dîkke, midden op et hert. Noe kint dig neemes. Wacht, ig loat dig ins in de sjpeegel kieke.

Toen tilt moeder mij in de hoogte, zoodat ik mijn beeld in den spiegel zie..... Stom van verbazing kan ik niet anders dan jubelend uitbrengen:

- Hoeoe! Wie net!

Moeder zet me weder op de beenen, rangschikt de knoopen nog eens, doet mijne kleeding en mijn haar een weinig in behoorlijke plooi, geeft mij en kus, en zegt:

- Deh! Noe gank mer sjpele! Mer pas op, des te niet onger ein ker kums. - Deze waarschuwing krijgen wij kinderen bijna geregeld altijd, als wij de straat opgaan.

Ik laat mij dit geen tweemaal zeggen, doch ijl onverwijld de straat op, om mij in mijn schitterenden dos te vertoonen aan mijne zusjes en aan de andere speelkameraden.

Terstond word ik door de spelende kornuiten op straat opgemerkt; alle spel wordt gestaakt, en in een oogwenk zie ik mij door de geheele straatjeugd uit onze buurt omringd. Om het zeerst word ik bekeken, bewonderd en, wellicht, benijd..... Een tiental grootere jongens houden een korte fluisterende samenspraak, en verwijderen zich daarna, zoo hard loopende als zij kunnen, in verschillende richtingen. Een oogenblik later komen zij, weder hard loopende, terug, twee hunner met schakos op van oudere broeders of knechten, die als milicien dienen of gediend hebben, anderen met sjerpen over schouder en borst of over de heup, weder anderen gewapend met kruisbogen, en een enkele zelfs met een oud verroest geweer zonder slot..... Men was namelijk op het denkbeeld gekomen, om mij tot koning uit te roepen, omdat mijn knoopendos, in miniatuur, geleek op het 'zilver' van den koning der schutters, die met Zomerkermis en, bij gelegenheid van het vogelschieten, op den Zondag vóór die kermis, in schitterenden stoet door het dorp trekken. Dit denkbeeld komt tot uitvoering, waartoe de met het geweer gewapende roept:

- Hoera, jonges! Noe is Hennesken oze keuning..... En noe trekt de sjutterie op.

- Hoera, hoera! vallen de anderen, in koor, toestemmend in, waarbij enkelen, die zich na de terugkomst van de eersten, op hunne beurt verwijderd hebben, een oogenblik later terugkomende, zich eveneens voegen. Van dezen heeft zich één voorzien van de overblijfsels van een onbruikbaar geworden blikken gieter, die hij aan een koord om den hals heeft bevestigd, en waarop hij met twee stokken tromt; heeft één opgezocht eene tweecents fluit, op de laatst verloopen kermis aangeschaft, waarop hij thans uit al zijne macht blaast; heeft een derde tehuis den stamper uit de boterkarn genomen, om daarmede als tamboermajoor te kunnen dienst doen; hebben een vierde en vijfde zich met boonestaken gewapend, en daarna aan ieder daarvan een van de meisjes op straat geleende en welwillend afgestane boezelaar bevestigd, en zich zoo doende de betrekking van vaandrig toegeëigend. Al de jongens zijn in een oogwenk voorzien van het een of ander, waarmede zij in den te vormen stoet een behoorlijk figuur maken kunnen.

Thans komt de geweerdrager met hen, die van schakos voorzien zijn, op mij af, en de eerste voegt mij, het geweer voor mij presenteerende, toe:

- Menheer de keuning! Vinjt uur majesteit et goud, det ig commandant van de sjutterie bun, en dees twee de affeceiëre?

Ofschoon, door de opgewondenheid, die zooveel eerbetoon in mij opgewekt heeft, mijne omgeving mij als in een nevel gehuld toeschijnt, vind ik toch den moed en de kracht, om te antwoorden:

- Joa, det vinj ig goud.

De commandant en de door mij aangestelde officieren treden dadelijk in hunne waardigheden op. De commandant roept met forsche stem:

- Tamboer! Roeffel veur et aantrèë.

En terstond wordt de stoet gevormd. De tamboer-majoor aan het hoofd, vervolgens de tamboer en de fluiter naast elkander, en achter deze de grootsten der jongens twee aan twee, die met handbogen voorop, en eindelijk de beide vaandrigs. Toen komt de commandant weder op mij af, en vraagt heel onderdanig:

- Zou menheer de keuning zoo genädig wille zien, om twee keuningsknechter aan te wieze?

Ik kijk een oogenblik het groepje der nog niet gerangschikte kleinere jongens rond, kies twee mijner beste kameraadjes uit, en zeg:

- Joa, commandant, Kobus en Drîkkes zollen de keuningsknechter zien.

Deze zijn zeer met de benoeming gestreeld, treden onmiddellijk uit de groep, en plaatsen zich naast mij, aan elke zijde een. Daarna word ik, op commando van den commandant en onder tromgeroffel, door mijne twee knechten naar mijne plaats in den stoet, achter de twee vaandrigs, geleid. Ten slotte worden de kleinere jongens, als mijne voetknechten, twee aan twee, achter mij opgesteld, en daardoor is de stoet gereed. Thans klinkt het commando:

- Heeren affeceiëre! Op uur poste, marsch! - waarop de eerste officier zich plaatst links naast het eerste paar boogschutters, de tweede officier links naast het eerste paar der kleinere jongens, en de commandant in het midden van den troep naast mijn linker knecht, doch op een pas of drie van dezen verwijderd. Thans klinkt het opvolgend:

- Geeft - acht! Op schouder - geweer! Presenteer - geweer! Op schouder - geweer! Over - geweer! Peleton voorwaarts - marsch!

En de troep stelt zich, onder tromgeroffel en fluitmuziek, in beweging. Joelend, lachend en zingend trekken wij het dorp door, gevolgd door de meisjes met de jongens, die nog te klein zijn, om in den stoet plaats te nemen. Al doortrekkende sluit zich de geheele dorpsjeugd, ook die uit andere buurten en zelfs vele volwassenen, bij den stoet aan, en verkrijgt deze eene verbazende uitbreiding.

Dat mijn geluk daardoor ten top stijgt, zal wel geen betoog behoeven. Als de held van het feest stap ik in den stoet voort, en gevoel mij wel een hoofd grooter. Levendig staat het mij nog voor den geest, wat pret ik had, en wat voldoening ik smaakte. Nog nu voel ik den gloeienden blos van genoegen op mijne wangen.

Gelukkiger dan ik mij ooit te voren gevoeld heb, zie ik van tijd tot tijd om mij heen naar den stoet naast en achter mij, en naar de menschen, die uit de huizen komen loopen; en steeds zie ik aller oogen bewonderend op mij gevestigd. Dan weder vestig ik mijn blik op de knoopen - de teekenen mijner waardigheid - of op mijne onderdanen, die allen zich beijveren, om aan den tocht den meest mogelijken luister bij te zetten..... En alles draagt mijne goedkeuring weg; en steeds nog trekt de troep joelend en razend door.... Toen alle wegen in het dorp doorloopen zijn, wordt de tocht voortgezet over veldwegen en voetpaden, en langs heggen en struiken buiten het dorp.....

Voor velen geraakt toen evenwel de pret er spoedig af. Er komt langzamer-

hand wanorde in de gelederen. Enkelen waren reeds in het dorp teruggebleven, en anderen sluipen de tuinen in, welke wij voorbij komen.... Kortom, de pret heeft voor de deelnemers daaraan - behalve voor mij, die het, meende ik, nog wel uren zou hebben kunnen uithouden - lang genoeg geduurd, en hare aantrekkelijkheid verloren.... De stoet is opeens, als het ware ongemerkt, ontbonden; en ik sta, nog slechts van mijne twee dienstknechten vergezeld, achter ons huis op 'pesjtoors wèègske.'

Ofschoon die oplossing mij eigenlijk niet bevalt, berust ik toch erin, vooral omdat ik thans hevigen dorst gevoel, en bovendien verlangend ben, om naar moeder te snellen, en haar de bijzonderheden van mijn koningschap in kleuren en geuren te gaan vertellen.

Edoch..... wat ontzettende ramp!..... Ik wil nog eens naar de knoopen zien, maar..... dezen zijn, tot den laatste toe, verdwenen..... Napoleon I kan onmogelijk grooter schrik bevangen hebben, toen hij B l ü s h e r in plaats van G r o u c h i op het slagveld van Waterloo zag verschijnen, dan mij bij de ontdekking van het verlies mijner knoopen om het harte sloeg.

Ik was radeloos....

Wel een uur lang loop ik met de leden mijner ontbonden schutterij zoeken. Bij het vernemen der ramp deelen de schutters in mijn leed, verzamelen zich om mij heen, en zijn mij trouw in het zoeken behulpzaam. Zoo trek ik met hen al de wegen en paden langs, die ik, als koning, in triomf gevolgd heb.... Wat een verschil met den tocht van zooëven!....

Allen zoeken 'hoeur Goads best' (zoo goed zij kunnen), doch vruchteloos. Geen spoor van den verloren schat is te ontdekken....

Het duizelt mij in het hoofd.... Ik weet geen raad, wat te beginnen.... Eindelijk zijn wij dood moede en afgemat van het vergeefsch zoeken, en wordt dit gestaakt.... Ikzelf geef ook de hoop op. Al schreiende ga ik achter ons huis den tuin in, en op het bleekveld in het gras liggen, om met mijn leed alleen te zijn.

Daar lig ik, met het gezicht naar den grond gekeerd, te snikken en te weenen, alsof het hart mij breken zal. Ik betreur voor mijzelf het verlies van de knoopen onnoemelijk hard; maar het leed daarover daalt in het niet, vergeleken bij de smart, die mijn arm kinderhart doet ineenkrimpen bij de gedachte aan het verdriet, hetwelk moeder hebben zal, als zij het verlies verneemt... Ik redeneer bij mij zelf:

- Zie hèèt mig de knuip waal gegève, mer eerst noa mig lang d'rop te loate wachte. Zie hiljt dus oug erg voeul van de knuip..... En noe bun ik zoo lomp (dom) gewèèst, om ze te verleize..... Wat zal die kist noe bedrufd oetzeen!..... Noots, noots zal ig nag plezeier draan hubben, om drin te kieke....

En steeds ga ik met weenen voort, en breng wanhopig uit:

- Och, mîn erm moder! Mîn erm moder! Ig hub uur nette knuip verloare!.... Och, och! Hej ig ze toch mer weer!

Inmiddels begint de avond te vallen. Het luidt avondklok, maar ik hoor het niet.... Mijne afwezigheid na den gewonen tijd wordt in huis dadelijk opgemerkt, en mijn tweede zusje wordt uitgezonden, om mij te zoeken. Deze vindt me spoedig, en vraagt, mijn weenen hoorende, op meewarenden toon:

- Wat is et, menke? Wè hèèt dig get gedoan?

- Min knuip! Min knuip! Och moder, min knuip! - is alles wat ik uitbrengen kan; want de tegenwoordigheid mijner zuster brengt mijne schreizenuwen in zoodanig vermeerderde werking, dat ik haast stik van het weenen.

Mijn zusje, niet wetende wat er gebeurd is - zij was stil van aard, en had dus den tocht niet medegemaakt, doch was in huis geslopen, en bij moeder gebleven - tilt mij van den grond, en zegt:

- Erm menke! Wat bus te kaad (koud)! En woorom rieërs (beeft) te zoo? Kom mer gauw mit in.

Ik ben evenwel niet in staat, om een voet te verzetten, en zou gevallen zijn, als het zusje mij niet had vastgehouden. Deze neemt mij op hare armen en draagt mij in huis.....

Van hetgeen verder gebeurde weet ik niets dan alleen dat, toen ik moeder zag, het denkbeeld, dat ook zij de ramp vernemen zou, mij tot volslagen wanhoop voert; en dat ik daarna opeens eene felle, stekende pijn in het hoofd gevoel.....

Later heeft moeder het mij herhaaldelijk verteld, dat ik met een zwaren gil in hare armen viel, en het bewustzijn verloor; dat ik zenuwaanvallen kreeg, en wel zoo erg, dat ik acht dagen lang tusschen dood en leven zweefde, en men vreesde, dat de knoopengeschiedenis mij in het graf sleepen zou.

Toen ik weder tot bezinning kwam, lag ik in mijn bedje met koude doeken om mijn hoofd, en het eerste, wat ik zeide, was:

- Moder! Wo is moder?

Deze was in die acht dagen niet van mijne zijde geweken, en zit ook thans bij mijn bedje; wat ik niet dadelijk opmerkte. Onmiddellijk legt de lieve haar hoofd naast het mijne, en zegt vleiend:

- Hie bun ig, mie leif kinjd! Blief mer sjtil likge. Moder is bie dig, en geit neit van dig aaf.

De stem mijner moeder brengt in eens de gansche lijdensgeschiedenis voor mijn geest terug. Waarschijnlijk zou ik opnieuw aan het huilen gegaan zijn, en mij opnieuw stuipen op den hals gehaald hebben, ware het niet geweest, dat moeder mij de knoopen, weder netjes aan een draad geregen, dadelijk had voorgehouden, zeggende:

- Bun mer kontent, leif menke! Et zusterken hèèt de knuip trukvonje. Hie zînt ze. Kiek mer..... Zoogauw es te weer bèter bus, hang ig ze dig weer om. Dan bus te weer keuning.... Det zal ein vruid zien!

Dit stemt mij, als bij tooverslag, tot kalmte. De knoopen zijn terecht, en de oorzaak van mijn groot verdriet en grievend harteleed bestaat dus niet meer. Moeder, en dus ook ik zelf, hebben geene reden meer tot droefheid over het verlies der knoopen.... Deze evenwel weer dragen, ze opnieuw bloot stellen aan gevaar voor verliezen! Dat nooit of nimmer!.... Dat zou ik, zelfs voor dubbel zoo veel genoegen als ik van mijn tijdelijk koningschap gesmaakt heb, niet kunnen en ook niet willen. Met een zucht van verlichting, zeg ik dan ook tot moeder:

- Nè, meuderke! Ig doon ze nooits meer om. Ig bun voeul te bang, det ig ze weer verleize zou.... Likt ze mer weer eweg in de la. Dan kieke veur weer dernoa wie vruiger, woart moder?

- Doe bus ei leif, goud kinjd, - zegt moeder, terwijl zij mijn bedje terecht schudt, en mij toedekt..... Ig zal de knuip weer net op de a (oude) plaats in de la doon..... Zoo! Liks te noe goud, menke?

- Joa, moder!

- Gank dan mer get sjloape. Dan zos te waal weer gauw tegou (hersteld) zien.... Nacht Henneske! Nacht mie sjoeupke (schaapje)!

- Nacht moder!

Na die liefdevolle en bemoedigende toespraak slaap ik spoedig rustig in, neem daarna zienderoogen in beterschap toe, en binnen acht dagen speel ik weder gezond en levenslustig met mijne zusjes en met mijne makkers op straat.

En hiermede eindigt mijn eerste verdriet van eenige beteekenis.... Die knoopengeschiedenis is mij, wegens haar geweldigen indruk, steeds duidelijk bijgebleven. Nu nog ga ik, als ik te Boschdorp vertoef, soms de plaats opzoeken, waar mijn zusje de knoopen terugvond. Dit was onder de takken van eene nu nog bestaande heg achter onze schuur. Vóór haar scheen niemand op de gedachte te zijn gekomen om in die heg te zoeken. Ik had de knoopen dus verloren een oogenblik vóórdat ik het verlies ontdekte.

Lieve lezeres of welwillende lezer, die de goedheid gehad hebt, mij tot hier te volgen: Heil!

Dit verhaal verscheen in *Limburg's Jaarboek* 2 (1895) 35-60, als eerste van vier onder de titel ‘Schets van taal, zeden en gebruiken uit de heuvelstreek van Roermond’ samengevatte en ook afzonderlijk (als overdruk) verschenen novellen. De andere drie zijn getiteld: ‘Een Winter-Zondagmorgen te Boschdorp’, *Limburg's Jaarboek* 2 (1895) 67-137, ‘Trînke, een Boschdorper meisje’, *Limburg's Jaarboek* 3 (1896) 67-146 en ‘Hoe mijne ouders elkander kregen’, idem 323-363. Bij het dorp Boschdorp mag men zonder twijfel denken aan Herkenbosch, waar Janssen in 1833 geboren werd. Blijkens het hier opgenomen verhaal moet de latere beroepsmilitair ooit een gevoelig knaapje geweest zijn. Er zij op gewezen dat het verhaal tal van volkskundig interessante mededelingen bevat, zoals met name de beschrijving van de kist van moeder en de beschrijving van de kinderspelen. Janssen geeft ook het dialect een grote plaats in zijn verhaal, vooral in de dialogen. Helaas lijkt de weergave van de klinkers in het dialect nogal gebrekkig en niet altijd betrouwbaar.

Eindnoten:

1) ‘Vijf vóór hebben’ = een potje breken mogen.
2) Ik durfde niet te zeggen, ‘Ig wolj det ig die knuip hej’; want dergelijke wensch werd ons altijd voorgesteld, als strijdende met het Tiende Gebod.
3) ‘Drek’ = aarde, slijk. ‘Driet’ = wat men in het Hollands ‘drek’ noemt.

Dr. Louis Simons
Aan het klokje van Roermonds college

Nog troont gij daarboven in hooger sfeer,
En blikt op het woelige volkje neer,
O, Roermonds Collegeklokje.
Nog waggelt gij daar op uw steltenpaar
Met rusteloos schutterig rompgebaar,
Gehoorzaam aan 't minste schokje;

En roept met een stemmetje schril en schel
De jonkheid tot arbeid, gebed en spel,
Steeds wakker gelijk 't geweten.
Wordt heden ook alle gezag verkracht,
Gij ‘IJzren Professortje’ houdt de wacht;
Nooit vreesdet gij oproerskreten.

Zeg, denkt gij misschien aan den tijd van weleer,
En zoekt gij de lustige schare weer,
Die eens - 't is zoo ver reeds - speelde
En dartelde schaterend aan uw voet,
Met rozen op wangen en in 't gemoed,
Waar 't koor van de lente in kweelde?

Zeg, daagde voor u het verleden op
En schudt ge, een grijsaard gelijk, den kop
Bij 't tobben met verre droomen?
Zeg, hoordet gij weevol in 't grijs verschiet
't Geheimnisvol ruischen van 't aardsche lied,
Dat murmelt van ‘gaan’ en van ‘komen’?

Schoorvoetend kwam de kleine,
Gedost in 't nieuwste pak.
Arm vogellijn, verlatend
Voor 't eerst het oudrendak.

Hoe keek hij naar de muren
Met roodbekreten oog!
Wat zag hij naar ‘de grooten’
Met schuchtren blik omhoog!

Doch van de tinne lispte
Hem vriendlijk toe de bel:
‘Geduld maar, lieve kleine,
‘De tijd vervliegt zoo snel.’

‘Gewerkt, maar ook gebeden!
‘Uw geest gericht tot God!
‘Ziedaar den troost van boven
‘Bij 't wisslend menschenlot!’

‘Al blijve in 't later leven
‘U leed noch schuld gespaard,
‘Wel U, zoo gij dit troostwoord
‘In 't harte trouw bewaart!’

Zes jaren spoedden henen
Gelijk bij tooverslag;
Hij had al lang vergeten
Dien droeven, eersten dag,

Had sinds zoo menigmalen
Het vaderhuis begroet,
Om weer terug te keeren
Met frisschen, nieuwen moed.

Had al de studiebanken
Doorloopen na elkaar,
Tot waar ‘de grooten’ tronen
Op hoogen lessenaar.

Hij had de vroeger makkers
Zien weggaan, één voor één,
En bleef van heel die menigt'
Met enklen nog alleen.

Toen hij vertrok, met hoopvol
En tevens zwaar gemoed,
Toen zond hem 't oude klokje
Den laatsten afscheidsgroet.

Het zag hem droef vertrekken
En lispte als met een traan:
‘Er is een tijd van komen,
‘Er is een tijd van gaan.’

Verre van dit zonnig Eden,
Schuilplaats van hun schoonsten tijd,
Zijn zij een voor een getreden
In den ruwen levensstrijd.

Brood en arbeid, lach en tranen
Deelden zij zoo menig jaar.
Thans? Verscheiden zijn hun banen
Nimmer kruisen zij elkaar.

In de schaduw der altaren

Zochten velen veilge ree;
Buiten dreigen woeste baren,
Hier is hemelklaarte en vree.

Hier, te midden der gebeden,
Dringt de verre naklank door
Van het klokje, dat hun schreden
't Eerst geleidde op 't goede spoor.

Andren gingen 's wereld gangen,
Tuk op glorie, macht, gewin,
Of beperkten hun verlangen
Tot de zorg voor 't klein gezin.

Hoe het zij, geluk en vrede,
Ach! de wereld gaf ze niet;
't Droombeeld, dat hun jeugd zich smeedde
Rukt steeds verder in 't verschiet.

Dan, bij 't lustloos ongenoegen,
Dat het aardsch genot verzelt;
Bij den wrevel, die, bij 't zwoegen,
Somtijds uit het binnenst welt;

In die nare twijfelstonde
Klinkt een stem, zoo heimlijk zacht,
Als toen aan onz' kindersponde
Moeder zong bij bangen nacht.

't Is de stem uit jonkheids oorden,
Die van Roermonds klokje daalt,
Die de welbekende woorden
Weder voor 't geheugen haalt:

‘Gewerkt maar ook gebeden!
‘Uw geest gericht tot God!
‘Ziedaar den troost van boven
‘Bij 't wisslend menschenlot!’

Dit gedicht werd door Dr. Louis Simons in 1896 geschreven als feestgroet van de oud-leerlingen van het Bisschoppelijk College bij gelegenheid van het zilveren priesterfeest van de toenmalige directeur Th. Dirix. Het werd gepubliceerd in het eerste jaarboek van het Bisschoppelijk College (Roermond 1935-1936, pp. 11-14), dat aan het gedicht zijn naam *Collegeklok* dankt.

In de tweede strofe wordt gezinspeeld op het gedicht ‘Het IJzeren Professertjen’ van Dr. Michael Smiets, in 1865 in Alberdingk Thijms *Volksalmanak voor Nederlandsche Katholieken* verschenen en eveneens in deze bloemlezing opgenomen, dat ook over het klokje van het Bisschoppelijk College handelt.

Het Bisschoppelijk College te Roermond in 1908. Boven de gevel het door Dr. Louis Simons bezongen ‘klokje van Roermonds college’, of, zoals Michael Smiets het noemde, ‘het ijzeren professertjen’.

Jozef de Ras
Rouwklacht bij het afsterven van mijn vriend, den weleerwaarden zeergeleerden heer dr Mich. Smiets

Moet al mijn tengre lier zoo vroeg uw asch beweenen
O! Leider mijner kunst, O vreugde van mijn hart?
Moet reeds een' rouwe klacht voor u mijn snaren malen,
Moet onze vriendschap thans mij strekken tot een smart.

En toch 't is al te waar: de dood kwam rampen stichten;
Hij roofd' mij aan het hart een waren boezemvriend.
Hij roept mij met de lier om eenen traan te plengen
Op 't terpje, dat aan hem tot eeuwige rustplaats dient.

Maar zijt gij ook niet meer, O teêr beminde leider!
Al is uw lichaam koud, uw ziel in and're lucht,
Uw naam met goud omsierd zal Nêerlands kroost herdenken
Neen! sterven zal hier nooit uw' groote dichters vrucht.

Het vâarland zag met u een parel zich ontnomen,
Een parel aan heur kroon, die blonk als esmeraud:
Een zanger van heur lof, een minnaar harer tale
Een man in aanzien rijk, op deugd en kunst gebouwd.

De Godheid echter zag uw worst'len hier op aarde,
Zij zag uw hijgen aan: naar lucht uit hooger sfeer
En riep u tot haar troon om aan haar kroon te schitt'ren
En op der Eng'lenlier te tokk'len tot haar eer.

Doch vriend al zijn wij ook voor korten tijd gescheiden
Al rukt' de dood ons ook nu van malkand'ren af.
De vriendschapsband gelegd blijft ook hier namaals leven,
Wordt nooit verbroken, neen, al zonkt gij ook in 't graf.

Och zijt gij op deez' aard aan mijne zij verdwenen,
Om in het hooge Choor een hooger snaar te slaan,
Denk daar in 't Hemelrijk aan mij nog hier beneden
En smeek Gods zegen af op mijne levensbaan.

Uit *De harp zijner jeugd opgedragen aan zijne dierbare ouders door J.M.P.A. Rased Edz.,* Maastricht s.a. (1886), ongepagineerd. De interpunctie is hier en daar door ons gecorrigeerd.

Michael Smiets was blijkbaar een huisvriend van de familie De Ras. Hij schreef een feestgedicht bij het 25-jarig huwelijk van vader en moeder De Ras-Clavareau en een troostgedicht voor de ouders bij het overlijden van August de Ras jr. in april 1876, beide opgenomen in zijn postume *Dichtwerken,* 286-287 en 309-310. Toen Smiets overleed op 8 december 1885 was Jozef de Ras pas zeventien jaar. In de bundel *Vergeet-mij-nietjes, opgedragen aan mijne vrienden uit het klein seminarie van Sint Truiden,* Maastricht s.a., komt op p. 8 ook nog een gedichtje van De Ras over Smiets voor.

Jozef de Ras in zijn dichterjaren (foto Gemeentelijke Archiefdienst Maastricht).

Jozef de Ras
Een jonge wees bij het graf van zijn boezemvriend

Hoe pijn'lijk valt het mij van u te zijn gescheiden,
Van u mijn dierb'ren vriend, mijn laatsten troost op d'aard.
Doch heeft de wreede dood ons ook van een getrokken,
Uw hart leeft voort in 't mijn en blijft mijn' liefde waard.

Moet ook mijn teng're harp u reeds een treurzang wijden,
En stort ik op uw graf nog meenige weemoedstraan,
Toch blijft mijn hoop op God, die heil sticht bij de rampen,
En biddend worstel 'k voort op 's werelds oceaan.

Roept soms een frische roos pas op het graf ontloken,
Mij uwe prille jeugd weer sprekend voor den geest,
Dan denk ik aan uw troost, die vroeger me op kwam beuren,
Als 't hart door rouw en smart was heengevoerd geweest.

En richt ik 't oog omhoog, naar het sprekend beeld der smarte,
Naar eenen jongen wilg, die op uw heuvel treurt,
Dan treurt het hart met hem en stamel ik uw name,
Maar niemand is hier meer, die al mijn leed bespeurt.

Mijn laatste troost op d'aard ging dus met u ten grave,
Deez' driemaal dubb'le rouw valt, Heer, mij al te zwaar,
O God! wil me arme wees uit deze folt'ring halen,
En plaatst mij bij mijn vriend en 't dierbaar ouderpaar.

In de gedichten van Jozef de Ras wordt heel wat afgeweend, en in zijn bundels zijn talrijke rouwklachten en doodsgedichten te vinden. Dit gedicht uit de bundel *Vergeet-mij-nietjes, opgedragen aan mijne vrienden uit het klein seminarie van Sint Truiden,* Maastricht s.a., 8-9, is daar een voorbeeld van. Het bevat alle ingrediënten voor een treurig en zwaarmoedig vers: een kindergraf, en wel van de boezemvriend, daarnaast een treurwilg, en ten slotte is de treurende zelf reeds wees.

Jozef de Ras
Huiselijk geluk

Aan prof. Dr P. Alberdingk-Thijm

Moedertje zit druk te breien
Bij het flauwe lampelicht;
Kindren hebben op de tafel
Kaartenhuisjes opgericht.

Vestingwerken en kasteelen
Stellen zij om beurten voor;
Moeder ziet hun kinderdroomen,
Zint en lacht... breit naarstig door.

't Klein gezin zit zoo te wachten
Naar het blijde huis'lijke uur,
Waarop vader plaats komt nemen
In het hoekje bij het vuur.

Stappen hooren zij van verre,
't Hondje ontwaakt, spring op en bromt
Maar het kwisplen van het staartje
Toont weldra, dat vader komt.

Kindren kruipen op zijn knieën,
Nu zich vader 't aanschijn droogt.
Hoe gelukkig zijt gij, kleinen,
Die: dag vader! zeggen moogt.

Dit huiselijke portretje vol burgerlijke knusheid verscheen in *Eerste klanken,* Gent-Maastricht s.a. (1892), 13-14. Het is opgedragen aan de Leuvense hoogleraar Paul Alberdingk Thijm, broer van Joseph en sedert 1887 diens opvolger als hoofdredacteur van de *Dietsche Warande,* die ook een kort voorwoord bij de bundel van De Ras schreef.

Jozef de Ras
Puntdichtjes

Dat arbeid adelt
Erkent elkeen,
Dat luiheid schandvlekt
Ontkent er geen
Maar, vrienden, praten
Kan weinig baten;
De kloeke daad
Alleen geeft baat.

Een frissche moed,
Geduld bij spoed,
Voortvarendheid
Met wijs beleid,
Dat maakt bij 't werk
U kloek en sterk.

Gebruik uw tijd
Met noeste vlijt,
Werkt heden alles wat gij kunt,
't Is u verborgen
Of nog een morgen
U na dit heden wordt gegund.

Door zich aan andren gansch te geven
Besteedt men 't allerbest zijn leven.

Trekt soms een donkre wolk
uw levenslot voorbij
Houd moed! dra schijnt de zon
van hoop en troost weer blij.

Tronen, kronen, geen geluk
Blijft verschoond van leed en druk.
Des morgens ontluiken
Des avonds vergaan,
Is schoonheid, in 't leven,
Geheel uw bestaan.
Pas prijken uw bloemen,
Of dra doet de tijd
De kleuren verbleeken,
Een ieder tot spijt.

Huwen brengt slechts ware vreugd,
Als de liefde steunt op deugd.

Vlijt doet waar geluk ontstaan,
Luiheid spoort tot misdaad aan.

Dwingt herdenken tot een traan,
Blik met moed de toekomst aan.

De vreugd vergaat in smart,

De smart verwekt een traan,
De traan verkwikt het hart.

Niet door zuchten en door klagen
Torst ge 't best des levens last,
Wilt ge uw kruis gemaklijk dragen,
Grijp het kloek en moedig vast.

Uit *Nieuwe bloempjes,* Gent-Amsterdam s.a., 37-39.

Henri Borel
Compunctio

Eindelijk was dan de misèe voorbij.

Hij was gescheiden.

Het was alles heel vlug in zijn werk gegaan, dank zij een goeden procureur, met veel geld betaald, die den weg wist in de labyrinthen van de wet. Er was niets eenvoudigers dan een scheiding, had hij gezegd, mits je 't maar wist aan te leggen. Als beide partijen wilden, was de geheele scheidingsprocedure kinderwerk en kon alles binnen zes weken zijn afgeloopen. De man nam, voor den vorm, gewoonlijk de schuld op zich. Dat dééd je nu eenmaal zoo. En dan behoefde hij ook heelemaal niet te compareeren. Je verscheen na geen enkele oproeping, dan ging alles vanzelf, zonder dat je er iets van bemerkte, behalve een paar deurwaarders-explooten, die bij je werden afgegeven. Het was eigenlijk niet de moeite waard om veel drukte over te maken, zoo'n scheiding, had de procureur gezegd. Als beide partijen het maar ééns waren, dan was het ‘simple comme bonjour’.

En zóó was alles buiten hem om afgespeeld zonder dat hij het zich bewust was. Alleen een paar pijnlijke, wrange oogenblikken, toen de huisjuffrouw met zoo'n exploot binnenkwam, een geschandalizeerd gezicht trekkend. Zij had het natuurlijk op de trap gelezen, en die grove uitdrukking nog eens apart genoten ‘dat haar echtgenoot voornoemd met andere vrouwen dan verzoekster vleeschelijke gemeenschap heeft.’ - Zóó maar, zonder enveloppe, werd zoo'n stuk aan de deur afgegeven aan de eerste die opendeed, al was het de dienstbode.

Maar behalve deze kleine incidenten was er niets bizonders voorgevallen.

En op een goeden morgen was de procureur, een vrij intieme kennis van hem, met een lachend gezicht en uitgestoken hand komen binnenloopen.

- ‘Ik feliciteer je, kerel. Het is er dóór! Je bent gescheiden. Heb ik 'm dat nu niet coulant geleverd, zeg?’

En ze waren samen een plat du jour gaan eten in ‘Royal’, om alles nog eens op hun gemak te bepraten.

Gescheiden....

Nooit meer bij elkaar zijn. Nooit meer het lief, vertrouwd geluid hooren van haar stem. Nooit meer het vriendelijk gebaar zien van haar hand. De stille kamer niet meer met het lamplicht, als het buiten waait en regent, en het geurige kopje thee wordt met een hartelijk woord aangereikt. En niet het even opkijken, onder het zingen van het theewater, en dan haar aanzien, zonder dat ze het weet, als ze gebogen zit met haar blonde lokkenhoofdje glanzend onder het licht. Het

intieme nooit meer voelen van haar stille bijzijn; haar lief, bevallig spelen niet meer zien met de kinderen. En ook niet meer haar kus, als ze, moê en slaperig, in haar witte nachtjapon, een kind al was ze moedertje, hem nog even goênacht kwam zeggen als hij laat werkte in zijn studeerkamer. Nooit meer haar zorgzame hand voelen in de keurige orde op zijn schrijftafel, in de netheid van zijn goed, in het heimische, vertrouwelijke, gezellige comfort van zijn huis. Nooit meer gekoesterd zijn in al die schijnbaar nietige gebeurlijkheden van het leven, kleine dingen, die lijken zonder beteekenis, en die toch alle te zamen zoo wonder-groot zijn, en een allerdiepsten grond hebben door het warme gevoel, dat ze doet ontstaan.

Tien jaren had hij met haar geleefd, gekoesterd in haar liefde, zóó verzorgd en vertroeteld, dat hij haar dikwijls zijn moedertje noemde en zichzelf haar kind. - Voor de buitenwereld was hij de strenge geleerde, opgaande in diepzinnige beschouwingen over het Hellenisme, beroemd om zijn grondige, schoon emotielooze studies, maar in huis was hij als een groot kind, dat opgepast werd door zijn vrouw als door een moeder, en zelfs een beetje verweekelijkt was door zóoveel koestering.

En toen, opééns, door een toeval, en terwijl zijn vrouw nog even lief en zorgzaam voor hem was als altijd, waren hem brieven in handen gekomen, door haar amant aan haar geschreven. De eerste was al van ruim een jaar geleden, de laatste van één dag te voren. Het waren geen gewone minnebrieven, maar zij waren lichtelijk obsceen getint, van een perverse erotiek, die hem van walging deed rillen. Hier was geen sprake van een onbewaakt oogenblik, van een tijdelijke bedwelming, zooals de beste vrouw wel hebben kan, want langer dan een jaar had het bedrog geduurd, en al dien tijd was zij dezelfde voor hem gebleven van vroeger, had zij hem vertroeteld en gekoosd, had zij 's nachts aan zijne zijde geslapen, uitrustende in zijn armen, had zij hem 's ochtends, zooals zij gewoon was, wakker gemaakt met haar kus.

Toen hij die brieven had gelezen, vol intieme, stuitende bijzonderheden van onrein overspel, had hij geen pijn gevoeld, geen overweldigende emotie, enkel een walging, die meer physiek was, dan van de ziel. Hij was als een, die een zoo zwaren slag heeft gekregen dat hij wèl verdoofd is en onpasselijk, maar de pijn nog niet kan voelen. Hij was kalm opgestaan, zeker wetende wat hij nu doen moest en wat behoorlijk was volgens de algemeene begrippen van zedelijkheid en eer. Verstandelijk begreep hij, dat zijn huwelijk nu voor goed geschandvlekt was en dat hij van zijn vrouw moest scheiden. Daar viel niets meer aan te doen, en het was onvermijdelijk. Maar de gansche portée er van voelde hij nog niet. Hij had, zonder beven, de hoognoodige papieren bij elkaar gezocht en was het huis uitgegaan, regelrecht naar een goeden kennis toe, die advocaat was. En M^{r}. Van Dahle was het dadelijk met hem eens, dat een scheiding noodzakelijk was. Hij zou wel voor alles zorgen en naar mevrouw toegaan. Alleen stond hij verbaasd over de kalmte waarmede de bedrogen echtgenoot zijn ellende vertelde. Hij wist hoe innig Van Walsem altijd samen met zijn vrouw was geweest in het huiselijke leven en had een uitbarsting van wanhoop verwacht, met tranen en gillen. Maar Van Walsem vertelde alles ijzig koud en correct, als een we-

Henri Borel (1869-1933). Foto ontleend aan de tweede druk van de roman Vlindertje *(Den Haag, 1921).*

tenschappelijk feit. Zelfs glimlachte hij even, toen hij eindigde: ‘En zoo ben ik dan nu “cocu”, mijn waarde heer, als in een franschen roman’ en maakte met twee wijsvingers horentjes op zijn hoofd.

De geheele lange weken door, die aan de scheiding voorafgingen, bleef die onnatuurlijke kalmte òm hem. Alleen hield hem een vage walging bevangen, alsof hij voortdurend kwalijk riekende geuren rook, of afzichtelijke dingen zag. Die walging werd met den dag erger en steeg tot eene obsessie, die hem in slapelooze nachten beving. Dan zag hij, in half droomenden, half wakenden toestand de afschuwelijkste tooneelen tusschen zijn vrouw en den onbekenden minnaar. Het was een groote bruut, ruig, met dikke wenkbrauwen, een breede, dikke snor en ruwe, roode handen, en zij was in haar nachtpon, lief, kinderlijk, zooals zij hem 's avonds goênacht kwam zeggen in zijn studeerkamer. En een beestachtige passie-scène speelde zich voor hem af in gruwzame realiteit. Maar het vreemde was, dat hij niet kon schreien en het alles koud bleef aanzien. Som-

tijds voelde hij als een brok in zijn keel, en kon hij geen lucht meer krijgen. Maar het kwam nooit tot een uitbarsting, en er was geen traan in zij oogen gekomen. Alleen behield hij er een walgelijken, wrangen smaak van in den mond, of hij iets bedorvens had gegeten. Die smaak bleef hem dan somtijds den geheelen dag bij en bedierf zijn eetlust, zóó, dat hij dikwijls geen hap naar binnen kon krijgen. En die walging begon zich langzamerhand over alle menschen en dingen om hem heen te verspreiden. Hij voelde zich wel eens misselijk bij 't zien van heel gewone zaken als boomen, straten, pleinen. Over alles hing iets wee's en van verrotting. En tusschenbeide kwam dat gevaarlijke denkbeeld in hem op: ‘het kán niet, dat dit zoo is; ik ben gek geworden, want ik denk wat niet kan zijn.’

Dat Marie niet bij hem was, dat hij 's ochtends wakker werd in een vreemd bed van een huurkamer en niet naast zijn vrouw, dat hij in een vreemde kamer kwam, waar een onbekende juffrouw slappe, vieze thee bracht, dat hij geen kus meer kreeg, en niet háár lieve stem meer hoorde en niet aan zijn eigen schrijftafel zat, dat alles *kón* niet, en lag niet in de orde der dingen. Eéns had hij zich zelfs verbeeld dat alles maar fantazie was en was hij uit gewoonte dóór geloopen tot vlak vóór de deur van zijn oude huis. Dáár, achter die gordijnen, waar licht op was, zat zijn vrouw op hem te wachten. Er was niets gebeurd. Wat zouden ze wel eten vanmiddag? Hij voelde al in zijn zak naar den huissleutel, toen hij zich nog tijdig bedacht. O ja.... o ja....

En den volgenden dag vertelde hij het ijzig kalm aan zijn procureur, als een staaltje, hoe men zich toch vergissen kan in de wereld.

Toen kwam er weer een ánder denkbeeld in hem op: dat hij de laatste tien jaren eigenlijk tevergeefs, voor niets geleefd had, en hij weer moest zien te beginnen, waar hij tien jaar geleden was uitgescheden, vóór dat hij trouwde. Hoe wàs het toen ook weer? Dat was héél moeilijk om zich voor te stellen, hoe hij ééns geleefd had zonder Marie. Toch moest er natuurlijk zoo'n tijd geweest zijn. Hoe wás die nu ook weer? En hoe voelde hij toen, waar leefde hij toen van? De twee jaren van zijn engagement mochten óók niet meêrekenen, dus waren het er eigenlijk twaalf. En die twaalf jaar moest hij nu uit zien te wisschen om terug te keeren tot zijn leven van daarvóór.

Zeker, de kinderen waren er altijd nog. Maar die had hij Marie gelaten. Zulke jonge kinderen hooren nu eenmaal bij de moeder. En Marie was toch altijd goed voor hen geweest, al had ze hem bedrogen.

Hij trachtte zich dien tijd vóór zijn trouwen vóór te stellen, maar zag niets dan een waas, waar hij niet doorheen kon denken. Was hij dan zijne herinnering kwijt? Was hij nog wel goed bij het hoofd? En dan, nógeens, het kón niet, neen, heusch, het kón niet, dat van Marie. Ze zou nu zeker op hem wachten thuis, en niet weten, waar hij zoo lang bleef. Hoe lang was het ook weer? Hoeveel dagen? Dagen? - neen, weken!... neen, maanden!... o ja, hij was gescheiden... gescheiden... *gescheiden!*... Scheiden thut Weh... en Es ist bestimmt in Gottes Rath... ja, juist... zoo wàs het. Maar het was toch heel vreemd. En eigenlijk kón het niet. Ja, toch, laat eens kijken. Hij was nu weer vrijgezel, zooals ze dat noemen. Net als twaalf jaar geleden...

Zóó tobde hij, vol zorg en worry, en deed toch alle dingen geregeld van het gewone leven, stond op tijd op, at behoorlijk, studeerde zelfs, ging op tijd naar bed. Alleen die vieze smaak bleef in zijn mond en dat weeë bleef overal in 't rond hangen. Maar overigens was hij volkomen kalm.

Van Dahle begon zich ongerust te maken en haalde er een goeden vriend van hem bij, die dokter was, en specialiteit in zielsziekten. Zonder dat Van Walsem iets van den toeleg bemerkte, schijnbaar toevallig, kwam D^{r}. De Roode hem observeeren.

'Die man wordt gek,' zeide hij 'als dat zoo doorgaat. Hij heeft een verdriet dat te groot voor hem is en hem zal dooden als het niet heel gauw uitbarst. - Kon hij maar eens huilen, als een kind, dat zou hem goed doen. Hij moet zijn verdriet uithuilen, of uitvoèlen ten minste, òf het kunnen verjagen door afleiding. - Ik geloof dat een reisje hem misschien wel zou opknappen. Maar zooals nú kan het in géén geval blijven...'

En met heel veel moeite had Van Dahle zijn' vriend er toe gekregen, uit Den Haag weg te gaan om te reizen. Eerst wat bij zijn broer logeeren, in Maastricht. Dàn eens wat naar Brussel, en naar Parijs, en de Riviera in. Wat andere dingen zien en andere menschen. Hij was toch nog zoo jong, drie en dertig pas, en de wereld nog zoo groot. Wat duivel, den kop omhoog, en al je beroerdigheid te boven komen, dàt was de methode.

Van Walsem liet zich eindelijk overreden. Ja, hij zou dan maar eens wat gaan reizen. Misschien, dat hij dan ook dien weeën smaak kwijt raakte, en dat die vage walg weg zou gaan, die hij hier van menschen en dingen kreeg.

Overal lag eigenlijk vuil hier op alles. Wàt precies wist hij niet, maar hij werd onpasselijk van alles waar hij naar keek. Er hing hier iets, er broeide hier iets....

En zóó kwam het, dat hij op een laatzomerdag in den trein zat met een kaartje voor Maastricht.

In de waggon had hij de sensatie van zonder éénig doel met een ontzettende vaart vooruitgeslingerd te worden... waarheen?... waarom? Wáár kon hij nu nog naar toe, wàt kon er nu nog voor hem komen? Zijn leven was tòch weg, er was niets van over. Hij kon nu nog wel van hier naar dáár gaan, van daar naar hier, maar al de gangen, die hij nog kon doen, liepen toch leeg op niets.

Alles, waar hij twaalf jaren van geleefd had, was weg, en had ook misschien wel nooit bestaan. En de geheele wereld, met alle menschen er op, riekte kwalijk. Er was alleen vuil, vuil, heel veel vuil. Het liefste, het teêrste, het innigste was vuil. Hij had het laatste jaar vlak bij dat vuil geleefd, had het aangeraakt, had het geliefkoosd, had er naast geslapen. - Wáár nu nog naar toe met die ontzettende vaart, zonder eenig doel eigenlijk? Hij kon tóch nergens aan dat vuil ontkomen dat over zijn ziel hing.

Niet droef, niet blij, maar als wezenloos zat hij te staren uit het portierraampje, waar de trein langs de weiden van Holland stoomde, en de Maasbrug over, en de Moerdijk, en door de Brabantsche heide, en verder, verder. Suf, zonder eigenlijk iets gezien te hebben, altijd met den weeën smaak in den mond,

De Willem II Singel, voorheen Boulevard, rond 1900. Aan deze singel woonde het gezin Borel. Vooraan het Stationsplein.

kwam hij aan het station van Venlo aan, waar hij even uitstapte om wat lucht te happen.

O ja, Venlo, dat was wáár ook... Daar scheurde, eindelijk iets van den nevel, waardoor hij tevergeefs getobd had om iets van het verleden te zien. Het verleden, het verre verleden van vóór twaalf jaar, vóór hij Marie kende. Als hij dáár nu toch maar eens terug komen kon, om weer een punt van uitgang te hebben en dáár dan weer een nieuw leven te beginnen. Zoo of er van al die misère met Marie niets was gebeurd en hij sedert dien tijd nog niets gedaan had. Zijn leven terugvinden van vóór twaalf jaar!

En daar hoorde Venlo in. Ha! ha! Nu kwám hij er. Hoe was het ook weer? O ja. Hier dichtbij had hij gewoond, in Roermond. Wat leek dat lang, lang geleden, véél langer dan het geweest was! Zijn vader was daar toen notaris, en hij was daar op de Hoogere Burgerschool geweest. Zijn eerste jeugd had hij daar doorgemaakt. Zooals je een opgeschoten jongen bent, van je zestiende tot je achttiende jaar, en al graag voor een heer doorgaat.

Toen kende hij Marie nog niet. Die had hij pas jaren later ontmoet, in Den Haag. En in dien tijd was dit Venlo altijd verbonden geweest aan een pretje, een uitstapje met de fietsclub of een wedstrijd van de turnvereeniging.

En hij zag zich weer even terug zooals hij tóen was, in dien ouden tijd, toen hij toch óók geleefd had zonder Marie, zooals hij nú voortaan óók zou moeten doen. Het kòn dus toch wel, want hij had het vroeger óók gedaan. En hij kreeg een vage sensatie of hij, daar aan dat station in Venlo staande, opeens was weggevlucht in het verleden, terùg in zijn vroeger leven, met een sprong naar achte-

ren, door jaren heen. Weet je, dít nu te kunnen houden zoo, en dan opnieuw zijn leven beginnen waar het toèn was uitgescheiden, en dan die twaalf latere jaren vergeten, negeeren....

Maar daar floot het van de locomotief en de conducteurs riepen: ‘instappen heeren! instappen!’

Hij zat nu met twee echte Limburgers in een coupé. Ja, dat was echt ‘Remunjs’ wat ze daar praatten. *‘Hubste 't ooch gezeen?’* vroeg de een, en de ander jazeggend met dien zonderlingen, lang-uitgehaalden klank *‘Je - oo!...’*, als óók vragend. Het klonk hem in de ooren als muziek uit het zoo lang omnevelde verleden. Dat was nu óók allemaal van vroeger, dat geluid van wat die menschen daar spraken. Leuk toch, om weer eens te hooren. En dat land, waar hij nu door stoomde, dat was bekend land, van vroeger, van dat leven vóór Marie, waar hij nu weer in terug moest zien te komen.

Daar hield de trein weer stil.

‘Tegelen!... Tegelen!...’ riepen de conducteurs.

En nu wist hij het weer, van héél vroeger. Dit was Tegelen... en nú moest Belfeld komen, en dán Reuver... en dàn Swalmen... en dàn Roermond... o God ja... nu wist hij het weer... dat waren allemaal namen en dingen van zijn vroegere leven... Zou daar nog íets van over zijn, van dat leven, of zou het heelemaal, onherroepelijk weg wezen... zou hij hièr misschien een klein deeltje er van terugvinden om er zich aan vast te klemmen en dan opnieuw te beginnen?...

Even naar buiten kijken, hoe dit stationnetje er uitzag. Of hij het nog kende...

Met een schok schrikte hij op en bleef geslagen zitten van eerbied en ontroering.

Want dáár, op het perron, na al het vuil en den smeur van de laatste maanden, stond opeens voor zijn ziel een symbool van vlekkelooze zuiverheid. - Een Maagd, een non, in stemmig, wijd gewaad van zwart, met de puurwitte, glanzend blanke binnen-kap om het kalme, kuische hoofd, een bundel groote, heilige leliën in de handen. Er was iets bovenaardsch van gewijde rust om haar heen, zooals ze daar stond, plotseling opgeschenen in zijn leven als een visioen van hemelsche reinheid. De lichte leliën bloeiden als een vroom mysterie òp uit hare handen.

Het was hem, of zij in een andere, aparte sfeer stond dan al het omringende, iets dat hem èven verschenen was na al de doorgemaakte misère, maar dat drà weer vernevelen zou, te teêr voor het harde leven van donker en vuil waar hij doorgegaan was.

Maar neen, daar bewoog zij, en schreed langzaam, langzaam naar den trein. - Zij ging in een zéér zachten gang, zoals beweegt een ziel, niet een lichaam, en èven, met een broos gebaar, bewogen de leliën op en neer. - Toen stapte zij in.

Hij hoorde fluiten, en de trein rolde ratelend verder....

Het duizelde hem, of hij in een heel groot licht had gezien dat diep, diep in hem doordrong, en duisternissen òpen vlamde.

Dit was iets reins, iets zuivers in het vuile leven, en met een transcendente in-

nigheid lichtte het door zijn ziel, dat donker gebleven herinneringen opschemerden in dien glans. Het was hem, of hij dit wondere wezen kende, of zij vroeger reeds was opgeschenen voor zijn oogen....

En op ééns zag hij zijn leven van lang geleden, dat jaren en jaren was weggestuwd in onbewust vergeten. Hier vlak bij, als groote jongen, daar in Roermond, had hij vroeger geleefd.

Hij zag zich weer door de oude straten loopen, Hoogere Burger van de 5e klasse, al deftig, met een Haagsche pandjesjas, de weinige boeken tusschen vest en broek verstopt, om er niet als een schooljongen uit te zien. Wat een broekje was hij toen eigenlijk nog! Hij ging toen al naar bals en partijen, was lid van dít en van dát, en debatteerde op vergaderingen, en maakte het hof - de cour zeiden de Remunjenaars - aan de dames, maar o God wat wàs hij toen nog een broekie! Tòch wel aardig! Het leven lag toen nog zoo wijd open vóór hem, om zóó maar in te loopen, zonder erg. Hij zóu toen dit, en zóu toen dat, eindexamen doen, en studeeren in Leiden, en dan later, in een heel ver verschiet, trouwen... Wat léék dat toen alles licht en gemakkelijk en natuurlijk!

En nu? Vuil, modder, vuil, dáár was het op uitgeloopen. Twaalf jaren van zijn leven eigenlijk geteerd op leugen, leugen en leugen. O! Nu nog terug te kunnen, weêr staan op het punt van uitgang, je weer èven voelen als toèn, om weer van voren af aan te kunnen beginnen... En hij kreeg een onweerstaanbaren lust om daar, straks, in Roermond uit te stappen, en al het oude van toen nog eens terug te zien. Hij voelde zich als een vluchteling uit zijn tegenwoordig leven, die weg wil schuilen in het veilige verleden van vroeger. Vreemd, dit was bij hem opgekomen, toen hij aan het station in Tegelen die non had gezien. Die ernstige, heldere en toch dwepende oogen... Het was of zijn ziel ze herkende... Wáár had hij ze toch vroeger gezien?...

Het Stationsplein te Roermond in 1908.

In Roermond stapte hij uit, en bleef even rondkijken aan het station, zich oriënteerend. Een geruisch van rokken achter hem deed hem opschrikken.

De non schreed langzaam aan hem voorbij, in een zéér zachten gang, de oogen voor zich uitstarend, zonder hem te zien, als in een droom. Zorgvuldig hield zij de blanke leliën tegen haar borst, ze met een arm beschuttend, voor den wind. Als witte wonderen van blankheid bloeiden ze tegen haar sombere, zwarte gewaad. - Zij ging door de menschen in het station, als een bovennatuurlijke verschijning, in een eigen licht.... En weêr meende zijn ziel haar te herkennen, maar vaag, vaag, en het bewustzijn er van nevelde dra weer weg....

Dáár stond hij nu, op een heel oude, bekende plek. - Hier was hij nu ééns weggestoomd, naar Leiden, en had hij een stuk van zijn leven achtergelaten, dat wèg was gedoezeld in zijn later denken. En ineens, met een schok, was het nu terug. O! Het nu stevig aan te grijpen, als een hoûvast....

Kijk, wat een bekende gezichten daar. Dat was Reuvers, Sjang van zijn voornaam, en die andere, wel dat was Stielen. - Hoe menig 'schöpke' bier had hij niet met hen gedronken bij Kleu! En hij voelde of hij weer hecht in het verleden zou terug zijn als ze hem herkenden en groetten.

Maar zij keken onverschillig langs hem heen en misten hem blijkbaar niet meer.

Toen voelde hij, dat het onherroepelijk weg was, en het toch nooit helpen zou, of hij al terug kwam in zijn vroegere omgeving. - Het was veel te ver alles, en hij was er uit, voor goed.

Moedeloos liep hij het station uit, en kwam op het plein. Dààr, voor hem, bewoog heel zacht de zwarte gestalte van de non, dragend de witte leliën, die over haar arm neerhingen.

En die kuische maagden-figuur, zoo zacht schrijdend voor hem uit, kreeg een wonderbare, bovennatuurlijke beteekenis voor hem. Het was hem of zij naar hem was uitgezonden om hem te openbaren iets wat zijn ziel behoefde om niet onder te gaan in het duister, waarin zijn leven rondtastte.

Er wás dan toch reinheid, er wás dan toch iets buiten het vuil en de modder, waarin hij dreigde te stikken....

Zonder te weten waaròm volgde hij haar, de Hamstraat door, en kwam weldra dichterbij.

Twee oude vrouwtjes, die van den anderen kant der straat kwamen, keken haar eerbiedig na, en wezen elkaar bewonderend de blanke leliën.

'Voor haar Bruigom' zei de een.

'Voor Onzen Lieven Heere Jezus Christus' zei de ander.

Toen wist hij het pas. Die zachte non daar voor hem bracht de witte leliën naar haar Lief, naar het Lief van hare ziel, in pure adoratie van zuiverheid en reinheid. En het was hem als een openbaring.

Hier wás dan toch het reine, vlak bij hem. Het reine was geen leugen, geen fictie, het bestónd...

Hij liep wat harder door, wenschend om dichter bij de sfeer te komen van dat reine, alsof een fluïde om dat kuische wezen heen hem kon doortrillen en gene-

De Munsterkerk te Roermond in 1896. Foto ontleend aan Nederland in beeld.

zen. Nu kwam hij dichter bij haar. Hoe klein en frêle was ze, ondanks dat wijde non-gewaad! Was ze een groot kind? Was ze een vrouw? - Zoo'n non lijkt nooit een ouderdom te hebben, is al te dicht bij het eeuwige misschien....

Nu ging hij den hoek om van het Munsterplein, en daar rees ineens de Munster-Kerk voor hem op, in al haar prachtige praal, het strenge, massieve romaansch vermengd met de teêre, kanten gratie van gothiek, een sámen-bidding van twee sublieme stijlen, in wonder-volle harmonie. Binnen hoorde hij den zachten galm van een orgel.

Toen hij dicht bij den ingang kwam, haalde hij de non in. Even keek hij haar aan, bedeesd, bang om haar te kwetsen met zijn blik. En... verbeeldde hij het zich?... éven sloeg zij, als verschrikt, de oogen naar hem op, die dádelijk weer wégstaarden, voor zich uit. Donkere, schitterende, gloedvolle dweepoogen waren het... Maar die oogen, hij kénde ze... Dat bleeke, liefelijke gezichtje... wáár, wáár had hij het méér gezien... in welke verleden van zijn leven!... neen, het kón toch niet, het was verbeelding... hij kon het niet thuis brengen in zijn verzwakte omnachte herinnering...

Met rustigen, stillen stap verdween zij in de kerk. Hij durfde haar niet te volgen. Hij voelde zich ook niet gestemd om in die prachtige kerk te treden.

Nu zou zij daar zeker nederknielen, devoot, de handen gevouwen, en haar ziel zou bidden tot haren God. Dán zou ze, heel eerbiedig schrijden naar een Christusbeeld en nederleggen aan zijne bloedende voeten de blanke leliën, als een vrome offering, diep neêrgebogen onder het donkere, rood-en-gouden licht

dat neêrdroomde door de rijk-beschilderde ruiten. Dáár beefde dan toch een sfeer, die niet besmet was door het vuil van het harde leven, sfeer van reinheid, en maagdelijke blankheid en gebed...

Nu moest hij voor een kamer gaan zorgen, in het Munster-Hôtel, om den hoek van de Steenstraat, dáár. De hôtelhouder kende hem niet meer, en hield hem voor een vreemde. Die kleine teleurstelling deed hem zich weer eenzaam voelen, heelemaal buiten het verband van de dingen, die toch vroeger heenstonden om zijn dagelijksche leven. Die déceptie werd nog grooter toen hij later, vóór het avondeten, nog een 'schöpke' bier ging drinken aan den overkant, bij Kleu. De dikke kastelein gaf hem geen teeken van herkenning. Er zaten onder de gasten een paar oude kennissen, met wie hij menig glaasje had geledigd. Een glans van genoegen ging over zijn gezicht toen hij ze ontwaarde, en hij keek aandachtig hun kant uit, gereed om op hen af te gaan, bij het minste teeken. Maar zij namen absoluut geen notitie van hem, zagen over hem heen naar buiten, als over een vreemde.

Was hij dan zóó veranderd? Was hij dan zóó, onherroepelijk van dat verleden af, dat er geen enkele schakel meer bestond, zélfs niet van vaag herinneren?

Hij kreeg een aandrang om het uit te schreeuwen, en dien menschen toe te roepen: Maar kén jullie me dan niet meer, ík ben het, Bertus van Walsem; ik ben beroerd en ellendig, ik ben hier wèggevlucht om het weer terug te vinden, mijn verleden, dat rustig was en goed, om weêr te beginnen, van voren af aan, waar ik toén was gebleven!'

Zijn eenzaamheid schrijnde nog scherper in hem toen hij later in de eetzaak van het hôtel alléén aan het diner zat. Er waren geen andere gasten. Ongezellig en koud staarden alle dingen in die zaal hem aan, en hij kreeg zoo echt het gevoel van een verlatene, ergens neérgeplakt in een hoekje van het leven, zonder liefs van vrienden of van vrouw, geheel buiten het vertrouwelijke verband der anderen. Het eten was uitstekend, maar hij proefde het niet. En diep besefte hij de innigheid van zulke kleine gebeurtenissen als het middageten in het leven, die zoo groot gemaakt worden door de intimiteit van de aanzittenden aan den disch. Dit eten werd hem enkel vóórgezet omdat hij er voor betaalde, en zóó zou het nu verder zijn geheele leven dóórgaan, koud en zonder vriendelijk gebaar. Zijn leven was nu als een leege, kille hal, waar zijn eenzame voetstappen hol zouden klinken, en hij schrikken zou van het geluid zijner eigen stem. Hij stond ook buiten het verband der andere menschen, want nu eerst wist hij, hoe weinig zijn zoogenaamde vrienden en zijn goede kennissen voor zijn innigste wezen waren. Nu het groote gevoel voor zijn vrouw en zijn gezin dood was, gaf dat andere, voor zijn vrienden, hem absoluut geen troost. Dat was dus maar iets toevallig bijkomends, niet iets onmisbaars in zijn leven geweest.

Hij voelde zich zoo wee en lusteloos, dat hij naar den dood begon te verlangen, om in Godsnaam dat leege gevoel niet meer te hebben. Heel vreemd vond hij het ineens, dat hij nu hièr in Roermond was aangeland, zonder reden eigenlijk. Wat dééd hij hier? Dat was hem niet recht duidelijk. Het was nu nog geen half zeven, wat moest hij den geheelen avond nu nog doen? Eerst maar eens een sigaar opsteken, een van die heel fijne Henry Clay's, die zijn eenige uitspatting

waren. Dat hielp vroeger altijd zoo om een beroerde stemming te verdrijven.

En onder het geurige aroma van zijn uitstekende Havannah begon hij zich langzamerhand méér dingen van vroeger te herinneren dan eerst. Kijk, dat Munsterplein daar, waar nu wat kinderen speelden onder de boomen, hoe dikwijls had hij daar niet geloopen, en zitten droomen op een bank! Wat was dat lang, lang geleden, en tóch, hoe precies eender was hier alles nog, tot het gebaar toe van de takken der boomen, dat hij herkende. Hier scheen alles stil te hebben gestaan, en bij het oude te zijn gebleven. Alleen híj was veranderd. Dáár, aan den overkant, was de societeit... De societeit... wat was daar ook weer gebeurd?... Een evenement toen, in zijn jonge leven... O God! Ja! Hoe had hij dat kunnen vergeten! Hij moest wèl verdoofd zijn geweest om daar niet eerder aan te denken!

Emilietje... zijn verloofde van enkele maanden maar, iets héél liefs en teêrs uit zijn leven van vroeger! Oók al weer weggegaan, óók al reeds lang verloren. O! Kón dan het mooie niet blijven duren in het harde leven?...

En hij zag een fijn, gevoelig figuurtje uit het verleden, rank als een bloem, nú nog teêrder door het verre van de herinnering.

Zij was véél ouder geweest dan hij, vijf en twintig, toen hij negentien was, maar heel broos, héél frêle kleine-meisjes-achtig, een kind van zestien lijkend eerder dan een vrouw. Haar groote pracht was haar lange vlecht, die zij niet had opgestoken, maar los over den rug droeg, afhangend tot ver over haar middel. Wie in Roermond kende niet Emilietje Neelen? Zij was, toen hij nog pas vijftien was, al een onbereikbare fee voor hem geweest, maar véél te mooi en te teêr om ooit ook maar tegen te spreken, alleen om uit de verte eerbiedig naar te zien en stil van te droomen.

Toen hij achttien was, en hij aan haar was voorgesteld, deftig, als een groote meneer, was die reverentie voor haar nog even sterk in hem, en zij leek ook altijd nog even onbereikbaar, al danste en fietste hij veel met haar.

Emilietje had geen bizonder goeden naam in de stad, er werd over haar gefluisterd, en zij had den bijnaam van ‘het Flirtje’ gekregen, maar Bertus' vereering was er even gaaf door gebleven, en als hij haar tegenkwam op straat ging er een zacht licht over zijn ziel.

Eindelijk, ééns op een bal, in de societeit, een groot bal masqué et costumé, was hij haar intiemer durven naderen. Hij was toen negentien. Zij was daar verschenen als een bacchante, ‘la Folie’, in donkerroode zij, vol klingelende belletjes, een roode narrenkap op de prachtige, zwarte haren, die los neervielen over haar schouders, in glanzende verwarring. Toen hij haar zoo voor 't eerst zag, duizelde hij van ontroering en moest hij op een stoel steunen om niet te vallen. Hij was gecostumeerd als matroos, en een paar gemaskerden om hem heen dachten dat hij een dronken matroos nadeed.

Toen was hij naar haar toe gegaan, als in een roes, en had haar, bevende van zijn eigen stoutmoedigheid, om den souper-dans gevraagd. En lachend had zij haar blooten, fluweelzachten arm in den zijne gelegd, en hem zacht op het hoofd getikt met haar narrenstaf vol rozen.

Het souper werd gehouden aan aparte tafeltjes in kleine zijkamers, en

opeens, wat laat nápratend, waren zij alleen geweest, en hadden zij elkaar aangezien.

Hij was den geheelen avond in bedwelming geweest, door den geur van haar haren, door de zachte aanraking van haar arm, en de champagne had hem in nog duizelender vervoering gebracht.

Plotseling had zij haar armen om zijn hals geslagen, haar hoofd tegen zijn hoofd aangevlijd en hem hartstochtelijk op de lippen gezoend dat hij 't éven uitgilde van genot.

'Mijn lief matroosje!' zei ze, 'mijn lief, heerlijk matroosje!' en haar stem hijgde warm, en brandde in zijn ziel.

Toen had hij voor het eerst in zijn leven de ontzettende verrukking gekend van een mond-kus, en hij had haar gezoend en tegen zich aan gedrukt dat het pijn deed van genot.

Van dien avond af was hij in stilte met haar geëngageeerd. Toen hij kort daarop naar Leiden ging was het zijn vaste plan, zoo gauw mogelijk af te studeeren om met haar te kunnen trouwen. Een half jaar lang voerde hij een lieve, warme correspondentie met haar.

Zij opende geheel haar ziel voor hem, vertelde hem, dat zij haar moeder zoo vroeg had verloren, en daarom, met een oudere zuster samen levende, misschien wel eens wat lichtzinnig was geweest, maar dat ze zich tóch als rein meisje aan hem kon geven. Maar o! ze was zoo bang dat hij haar vergeten zou! Hij was nog zoo jong, en zíj al zooveel ouder; als hij af was gestudeerd zou zij al negenen híj pas drie en twintig zijn. Dan was ze misschien al oud en leelijk, maar o! ze hield toch zoo van hem, en ze was zoo gelukkig, zoo dol, dol gelukkig dat zij zijn vrouw zou worden. Alleen was het té mooi, té zalig, en daarom was ze bang dat het niet bestaan kon....

Hij bewaarde haar brieven als schatten, las ze over en over, sliep er mede onder zijn kussen. Vóór hij naar bed ging kuste hij haar portret, en zette het op zijn waschtafeltje, dat hij het dadelijk zien zou als hij wakker werd om het weêr te kussen.

En plotseling, zonder voorafgaand teeken, had ze hem afgeschreven. Booze tongen in het kleine, lasterende stadje hadden haar gevoel voor hem vergiftigd. Er was eerst iets uitgelekt, men was er over gaan babbelen, en tóen had men haar wijsgemaakt dat hij dít van haar gezegd had en dàt, en men had haar uitgelachen dat zij zóó met zich liet spelen door een jong studentje, die zich tegen iedereen uitliet hoe hij haar, vrouw van vijf en twintig, voor den gek hield. Zij was te zwak geweest om haar mooie gevoel voor hem zuiver te houden in het gelaster en gestook der kleine-stads-coterietjes, en op zijn wanhopig schrijven vol warmte en liefde na haar brief had zij in 't geheel niet meer geantwoord.

Toen was hij, in zijn wanhoop, gaan drinken en fuiven, en had hij een tijd als een bruut geleefd. Maar omdat hij te jong was en te vol van gezonden, krachtigen levenswil om door dat eerste liefdes-verdriet al onder te gaan, was hij na een paar jaren zijne ellende over haar verlies vergeten, en, uitgefuifd, weer tot een kalmer leven gekomen. En het ranke, slanke meisjes-figuurtje met de statige, zijden vlecht was wèggewaasd in den nevel van het verleden.

Maar nù stond het opeens weer helder voor zijn geest, nu hij weer langs de oude pleinen en straten liep van vroeger.

Emilietje.... Emilietje.... hoe dikwijls had hij haar niet voor zich uit zien gaan, hier, dáár, op haar luchtig, vluchtig zweefpasje, dat vage, zachte rhythme, dat zijn ziel verrukte als een lieve melodie!

Wat zou er van haar zijn geworden? Zou zij getrouwd zijn?.... met een ander?.... En hij verwonderde zich dat hij een scherpe jaloezie in zich voelde opschrijnen bij het idee dat een ander dan híj dit goddelijk teêre in de armen zou gehouden hebben. - Want voor hèm was ze geweest, voor hèm alleen, en als er niets tusschen hen was gekomen, zou ze nù zijn vrouw zijn....

Zou ze hier nog wonen?.... Als hij haar eens tegenkwam! Wie weet, hier in zoo'n kleine stad, daar moét je elkaar wel ontmoeten, als je wat wandelt, op de Kapellerlaan bijvoorbeeld.... als zij eens naar de Kapel ging?.... Als hij dáár eens flaneeren ging vóór dat het donker werd? 's Zomers wandelen daar nog al eens menschen na het eten. Een zachte ontroering welde in hem op, dat hij dit lieve en bizondere van vroeger nu misschien nog terug zou zien, en hij trachtte zich haar nog eens héél goed voor te stellen. Haar mooie, glanzende vlecht, de schitterende, donkere oogen, het lichte rhythmusje van haar stappen. En ín dat zich terug-droomen in het verleden vergat hij ganschelijk, hoe over dat alles nu toch bijna vijftien jaren heen waren gegaan, en hoe dat meisje van ééns nu al een vrouw moest zijn geworden van bij de veertig.

Langs een omweg, na allerlei voorafgaande vragen over dingen, die hem niets interesseerden, vroeg hij den hôtelhouder, die een praatje kwam maken, of hij misschien ook wist, wat er van zekere jonge dame uit Roermond, Emilietje Neelen, was geworden.

Juffrouw Neelen?.... de jongste? - o, zeker wist hij dat, en het zou meneer zeker verwonderen wat hij nu hooren zou... die juffrouw Neelen, die altijd zoo vrolijk was, en zoo dol meedeed op bals en partijen... niemand had het ooit van háár gedacht hè?... nu, die was non geworden. Zuster Ursula heette ze nu. Ze gaf les, in het klooster San Salvator, waar ze woonde, maar ze was ook erg gezocht als ziekenverpleegster, en de menschen zeiden dat de dood zacht was als zíj hare handen had gelegd op het stervende hoofd.

Emilie... non!... Maar nu wist hij het ook... Zíj was het geweest, daar aan het station in Tegelen... Dat bleeke, kinderlijke gezichtje, die diepe, zwarte oogen, dien zachten, zwevenden gang!... Dat hij haar niet eerder had herkend!

Dat meisje, dat van hartstocht hijgend aan zijn borst had gelegen, dat hem gekust had en voor 't eerst tot man gemaakt met haar brandende, zengende lippen, dat meisje, dat beloofd had zijn vrouw te worden voor het leven, zij was de harde werkelijkheid op 't laatste oogenblik uit den weg gegaan om te toeven in de teêre, heilige sfeer van een goddelijken droom. En haar reine, ongerepte maagden-ziel, ternauwernood aan droeve passie ontkomen, was de bruid van dien zachten, zoeten menschen-minnaar, Jezus Christus den Heiland.

Een wondere, vreemde emotie welde in hem op. Hij voelde zich innig gelukkig, dat zij aan hem zelf ontkomen was, en veilig in de sfeer van haar bovenaardschen droom. Hij voelde zich in 't geheel niet jaloersch op haar mystieken

bruidegom, maar was hem dankbaar, dat hij haar ziel gered had uit het duistere, sombere leven. Met al de misère van het bedrog en de scheiding achter zich, met den weeën smaak nog in zijn mond, en de vage, kwalijk-riekende geur van onreine dingen in zijn neusgaten, vond hij het leven, ook alles van daar vóór, een ding van afschuw en van walging.

Maar de gewijde, stille figuur van Emilie was daar nu door heen komen schrijden als een hemelsche verschijning, heilig in een eigen, zacht licht, met witte leliën roerloos en rein in haar blanke handen van gebed. - O! Hoeveel verder en veiliger was zij beland dan zij ooit had kunnen komen in zíjn droeve, aardsche liefde, hoe heerlijk dat dit teêre, ranke wezen boven het harde leven was heengerezen tot de transcendente, hoogere realiteit van een goddelijken droom!

Terwijl hij, als een droef-verlorene in het leven, zonder doel al vluchtende was voor eigen, duistere smart en misère, legde zij de stille, witte handen met een zachte zegening op een stervend hoofd, of bracht zij, in vrome offering, de blanke, mystieke leliën biddend naar het heilige beeld van haren ziele-bruigom, den zachten zoon van God den Vader, die in de hooge hemelen woont.

Een zachte glans van troost ging er van over zijn smart, en het was hem of heel uit de verte van zijn gemoed iets kwam aangolven, voorzichtig, voorzichtig dat hem eíndelijk verlichting zou brengen, als het maar verder durfde, naar buiten.

Op straat gekomen om nog wat te wandelen, deinsde zijn zachtere stemming weer weg. De hemel was vol donkere wolken, dreigend met regen, en een koude wind waaide grof langs zijn hoofd, vijandig. Hier en daar liep haastig iemand, als om nog net aan de bui te ontkomen. De spelende kinderen op het Munsterplein waren weg.

Een oogenblik weifelde hij, of hij maar weer niet naar binnen zou gaan. Er zouden nu toch wel geen wandelaars zijn op de Kapellerlaan. Maar het idee van daar weer in die leêge, saaie zaal te zitten hield hem terug. Misschien bléef het wel zoo druilen, en zou de regen nog wel niet doorkomen. En hij wandelde links af, om langs de Hamstraat en den Boulevard op de Kapellerlaan te komen. Dit was de weg, dien hij vroeger óók altijd nam als hij uit de Hoogere Burgerschool kwam, in de Jezuïtenstraat.

Wat liepen hier toch weinig menschen! Het stadje, dat toch zoo vroolijk kon zijn vroeger, op feestdagen, leek nu wel uitgestorven. Een paar zwarte kapelaans waren de eenige menschen in de Hamstraat. Zij groetten eerbiedig voor een heiligen beeldje in een nis om den hoek.

Het besef van zijn absolute eenzaamheid kwam nu weer zwaarder en zwaarder over hem. En hij zag opeens het visioen van zijn vroeger, vertrouwd ‘home’, van het gezellige salon thuis, met de lieve figuur van Marie achter het theeblad, waar het water in de zilveren bouilloir neuriënd zong. Dat was nu alles verloren, voor altijd verloren. Nooit kon dat vertrouwde, intieme meer terugkomen. Hoe zielig liep hij hier nu eigenlijk alleen! En zíj?... Hoe zou zíj zich nu voelen? Wat zou zíj nu doen? Het plotseling ontdekken van haar bedrog had hem zóó overweldigd, dat hij geen tijd had gehad om over iets anders te denken dan dat ééne, hoog-noodzakelijke en onvermijdelijke: de scheiding. Hij had

Marie, heel deemoedig gevonden, heel gewillig, in het volle besef van haar schuld. Alle maatregelen, die hij voorstelde had zij goed gevonden, en zij had geen enkele tegenwerping gemaakt om de scheiding te beletten. Zij had op Van Dahle den indruk gemaakt van een vrouw, die lijdzaam de straf ondergaat, die haar schuld verdiende. En Van Walsem, nog verdoofd door den eersten slag, had niet getracht, zich verder in te denken in den toestand van haar ziel.

Maar nu, met de scheiding als een voldongen feit achter den rug, en overgelaten aan zijn gedachten op dien eenzamen weg, begon hij zich zelf af te vragen: ‘Maar Marie?... maar Marie?... hoe zou zij zich nu voelen?...’

Nu was ze heel alleen, en haar geheele leven van vroeger was een ruïne. Zwak, teêr, hongerig naar liefde als zij was, stond zij nu eenzaam op de wereld. Had zij hem ooit liefgehad?... Ja, já, dat moést, malgré tout. Ze hád hem bedrogen, maar tóch had ze van hem gehouden. Zóó kan een vrouw een man niet verzorgen en koesteren, jaren en jaren, zonder echte, innige liefde. Hij herinnerde zich woorden van haar, kussen, liefkoozingen, van nog maar kort geleden. Die kónden nìet gelogen zijn. Ze had van hem gehouden, tot het láátste toe. En tóch had ze hem bedrogen. Het kón niet, en tóch kon het, want het was gebeurd, en zwart op wit had hij het gezien.

Hoe was dit dan gegaan, dat dit onmogelijke tóch mogelijk was geweest?

Haar lagere natuur moest door een bruut, een sterke grove, machtige ‘mâle’ beheerscht zijn. Er zíjn mannen, ploerten meestal, zonder éénig superieur sentiment, die een soort dierlijke aantrekking uitoefenen op vrouwen, zelfs teêre, fijnaangelegde. - Wie weet, hoe Marie geleden en gestreden had vóór die man haar overheerschte? Wie weet, hoe walgelijk en verfoeilijk zij het zelve had gevonden, maar hoe die man haar, na haar éérsten val, met dreigen en angstaanjagen in zijn macht had gehouden? Wie weet ook, hoe de herediteit haar tot die misère had gebracht? Haar moeder was gevlucht uit het land na een berucht schandaal, waar geheel Den Haag over gesproken had, gevlucht met haar palfrenier. Haar vader, hooggeplaatst ambtenaar bij de rechterlijke macht, had zijn ontslag moeten nemen om een duistere, nooit geheel opgeklaarde zaak, waarin gefluisterd was over geheime huizen, waar minderjarige kinderen kwamen. Vóór hij trouwde had men hem gewaarschuwd en gewezen op de zware hereditaire belasting in de familie van zijn meisje. Maar hij was woedend geworden over wat hij moderne humbug en kwakzalverij noemde, en had zijn bruid er te liever om gehad, omdat zij, onschuldig, was belasterd en beklad om de zonde harer ouders.

Maar als er nu tóch zooiets bestond als hereditair belast zijn? Als de lagere natuur van zijn vrouw nu eens werkelijk door zoo'n ploert was opgewekt en overheerscht?

En fel, pijnlijk als een plotselinge steek met een vlijmscherp mes voelde hij die verschrikkelijke gedachte in zich:

‘Maar dan moet Marie afschuwelijk hebben geleden!’

Als dát eens kón, dat zij gevallen was door eigen, hereditaire zwakheid en tóch met het hoogere van haar ziel van hém gehouden had, óndanks alles, áltijd door, áltijd door, dan moest dat bedrog ontzettend gebrand hebben op haar in-

nigste zijn, en dan moest die scheiding een marteling voor haar zijn geweest.

Hij voelde zijn hart bonzen bij die gedachte. Een groot medelijden welde in hem op, en hij zag haar opeens vóór zich zooals zij dikwijls naast hem geslapen had, onschuldig als een kind in haar witte nachtgewaad, haar hoofd vertrouwelijk op zijn schouder, als om steun zoekend en veilig toeverlaat in het leven.

En nú had hij haar verlaten, ruw van zich afgestooten, haar reddeloos, genadeloos overgeleverd aan haar lagere natuur in de macht van dien bruut, dien ploert, die haar nu beheerschen kon en tyrannizeeren. Nu was er nergens redding en toevlucht meer voor haar, en zou zij misschien wel ondergaan, en kwijnen in jammerlijk verdriet, als zij hem nog liefhad.

Ja, hij kón niet langer blijven haar man. Zijn bed was geschandvlekt. De wijding, die ieder man om zijne vrouw moet zien, was weg, onherroepelijk. Dat hij als echtgenoot van haar was gescheiden, het was recht, en bij haar blijven, deelend haar lichaam met een anderen man, ware onvergefelijke zwakheid geweest.

Maar had hij het zóó mogen doen? Zóó, zonder een woord van vergeving en liefderijkheid? Had hij niet méér kunnen doen, om voor haar te zorgen, om haar te helpen en te steunen, dan een geldelijke toelage, koud afgemeten in een rechterlijk vonnis? Maar wat dan?... wat dan?...

Zonder te weten hief hij zijn naar den grond starenden hoofd op, en plotseling, alsof het hem in vlammend schrift was voorgehouden, las hij die grootmachtige woorden:

'Mijn Jezus! Barmhartigheid!'

Het was of hij een geweldige stem hoorde, die deze ontzaglijke woorden dóór-daverde tot in de diepste schuilhoeken van zijn ziel.

Al peinzend en tobbend was hij al ver op de Kapellerlaan gekomen. Hij stond voor een houten Christusbeeld in een nis. Het was een oud, verweerd ding, vol mot en schimmel, het glas was gebarsten, en overal waren scheuren in het hout. Maar het beeld van kruisiging was er des te klagelijker om, met zijn ruwgeschilderde, brutale bloedwonden, en daaronder helder, in ongeschonden letters die ontzettende spreuk:

'Mijn Jezus! Barmhartigheid!'

Hij voelde een verstikkende sensatie met een golf in hem opkomen, ál het leed van de láátste maanden, dat geen uitweg had kunnen vinden, opgestuwd door het machtige medelijden met zijn arme, gevallen vrouw. Heftige snikken stokten in zijn keel, en hij kreeg een overweldigende aandrang om uit te huilen, groote, bloedige tranen, om eìndelijk, eìndelijk verlucht te worden, na die vreeselijke benauwing, die hem dreigde te doen stikken.

Het zweet parelde op zijn voorhoofd, zijn slapen klopten, en zijn ooren duizelden van dien machtigen galm, die maar niet op wilde houden:

'Barmhartigheid!... Barmhartigheid!... Barmhartigheid!'

De randen van zijn oogen brandden, alsof een vuur hem de pupillen schroeide, maar de tranen braken niet uit, hij kón niet huilen, hij kón niet, al bonsde en hamerde en golfde het heet en wild in hem om, dat heel zijn lichaam er van schokte.

Hij werd bang dat hem een ongeluk zou overkomen op den grooten weg. Als hij eens een beroerte kreeg en dood ging? Hij voelde het, als hij niet kon uithuilen zou hij stikken, of zou barsten zijn hoofd of springen zijn hart dat bonsde, bonsde in zijn borst. Dan was hij toch nog veiliger in zijn hôtelkamer, op een bed. Hier buiten, in die leege straten, op die eenzame wegen, waar niemand van de weinige menschen hem meer kende, en waar overal jammerlijke Christussen hingen te bloeden, in tragischen doodstrijd, zou hij toch nog maar ellendiger worden.

Dit geheele land sprak van dood en marteling, van rouw, en boete, en kruisiging en zonde, en van uit de hoeken der straten zagen stervende heiligen jammerlijk op hem neer, de borst doorboord van pijlen, het hoofd in vurig rood gescheiden van den romp, of wijzende op een bloedend hart in het ruw opengehakte lijf. Alles sprak hier van weedom, en tranen, en bloed, en gruwzame misère. Neen, dit was niet uit te houden. Nu maar niet eens verder loopen tot de Kapel. Maar liever teruggaan naar het hôtel. Probeeren een glaasje bier te drinken bij Kleu, waar pratende menschen hem misschien wat zouden afleiden.

Toen hij langzaam terug wandelde was toch de Stem niet weggegaan.

'Barmhartigheid!' riep het in hem van binnen.

'Mijn Jezus! Barmhartigheid!'

Een vloek? Een verdoemenis? Had hij geen barmhartigheid gehad, had hij moeten redden, vergeven en steunen in plaats van heen te gaan in kouden trots? Wie riep hem daar dan toch? Wie riep hem?

Kom, het was alles verbeelding. Hij zou zeker wat koorts hebben. Hij, een wetenschappelijk man, niet eens Katholiek! Het was té dol!

Maar toch hield niet op de Stem, en machtig bleef het doorklinken in zijn ziel:

'Mijn Jezus! Barmhartigheid! Mijn Jezus! Barmhartigheid!'

Nu was hij in de Neêrstraat. Hier, links, was het klooster San Salvator. Zou Emilie, zou zuster Ursula hier zijn?

En opeens voelde hij een machtig groot verlangen om bij haar te zijn, om voor haar te knielen, als voor een zachte zuster, en te vragen de zegening van haar handen op zijn brandend, bonzend hoofd.

O! Zouden dan niet eindelijk de tranen komen, die tranen, lang opgekropt van maanden en maanden misère, die ál maar door bleven branden in zijn ziel, en niet verder durfden komen dan zijn gloeiende, schroeiende oog-randen, stekend van duldelooze pijn?

Dáár was ze misschien, daar achter die groote, dichte poort-deuren....

Maar neen, eenzaam was hij, en eenzaam moest hij wel blijven, zonder troost, van alle liefs gescheiden, voor altijd.

Somber liep hij door.

O ja, hij kende toch deze straat nog wel. Hier was de Protestantsche kerk. En nu kwam een muur. Hoe wás het ook weer?....

En plotseling zag hij, hoe een groote, stervende Christus op hem neer zag, met jammerlijke, bloed-beschreide oogen.

Het was een kolossaal kruishout, oud en verweerd, van ruw, grof hout. Levensgroot, tragisch van wreede, onbehouwen realiteit hing de zware, lijk-gele

Het Munsterhotel op de hoek Munsterplein-Steenweg. Hier logeerde Bertus van Walsem, de hoofdpersoon uit Borels verhaal 'Compunctio'. Foto uit 1910.

Christus daaraan te sterven, zwaar-bloedend uit gruwbare wonden. Het vleesch was van een vaal, siniester geel, de verf was dik, met ruwe klodders op het lijf gesmeerd, en schrikkelijk waren de bloed-wonden er op gevlakt in roode kleur van pijnenden dood. De voeten waren mismaakt, één er van had zes teenen, alles was zwaar, en ruw, en grof aan het massale beeld, maar al dit leelijke en bruut-reëele was van een ontzettende tragiek, die Bertus deed huiveren over al zijn leden. Het zweet brak hem uit van angst, en machtig galmde het opnieuw door zijn ooren:

'Mijn Jezus! Barmhartigheid!.... Mijn Jezus! Barmhartigheid!....'

Rillend stond hij op te staren naar het bloedige beeld. Hij voelde of hij niet meer weg zou kunnen, of een geheimzinnige toover hem hier vast zou houden. Zijn slapen bonsden alsof ze bersten zouden. Toen, met een ruk, keerde hij zich om, en vluchtte den overkant op, bang, als voor een gevaar.

Maar de Stem galmde zwáár in hem door, zonder genade....

Hij struikelde bijna, en had niet het zand en het stroo gezien dat hier dik op den straatweg lag, voor het huis van een zwaarzieke, en dat het loopen moeilijk maakte. Hij dacht door dat struikelen dat hij ziek werd en het zweet brak hem uit van angst.

Boven hem zag hij even opkijkend den hemel dreigend zwart, zwaar van donkere, sombere wolken, zonder regen als zijn eigen broeiende, opgekropte wanhoop, die maar niet uit kon huilen.

Hij zuchtte van verlichting, toen hij weer veilig binnen het hôtel was, waar juist het licht werd opgestoken. Er waren met den trein van zevenen twee andere gasten gekomen, met wie hij kennis maakte. Hun praten gaf hem wat afleiding, en zijn angst zakte langzamerhand weer, onder den indruk van dat heel gewone van een praatje, onder een glas bier, met die twee vroolijke, gezonde menschen, over alles en nog wat. Buiten viel de regen plotseling met stroomen neder, en het idee van nu binnen te zitten, de gordijnen neer, in een goed verlichte kamer, koutende met anderen, gaf tóch nog een schijntje van huiselijkheid, dat hem weer wat op zijn gemak deed geraken. Hij zou den avond nu wel doorkomen, dacht hij, en morgen ochtend met den eersten trein weggaan uit die sombere omgeving hier van akeligheden en bijgeloof, die hem zoo ellendig had gemaakt.

Om tien uur gingen de nieuwe gasten, die moê waren, al naar bed en ook Bertus, die niet alleen wilde blijven, vond het beter, nu maar dadelijk te gaan slapen. Haastig kleedde hij zich uit en kroop onder de dekens.

Maar toen het licht uit was, en hij alleen in het zwarte donker lag van de groote, leege hôtel-kamer, kwam een angstige beklemming over hem, die al zwaarder en zwaarder op zijn borst begon te drukken. - Hoe stil, doodstil was het! Geen voetstap klonk buiten. Alles was stil, leeg en zwart. Het was nu, in dezen nacht, of alles dood was, de wereld uitgestorven, en híj alleen nog over, eenzaam, ellendig. Het bewustzijn van waar hij was nevelde in hem weg. O! Hij was ergens heel ver, heel ver, waar geen menschen meer waren, buiten het verband van alles, uitgestooten, verworpen. Als hij hier nu stierf, eenzaam, als een hond in een hoek, zou niemand om hem treuren. Ja, zijn kinderen misschien, maar die waren nog zoo jong, en zouden óók wel weer vergeten op den duur. Hij was een overtollig wezen, dat nog hoogstens een beetje meê kon sukkelen, een bijloopertje, waar de anderen waren verbonden in trouw en liefde. Hij voelde, dat hij moeilijk ademhaalde. Hij begon te rillen of hij bang voor iets was. Hoorde hij daar niet iets?... stil...

'Barmhartigheid!... Mijn Jezus! Barmhartigheid!...'

Verschrikt rees hij overeind.

Wie had dat gezegd?... Wie was er in de kamer?... Dit was geen hallucinatie. Héél duidelijk had hij de Stem gehoord. Dreigend had zij geklonken, ver in hem door. De regen striemde tegen de ruiten, fel, vijandig. De wind huilde zachtjes klagend langs het venster om den hoek.

'Mijn Jezus!... Barmhartigheid!...'

Nu voelde hij dat zijn lippen bewogen. Hij had het zelf gesproken zonder het te willen. Er wás iets in hem, dat sprak, hardop, in den nacht. *Wie* was dat dan?... *Wát* was dat dan, dat in hem uitzegde dat ontzaglijke woord, dat machtig dóór-klonk in zijn ziel, helder als het geluid van een trompet?

En weer hoorde hij het, klaar en statig als een bazuinstoot in den nacht...

'Mijn Jezus! Barmhartigheid!...'

Maar hij *wilde* dit niet, hij *wilde* niet, hij was toch meester over zich zelven,

hij, een groot, sterk man van drie en dertig jaar! Kom, alles was verbeelding, hij had misschien een beetje koorts. Die Bourgogne bij het diner was misschien een beetje koppig geweest, en dan drie van die zware Henry Clay's op één avond! Dát zou het hem zeker geweest zijn....

Zóó poogde hij zich gerust te stellen, en even probeerde hij zelfs te lachen over zijn kinderachtigheid. Kom, hij zou zich nog maar eens omdraaien, dan zou de slaap wel komen...

Maar met een schreeuw vloog hij weer overeind. Groote God!... Wat wàs dat?... Wie sprak daar?... Neen, het was muziek... Groote God, van waar?... Angstig huiverend luisterde hij.

Plechtig klonk het heldere carillon-choraal van de Munsterkerk door den nacht. Nú herkende hij het. Het was het klokkenspel van het uur.

Maar tóch bleef het hem aandoen met een machtige ontzetting. In de stilte van den nacht klonk het van omhoog als bovenaardsche muziek uit hemelsche sferen, en hij voelde zich of iets onuitsprekelijk goddelijks nu op handen was, een wereldgebeurtenis, de ure des gerichts. En de elf zware slagen die nu volgden donderden met daverend geweld over hem neer, als om hem te vermorzelen. Huiverend en zweetend sprong hij het bed uit, stak het licht op en kleedde zich aan. Wèg moest hij hier, wèg... Dit was niet uit te houden... Er was iets verschrikkelijk geheimzinnigs hier in die groote, griezelige kamer... Hij kon hier geen adem halen. Hij stíkte. En, geheel vergetend dat hij een paar uur geleden van buiten weggevlucht was naar binnen, vlood hij de trappen af, de voordeur uit, hijgend naar lucht.

Ha! Dat deed toch goed, dat koude aan zijn brandend hoofd. De straten waren leeg en somber, glimmend van regen. Een koude nacht-wind voer rillend langs zijn hoofd. Maar toch was hier lucht, lucht voor zijn benauwde borst, die dreigde te stikken.

Om den hoek van de Oliestraat en het Munsterplein brandde een eenzaam lichtje voor de glazen nis van Onze Lieve Vrouw. Vaag was het beeldje daarin te zien in haar witte gewaadje, de gouden kroon op het hoofd. Het stond daar in zoo kinderlijken eenvoud, als een speelpop voor simpele, naïeve menschenzielen, veilig voor den regen.

Doelloos liep hij door, de borst beklemd door het geweldige gevoel, maanden en maanden opgekropt, dat nu was ópgezwollen en naar buiten wilde, maar nog altijd niet kón, niet kón...

Het was hem of er iets in hem zou barsten, en zijn hoofd duizelde. Hijgend hapte hij de koele nachtlucht in. Zijn voetstappen klonken hol op de steenen.

Aan het eind van de Oliestraat sloeg hij links de Neerstraat in, vanzelf, zonder ergens heen te willen.

Hoe léeg en verlaten was die straat! Niemand was er te zien. De oude huizen stonden zwijgend, zonder licht, somber omnacht, en alles was stil, des doods. Er was niets meer, niets...

Toen werd hij opgeschrikt door een vaag kreunen, een droef mineur gedreun aan den overkant. Het klonk wanhopig melancholiek, als het klagend gebed van zielen in nood. En dáár, tegenover hem zag hij, levensgroot, lijk-geel in het

triestige licht van een lantaarn het kolossale lichaam van den zes-teenigen Christus, zwaar-hangende van het kruis.

In dat vale, weenerige licht was het reusachtige Godsbeeld van een aangrijpende tragiek, met het uitpuilende, gele vleesch, en de ruwe, groote bloedvlekken op handen en voeten. Machtig hing het neer, in volle zwaarte, van het grove kruishout dat boog onder het gewicht, en de droeve doodsstrijd scheen uit de pijnlijke, bloed-beloopen oogen, in huiveringwekkende realiteit. Massaal en somber hing de lijk-gele Christus daar te bloeden, klagelijk en jammerlijk, in de donkere, regendoorwaaide straat.

En daaronder, deemoediglijk gebogen aan den voet van het kruis, deernisvol in allerdiepste vernedering een paar kleine, ineengedoken menschen-gestalten, druipend van regen. Als duistere, verdoemde zielen lagen zij daar neêrgekropen, heel klein, heel ellendig, heel verloren in ootmoediging en boete, en als een droeve treurzang uit hun misère dreunden hunne gebeden òp tot den stervenden Christus, somber en monotoon. De groote droppelen bloed, langs het groote, gele lichaam lekkend, zouden straks neervallen op hun biddend gebogen hoofden...

Ontzet zag Bertus het aan. Hij besefte niet meer waar hij was, hij zag alleen dat ontzaglijke, bloedende lichaam, afhangend van het kruis, en daaronder die nietige saâmgekropen wezens op den natten grond, biddend en snikkend van boete en deernis...

En opeens, met een onstuimige golf bruisend naar boven, voelde hij het zwaar-beklemmende, opgekropte gevoel naar zijn oogen stijgen. Het duizelde om hem heen, en wankelend voelde hij zich loopen naar het droeve kruishout, naar die armzalige, biddende zielen, in allerdiepst vernederd-zijn.

Met een doffen smak viel hij neer aan den voet van het kruis, onder den bloedenden Christus, tragisch uithangend in den nacht, en een storm van snikken deed zijn lichaam schokken. Hij weende en jammerde als een kind dat uithuilt, op den regen-doorweekten grond geknield, het hoofd krampachtig tegen het druipende hout geklemd. Zijn hoed was afgevallen, en de wind waaide over zijn blooten schedel, maar hij voelde het niet.

'O! Mijn Jezus! Barmhartigheid!' riep hij *'O! Mijn Jezus! Barmhartigheid!'*, telkens herhalend, ál maar door, in den uitersten nood van zijn ziel.

De knielende boetelingen naast hem zagen niet op, bleven zachtjes-kreunend doordreunen hun gebeden, rijgend den rozenkrans zonder te weten, in de extaze van hun ziel.

Heftig schokte zijn lichaam onder het bruisende gevoel dat telkens weer ópstormde met nieuwe, wilde vlagen. Zijn borst deed er pijn van, en hij stikte bijna, snakkend naar adem.

'O! Mijn Jezus! Barmhartigheid! Mijn Jezus! Barmhartigheid!...'

Een deur ging open van het huis naast het kruisbeeld, waar zand voor was gestrooid, en met een slag sloeg zij weer dicht door den wind.

Bertus hoorde het niet, verloren in zijn uiterste ootmoodigheid, klagelijk dóórsnikkend met stuipachtige geluiden.

En plotseling daalde een wonderbare, hemelsche kalmte over zijn ziel. Hij voelde alsof een heel zachte engel Gods de handen zegenend spreidde boven zijn hoofd, en van die handen stroomde een alles doortrillend fluïde door zijn gansche zijn. Het was een sensatie, zooals hij zijn geheele leven niet had gekend, een zoete zaligheid, die dóór-vibreerde tot in de allerfijnste vezeltjes van zijn wezen en iedere trilling was een verrukking, diep en innig als het tintelen van de sterren in den nacht.

Zijn snikken hield op, zijn borst hijgde niet meer, en hij voelde zich kalm en tevreden als na een zachten, weldadigen slaap.

Toen voelde hij het langzaam weggaan van boven zijn hoofd, maar de wonderbare zaligheid in hem bleef, en trillend verspreide zich de heilige rust door zijn ziel.

Langzaam zag hij op, in grooten eerbied, om het wonder te mogen aanschouwen....

Maar reeds was zij zwijgend voortgeschreden, in een zéér zachten gang, de stille Zuster, de bruid van den bloedenden Christus, die éénmaal den aardschen man had liefgehad, dien zij hier geknield had gevonden in het stof. - Rustig ging zij verder, na de zegening gegeven van haar heilige handen, en zij zag niet meer om, de ziel gansch vervuld van haren hoogen Heer.

Hij zag haar langzaam weggaan, als een verschijning, kuisch en kalm in de wijde plooien van haar zwarte gewaad, tot zij de breede poort inschreed van het klooster San Salvator, en voor eeuwig voor zijn oogen was verdwenen....

RIOUW, Januari 1904.

* * *

Uit de bundel *De stille stad,* Amsterdam 1904, 102-155. In deze bundel staan voorts de verhalen ‘De stille stad’, ‘De Danseuse Noble’ en ‘De Oude Kip’. Voor de autobiografische achtergrond van het verhaal, zie de inleiding. Oudere én jongere Roermondenaren zullen met groot gemak Borels beschrijvingen herkennen van onder meer de Hamstraat, het Munsterplein met Munsterkerk, Munsterhotel en sociëteit, de Neerstraat en het kruis aan de Minderbroederstraat, het klooster van de Ursulinen van Sint Salvator, de Kapellerlaan met het wegkapelletje. Voor de jongere Roermondenaren: Oliestraat is de vroegere naam van de Paredisstraat.